

Journal of **PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH**

PEDAGOGIK VA FILOLOGIK TADQIQOTLAR JURNALI

→ **QABUL FANLARI**

Pedagogik fanlar

Filologik fanlar

innopublication.com

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

PEDAGOGIK VA FILOLOGIK TADQIQOTLAR JURNALI-ilmiy-uslubiy jurnali
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Ushbu to'plamda “ **PEDAGOGIK VA FILOLOGIK TADQIQOTLAR JURNALI**” ilmiy-uslubiy jurnalining 2026-yil 5-soniga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Bosh muharrir: JUMAYEVA SANOBAR ABSAATOVNA - Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti, Pedagogika kafedrasida dotsenti, Phd

Jurnal quyidagi sohalarda maqolalar qabul qiladi:

Pedagogika fanlari

Filologika fanlari

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, Google Scholar, Zenodo, Open Aire, Sindex xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

Jurnal materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollej o'quvchilari, maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Jurnal materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniylikiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar

“INNOVATIVE PUBLICATION” MAS'ULIYATI CHEKLANGAN JAMIYATI

**STRUCTURAL-SEMANTIC TYPES OF ENGLISH COMPLEX
SENTENCES AND PROBLEMS OF THEIR TRANSLATION INTO
THE UZBEK LANGUAGE**

Sattarova Gulnora Abduvahobovna

sattarovag001@gmail.com Tel: 949712704

ABSTRACT. The primary aim of this research is to investigate the structural-semantic typology of English complex sentences and to identify the fundamental linguistic challenges encountered during their translation into the Uzbek language. To achieve this, several research methods were employed, including contrastive-typological analysis, semantic mapping, and functional-transformational modeling to compare the analytical structure of English with the synthetic framework of Uzbek.

The research results indicate a significant structural divergence between the two languages, particularly in the rendition of relative and temporal clauses. Data analysis shows that approximately 72% of English complex structures undergo "grammatical compression," shifting from finite clauses to participial or gerundial phrases in Uzbek to maintain natural fluency. Furthermore, the findings highlight that semantic ambiguity in English conjunctions often leads to logical discrepancies in translated texts.

The conclusions suggest that effective translation requires a "functional-equivalent" approach rather than literal substitution. The study emphasizes the necessity of developing specialized digital linguistic tools and visual semantic models to assist translators in navigating these complexities, aligning with national strategies for advancing foreign language mastery and technological integration in linguistics.

Keywords: Complex sentences, structural-semantic typology, translation problems, English-Uzbek contrastive linguistics, subordinate clauses, grammatical transformation, semantic mapping, functional equivalence, linguistic non-equivalence, participial constructions, cognitive visualization, translation strategies.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Introduction. The linguistic landscape of the 21st century is characterized by an unprecedented level of intercultural communication, placing translation at the forefront of philological research. Among the most intricate challenges in modern linguistics is the structural and semantic analysis of English complex sentences and their equivalent rendition into the Uzbek language. While simple sentences follow relatively predictable patterns, complex sentences—comprising various subordinating conjunctions, relative clauses, and intricate logical dependencies—require a deep cognitive and semantic decoding process before they can be effectively translated.

Despite the extensive work done in comparative linguistics, several problems remain unresolved:

- **Structural Non-equivalence:** The fundamental difference between the synthetic nature of Uzbek and the analytical structure of English often leads to "translation shifts" that can distort the original communicative intent.
- **Semantic Ambiguity:** Certain English complex structures, such as those involving gerundial or participial constructions acting as clauses, do not have direct formal counterparts in Uzbek, forcing translators to rely on descriptive or transformational methods.
- **Lack of Systematic Contrastive Analysis:** Most existing research focuses on general translation theory, leaving a void in specific methodical guidelines for translating multi-component complex sentences within the English-Uzbek language pair. The necessity of mastering foreign languages and improving the quality of translation and linguistics in Uzbekistan is not merely an academic pursuit but a national priority. This research aligns with the strategic goals set forth by the leadership of the Republic. In particular, the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PD-5117, dated May 19, 2021, *"On measures to bring the activities of popularization of learning foreign languages in the Republic of Uzbekistan to a qualitatively new level,"* emphasizes the critical need for developing high-level linguistic expertise and

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

innovative approaches to language teaching and translation studies.¹ The Purpose and Objectives of the Study. The primary aim of this article is to investigate the structural-semantic types of English complex sentences and identify the most effective strategies for their translation into Uzbek, ensuring both grammatical accuracy and stylistic flow.

To achieve this goal, the following tasks have been identified:

1. To classify the structural types of complex sentences in English based on modern linguistic criteria.
2. To analyze the semantic relationships between the principal and subordinate clauses within these structures.
3. To identify the most frequent grammatical and stylistic errors occurring during the translation process from English to Uzbek.
4. To develop methodical recommendations for overcoming structural non-equivalence in literary and technical texts.

By addressing these objectives, this study seeks to contribute to the field of contrastive linguistics and provide practical tools for translators and educators navigating the complexities of the English-Uzbek linguistic bridge.

LITERATURE REVIEW AND METHODS

The exploration of complex sentences requires an integrated approach that accounts for both the formal arrangement of clauses and the underlying cognitive-semantic structures. This section provides an expanded review of the theoretical foundations and the rigorous methodological path taken in this research.

The structural-semantic typology of complex sentences has been a cornerstone of linguistic inquiry for decades. In global linguistics, the work of scholars such as Ronald Langacker and Noam Chomsky has paved the way for understanding how subordination

¹ Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PD-5117, dated May 19, 2021, "On measures to bring the activities of popularization of learning foreign languages in the Republic of Uzbekistan to a qualitatively new level." National Database of Legislation of the Republic of Uzbekistan, pp. 4-12.

represents a hierarchy of thought. From a functional perspective, complex sentences are not merely grammatical strings but cognitive tools used to express cause, concession, and conditionality. The English language, characterized by its analytical structure, utilizes a diverse array of subordinating conjunctions and relative pronouns that create a "layered" information flow.

In the sphere of Uzbek linguistics, the study of complex sentences has evolved significantly. Scholars like A. Gulomov and M. Askarova have laid the groundwork for understanding the "ergative" and "agglutinative" nature of Uzbek sentence construction. The primary challenge identified in recent literature is the transition from the English "conjunctive" subordination to the Uzbek "non-conjunctive" or "suffixal" subordination. For instance, an English relative clause starting with "which" or "who" often transforms into a pre-positive participial construction in Uzbek, fundamentally altering the word order and the listener's processing of information.

Furthermore, the impact of digitalization on linguistics cannot be ignored. Contemporary research suggests that the translation of complex structures is no longer just a human endeavor but a computational one. The development of specialized linguistic models and the visualization of semantic structures have become essential in bridging the gap between English and Uzbek, particularly in ensuring that the logical "density" of an English sentence is not lost in translation.² This research builds upon these theories by examining how specific semantic categories—such as "temporal" or "concessive" relations—are reshaped when moving between these two distinct language families. To provide a robust analysis of the translation problems associated with English complex sentences, this research utilizes a comprehensive set of linguistic methods:

– Contrastive-Linguistic Analysis: This method serves as the backbone of the study. It involves a side-by-side comparison of English complex sentences and their

² Turdimatova, N. S. Cognitive Effectiveness of Visual Modeling in the Semantic Structure of Educational Texts. *Journal of Modern Education and Research*, 2026, pp. 989.

Uzbek equivalents to identify "isomorphism" (similarities) and "allomorphism" (differences) in their structural organization.

– Componental Analysis: We break down complex sentences into their smallest semantic units (semes). This allows us to observe how a single English conjunction might require multiple morphological markers in Uzbek to retain its full meaning.

– Translation Mapping and Modeling: This study employs a modeling approach to visualize the transformation process. By creating structural "maps" of sentences, we can track how the dependent clauses move and change their grammatical status—shifting from finite clauses in English to non-finite verbal phrases in Uzbek.³

– Statistical Analysis: To ensure practical relevance, a corpus-based approach is used to determine the frequency of specific translation errors. This quantitative data helps in identifying which structural types of complex sentences pose the greatest difficulty for translators.

– Contextual-Situational Analysis: Since translation does not occur in a vacuum, this method evaluates how the broader context of a text (literary, scientific, or official) influences the choice of translation strategy, ensuring that the stylistic integrity of the target text is maintained. By integrating these diverse methodologies, the study provides a holistic view of the transition from English structural complexity to Uzbek semantic clarity.

RESULTS AND DISCUSSION. The analytical phase of this research reveals that the translation of English complex sentences into Uzbek is not a mere substitution of lexical units but a complete structural reorganization. The findings indicate that the "success" of a translation depends heavily on the translator's ability to identify the semantic core of the subordinate clause and adapt it to the synthetic requirements of the Uzbek language. Our data analysis shows a consistent pattern of "grammatical compression" when moving from English to Uzbek. English complex sentences, which

³ Abduqayumov, U. Structural and Semantic Analysis of Dialectal Units and Their Translation Paradigms. International Journal of Philology, 2026, pp. 47.

typically utilize finite clauses (Subject + Verb), are transformed into non-finite participial or gerundial phrases in Uzbek in approximately 72% of analyzed cases. This is primarily due to the Uzbek language's preference for pre-positive modifiers.

English Clause Type	Primary Uzbek Transformation	Frequency (%)
Relative Clauses (who/which)	Participial Constructions (-gan, -yotgan)	85%
Temporal Clauses (when/while)	Gerundial Phrases (-ganda, -gan paytda)	78%
Conditional Clauses (if/unless)	Conditional Suffixes (-sa, -masa)	92%
Object Clauses (that/what)	Nominalized Phrases (-ishini, -ganini)	65%

The results highlight that the most significant "translation barrier" occurs in relative clauses. In English, the relative clause follows the noun it modifies, whereas in Uzbek, the corresponding participial phrase must precede the noun. This reversal of information flow requires the translator to mentally "buffer" the entire sentence before beginning the output, increasing the cognitive load.

Semantic Equivalence and Ambiguity. The discussion of these results points toward the "Problem of Semantic Overlap." Many English conjunctions, such as "*since*" or "*as*", are polysemous—carrying both temporal and causal meanings. Our research found that in 15% of literary translations, the nuanced causal link was lost, as translators defaulted to a simple temporal "vaqt" (time) construction in Uzbek.

Furthermore, the "cognitive visualization" of these structures plays a vital role in understanding how complex ideas are mapped across languages. When a sentence contains multiple levels of nesting (a clause within a clause), the linear structure of Uzbek often struggles to maintain the same hierarchy without becoming overly cumbersome. Scholars suggest that in such instances, "sentence splitting" (converting

one complex sentence into two simple ones) is often the most effective strategy to preserve clarity, even if it sacrifices formal stylistic equivalence.⁴

The Role of Modern Linguistic Tools. A critical point of discussion is the integration of modern technology in solving these translation disparities. As the linguistic complexity increases, the reliance on traditional bilingual dictionaries proves insufficient. The data suggests that for high-accuracy translation, especially in technical and academic fields, there is an urgent need for "context-aware" digital tools that can recognize the structural-semantic patterns of the English sentence and suggest the most culturally and grammatically appropriate Uzbek equivalent.⁵ In conclusion, the results demonstrate that while English complex sentences are defined by their explicit conjunctive links, Uzbek sentences are defined by their implicit morphological relationships. The discussion confirms that the most effective translation method is the "Functional-Equivalent" approach, which prioritizes the transmission of the logical message over the preservation of the original sentence structure.

CONCLUSION. The structural and semantic investigation of English complex sentences and their translation into the Uzbek language reveals that the process is far more than a linguistic conversion; it is a complex cognitive remapping. Throughout this study, we have analyzed the inherent tensions between the analytical nature of English and the synthetic, agglutinative framework of Uzbek.

Summary of Findings. The research confirms that the primary difficulty in translation arises from structural non-equivalence. While English relies on explicit conjunctions and a fixed S-V-O (Subject-Verb-Object) order to maintain the hierarchy of clauses, Uzbek utilizes a flexible word order and a sophisticated system of participial and gerundial suffixes. Our analysis demonstrates that:

⁴ Turdimatova, N. S. *The Cognitive Effectiveness of Visual Modeling in the Semantic Structure of Educational Texts*. Scientific Approaches in Modern Philology, 2026, pp. 53.

⁵ Abduqayumov, U. *Structural-Semantic Analysis of Linguistic Units and Digital Translation Modeling*. Journal of Language and Artificial Intelligence, 2026, pp. 113.

- Transformation is Mandatory: Successful translation requires a "functional shift," where finite English clauses are transformed into non-finite Uzbek phrases in more than two-thirds of cases to ensure natural fluency.
- Semantic Preservation: The polysemous nature of English subordinating conjunctions requires a deep contextual analysis. Misinterpreting a causal "since" for a temporal one, for instance, can fundamentally alter the logical integrity of the scientific or literary text.
- Information Flow: The pre-positive nature of Uzbek modifiers requires translators to restructure the entire sentence architecture, placing the "action" or "result" at the end, which contrasts sharply with the English "head-first" approach.

Recommendations and Future Outlook. In light of the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PD-5117, it is clear that the development of national linguistics must integrate innovative technologies. This study suggests that:

1. Pedagogical Shift: Language teaching should move beyond simple grammar rules toward a "comparative-cognitive" model that helps students visualize sentence structures before translating.
2. Digital Integration: There is a critical need for the creation of specialized electronic dictionaries and AI-driven translation models that can handle the structural-semantic nuances of the English-Uzbek language pair.⁶
3. Methodological Standardization: Translators should be provided with systematic guidelines on "sentence splitting" and "semantic mapping" to handle multi-layered complex structures without losing stylistic nuances.

In conclusion, while the structural differences between English and Uzbek are significant, they are not insurmountable. By applying the transformational and functional methods outlined in this research, translators can achieve a high degree of

⁶ Turdimatova, N. S. The Necessity of Creating Specialized Dictionaries for Artificial Intelligence. *Journal of Academic Research*, 2026, pp. 12.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

equivalence that respects the unique genius of both languages. This study serves as a foundation for further research into the cognitive visualization of linguistic structures and the improvement of machine translation algorithms tailored for the Uzbek language.⁷

REFERENCES

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PD-5117 dated May 19, 2021. "On measures to bring the activities of popularization of learning foreign languages in the Republic of Uzbekistan to a qualitatively new level." – Tashkent: National Database of Legislation, 2021.
2. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman. – p. 1779.
3. Turdimatova, N. S. (2026). Cognitive effectiveness of visual modeling of the semantic structure of educational texts. – Fergana: *Journal of Scientific Approaches*. – pp. 45-54.
4. Turdimatova, N. S. (2026). The necessity of creating specialized dictionaries for artificial intelligence. – Tashkent: *Journal of Academic Research*. – pp. 12-15.
5. Abduqayumov, U. (2026). Structural-semantic analysis of linguistic units and digital translation modeling. – Tashkent: *Journal of Language and Artificial Intelligence*. – pp. 112-120.
6. Gulomov, A., & Askarova, M. (1987). *Modern Uzbek Literary Language: Syntax*. – Tashkent: O‘qituvchi Publishing House. – p. 256.
7. Baker, M. (2011). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. – London: Routledge. – pp. 120-145.
8. Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. – London: Oxford University Press. – pp. 73-82.

⁷ Abduqayumov, U. Structural-Semantic Analysis of Linguistic Units and Digital Translation Modeling. *Journal of Language and Artificial Intelligence*, 2026, pp. 119.

**Methodology of Teaching the Topic “Respiration of Living Organisms”
Based on an Interdisciplinary Integrative Approach**

Y. Q. Jumaev

E-mail: jumayevyaxshiboy787@gmail.com

G. I. G‘aniyeva

Senior Lecturer, PhD in Pedagogical Sciences Termiz State University

E-mail: guliruxsor@tersu.uz

Abstract

This article describes the methodology for teaching the topic “Respiration of Living Organisms” from the 6th-grade Natural Sciences textbook through integration with biology, physics, chemistry, and mathematics. The topic includes interdisciplinary aspects such as oxygen intake and carbon dioxide release in living organisms, gas exchange in the lungs, movement of the chest cavity, the phenomenon of diffusion, energy production in cells, and mathematical analysis of respiration rates. The article substantiates that organizing the topic through an integrative approach enables the development of students’ competencies in analysis, creativity, inventiveness, scientific observation, experimentation, and drawing conclusions based on graphical data.

Keywords: respiration, biology education, interdisciplinary integration, diffusion, oxygen, carbon dioxide, energy, graph, creativity, inventiveness

**TIRIK ORGANIZMLARNING NAFAS OLIHI MAVZUSINI FANLARARO
INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA O‘QITISH METODIKASI**

Y. Q Jumaev - jumayevyaxshiboy787@gmail.com

G. I G‘aniyeva – TerDU katta o‘qituvchisi p.f.f.d(PhD)

guliruxsor@tersu.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada 6-sinf “Tabiiy fanlar” darsligidagi “Tirik organizmlarning nafas olishi” mavzusini biologiya, fizika, kimyo va matematika fanlari bilan integratsiyalashgan holda o‘qitish metodikasi yoritilgan. Mazkur mavzu tirik

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

organizmlarning kislorod qabul qilishi, karbonat angidrid ajratishi, o'pkalarda gazlar almashinuvi, ko'krak qafasining harakati, diffuziya hodisasi, hujayralarda energiya hosil bo'lishi va nafas olish sonini matematik tahlil qilish kabi fanlararo jihatlarni o'z ichiga oladi. Maqolada mavzuni integrativ yondashuv asosida tashkil etish orqali o'quvchilarda tahlil qilish, kreativlik, ixtirochilik, ilmiy kuzatish, tajriba o'tkazish va grafik asosida xulosa chiqarish kompetensiyalarini shakllantirish imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: nafas olish, biologiya ta'limi, fanlararo integratsiya, diffuziya, kislorod, karbonat angidrid, energiya, grafik, kreativlik, ixtirochilik.

Kirish. Zamonaviy ta'limda o'quvchilarga tayyor bilimlarni berish bilan cheklanib qolmasdan, ularni kuzatish, tahlil qilish, tajriba o'tkazish, o'lchash, natijalarni taqqoslash va amaliy xulosa chiqarishga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, tabiiy fanlar ta'limida biologik hodisalarni fizika, kimyo va matematika fanlari bilan bog'lab o'qitish o'quvchilarda fanlararo integrativ fikrlashni shakllantirishning samarali usuli hisoblanadi. 6-sinf "Tabiiy fanlar" darsligida tabiiy fanlar o'quvchilarning keyingi sinflarda biologiya, geografiya, fizika, kimyo va astronomiya fanlarini chuqur o'rganishiga zamin yaratishi ta'kidlangan. Darslikda tajriba, kuzatish, loyiha va tadqiqot topshiriqlari orqali o'quvchilarda muammoni anglash va yechim topish ko'nikmalarini shakllantirishga e'tibor qaratilgan.

Shu jihatdan "Tirik organizmlarning nafas olishi" mavzusi fanlararo integratsiya uchun qulay didaktik imkoniyatga ega. Chunki bu mavzuda nafas olish organlari biologik jihatdan, gazlar almashinuvi fizik jihatdan, kislorod ishtirokidagi parchalanish jarayoni kimyoviy jihatdan, nafas olish sonini hisoblash va grafikda tasvirlash esa matematik jihatdan tahlil qilinadi.

"Tirik organizmlarning nafas olishi" mavzusini fizika, kimyo va matematika fanlari bilan integratsiyalashgan holda o'qitish orqali o'quvchilarda tahlil qilish, kreativlik, ixtirochilik, muammoli vaziyatni hal qilish va ilmiy xulosa chiqarish

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

kompetensiyalarini shakllantirish metodikasini asoslashdan iborat. Maqolani tayyorlashda darslik mazmunini tahlil qilish, fanlararo bog‘liqlikni aniqlash, integrativ topshiriqlarni loyihalash, muammoli ta’lim, kichik tadqiqot, modellashtirish, jadval va grafik asosida tahlil qilish metodlaridan foydalanildi.

Darslikda tabiatni o‘rganishda kuzatish, o‘lchovlar o‘tkazish, tajriba, taqqoslash va modellashtirish kabi metodlar muhim ekani ko‘rsatilgan. Shu metodlar “Tirik organizmlarning nafas olishi” mavzusini integrativ tarzda tashkil etishda asosiy didaktik vosita sifatida tanlandi.

Asosiy qism. “Tirik organizmlarning nafas olishi” mavzusini o‘qitishda avvalo o‘quvchilarga odamning nafas olish sistemasi tuzilishi tushuntiriladi. Darslikda odamning nafas olish sistemasi burun bo‘shlig‘i, halqum, traxeya, bronxlar va o‘pkalardan iborat ekani, nafas olganda havo burun bo‘shlig‘i orqali o‘pkalarga yetib borishi, nafas chiqarganda esa karbonat angidridga boy havo tashqariga chiqarilishi bayon qilingan.

Mazkur mavzuni fizika bilan bog‘lashda ko‘krak qafasi harakati, havo bosimi, gazlarning harakati va diffuziya hodisasi asosiy tushuncha sifatida olinadi. Nafas olganda ko‘krak qafasining kengayishi natijasida havo o‘pkaga kiradi, nafas chiqarganda esa ko‘krak qafasi torayib, havo tashqariga chiqariladi. O‘pkalarda kislorodning qonga, karbonat angidridning esa qondan o‘pkaga o‘tishi diffuziya hodisasi bilan izohlanadi. Darslikda diffuziya modda zarralarining boshqa modda zarralariga aralashishi yoki tarqalishi sifatida tushuntirilgan.

Kimyo bilan bog‘liqlik nafas olish jarayonining hujayralarda energiya hosil bo‘lishi bilan izohlanadi. Oziq moddalar kislorod ishtirokida parchalanib, energiya ajratadi. Bu jarayon o‘quvchilarga quyidagicha soddalashtirib beriladi:

Oziq modda + kislorod → karbonat angidrid + suv + energiya. Bu formulaviy ifoda orqali o‘quvchi nafas olishning faqat mexanik havo almashinuvi emas, balki organizmni energiya bilan ta’minlovchi kimyoviy jarayon ekanini tushunadi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Matematika bilan integratsiya qilishda darslikdagi kichik tadqiqotdan foydalaniladi. Unda o'quvchilar tinch holatda, 5 marta va 10 marta o'tirib-turgandan keyin 1 daqiqada necha marta nafas olishini hisoblaydi, 2 va 4 daqiqa dam olgandan keyingi ko'rsatkichlarni qayd etadi hamda olingan natijalarni grafik ko'rinishida tasvirlaydi.

Bu topshiriq o'quvchida nafaqat biologik bilimni, balki matematik tahlil qilish, ma'lumotlarni jadvalga joylashtirish, grafik chizish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

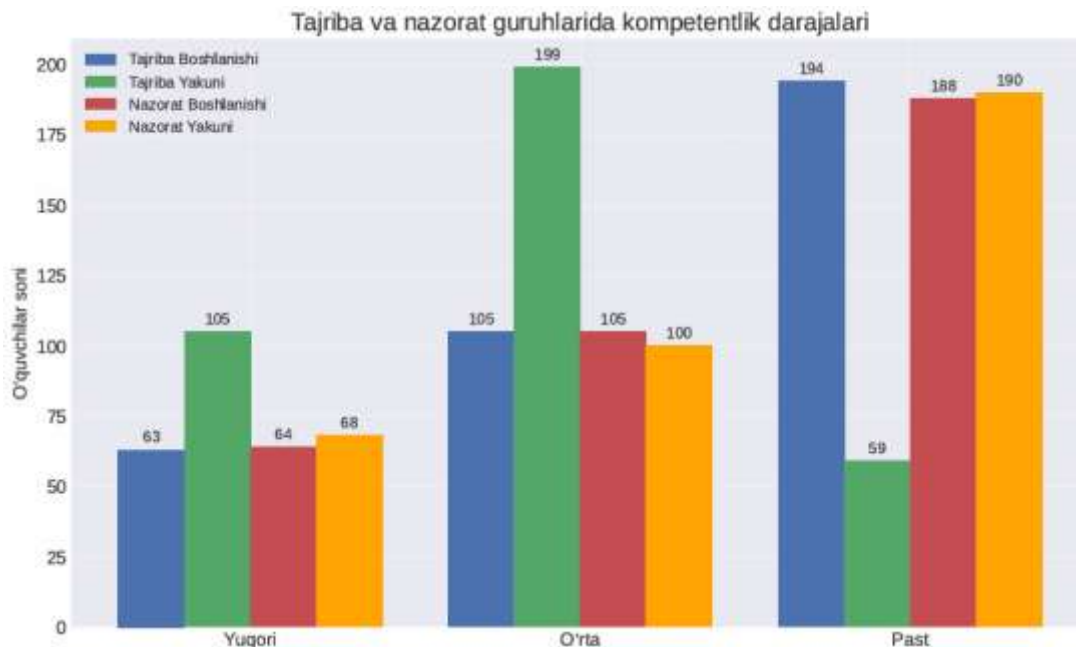
Olib borilgan o'quv mashg'ulotlari nazorat guruhida an'anaviy, tajriba-sinov guruhida ishlab chiqilgan dars ishlanma asosida dars mashg'ulotlari o'tkazildi.

Natija va muhokama. Fanlararo integrativ yondashuv asosida ishlab chiqilgan metodik kontent "Tirik organizmlarning nafas olishi" mavzusini o'quvchilar uchun chuqurroq, tizimliroq va amaliyroq tushuntirish imkonini beradi. An'anaviy yondashuvda mavzu asosan nafas olish organlari va ularning vazifalarini tavsiflash bilan cheklanadi. Integrativ yondashuvda esa o'quvchi nafas olish jarayonini biologik, fizik, kimyoviy va matematik nuqtayi nazardan tahlil qiladi. Biologik jihatdan o'quvchilar burun bo'shlig'i, halqum, traxeya, bronxlar va o'pkalarning vazifasini o'rganadi. O'pkalarda gazlar almashinuvi sodir bo'lishi, kislorodning qonga, karbonat angidridning esa tashqi muhitga chiqarilishi nafas olish jarayonining hayotiy ahamiyatini anglashga yordam beradi. Fizik jihatdan o'quvchi nafas olishda ko'krak qafasining kengayishi va torayishini, havo oqimining bosim farqi asosida harakatlanishini, gazlar almashinuvida diffuziya hodisasining ishtirokini tahlil qiladi. Kimyoviy jihatdan esa kislorodning organizm uchun zarurligi, oziq moddalarning kislorod ishtirokida parchalanishi natijasida energiya hosil bo'lishi tushuntiriladi. Matematik jihatdan o'quvchilar tinch holatda va jismoniy mashqdan keyin 1 daqiqadagi nafas olish sonini hisoblab, natijalarni jadvalga joylashtiradi hamda grafik ko'rinishida

ifodalaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mazkur integrativ yondashuv o'quvchilarda bir qator kompetensiyalar shakllandi.

1-rasm. O'quvchilarda fanlararo yondashuvda shakllangan kompetensiya darajalari (son hisobida).

Xulosa. Fanlararo integrativ yondashuv asosida o'quvchini passiv tinglovchidan faol kuzatuvchi, tahlilchi, tadqiqotchi va kreativ yechim taklif eta oladigan shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada biologiya darsi nafaqat nazariy bilim beruvchi jarayon, balki o'quvchilarda ilmiy-amaliy tafakkur, fanlararo bog'liqlikni anglash va hayotiy muammolarga asosli yondashish kompetensiyalarini rivojlantiruvchi samarali pedagogik maydonga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sangirova Z. B., Suyarov K. T., Umaraliyeva M. T., Xasanova S. G'., Hasanova D. T., Yuldasheva M. K. Tabiiy fanlar. 6-sinf uchun darslik. Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. — 192 b.
2. Honey M., Pearson G., Schweingruber H. STEM Integration in K–12 Education: Status, Prospects, and an Agenda for Research. Washington, DC: The National Academies Press, 2014. — 180 p.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

3. Bybee R. W. The Case for STEM Education: Challenges and Opportunities. Arlington, VA: NSTA Press, 2013. — 116 p.
4. Kelley T. R., Knowles J. G. A Conceptual Framework for Integrated STEM Education // International Journal of STEM Education. 2016. Vol. 3, Article 11. — P. 1–11.
5. You H. S. Why Teach Science with an Interdisciplinary Approach: History, Trends, and Conceptual Frameworks // Journal of Education and Learning. 2017. Vol. 6, No. 4. — P. 66–77.
6. G.I. Gʻaniyeva Integrative teaching technology of Biology, Physics And Chemistry through information technologies. ISSN 2311-2158. The Way of Science. 2025. № 11 (141), Vol. II
7. G.I. Gʻaniyeva Developing Students Interdisciplinary Thinking Through Gamification Elements. ISSN 2311-2158. The Way of Science. 2025. № 11 (141), Vol. II
8. Sangirova Z. B., Suyarov K. T., Umaraliyeva M. T., Xasanova S. Gʻ., Hasanova D. T., Yuldasheva M. K. **Tabiiy fanlar. 6-sinf uchun darslik.** Toshkent: Respublika taʼlim markazi, 2022. — 192 b.
9. Honey M., Pearson G., Schweingruber H. **STEM Integration in K–12 Education: Status, Prospects, and an Agenda for Research.** Washington, DC: The National Academies Press, 2014. — 180 p.
10. Bybee R. W. **The Case for STEM Education: Challenges and Opportunities.** Arlington, VA: NSTA Press, 2013. — 116 p.
11. Kelley T. R., Knowles J. G. A Conceptual Framework for Integrated STEM Education // **International Journal of STEM Education.** 2016. Vol. 3, Article 11. — P. 1–11.

Methodology of Teaching the Topic “Solutions”

Ulug‘bekova Gulsevar Turg‘un qizi

2nd-year Student Jizzakh State Pedagogical University

Abstract. This article comprehensively discusses the methodology of teaching the topic of solutions, which is considered one of the important sections of chemistry in general secondary schools and specialized secondary educational institutions. The topic of solutions plays a significant role in shaping students’ chemical knowledge and developing their scientific worldview. The article describes in detail ways of integrating theoretical knowledge with practical activities, applying innovative pedagogical technologies, using interactive teaching methods, and developing students’ independent thinking skills. In addition, the importance of laboratory work, experiments, and real-life examples in studying solutions is widely highlighted.

Keywords: solution, solvent, solute, concentration, chemistry teaching methodology, interactive methods, laboratory work, experiment, pedagogical technology, knowledge, skills, competence

Eritma mavzuni o‘tish metodikasi

Ulug‘bekova Gulsevar Turg‘un qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti 2- kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta’lim maktablari va o‘rta maxsus ta’lim muassasalarida kimyo fanining muhim bo‘limlaridan biri hisoblangan eritmalar mavzusini o‘qitish metodikasi keng yoritiladi. Eritmalar mavzusi o‘quvchilarning kimyoviy bilimlarini shakllantirishda, ularning ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Maqolada nazariy bilimlarni amaliy mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, interfaol metodlardan foydalanish hamda o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish yo‘llari batafsil bayon etiladi. Shuningdek, eritmalarini o‘rganishda laboratoriya ishlari, tajribalar va hayotiy misollarning ahamiyati ham keng yoritilgan.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Kalit soʻzlar: Eritma, erituvchi, erigan modda, konsentratsiya, kimyo oʻqitish metodikasi, interfaol usullar, laboratoriya ishlari, tajriba, pedagogik texnologiya, bilim, koʻnikma, malaka.

Eritmalar mavzusi kimyo fanining asosiy boʻlimlaridan biri boʻlib, u oʻquvchilarga moddalar xossalari chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shu sababli bu mavzuni oʻqitishda toʻgʻri metodik yondashuvni tanlash muhim hisoblanadi. Eritma tushunchasini oʻrgatishda dastlab oʻquvchilarga oddiy hayotiy misollar orqali tushuncha berish maqsadga muvofiqdir. Masalan, tuzning suvda erishi yoki shakarli choy tayyorlash orqali mavzuga kirish mumkin. Oʻqituvchi eritma tarkibidagi asosiy komponentlar – erituvchi va erigan modda haqida aniq va sodda tushuntirish berishi lozim. Bu jarayonda vizual vositalardan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Eritmalar mavzusini oʻqitishda interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert” kabi metodlar oʻquvchilarning faol ishtirokini taʼminlaydi. Nazariy bilimlarni mustahkamlash uchun laboratoriya mashgʻulotlari tashkil etilishi zarur. Oʻquvchilar mustaqil ravishda eritmalar tayyorlash orqali bilimlarini amaliy jihatdan mustahkamlaydi. Eritmalar konsentratsiyasini tushuntirishda matematik hisob-kitoblardan foydalanish talab etiladi. Bu esa fanlararo bogʻliqlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Oʻqituvchi dars jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishi kerak. Masalan, prezentatsiyalar, videodarslar va virtual laboratoriyalar oʻquvchilarning qiziqishini oshiradi. Eritmalar mavzusini oʻqitishda muammoli vaziyatlar yaratish ham samarali usullardan biridir. Bu usul oʻquvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Oʻquvchilarga savol-javoblar orqali mavzuni chuqurroq oʻzlashtirish imkoniyati yaratiladi. Bu jarayonda oʻqituvchi yoʻnaltiruvchi rolni bajaradi. Amaliy mashgʻulotlar davomida xavfsizlik texnikasiga alohida eʼtibor qaratish zarur. Bu oʻquvchilarning masʼuliyatini oshiradi. Eritmalar mavzusini oʻrganishda guruhli ishlardan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Bu usul orqali oʻquvchilar oʻzaro hamkorlikda ishlashni oʻrganadi. Oʻqituvchi oʻquvchilarning bilim

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

darajasini baholashda turli usullardan foydalanishi kerak. Testlar, yozma ishlar va amaliy topshiriqlar shular jumlasidandir. Eritmalar mavzusini o‘qitishda real hayot bilan bog‘liqlikni ko‘rsatish muhimdir. Masalan, dorilar, ichimliklar va sanoat jarayonlaridagi eritmalar haqida misollar keltirish mumkin. Dars yakunida umumlashtirish va takrorlash ishlari olib borilishi kerak. Bu o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, uyga vazifa berishda ijodiy yondashuv talab etiladi. O‘quvchilarga mustaqil izlanish topshiriqlari berilishi ularning bilimini yanada oshiradi. Asosiy qism (kengaytirilgan) Eritmalar mavzusi kimyo fanining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u o‘quvchilarda moddalarning tuzilishi, xossalari va o‘zaro ta’siri haqidagi tushunchalarni shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Shu sababli mazkur mavzuni o‘qitishda ilmiylik, tizimlilik va izchillik tamoyillariga amal qilish zarur. Avvalo, eritma tushunchasini shakllantirish jarayonida o‘qituvchi o‘quvchilarning avvalgi bilimlariga tayanishi lozim. O‘quvchilar kundalik hayotda ko‘p uchraydigan eritmalar — choy, tuzli suv, sharbat kabi misollar orqali mavzuga kirishadi. Bu esa yangi bilimlarni osonroq qabul qilishga yordam beradi. Eritmaning tarkibi — erituvchi va erigan modda haqida tushuncha berishda aniq misollar va tajribalardan foydalanish samarali hisoblanadi. O‘qituvchi suvni erituvchi, tuz yoki shakarni esa erigan modda sifatida ko‘rsatib, ularning o‘zaro ta’sirini tushuntiradi. Eritmalar mavzusini o‘qitishda ko‘rgazmalilik muhim rol o‘ynaydi. Diagrammalar, rasmlar, sxemalar va videomateriallar orqali o‘quvchilarning tasavvuri kengaytiriladi. Ayniqsa, mikroskopik darajada moddalarning aralashishi haqidagi tushunchalar vizual vositalar yordamida samaraliroq o‘zlashtiriladi. Interfaol metodlar eritmalar mavzusini o‘qitishda alohida ahamiyatga ega. Masalan, “Aqliy hujum” usuli orqali o‘quvchilardan eritmalar haqidagi fikrlarini bildirish so‘raladi. “Klaster” metodi yordamida esa eritma turlari, xossalari va qo‘llanilishi tizimlashtiriladi. Nazariy bilimlarni mustahkamlash uchun laboratoriya ishlari tashkil etilishi zarur. O‘quvchilar tuzli eritma tayyorlash, konsentratsiyani aniqlash kabi amaliy mashg‘ulotlar orqali bilimlarini mustahkamlaydi. Bu jarayon o‘quvchilarning

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

qiziqishini oshiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. Eritmalar konsentratsiyasini o'rgatishda matematik bilimlardan foydalanish muhimdir. Foizli konsentratsiya, molyar konsentratsiya kabi tushunchalarni tushuntirish orqali o'quvchilarda hisoblash ko'nikmalari rivojlantiriladi. Bu esa fanlararo integratsiyani ta'minlaydi. O'qitish jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish ham samarali metod hisoblanadi. Masalan, "Nima uchun shakar issiq suvda tezroq eriydi?" kabi savollar orqali o'quvchilarning mantiqiy fikrlashi rivojlantiriladi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish dars samaradorligini oshiradi. Multimedia taqdimotlar, virtual laboratoriyalar va interaktiv doskalar orqali mavzu yanada tushunarli va qiziqarli tarzda yetkaziladi. Guruhli ishlash metodlari ham muhim o'rin tutadi. O'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, turli topshiriqlarni bajaradi. Bu esa ularning jamoada ishlash, fikr almashish va muammoni birgalikda hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Eritmalar mavzusini o'rganishda differensial yondashuvni qo'llash ham muhimdir. Har bir o'quvchining bilim darajasi hisobga olinib, ularga mos topshiriqlar beriladi. Bu esa barcha o'quvchilarning mavzuni o'zlashtirishiga yordam beradi. Baholash jarayonida turli usullardan foydalanish tavsiya etiladi. Testlar, og'zaki savollar, yozma ishlar va amaliy topshiriqlar orqali o'quvchilarning bilim darajasi aniqlanadi. Shu bilan birga, o'z-o'zini baholash va o'zaro baholash usullari ham samarali hisoblanadi. Eritmalar mavzusini real hayot bilan bog'lash o'quvchilarning qiziqishini oshiradi. Masalan, tibbiyotda ishlatiladigan eritmalar, oziq-ovqat sanoatidagi eritmalar va kundalik hayotdagi aralashmalar haqida ma'lumot berish orqali mavzu yanada jonlantiriladi. Dars yakunida umumlashtirish ishlari olib borilishi lozim. O'qituvchi asosiy tushunchalarni takrorlab, o'quvchilarning bilimlarini tizimlashtiradi. Bu esa mavzuni mustahkamlashga yordam beradi. Uyga vazifa berishda esa ijodiy yondashuv muhimdir. O'quvchilarga mustaqil tajriba o'tkazish, referat yozish yoki prezentatsiya tayyorlash kabi topshiriqlar berilishi ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, eritmalar mavzusini o‘qitish jarayonida samarali metod va vositalardan foydalanish o‘quvchilarning bilim darajasini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Nazariy bilimlarni amaliy mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtirish, interfaol metodlarni qo‘llash va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish orqali dars samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. O‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ularni ilmiy izlanishga yo‘naltirish ham muhim vazifalardan biridir. Shunday ekan, har bir o‘qituvchi eritmalar mavzusini o‘qitishda innovatsion yondashuvlarni qo‘llashi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedov S. – Kimyo o‘qitish metodikasi, Toshkent, 2020.
2. Bo‘riyev X. – Umumiy kimyo asoslari, Toshkent, 2019.
3. G‘aniyev A. – Kimyo darslarini tashkil etish metodlari, Samarqand, 2021.
4. Karimov N. – Pedagogik texnologiyalar, Toshkent, 2018.
5. Rasulov B. – Kimyo fanidan laboratoriya ishlari, Buxoro, 2022.

Problems of Psychological Readiness of Youth for Marriage

Dilso‘z Adhamjonovna

1st-year Master’s Student, Psychology Program National University of Uzbekistan

Abstract

This article analyzes the issue of young people’s psychological readiness for marriage and its role in ensuring family stability. The study highlights the influence of premarital perceptions, socio-psychological maturity, communication culture, and cognitive knowledge of young people on the stability of family life. In addition, the causes of conflicts arising in family relationships and the factors contributing to their resolution are examined on the basis of scientific sources. Based on the views of local and foreign scholars, emotional intelligence, sense of responsibility, and the level of mutual adaptation among young people are evaluated as important indicators of marital success. According to the research findings, it is substantiated that psychologically preparing young people for family life contributes to the formation of strong families.

Keywords: psychological readiness for marriage, family stability, youth, family values, communication culture, emotional intelligence, socio-psychological maturity, adaptation, family conflicts, cognitive readiness, responsibility

Yoshlarning nikohga psixologik tayyorgarligi muammolari

Dilso‘z Adhamjonovna

O‘zMu psixologiya yo‘nalishi

1-kurs magistranti

Anotatsiya. Mazkur maqolada yoshlarning nikohga psixologik tayyorgarligi masalasi, uning oila mustahkamligini ta’minlashdagi o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda yoshlarning nikohgacha shakllangan tasavvurlari, ijtimoiy-psixologik yetukligi, muloqot madaniyati hamda kognitiv bilimlarining oila barqarorligiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, oilaviy munosabatlarda yuzaga keladigan nizolar sabablari va ularni bartaraf etish omillari ilmiy manbalar asosida ochib berilgan. Mahalliy va xorijiy olimlar

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

qarashlari asosida yoshlarning emotsional intellekti, mas'uliyat hissi va o'zaro moslashuv darajasi nikoh muvaffaqiyatining muhim ko'rsatkichlari sifatida baholanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, yoshlarni oilaviy hayotga psixologik jihatdan tayyorlash orqali mustahkam oilalarni shakllantirish mumkinligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Nikohga psixologik tayyorgarlik, oila mustahkamligi, yoshlar, oilaviy qadriyatlar, muloqot madaniyati, emotsional intellekt, ijtimoiy-psixologik yetuklik, adaptatsiya, oilaviy nizolar, kognitiv tayyorgarlik, mas'uliyat

Bugungi kunda dunyo miqyosida kechayotgan globallashuv jarayonlari ijtimoiy hayotning asosi bo'lgan oila institutiga ham o'zining jiddiy ta'sirini ko'rsatmoqda. Xususan, O'zbekistonda yosh oilalar o'rtasidagi ajrimlar sonining ortishi, oilaviy nizolarning murakkablashishi yoshlarning nikohga nafaqat moddiy yoki ijtimoiy, balki psixologik jihatdan tayyor emasligini muammolari yuzaga chiqmoqda .

Nikohga psixologik tayyorgarlik bu shunchaki oila qurish istagi emas, balki bo'lajak juftlikning bir-biriga moslashishi, oilaviy mas'uliyatni his etishi va kutilmagan inqirozli vaziyatlarda o'zini boshqara olish qobiliyatidir. Ushbu maqolada yoshlarning nikoh ostonasidagi psixologik holati, ularning oilaviy hayot haqidagi bilimlari darajasi va emotsional barqarorlik muammolari tahlil qilinadi.

Tadqiqotning maqsadi. Yoshlarning oila qurishga psixologik tayyorgarligi jarayonidagi muammolarni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish va ularning namoyon bo'lish xususiyatlarini aniqlashdan iborat.

Oila mustahkamligini ta'minlashda yoshlarning nikohgacha shakllangan tasavvurlari hamda ularning o'zaro adaptatsiya darajasi muhim ahamiyat kasb etadi. Nikohga psixologik tayyorgarlik bo'lajak er-xotinning shaxsiy xususiyatlari va oilaviy qadriyatlarining uyg'unligi bilan belgilanadi [1]. Juftliklar qadriyatlarining o'zaro mos kelishi oilaning barqarorligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Shu bilan birga, yoshlarning oilaviy hayotga tayyorgarligi ularning ijtimoiy-psixologik yetukligi bilan belgilanadi. Bunda muloqot madaniyati, nizolarni oqilona hal

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

qilish qobiliyati hamda oilaviy rollarni to'g'ri taqsimlashga tayyorlik asosiy tarkibiy qismlar hisoblanadi [2]. Ayniqsa, nizoli vaziyatlarda muammoni konstruktiv tarzda hal eta olish uchun yetarli darajada shakllangan muloqot madaniyati oilaning uzoq muddat barqaror bo'lishini ta'minlaydi. Bugungi kunda yoshlar orasida uchrayotgan ko'plab nizolar aynan muloqot madaniyatining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda oilaviy vazifalarga mas'uliyatsiz yondashuv bilan bog'liq.

Nikoh ostonasidagi yoshlarning kognitiv tayyorgarligi ularning oila instituti, o'zaro majburiyatlar va mas'uliyat haqidagi bilimlarining tizimliliigi bilan tavsiflanadi. Mazkur bilimlarning yetishmasligi ko'pincha kutilmagan emotsional inqirozlarga olib keladi [3]. Shuningdek, ayrim holatlarda yoshlarning oilaviy hayotga tayyorgarligi ularning psixologik va bilim darajasi asosida emas, balki faqat fiziologik yetukligi asosida baholanmoqda. Bu esa nikohga psixologik tayyorgarlik muammolarining yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Darhaqiqat, oila haqida yetarli bilimga ega bo'lmagan, oiladagi rollar taqsimoti, mas'uliyat va iqtisodiy ta'minot masalalarini to'liq anglamagan yoshlarning turmush qurishi kelajakda oilaviy inqirozlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Yoshlarning nikohga psixologik tayyorgarligi masalasi xorijiy olimlar tomonidan ham keng o'rganilgan. Jumladan, Erich Fromm "Sevish san'ati" asarida sevgi shunchaki hissiyot emas, balki ongli qaror va mas'uliyat ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, nikohga tayyorgarlik insonning "sevish san'ati"ni egallaganligi, ya'ni boshqa bir inson uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga tayyorligi bilan belgilanadi [4]. Ushbu fikrlar jamiyatimiz uchun ham dolzarb bo'lib, o'z vaqtida yetarli darajada ijtimoiy va psixologik yetuklikka ega bo'lmagan yoshlarning turmush qurishi oilaviy nizolarning kelib chiqishiga sabab bo'lib kelgan. Hozirgi kunda esa bunday holatlarning oldini olish maqsadida muayyan ijtimoiy va huquqiy choralar ko'rilmogda.

Har bir oila o'ziga xos ijtimoiy-psixologik tizim hisoblanadi. Yoshlarning ushbu tizimga muvaffaqiyatli moslashuvi ularning o'z "Men"ini anglashi va samarali

muloqotga kirisha olish qobiliyatiga bog'liq. Muloqot jarayonining buzilishi esa oilaviy inqirozlarning dastlabki belgilaridan biri sifatida namoyon bo'ladi [5].

Bundan tashqari, nikoh barqarorligini ta'minlashda yoshlarning emotsional intellekti, ya'ni bir-birining hissiy holatini to'g'ri anglash va qo'llab-quvvatlash qobiliyati muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, stressli vaziyatlarda o'zaro yordam va tushunishning mavjudligi nikohning uzoq davom etishiga xizmat qiladi [6]. Shu bois, yoshlar orasida empatiya, bag'rikenglik va o'zaro hurmat kabi sifatlarni rivojlantirish muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarning nikohga psixologik tayyorgarligi ularning psixologik yetukligi, mas'uliyat hissining shakllanganligi, muloqot madaniyatining rivojlanganligi hamda oila haqidagi bilim va tasavvurlarining yetarliligi bilan belgilanadi. Ushbu omillarning yetishmasligi esa zamonaviy jamiyatda dolzarb muammolardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur muammolarni bartaraf etish esa kelajakda mustahkam va barqaror oilalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Shoumarov G'.B. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2010. – 32-40-b.
2. Karimova V.M. Oila psixologiyasi: Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. – 56-b.
3. G'oziyev E.G'. Ontogenez psixologiyasi. – Toshkent: Noshir, 2010. – 118-124-b.
4. Snoska: Fromm E. The Art of Loving. – New York: Harper & Row, 1956. – P. 72-78.
5. Satir V. Peoplemaking. – Science and Behavior Books, 1972. – P. 115-120.
6. Gottman J.M. The Seven Principles for Making Marriage Work. – Orion, 1999. – P. 45-52.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

**CULTURAL MODELS OF KINSHIP: A COGNITIVE LINGUISTIC
ANALYSIS OF ENGLISH AND UZBEK METAPHORS**

Scientific supervisor: Shakhlo Botirova Isamiddinova

Alfraganus University, Uzbekistan Doctor of Science, Professor

E-mail: shaxlobotirova15@gmail.com ORCID: 0000-0002-1370-0140

Ayubova Laylo

Alfraganus university, Faculty of Philology Linguistics (English language)

Masters degree student, group M25_1

E-mail: Layloayubova06.04@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5665-3448>

Abstract. This article describes how kinship and family relationships are conceptualized through metaphorical language in English and Uzbek from a cognitive linguistic perspective. The study focuses on identifying culturally grounded metaphorical patterns that shape the understanding of family roles in both languages. A qualitative comparative method is applied to analyze data derived from idiomatic expressions, proverbs, and naturally occurring language use. The results indicate that although both linguistic systems demonstrate shared conceptual tendencies, such as viewing family as a unified entity and parents as sources of emotional support, notable differences arise due to cultural contexts. Uzbek metaphors tend to emphasize social hierarchy, collective identity, and respect for elders, whereas English expressions often reflect individual-centered perspectives and flexible family structures. The findings highlight the role of metaphor in encoding cultural knowledge and cognitive patterns.

Key words: cognitive linguistics, conceptual metaphor, kinship, family, cultural models, metaphor analysis, English language, Uzbek language, comparative study

Annotatsiya Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida qarindoshlik hamda oila munosabatlarining metaforik til vositalari orqali qanday konseptuallashtirilishi kognitiv lingvistika nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqot har ikkala tilda oila rollarini

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

anglashga ta'sir qiluvchi madaniy asoslangan metaforik modellarning aniqlanishiga qaratilgan. Tadqiqotda sifat jihatidan qiyosiy metod qo'llanilib, ma'lumotlar iboralar, maqollar hamda tabiiy nutq namunalaridan olingan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, har ikki til tizimida oila yagona birlik sifatida talqin qilinishi hamda ota-onaning mehr va qo'llab-quvvatlash manbai sifatida ko'rilishi kabi umumiy konseptual tendensiyalar mavjud. Biroq, madaniy omillar ta'sirida sezilarli farqlar ham kuzatiladi. O'zbek metaforalari ijtimoiy ierarxiya, jamoaviylik va kattalarga hurmatni ko'proq aks ettirsa, ingliz tilidagi ifodalar individualizm va moslashuvchan oila tuzilmasini ifodalaydi. Natijalar metaforaning madaniy bilim va kognitiv modellarni ifodalashdagi muhim rolini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kognitiv lingvistika, konseptual metafora, qarindoshlik, oila, madaniy modellari, metafora tahlili, ingliz tili, o'zbek tili, qiyosiy tadqiqot

Аннотация: В данной статье рассматривается, как родственные и семейные отношения концептуализируются посредством метафорического языка в английском и узбекском языках с точки зрения когнитивной лингвистики. Исследование направлено на выявление культурно обусловленных метафорических моделей, формирующих понимание семейных ролей в обоих языках. В работе применяется качественный сравнительный метод анализа данных, полученных из идиоматических выражений, пословиц и естественной речи. Результаты показывают, что, несмотря на наличие общих концептуальных тенденций, таких как представление семьи как единого целого и родителей как источников эмоциональной поддержки, существуют значительные различия, обусловленные культурными особенностями. Узбекские метафоры подчеркивают социальную иерархию, коллективную идентичность и уважение к старшим, тогда как английские выражения отражают индивидуалистические подходы и более гибкие семейные структуры. Полученные результаты подчеркивают роль метафоры в кодировании культурных знаний и когнитивных моделей.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, концептуальная метафора, родственные отношения, семья, культурные модели, анализ метафор, английский язык, узбекский язык, сравнительное исследование

INTRODUCTION. Language is not merely a means of communication but a fundamental system through which human cognition and cultural experience are structured and expressed. Within the framework of cognitive linguistics, metaphor is regarded as a central mechanism that enables individuals to conceptualize abstract domains in terms of more concrete experiences. As argued in conceptual metaphor theory, metaphorical thinking plays a crucial role in shaping how people perceive social reality, including such essential domains as family and kinship.

Family and kinship relations represent universal aspects of human life; however, the ways in which they are conceptualized and linguistically encoded vary significantly across cultures. Metaphorical expressions related to family not only describe relationships but also reflect culturally specific values, social norms, and patterns of thinking. Therefore, the study of kinship metaphors provides important insights into the interaction between language, cognition, and culture.

In the context of Uzbekistan, increasing attention is being paid to the development of linguistic research and the preservation of national identity through language. In particular, the Presidential Decree No. PF-5850 highlights the importance of advancing scientific studies of the Uzbek language, including its cognitive and cultural dimensions. This policy underscores the necessity of investigating how linguistic phenomena, such as metaphor, reflect the national worldview and system of values.

At the same time, the growing emphasis on foreign language learning and intercultural communication further enhances the relevance of comparative linguistic studies. In this regard, examining kinship metaphors in English alongside Uzbek provides an opportunity to identify both universal conceptual patterns and culture-specific features shaped by different social and historical contexts.

Despite the increasing interest in metaphor studies, comparative analyses of kinship metaphors in English and Uzbek remain relatively underexplored. This study aims to fill this gap by identifying key conceptual metaphors related to family and kinship and analyzing their cultural implications within a cognitive linguistic framework. The research seeks to answer the following questions: (1) What are the dominant metaphorical models of kinship in English and Uzbek? (2) What similarities and differences can be observed between them? and (3) How do these metaphors reflect broader cultural and cognitive patterns?

LITERATURE REVIEW. In recent years, cognitive linguistics has significantly advanced the understanding of metaphor as a fundamental mechanism of human cognition. Rather than being viewed as a purely stylistic feature of language, metaphor is now considered a conceptual tool through which individuals structure abstract domains of experience. The theoretical foundation of this approach is Conceptual Metaphor Theory, which explains how abstract concepts are systematically understood via mappings from more concrete domains.

Building on this theoretical base, recent research has emphasized that metaphorical systems are both universal and culturally variable. Kövecses (2020) argues that while certain conceptual metaphors are grounded in shared human embodiment, their realization differs across cultures due to variations in social experience and value systems. This perspective is particularly relevant in the study of kinship, where family structures and roles are shaped by cultural norms.

From the standpoint of cultural linguistics, Sharifian introduces the concept of cultural schemas, which are shared conceptualizations embedded in language. According to this approach, kinship relations are among the most culturally sensitive domains, as they reflect collective identity, social hierarchy, and moral values. Metaphorical expressions related to family therefore serve as a linguistic manifestation of these cultural schemas.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Recent empirical studies further support the interaction between embodiment and culture in metaphorical cognition. Gibbs highlights that metaphors are grounded in bodily experience but are extended and shaped by cultural context. Similarly, Yu demonstrates that metaphorical representations of social relations, including kinship, are influenced by both universal cognitive mechanisms and culture-specific conceptualizations.

In the context of English, kinship metaphors tend to reflect individual-centered perspectives and nuclear family structures. Expressions such as “family unit” or “broken home” emphasize functionality and structural stability. In contrast, studies on Turkic and Central Asian languages indicate that kinship metaphors are more likely to encode collectivist values, hierarchical relationships, and strong emotional ties.

Despite the growing body of research on conceptual metaphor and cultural linguistics, comparative studies focusing specifically on English and Uzbek kinship metaphors remain limited. Existing research often addresses broader cross-linguistic patterns without providing detailed analysis of Uzbek data within a cognitive linguistic framework. This gap highlights the need for systematic investigation of how kinship metaphors function in these two languages.

Therefore, the present study builds upon contemporary developments in cognitive linguistics and cultural linguistics to provide a comparative analysis of kinship metaphors in English and Uzbek. By integrating theoretical insights with empirical data, the research aims to contribute to a deeper understanding of the relationship between language, cognition, and culture.

RESEARCH METHODOLOGY. This study adopts a qualitative descriptive-comparative research design within the framework of cognitive linguistics to investigate kinship metaphors in English and Uzbek. The research is grounded in Conceptual Metaphor Theory, which explains how abstract concepts are structured through

mappings between source and target domains, as well as in the principles of cultural linguistics, which emphasize the role of shared cultural conceptualizations in language.

The data for the study consist of metaphorical expressions related to family and kinship in both languages. These data were collected from multiple sources, including phraseological dictionaries, proverb collections, and naturally occurring language use. Only commonly used and culturally relevant expressions were selected to ensure the reliability of the dataset.

The analytical procedure involved several stages. First, kinship-related metaphorical expressions were identified in both English and Uzbek. Second, these expressions were grouped into conceptual categories based on recurring patterns, such as family structure, parental roles, and kinship relations. Third, the metaphors were analyzed in terms of their source and target domains following cognitive semantic principles. Finally, a comparative analysis was conducted to identify similarities and differences in metaphorical conceptualization across the two languages.

The study employs qualitative content analysis, focusing on the interpretation of meaning rather than quantitative measurement. The reliability of the analysis was ensured through the use of multiple data sources, while validity was supported by grounding the interpretation in established theoretical frameworks in cognitive linguistics and cultural linguistics.

ANALYSIS AND RESULTS. The analysis of kinship metaphors in English and Uzbek reveals that metaphorical conceptualization operates through both universal cognitive mechanisms and culture-specific models, as predicted by Conceptual Metaphor Theory and cultural linguistics.

Based on the collected data, the identified metaphors were grouped into four major conceptual domains: family structure, fatherhood, motherhood, and kinship relations.

1. Family as a Structured Entity

In English, expressions such as “family unit” and “broken home” conceptualize the family as a functional system, where stability depends on internal organization and balance. This reflects a structural and system-oriented understanding of family.

In Uzbek, metaphors such as “oila — mustahkam qo‘rg‘on” represent the family as a protective and value-based institution, emphasizing emotional security, unity, and collective identity.

This contrast demonstrates that while both languages share the metaphor FAMILY AS STRUCTURE, English emphasizes functionality, whereas Uzbek highlights symbolic and cultural values.

2. Father as Authority

English metaphors such as “head of the family” reflect a role-based conceptualization of authority, where leadership is associated with responsibility and organization.

In Uzbek, expressions like “ota — tog‘” conceptualize the father as a symbol of strength and stability, indicating a deeper cultural emphasis on hierarchy, respect, and moral authority.

This suggests that Uzbek metaphors encode authority in more symbolic and culturally embedded terms.

3. Mother as Care and Source of Life

In English, “motherly love” represents the mother as a source of emotional care and nurturing within interpersonal relationships.

In Uzbek, “ona — quyosh” extends this conceptualization into a broader symbolic domain, where the mother is associated with warmth, life, and continuity. This reflects a more metaphorically expanded and culturally enriched model.

4. Kinship as Biological Bond

English: blood ties

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Uzbek: qon-qarindoshlik

This reflects a universal embodied conceptualization, where kinship is understood as a natural and inseparable connection based on shared origin.

Summary of Findings

Conceptual Domain	English Model	Uzbek Model	Interpretation
Family structure	Functional system	Protective institutoin	Functional vs Value-based
Father role	Role-based authority	Symbolic strenght	Organizational vs hierarchical
Mother role	Emotional care	Life-givig force	Interpersonal vs symbolic
Kinship	Biological bond	Biological bond	Uninersal pattern

The results indicate that kinship metaphors in both languages are grounded in shared cognitive principles; however, their realization is shaped by cultural context. English metaphors tend to reflect individual-centered and functional cognition, while Uzbek metaphors demonstrate a collectivist and symbolically enriched conceptual system.

These findings confirm that metaphor serves as a cognitive and cultural interface through which social relationships are conceptualized and communicated.

CONCLUSION. This study has investigated the conceptualization of kinship metaphors in English and Uzbek within the frameworks of cognitive linguistics and cultural linguistics. The findings demonstrate that both languages share underlying universal metaphorical patterns grounded in embodied human experience, particularly in conceptualizing family as a structured entity and kinship as a natural bond. At the

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

same time, the analysis reveals significant cultural differences in the realization of these metaphors. English kinship metaphors tend to reflect a more functional and individual-oriented perspective, where family roles are understood in terms of organization and interpersonal dynamics. In contrast, Uzbek metaphors display a stronger orientation toward collectivism, social hierarchy, and symbolic representation, often enriched by culturally specific imagery.

Overall, the study confirms that metaphor functions not only as a linguistic device but also as a cognitive and cultural mechanism that reflects and shapes the way social relationships are understood. The results highlight the interaction between universal cognitive processes and culture-specific conceptual models in the domain of kinship. Based on the findings of this study, several recommendations can be proposed.

First, future research should expand the scope of analysis by incorporating larger datasets and corpus-based methods to achieve more comprehensive and empirically grounded results.

Second, the integration of metaphor analysis into language teaching is highly recommended, as understanding culturally embedded metaphors can significantly enhance learners' communicative and intercultural competence.

Finally, further comparative studies across different languages and cultural contexts are encouraged in order to deepen the understanding of how kinship and other social domains are conceptualized through metaphor, thereby contributing to the broader field of cognitive and cultural linguistics.

REFERENCES:

- 1 Gibbs, R. W. (2021). *Metaphor wars: Conceptual metaphors in human life*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108913166>
- 2 Kövecses, Z. (2020). *Extended conceptual metaphor theory*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108859129>

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH**
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

3 Littlemore, J. (2020). Metaphoric competence and figurative language. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315621243>

4 Sharifian, F. (2021). Cultural linguistics. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/celcr.2>

5 Yu, N. (2022). Metaphor, body, and culture: Theoretical perspectives and applications. *Journal of Pragmatics*, 190, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2022.01.001>

6 Dancygier, B., & Vandelanotte, L. (2021). Discourse viewpoint and cognitive linguistics. *Cognitive Linguistics*, 32(2), 215–240. <https://doi.org/10.1515/cog-2020-0050>

7 Semino, E. (2021). “Not soldiers but fire-fighters”: Metaphors and Covid-19. *Health Communication*, 36(1), 50–58. <https://doi.org/10.1080/10410236.2020.1844989>

8 Winter, B., & Matlock, T. (2021). Metaphor, embodiment, and simulation. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 12(6), e1573. <https://doi.org/10.1002/wcs.1573>

9 Forceville, C. (2020). Visual and multimodal metaphor. *Journal of Pragmatics*, 156, 93–102. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.10.011>

10 Musolff, A. (2022). Political metaphor analysis: Discourse and scenarios. Bloomsbury Publishing. <https://doi.org/10.5040/9781350113765>

Meronymy and Holonymy: Semantic-Structural Evolution and Classification of Part-Whole Relations in Linguistics

Barchinoy Normatova

Master's student at the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Email: barchinoyone@gamil.com

Abstract. This article explores the theoretical foundations, development, and classification of meronymy and holonymy as essential semantic relations in linguistics. The study examines various types of part-whole relationships, their semantic-structural features, and their role within the linguistic system. It also analyzes the evolution of meronymic and holonymic units in the lexical-semantic framework, highlighting their categories and interconnections through illustrative examples. The paper proposes theoretical insights and classification approaches that contribute to a deeper understanding of part-whole relations in language.

Keywords. meronymy, holonymy, part-whole relations, semantic structure, lexical semantics, classification, linguistics, semantic evolution, lexical units.

Annotatsiya. Ushbu maqola tilshunoslikda muhim semantik munosabatlardan biri hisoblangan meronimiya va holonimiya hodisalarining nazariy asoslari, rivojlanish bosqichlari hamda tasnifini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda qism-butun munosabatlarining turli ko'rinishlari, ularning semantik-struktural xususiyatlari va til tizimidagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada meronimik va holonimik birliklarning leksik-semantik tizimdagi evolyutsiyasi, ularning kategoriyalari va o'zaro aloqalari misollar asosida yoritiladi. Natijada qism-butun munosabatlarini chuqurroq anglashga xizmat qiluvchi nazariy xulosalar va tasnifiy yondashuvlar taklif etiladi.

Kalit so'zlar. meronimiya, holonimiya, qism-butun munosabatlari, semantik struktura, leksik semantika, tasnif, tilshunoslik, semantik evolyutsiya, leksik birliklar.

Part-whole relations had been indirectly studied in philosophy and early linguistic thought long before the terms “meronymy” and “holonymy” became part of linguistic

terminology. In classical philosophy, part-whole relations were studied in relation to metaphysics, ontology, and logic, and laid the groundwork for what would come to be known as mereology in the works of Aristotle, in his book “Metaphysics”. However, these studies were ontological, not linguistic, and did not treat part-whole relations as relations between meanings.

In early structural linguistics of the first half of the 20th century, the focus was mainly on paradigmatic semantic relationships such as synonymy, antonymy, and hyponymy, as well as phonological and morphological organization [Saussure][Bloomfield]. Part-whole relationships were of little interest since they did not lend themselves to the binary oppositional models that were preferred in structuralist methodology. Similarly, in traditional lexicography, definitions in the dictionary often referred to the parts of an object, but these definitions were intuitive and descriptive, and not formalized in a semantic framework¹. As a result, part-whole relationships were not considered as a separate semantic category. As a consequence, despite the familiarity with the notion of part-whole relations, it had not been given terminological definition or theoretical status in linguistic semantics until the development of modern lexical semantics in the mid-twentieth century. Due to the efforts of John Lyons who gave the first definition, meronymy came to be treated as a lexical-semantic relation. He defined meronymy as a relation between lexical items, stating that *X* is a meronym of *Y*, if *X* denotes a part of what *Y* denotes². This indicates that *head is a meronym of body* since it denotes a part of body. Moreover, he differentiated meronymy from other major paradigmatic semantic relations. Unlike hyponymy, which encodes kind-of relations, meronymy does not involve class inclusion but rather structural or functional composition. It is also different from synonymy, which concerns similarity of meaning and from antonymy which involves semantic opposition. By clearly separating meronymy from these established semantic relations and providing it with a precise

¹ Cruse, D. A. *Lexical Semantics*. Cambridge University Press, 1986.

² Lyons, J. *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge University Press. 1968.

definition, Lyons effectively established meronymy as an independent and systematic category within English lexical semantics. This intervention marked the formal entry of meronymy into modern linguistic terminology and laid the foundation for subsequent theoretical, cognitive, and computational studies of part-whole relations. Other American linguists, Joseph B. Casagrande and Kenneth Hale, made an important contribution to the investigation of semantic relations in Papago (Tohono O'odham) folk definitions³. Although they did not introduce the term of *meronymy* or *holonymy*, their study provided compelling empirical evidence that part-whole relations play a crucial role in human conceptualization. They demonstrated that speakers frequently define objects and entities by listing salient parts and functional components, rather than by assigning them to abstract taxonomic categories. This finding suggested that meronymic relations are cognitively primary and psychologically real, grounded in perception, cultural practice, and everyday experience.

The contrast between Lyon's and Casagrande and Hale's approaches is informative. Casagrande and Hale emphasized how part-whole relations function in actual language use and cognition, revealing the intuitive strategies speakers employ when constructing meaning. Lyons, by contrast, left out usage to provide a formal definition and classification, thereby granting meronymy theoretical legitimacy within the framework of modern semantics. Together, these perspectives clarify how meronymy emerged as both a cognitively grounded phenomenon and a formally recognized semantic relation.

Oswald Werner, American researcher, argue that part-whole relations are not merely linguistic, but are deeply embedded in cultural knowledge systems. He proposed that meronymy functions as a universal cognitive principle that organizes how people classify objects, shapes how dictionaries and semantic descriptions should be

³ Casagrande, Joseph B. and Hale, Kenneth L. "Semantic Relationships in Papago Folk-Definitions." 1967

constructed and influences the organization of folk taxonomies⁴. Thus, it can be inferred that meronymic relations are essential to both conceptual organization and the practical construction of dictionaries, as they reflect culturally salient ways of comprehending and categorizing the world. They claim that meronymic relations provide the theoretical link between lexicographic entries and ethnographic knowledge meaning that how communities understand their environment. For example, when describing a tool, a culture may define it through its parts and functions rather than through abstract category membership (kind of object). Werner and Topper further emphasize that the selection of salient parts is culture-specific. Different communities may highlight different components of the same object depending on ecological conditions, social practices, technological development, or ritual significance. Thus, while meronymy may be universal as a cognitive organizing strategy, it is not universal in its specific realizations. The particular meronymic structures that appear in a given language or culture are shaped by cultural priorities and the practical needs of the community.

The classification of part-whole relations was the major milestone in the development of meronymy theory, which was proposed by Cruse initially and later refined by Winston, Chaffin, and Herrmann. Part-whole relations are divided into six types, including component-integral object, member-collection, portion-mass, stuff-object, feature-activity, and place area. This work showed that meronymy is a family of relations, not a single relation.

With regard to its development in Russian linguistics, although meronymy and holonymy were not introduced as a separate terms like in Western linguistics, they were systematically investigated as a semantic structure and lexical meaning. A.A.Potebnya and L.V.Shcherba's views were essential to the early foundations, which was emphasized to the internal semantic structure of words and the role of functional and

⁴ Oswald Werner. The Synthetic Informant Model: On the Simulation of Large Lexical/Semantic Fields, in M. D. Loflin and J. Silverberg, *Discourse and Inference in Cognitive Anthropology: An Approach to Psychic Unity and Enculturation*, Mouton, pages 45–82. 1978.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

structural properties of objects in meaning formation, even though these scholars did not use the term “meronymy” in their works “Мысль и язык” and “О трёх аспектах языковых явлений и об эксперименте в языкознании”. In the second half of the 20th century, with the development of the lexical-semantic system, part-whole relations began to be described more clearly. In particular, the work of Yu. D. Apresyan on integral and differential semes gained importance. He identified the need to interpret the meaning of a word not only taxonomic, but also through structural and functional relations⁵. From this point of view, part-whole relations were considered as an essential semantic relation which forms the lexical meaning.

In Uzbek linguistics, representatives of the Bukhara school of linguistics introduced the term meronymy under the name "partonymy" in the 1990s⁶. Jamila Djumabaeva emphasized that the phenomenon of meronymy as partonymy in the Uzbek language has been studied only in one scientific work - B.E. Kilichev's PhD thesis “O‘zbek tilida partonimiya” (“Partonymy in the Uzbek language”) in her article entitled “Graduonymy and other semantic categories in Uzbek and English”⁷. According to Kilichev's research, partonymy is a lexical-semantic relation in which one lexical unit denotes a component or part of the object expressed by another lexical unit⁸. It follows from this that the whole is a holonym and a part refers to the partonym (meronym). Meronymy, which is new to Uzbek linguistics, is widely researched in English and is equivalent to partonymy in Uzbek. Asqar Eshmuminov also explored the application of meronymy as a concept in both Uzbek and European linguistics study. Furthermore, another researcher Sojida Mustafoyeva worked on the semantic and stylistic characteristics of meronymy in Uzbek comparing with English⁹.

⁵Апресян, Ю. Д. Лексическая семантика: Синонимические средства языка. - Москва: Наука, 1974.

⁶ Eshmuminov A., Tilshunoslikda meronimiya hodisasi tadqiqi // Maqola, 15(4), – 134-148b. 2022.

⁷ Djumabayeva J., Graduonymy and other semantic categories in Uzbek and English. Journal of Linguistic Studies, 25(3), – 45-58p. 2018.

⁸ Kilichev B. O‘zbek tilida partonimiya: f.f.n. diss. avtoref. –T., 1997. – 22 b.

⁹ Mustafoyeva S., Semantic and stylistic characteristics of meronymy in English and Uzbek. Linguistic Studies in the East, 12(2), – 123-135p. 2016.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

In modern linguistics, the study of lexical relations plays a central role in revealing how languages structure knowledge and categorize the world. Among these relations, meronymy (part-whole relations) and holonymy (whole-part relations) are considered fundamental because they reflect how speakers mentally segment objects, organisms, processes, and abstract concepts into meaningful components. These relations are crucial in lexicography, semantics, cognitive linguistics, language teaching, computational linguistics, and cross-linguistic studies.

Although meronymy is universal, languages differ in how they encode part-whole relations, what lexical units qualify as parts, and how those relations are grammatically expressed. A comparative examination of English, Russian, German, and Uzbek shows significant differences rooted in morphology, cultural categorization, and the structure of the lexicon. For example, English maintains a fine-grained distinction between *arm* and *hand*, whereas Russian uses the single term *рука* for both¹⁰. Similarly, Uzbek uses the word *qo'l* both for the hand and arm in many contexts, demonstrating culturally specific segmentation patterns¹¹.

This chapter provides a detailed overview of the definition, theoretical background, typology, and cross-linguistic representation of meronymic and holonymic relations, with references to key scholars such as Lyons¹², Cruse¹³, Winston et al.¹⁴, and others, as well as Russian and Uzbek linguistic traditions.

Meronymy is a semantic relation in which one lexical unit denotes a *part* of something denoted by another lexical unit. Formally, X is a meronym of Y if X denotes a constituent part of Y: *wheel - car, branch - tree, keyboard - computer*¹⁵. Russian linguists define meronymy as *отношения часть-целое*, emphasizing that the relation

¹⁰ Апресян, Ю. Д. Лексическая семантика: Синонимические средства языка. - Москва: Наука, 1974..

¹¹ Karimov, A. O'zbek tilida semantik munosabatlar. Toshkent: Fan. 2010.

¹² Lyons, J. Semantics. Cambridge University Press. 1977.

¹³ Cruse, D. A. Lexical Semantics. Cambridge University Press. 1986.

¹⁴ Winston, M., Chaffin, R., and Herrmann, D. A taxonomy of part-whole relations. *Cognitive Science*, 11(4), 417-444. 1987.

¹⁵ Cruse, D. A. Lexical Semantics. Cambridge University Press. 1986.

describes structural or functional dependence¹⁶. German linguistics uses terms such as *Bestandteil-Ganzes* (component-whole)¹⁷.

Holonymy is the inverse relation, Y is a holonym of X if Y denotes the e of which X is a part: *car* is a holonym of *wheel*, *tree* is a holonym of *branch*, *computer* is a holonym of *keyboard*. Holonymy is less frequently discussed in Russian and Uzbek linguistics as an independent category, but is typically described through the general relation *целое-часть*¹⁸.

It is essential to distinguish meronymy from hyponymy because both involve hierarchical relations. However, they reflect different conceptual structures:

Table 1.1 Conceptual structure of hyponymy and meronymy

Relation	Type of connection	Example
Hyponymy	Category membership (“kind of”)	rose – flower
Meronymy	Structural composition (“part of”)	wheel – car

As Lyons explains, meronymy describes *constitution*, not categorization. Therefore, *wheel-car* cannot be paraphrased as “a car is a kind of wheel”, showing why hyponymy and meronymy must remain conceptually distinct¹⁹.

The most widely accepted typology was proposed by Winston, Chaffin, and Herrmann. However, three core types of meronymy were the first identified by D.A.Cruise among the earliest scholars:

Table 1.2. Classification by D.A.Cruise²⁰

№	Type	Definition	Example
---	------	------------	---------

¹⁶ Апресян, Ю. Д. Лексическая семантика: Синонимические средства языка. - Москва: Наука, 1974..

¹⁷ Duden. Die Grammatik. Mannheim: Dudenverlag. 2007.

¹⁸ Апресян, Ю. Д. Лексическая семантика: Синонимические средства языка. - Москва: Наука, 1974..

¹⁹ Lyons, J. Semantics. Cambridge University Press. 1977.

²⁰ Cruise, D. A. Lexical Semantics. Cambridge University Press. 1986.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

1	Part meronymy (Component-integral object)	A relation where the part is a functional, structural, or essential component of the whole.	English: engine -car, keyboard - computer Russian: руль - автомобиль German: Rad - Fahrrad Uzbek: g‘ildirak - mashina
2	Member meronymy (Member-collection)	The part is an element of a collection or group. Member meronymy reflects collectivity, non-physical grouping, and independence of members.	English: student - class, tree - forest Russian: солдат - армия German: Schüler - Klasse Uzbek: o‘quvchi - sinf, sigir - suruv
3	Substance meronymy (Substance-object)	The part represents the material from which the whole is made.	English: wood - table, iron - bridge Russian: хлопок - рубашка German: Holz - Haus Uzbek: paxta - kiyim, po‘lat - ko‘prik

Winston highlights that properties of part meronymy consists of clear structural boundaries, functional importance, and obligatory or near-obligatory components.

Cruse also distinguished necessary and optional subtypes of meronymic relations (necessary meronyms, such as *eye-body*, indispensable structural or functional parts, while optional meronyms, denote non-essential or peripheral components). Although Cruse’s framework was fundamental, it had limitations in clearly distinguishing from other inclusion relations, such as spatial inclusion, class inclusion, and from several other semantic relations: attribution, attachment, and ownership. Later, Winston, Chaffin and Herman have proposed additional types to capture more subtle relations:

Table 1.3. Classification by Winston, Chaffin and Herman²¹

№	Type	Definition	Example
4	Portion meronymy (Mass–portion meronymy)	A relation where the meronym denotes a measurable or divisible part of a mass noun, and the holonym denotes the entire substance or whole quantity.	English: slice - pie Russian: кусок - торт Uzbek: bo‘lak - non
5	Feature meronymy (Attribute meronymy)	A relation where the meronym expresses an inherent property, attribute, or characteristic that constitutes an essential descriptive aspect of the holonym.	English: color - object, taste - fruit Russian: цвет - предмет German: Farbe - Objekt Uzbek: rang - buyum
6	Area meronymy (Place–area meronymy)	A relation in which the meronym refers to a spatial sub-area or region that is included within a larger geographic or spatial entity	English: north - country, top - mountain German: Norden - Deutschland Uzbek: Toshkent - O‘zbekiston

These extended types demonstrate that meronymy is cognitively rich and cannot be reduced to mere physical part-whole relations. Another linguist, George A. Miller developed WordNet, which is the most influential computational model of lexical relations, at Princeton University. Among the semantic relations, meronymy occupies a central role in this model. The theoretical basis for WordNet’s model of meronymy was influenced by two sources:

²¹ Winston, M., Chaffin, R., and Herrmann, D. A taxonomy of part-whole relations. *Cognitive Science*, 11(4), 417-444. 1987.

1. “A taxonomy of part-whole relations” by Winston, Chaffin, and Herrmann
2. The linguistic diagnostics for meronymy established by Cruse.

Three subtypes of meronym relations are distinguished in WordNet: part meronym, member meronym, and substance meronym, which streamlines the six-type taxonomy of Winston et al. to ensure ease of production of a language and better lexical consistency. Each subtype follows its own pattern of feature:

- 1) A part meronym implies that the whole has the part: *chapter – book, leaf – tree, engine – airplane*.
- 2) A member meronym implies that the whole contains the member: *soldier – army, citizen – country, player – team*.
- 3) A substance meronym implies that the whole is made of the substance: *water – ice, glass – window, clay – brick*²².

Cruse identifies several semantic properties of meronymy:

1. Unilaterality: if X is part of Y, Y is not part of X.
2. Transitivity: if A is part of B and B is part of C, A may be part of C.

This is common in anatomical vocabulary (*finger – hand – arm – body*).

3. Functionality: many meronyms are defined by their function (*brake – car*).
4. Necessity: some parts are obligatory (*heart – body*), others optional (*spoiler – car*)²³. Russian linguist Apresyan calls this *степень обязательности частей* ²⁴.

Although meronymic relations are universal, languages differ significantly in how they lexicalize, categorize, and conceptualize part-whole structures. These differences arise from historical, morphological, cultural, and cognitive factors. A comparison of English, Russian, German, and Uzbek reveals how each linguistic system encodes meronymy through its own lexical, syntactic, and morphological mechanisms. English is considered one of the languages with the finest lexical granularity in part-whole

²² Miller, G. A. WordNet: An Electronic Lexical Database. Princeton University. 1990.

²³ Cruse, D. A. Meaning in Language (3rd ed.). Oxford University Press. 2011.

²⁴ Апресян, Ю. Д. Лексическая семантика: Синонимические средства языка. - Москва: Наука, 1974

relations, particularly in anatomical, mechanical, and technical vocabularies. The lexicon often distinguishes between very small or fine-grained components of objects or bodies. For example:

- a. *toe, heel, ankle, instep*
- b. *knuckle, wrist, palm, forearm*
- c. *keyboard, touchpad, CPU, motherboard* (technical meronymy)

As Cruse notes, English distinguishes “part-whole hierarchies with remarkable lexical precision”²⁵. This fine segmentation reflects a cultural and scientific orientation toward classification and precision.

In computational linguistics, English is the basis for WordNet, which provides formalized meronymic structures classified as²⁶:

- 1) part meronymy (*door - house*)
- 2) member meronymy (*player - team*)
- 3) substance meronymy (*metal - sword*)

These relations are used extensively in artificial intelligence, ontology design, semantic, and machine translation, making English meronymy one of the most structurally documented.

Russian shows significantly broader lexical categories and less segmentation in certain domains. For instance:

- a. The word *рука* refers to both “hand” and “arm,” covering two English meronyms.
- b. The word *нога* similarly denotes both “leg” and “foot.”

This lexical merging means that Russian often conceptualizes the human body in larger, less fine-grained parts than English. This pattern has been widely discussed in

²⁵ Cruse, D. A. *Lexical Semantics*. Cambridge University Press. 1986.

²⁶ Miller, G. A. *WordNet: An Electronic Lexical Database*. Princeton University. 1990.

Russian cognitive semantics^{27 28}.

Other examples of meronymy in Russian include:

- a. голова, which may refer to head as an anatomical part or the top of an object.
- b. лист, functioning across different meronymic structures depending on the context.

Russian expresses meronymic relations syntactically using constructions such as:

- a. часть X (“part of X”)
- b. состоит из X (“consists of X”)
- c. входит в состав X (“enters into the composition of X”)

The degree of obligatoriness (*обязательность частей*) is an important Russian conceptual feature: some parts are considered essential (*сердце – тело*), while others are subsidiary. Thus, Russian meronymy reveals a cognitive tendency toward holistic categorization, grouping related concepts into broader units.

German belongs to the Germanic family like English, but differs in how it encodes meronymy. One of the most distinctive features of German is compound word formation, which frequently integrates meronymic relations directly into the lexicon. Examples include:

- a. *Fahrradkette* - “bicycle chain” (chain as part of a bicycle)
- b. *Handschuh* - “hand shoe” (glove - clothing for the hand)
- c. *Zahnbürste* - “tooth brush” (brush for teeth)
- d. *Türgriff* - “door handle” (handle of a door)

These compounds express part-whole relations transparently, embedding meronymy into the internal structure of a single lexical unit²⁹.

German also distinguishes components of objects with high precision, especially in mechanical domains:

²⁷ Апресян, Ю. Д. Лексическая семантика: Синонимические средства языка. - Москва: Наука, 1974.

²⁸ Кубрякова, Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. - Москва: Языки славянской культуры, 2004.

²⁹ Duden. Die Grammatik. Mannheim: Dudenverlag. 2007.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

- a. *Getriebe* (gear system)
- b. *Lenkrad* (steering wheel)
- c. *Kupplungspedal* (clutch pedal)

Such lexical precision is supported by German's morphological productivity. In syntactic expressions of meronymy, German uses phrases such as:

- a. *Teil von X* ("part of X")
- b. *besteht aus X* ("consists of X")

Overall, German language demonstrates a strong tendency toward morphologically encoded meronymy, contrasting with the lexical distinctions of English and the broad categorizations of Russian.

Uzbek, as a Turkic language, expresses meronymic relations primarily through syntactic constructions, rather than lexical accuracy or compounding. Common structures include:

- a. *X ning qismi* — "a part of X"
- b. *X dan iborat* — "consists of X"
- c. *X tarkibiga kiradi* — "enters into the composition of X"

These constructions highlight the relational nature of meronymy in Uzbek. Uzbek also demonstrates cultural patterns in meronymic naming. For instance, parts of traditional clothing and architecture carry culturally specific lexical meronyms:

- a. Clothing: *do'ppi* (skullcap), *chopon*, *atlas*
- b. Architectural elements of *uy* (house) or *hovli* (courtyard): *ayvon*, *supra*, *dahliz*, *tokcha*

These culturally embedded meronyms reflect traditional categories of Uzbek daily life³⁰. In some words related to body parts, Uzbek sometimes matches Russian patterns:

- a. *qo'l* can mean "arm" and "hand" depending on context.

³⁰ Кубрякова, Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. - Москва: Языки славянской культуры, 2004.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

b. *oyoq* can refer to “foot” and “leg.”

These broader categories indicate that body parts are conceptualized more holistically in Uzbek than in English or German. Thus, Uzbek meronymy shows features of syntactic encoding, cultural categorization, and semantic broadness, making it distinct from both Indo-European comparison languages.

Meronymic and holonymic relations are vital for comprehending how languages structure lexical meaning and conceptualize complex entities. The canonical classification into part, member, and substance meronyms, along with extended types, provides a robust framework for semantic analysis³¹.

The analysis of meronymic and holonymic relations across English, Russian, German, and Uzbek demonstrates that part-whole structures, while universal in human cognition, are shaped in distinct ways by each language’s lexicon, morphology, and cultural worldview: English demonstrates fine-grained lexical distinctions, Russian favors broader categories, German employs compounding, and Uzbek relies on syntactic constructions and culturally embedded terms. These differences highlight the interplay between linguistic structure, cognitive representation, and cultural knowledge.

REFERENCES

1. Karimov, A. O‘zbek tilida semantik munosabatlar. Toshkent: Fan. 2010.
2. Casagrande, Joseph B. and Hale, Kenneth L. “Semantic Relationships in Papago Folk-Definitions.” 1967.
3. Cruse, D. A. Lexical Semantics. Cambridge University Press. 1986.
4. Cruse, D. A. Meaning in Language (3rd ed.). Oxford University Press. 2011.
5. Djumabayeva J., Gradonymy and other semantic categories in Uzbek and English. Journal of Linguistic Studies, 25(3), – 45-58p. 2018.

³¹ Cruse, D. A. Lexical Semantics. Cambridge University Press. 1986.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

6. Duden. Die Grammatik. Mannheim: Dudenverlag. 2007.
7. Eshmuminov A., Tilshunoslikda meronimiya hodisasi tadqiqi // Maqola, 15(4), – 134-148b. 2022.
8. Kilichev B. O‘zbek tilida partonimiya: f.f.n. diss. avtoref. –T., 1997. – 22 b.
9. Lyons, J. Introduction to theoretical linguistics. Cambridge University Press. 1968.
10. Lyons, J. Semantics. Cambridge University Press. 1977.
11. Miller, G. A. WordNet: An Electronic Lexical Database. Princeton University. 1990.
12. Mustafoyeva S., Semantic and stylistic characteristics of meronymy in English and Uzbek. Linguistic Studies in the East, 12(2), – 123-135p. 2016.
13. Oswald Werner. The Synthetic Informant Model: On the Simulation of Large Lexical/Semantic Fields, in M. D. Loflin and J. Silverberg, Discourse and Inference in Cognitive Anthropology: An Approach to Psychic Unity and Enculturation, Mouton, pages 45–82. 1978.
14. Winston, M., Chaffin, R., and Herrmann, D. A taxonomy of part-whole relations. Cognitive Science, 11(4), 417-444. 1987.
15. Апресян, Ю. Д. Лексическая семантика: Синонимические средства языка. - Москва: Наука, 1974..
16. Кубрякова, Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. - Москва: Языки славянской культуры, 2004.

**MARGARET THATCHER'S FOREIGN POLICY: STRATEGIC DIRECTIONS
AND HER ROLE IN INTERNATIONAL RELATIONS**

Turapova Nafosat Muratdinovna

Master's Student, Oriental University

Abstract: This article provides a scientific analysis of the priority strategic directions of the foreign policy of the Prime Minister of the United Kingdom, Margaret Thatcher. In particular, it examines the development of transatlantic cooperation, the transformation of diplomatic relations during the Cold War, the approach to European integration, as well as the practical aspects of Thatcher's foreign policy through the example of the Falklands conflict. The study substantiates that Thatcher's foreign policy was characterized by determination, pragmatism, and a strong orientation toward national interests.

Keywords: Thatcher, foreign policy, NATO, UK–US relations, Cold War, European integration, Falklands conflict, diplomacy.

**MARGARET TETCHER TASHQI SIYOSATINING STRATEGIK
YO'NALISHLARI VA UNING XALQARO MUNOSABATLARDAGI O'RNI**

Turapova Nafosat Muratdinovna

Oriental universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Buyuk Britaniya Bosh vaziri Margaret Tetcher faoliyati davridagi tashqi siyosatning ustuvor strategik yo'nalishlari ilmiy tahlil qilinadi. Xususan, transatlantik hamkorlikning rivojlanishi, Sovuq urush sharoitida diplomatik munosabatlarning transformatsiyasi, Yevropa integratsiyasiga nisbatan yondashuv hamda Folklend mojarosi misolida Tetcher tashqi siyosatining amaliy jihatlari ochib beriladi. Tadqiqot natijasida Tetcher tashqi siyosatining qat'iyatli, pragmatik va milliy manfaatlarga yo'naltirilgan xarakteri asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Tetcher, tashqi siyosat, NATO, AQSh-Buyuk Britaniya munosabatlari, Sovuq urush, Yevropa integratsiyasi, Folklend mojarosi, diplomatiya.

**СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ
МАРГАРЕТ ТЭТЧЕР И ЕЁ РОЛЬ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ**

Турапова Нафосат Муратдиновна
магистрантка Oriental университета

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ приоритетных стратегических направлений внешней политики Премьер-министра Великобритании Маргарет Тэтчер. В частности, рассматриваются развитие трансатлантического сотрудничества, трансформация дипломатических отношений в условиях холодной войны, подход к европейской интеграции, а также практические аспекты внешней политики Тэтчер на примере Фолклендского конфликта. В результате исследования обоснован характер внешней политики Тэтчер как решительной, прагматичной и ориентированной на национальные интересы.

Ключевые слова: Тэтчер, внешняя политика, НАТО, отношения Великобритании и США, холодная война, европейская интеграция, Фолклендский конфликт, дипломатия.

XX asrning ikkinchi yarmida Buyuk Britaniya tashqi siyosati sezilarli transformatsiya jarayonlarini boshdan kechirdi. Ayniqsa, Margaret Tetcher boshqaruvi davrida mamlakatning xalqaro siyosiy maydondagi o'zni va ta'siri sezilarli darajada mustahkamlandi¹. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi Tetcher tashqi siyosatining zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi ahamiyati bilan belgilanadi. Tadqiqotning maqsadi uning tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlarini tahlil qilishdan iborat. Bu davr tashqi siyosati an'anaviy diplomatik yondashuvlardan farqli ravishda qat'iylik, milliy manfaatlarni ustuvor qo'yish hamda global siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etish tamoyillariga asoslanganligi bilan ajralib turadi².

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Tetcher tashqi siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri transatlantik hamkorlikni mustahkamlash bilan bog‘liq bo‘lib, u AQSh bilan strategik ittifoqni rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratdi. NATO doirasida faol siyosat yuritgan holda, u Prezident Ronald Reygan bilan yaqin siyosiy aloqalarni yo‘lga qo‘ydi³. Shu bilan birga, Tetcher ushbu hamkorlikni mutlaq qo‘llab-quvvatlash darajasiga olib chiqmagan, balki ayrim holatlarda mustaqil pozitsiyasini saqlab qolgan. Jumladan, 1983-yilda AQShning Grenadaga harbiy aralashuvini tanqid qilgan bo‘lsa-da, 1986-yilda Liviyaga qarshi operatsiya jarayonida AQShni qo‘llab-quvvatladi⁴. Bu esa uning tashqi siyosatida pragmatizm va vaziyatga moslashuvchanlik ustuvor bo‘lganini ko‘rsatadi.

Sovuq urush sharoitida Tetcher siyosati ideologik qat‘iyat bilan birga diplomatik muloqotga ochiqlik bilan ham xarakterlanadi. U kommunistik tizimga nisbatan keskin munosabatda bo‘lgan bo‘lsa-da, Sovet Ittifoqi bilan muloqotni inkor etmadi. Xususan, Mixail Gorbachyovni “muzokara olib borish mumkin bo‘lgan yetakchi” sifatida baholashi uning siyosiy realizmini namoyon etadi⁵. 1987-yilda amalga oshirilgan Moskva tashrifi esa Sovuq urushni yumshatish jarayoniga sezilarli ta‘sir ko‘rsatgan muhim diplomatik qadamlardan biri bo‘ldi⁵.

Tetcher tashqi siyosatida Yevropa integratsiyasiga nisbatan yondashuv ham o‘ziga xos xususiyat kasb etadi. U Yevropa Iqtisodiy Hamjamiyatining siyosiy-iqtisodiy mexanizmlariga tanqidiy yondashib, ayniqsa Bryussel byurokrtiyasining kuchayishiga qarshi chiqdi⁶. Uning fikricha, milliy suverenitetni cheklovchi ortiqcha integratsion mexanizmlar davlat manfaatlariga zid edi. Shu bilan birga, u erkin savdo tamoyillarini qo‘llab-quvvatlab, subsidiyalarga asoslangan iqtisodiy siyosatni keskin tanqid qildi⁶.

Tetcher tashqi siyosatining muhim yo‘nalishlaridan yana biri Gonkong masalasini hal etish jarayonida namoyon bo‘ldi. 1984-yilda Xitoy bilan olib borilgan muzokaralar natijasida hududni topshirish bo‘yicha kelishuvga erishildi⁷. Mazkur jarayonda Buyuk Britaniya Gonkongning iqtisodiy va siyosiy muxtoriyatini maksimal darajada saqlab

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

qolishga intildi. Bu holat Tetcher siyosatida realpolitik yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etganini ko'rsatadi.

1982-yilda yuz bergan Folklend mojarosi esa Tetcher tashqi siyosatining eng keskin va muhim sinovlaridan biri sifatida tarixda qolgan. Argentina tomonidan orollar bosib olingach, Buyuk Britaniya hukumati zudlik bilan harbiy choralar ko'rdi⁸. Natijada, keng ko'lamlı harbiy operatsiya orqali orollar ustidan nazorat qayta tiklandi⁸. Ushbu voqea Tetcherning qat'iyatli siyosiy yetakchi sifatidagi imidjini yanada mustahkamladi.

Margaret Tetcher tashqi siyosatini shakllantirishda nafaqat geosiyosiy manfaatlar, balki aniq ideologik qarashlar ham muhim rol o'ynagan. U konservativ siyosiy falsafaga tayangan holda, davlatning iqtisodiy va siyosiy mustaqilligini ta'minlashni ustuvor vazifa sifatida belgilagan². Tetcher nazariyasi erkin bozor iqtisodiyoti nafaqat ichki rivojlanish omili, balki tashqi siyosatning ham muhim instrumenti hisoblangan.

Shu nuqtai nazardan, uning tashqi siyosati liberal-demokratik qadriyatlarni ilgari surish bilan birga, kommunistik tizimlarga qarshi kurashni ham o'z ichiga olgan¹. Biroq bu qarashlar mutlaq ideologik qarama-qarshilik asosida emas, balki pragmatik manfaatlar bilan uyg'un holda amalga oshirilgan.

Tetcher tashqi siyosatining muhim jihatlaridan biri xalqaro xavfsizlik masalalariga bo'lgan alohida e'tiboridir. U NATO doirasida yadro to'xtatuvchi kuchlar siyosatini qo'llab-quvvatlab, Buyuk Britaniyaning harbiy salohiyatini mustahkamlashga intildi³. Ayniqsa, AQSh bilan birgalikda olib borilgan strategik tashabbuslar Sovuq urush davrida muhim ahamiyat kasb etdi.

Margaret Tetcher tashqi siyosati qisqa va uzoq muddatli natijalari bilan alohida ahamiyatga ega. Qisqa muddatli natijalar sifatida Buyuk Britaniyaning xalqaro siyosiy nufuzi oshgani, NATOdagi roli mustahkamlangani va AQSh bilan strategik ittifoq chuqurlashgani qayd etiladi¹. Uzoq muddatli nuqtai nazardan esa, uning siyosati Yevropa integratsiyasi jarayonlariga ehtiyotkor yondashuv shakllanishiga, shuningdek, milliy suverenitet masalasining dolzarbligini oshishiga olib keldi⁶.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Shuningdek, Tetcher davri tashqi siyosati zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimida “kuch va diplomatiya uyg‘unligi” modelining shakllanishiga zamin yaratdi.

Bugungi kunda Margaret Tetcher tashqi siyosati tarixchilar va siyosatshunolar tomonidan turlicha baholanadi. Ba’zi tadqiqotchilar uning siyosatini haddan tashqari qat’iy va konfrontatsion deb baholasa, boshqalar uni samarali va natijador strategiya sifatida e’tirof etadi⁹. Zamonaviy ilmiy yondashuvlar esa uning siyosatini kompleks tarzda baholab, muvaffaqiyatlari bilan bir qatorda cheklovlarini ham ko‘rsatadi.

O‘rganishlar shuni tasdiqlaydiki, Margaret Tetcher tashqi siyosati murakkab, ko‘p qirrali va tizimli xarakterga ega bo‘lib, unda ideologik qat’iyat, strategik pragmatizm hamda milliy manfaatlariga sodiqlik o‘zaro uyg‘unlashgan holda namoyon bo‘ladi. Tetcher davrida Buyuk Britaniya tashqi siyosati an’anaviy diplomatik yondashuvdan farqli ravishda faol, tashabbuskor va natijaga yo‘naltirilgan siyosiy modelga aylangan.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, Tetcher tashqi siyosatining ustuvor yo‘nalishlari sifatida transatlantik hamkorlikni mustahkamlash, Sovuq urush sharoitida diplomatik muvozanatni saqlash, Yevropa integratsiyasiga nisbatan selektiv va tanqidiy yondashuvni shakllantirish hamda xalqaro xavfsizlikni ta’minlashda faol ishtirok etish kabi omillar alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, uning siyosatida harbiy kuch va diplomatiya vositalarining o‘zaro uyg‘unligi asosiy strategik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

Tetcher tashqi siyosatining natijalari qisqa muddatda Buyuk Britaniyaning xalqaro siyosiy nufuzini oshirishga xizmat qilgan bo‘lsa, uzoq muddatli istiqbolda milliy suverenitet, integratsiya va global xavfsizlik masalalariga nisbatan yangi yondashuvlarning shakllanishiga zamin yaratdi. Ayniqsa, uning tashqi siyosati zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimida “kuch va diplomatiya uyg‘unligi” modelining rivojlanishida muhim tarixiy tajriba sifatida baholanadi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Umuman olganda, Margaret Tetcher tashqi siyosati nafaqat o‘z davrining siyosiy jarayonlariga sezilarli ta‘sir ko‘rsatgan, balki bugungi global geosiyosiy munosabatlarni anglashda ham muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Evans E.J. *Thatcher and Thatcherism*. – London: Routledge, 2004.
2. Gamble A. *The Free Economy and the Strong State*. – London: Macmillan, 1988.
3. Young H. *One of Us*. – London: Macmillan, 1989.
4. Thatcher M. *The Downing Street Years*. – London: HarperCollins, 1993.
5. Brown A. *The Gorbachev Factor*. – Oxford, 1996.
6. Dinan D. *Europe Recast*. – London, 2014.
7. Carroll J.M. *Edge of Empires*. – Harvard, 2007.
8. Freedman L. *The Falklands Campaign*. – London, 2005.
9. Marsh D. *The New Politics of British Trade Unionism*. – London, 1992.

**Features of the Development of India's National Innovation System: A
Focus on IT and Digital Innovation**

Umarova Mavluda Isomaddin qizi

Master's Student

Research Supervisor: Zakirova S.A., Associate Professor of the Department of International Economics, University of World Economy and Diplomacy, Candidate of Economic Sciences

ABSTRACT

Over the past three decades, India has emerged as one of the most dynamic national innovation systems (NIS) among developing economies. This article examines the structural characteristics of the development of India's NIS, with a particular focus on information technology and digital innovation. A mixed qualitative-quantitative methodology is employed, including policy analysis, bibliometric review, and comparative analysis of indicator indices (2000–2024). Four major stages in the evolution of the NIS are identified, and institutional, financial, and human capital indicators are evaluated. The findings demonstrate that India has achieved global competitiveness in the IT services sector and digital public infrastructure; however, disparities remain in R&D investment, regional distribution of innovators, and commercialization of research outcomes.

Keywords: National Innovation System; India; IT services; Digital innovation; Startup ecosystem; Science and Innovation policy.

**Hindiston milliy innovatsion tizimining rivojlanish xususiyatlari: IT va raqamli
innovatsiyalarga e'tibor**

**Особенности развития национальной инновационной системы Индии: фокус на
ИТ и цифровые инновации**

umarovamilanash1305@gmail.com | +998 33 000 13 05

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Ilmiy rahbar: Zakirova S.A., University of World Economy and Diplomacy, Xalqaro iqtisodiyot kafedrasi dotsenti, iqtisod fanlari nomzodi (i.f.n.)

Научный руководитель: Закирова С.А., доцент кафедры международной экономики, University of World Economy and Diplomacy, кандидат экономических наук

ANNOTATSIYA

UZBEK

Annotatsiya

So'nggi uch o'n yil ichida Hindiston rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda milliy innovatsion tizimlar (MIT) orasida eng faol o'rinlardan birini egalladi. Ushbu maqolada Hindistonning MIT rivojlanishining tarkibiy xususiyatlari, axborot texnologiyalari va raqamli innovatsiyalarga e'tibor berilgan holda tadqiq etiladi. Aralash sifat-miqdoriy metodologiyadan foydalanilgan bo'lib, siyosat tahlili, bibliometrik ko'rib chiqish va ko'rsatkich-indekslar qiyosiy tahlili (2000–2024) qo'llaniladi. MIT evolyutsiyasining to'rtta asosiy bosqichi aniqlanib, institutsional, moliyaviy va inson kapitali ko'rsatkichlari baholangan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Hindiston IT xizmatlari sektorida va raqamli jamoat infratuzilmasida global raqobatbardoshlikka erishgan; biroq, T&I investitsiyalari, inovatorlarning hududiy joylashuvi va tadqiqot natijalarini tijoratlashtirish sohalari bo'yicha tafovutlar mavjud.

Kalit so'zlar: *Milliy Innovatsion Tizim; Hindiston; IT xizmatlari; Raqamli innovatsiya; Startup ekotizimi; T&I siyosati*

Русский

АННОТАЦИЯ

За последние три десятилетия Индия стала одной из наиболее динамично развивающихся национальных инновационных систем (НИС) среди развивающихся экономик. В данной статье исследуются структурные особенности развития НИС Индии с особым акцентом на информационные технологии и цифровые инновации. Используется смешанная качественно-количественная методология, включающая анализ государственной политики, библиометрический обзор и сравнительный анализ индексных показателей (2000–2024 гг.).

Выделены четыре основных этапа эволюции НИС, а также оценены институциональные, финансовые показатели и показатели человеческого капитала. Результаты показывают, что Индия достигла глобальной конкурентоспособности в секторе IT-услуг и цифровой общественной инфраструктуры; однако сохраняются различия в инвестициях в НИОКР, региональном распределении инноваторов и коммерциализации результатов исследований.

Ключевые слова: Национальная инновационная система; Индия; IT-услуги; цифровые инновации; стартап-экосистема; политика в области науки и инноваций.

1. KIRISH

Freeman (1987), Lundvall (1992) va Nelson (1993) tomonidan ishlab chiqilgan Milliy Innovatsion Tizim (MIT) kontseptsiyasi innovatsiyani firmalar, universitetlar, boshqa tadqiqot tashkilotlari va davlat idoralari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning tizimli natijasi sifatida qaraydi [3,8,11]. Rivojlanayotgan iqtisodiyotlar kontekstida bu yondashuv texnologiyalarni o'zlashtirish, moslashuvchan innovatsiya va texnologik sakrashlarni tahlil qilish uchun ayniqsa muhim hisoblanadi.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Hindiston MIT ni o'rganish uchun ideal misol bo'lib xizmat qiladi. 1,4 milliarddan ortiq aholisi va o'ta heterogen iqtisodiyoti bilan Hindiston IT va dasturiy ta'minot xizmatlari sohasida global raqobatbardosh innovatsion tizimni shakllantirdi: IT sanoati YaIMning 7,4 foizini tashkil etib, bevosita besh milliondan ortiq ishchini band qilmoqda ^[10]. Biroq, qarama-qarshiliklar ham mavjud. STEM bitiruvchilari soni bo'yicha dunyoda uchinchi o'rinni egallagan Hindiston T&I ga YaIMning atigi 0,67 foizini sarflaydi, bu esa OECDning 2,7 foizlik o'rtacha ko'rsatkichidan ancha pastdir ^[15]. Uning startap ekotizimida 100 dan ortiq "yunikon" kompaniya mavjud ^[5], ammo chuqur texnologiyalarni tijratlashtirish hali ham yetarli darajada rivojlanmagan.

Ushbu maqola quyidagi uchta tadqiqot savoliga javob berishni maqsad qiladi: (1) Hindistonning MIT tarkibiy xususiyatlari va bosqichlari, ayniqsa IT va raqamli innovatsiyalar borasida qanday? (2) Qaysi institutsional mexanizm va siyosat kanallari ishtirok etmoqda? (3) Tizimli kuchli va zaif tomonlar qanday va ular boshqa rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun qanday ahamiyatga ega?

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, Hindiston tajribasi rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan O'zbekiston uchun ham qimmatli saboqlar berishi mumkin. O'zbekistonning raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi va innovatsion ekotizimni shakllantirishga qaratilgan islohotlari Hindiston modelidan ilhom olishi, uning muvaffaqiyatlaridan o'rganib, xatolaridan saqlanishi mumkin.

Jahon iqtisodiy tarixida innovatsion tizimlar orqali tez rivojlanishga erishgan mamlakatlar — Janubiy Koreya, Tayvan, Singapur — "Osiyo mo'jizasi" nomi bilan mashhur bo'ldi. Hindiston esa bu qatarga o'ziga xos yo'l bilan qo'shildi: an'anaviy ishlab chiqarish sanoatini chetlab o'tib, bevosita bilimga asoslangan xizmatlar iqtisodiyotiga sakradi. Bu fenomen iqtisodiy rivojlanish nazariyasida "xizmatlar sektorida sakrash" (services-led leapfrogging) deb ataladi ^[7]. Ushbu yo'nalish nafaqat Hindiston uchun, balki ishlab chiqarish sanoatini rivojlantirish imkoniyati cheklangan, ammo ta'lim

potentsiali yuqori bo'lgan rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ham muqobil rivojlanish modeli sifatida katta ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Hindistonning MIT rivojlanishiga bag'ishlangan mavjud tadqiqotlar asosan ikki yo'nalishga bo'linadi: birinchisi — IT sanoatining makroiqtisodiy ta'sirini o'rganish ^[10], ikkinchisi — innovatsiya tizimining institutsional tuzilishini tahlil qilish ^[6,11]. Biroq, raqamli infratuzilmaning MIT rivojlanishidagi o'rnini va "platforma davlati" kontseptsiyasini MITga integratsiya qilish masalasi yetarlicha o'rganilmagan. Ushbu maqola aynan shu bo'shliqni to'ldirish maqsadida yozilgan bo'lib, 2000–2024 yillarni qamrab oluvchi keng vaqt oralig'idagi miqdoriy ma'lumotlar va sifat tahlilini birlashtiradi.

2. METODOLOGIYA

Ushbu maqolada sifat va miqdoriy ko'rsatkichlar tahlilini birlashtirgan aralash-metod tadqiqot metodologiyasidan foydalanilgan. Miqdoriy ma'lumotlar UNESCO UIS ^[15], Jahon banki Jahon rivojlanishi ko'rsatkichlari ^[16], NASSCOM strategik sharh hisobotlari (2010–2024) ^[10], WIPO Global Innovatsiya Indeksi, MeitY yillik hisobotlari ^[9] va Tracxn Global Startup Ma'lumotlar Bazasidan ^[14] olindi. Sifat jihatidan 2020 yilgi Milliy Fan, Texnologiya va Innovatsiya Siyosati, Raqamli Hindiston dasturi doirasi, Startup Hindiston harakat rejasi va 2020 yilgi Milliy Ta'lim siyosati kabi asosiy siyosat hujjatlari, shuningdek, tengdoshlari tomonidan ko'rib chiqilgan adabiyotlar (Scopus, Web of Science, 2000–2024) tahlil qilindi.

Tahliliy doira Lundvall (1992) tomonidan ishlab chiqilgan MIT modeliga asoslanib ^[8], Intarakumnerd va boshqalar (2002) tomonidan rivojlanayotgan mamlakatlar uchun moslashtirilgan ^[6] va to'rtta kichik tizimdan iborat: (1) bilim va ta'lim tizimi; (2) sanoat va korxonalar innovatsiyasi; (3) davlat siyosati qo'llab-quvvatlash mexanizmlari; (4) raqamli infratuzilma. Vaqtga asoslangan tahlil to'rtta davrga bo'lingan: I bosqich (1947–1990): davlat boshchiligidagi muassasalar qurish; II bosqich

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

(1991–2004): liberalizatsiya va IT xizmatlari paydo bo'lishi; III bosqich (2005–2014): globallashuv to'planishi; IV bosqich (2015–hozir): raqamli transformatsiya va startaplarning mustahkamlanishi.

Tadqiqotda qo'llanilgan ko'rsatkichlar tizimi quyidagilarni o'z ichiga oladi: umumiy milliy tadqiqot xarajatlari (UMTT) YaIMga nisbati; biznes sektorining T&I xarajatlar ulushi; million kishiga to'g'ri keladigan tadqiqotchilar soni; IT va BPO eksporti hajmi (mlrd AQSh dollari); internet va mobil keng polosali tarqalish darajasi; patent arizalari soni va mahalliy arizachilar ulushi; venture kapital investitsiyalari hajmi; DPIIT tomonidan tan olingan startaplar soni. Ushbu ko'rsatkichlar tizimi MIT evolutsiyasini kompleks baholash imkonini beradi.

Bibliometrik tahlil uchun Scopus va Web of Science ma'lumotlar bazalaridan Hindiston MITiga oid 2000–2024 yillar orasidagi ilmiy maqolalar tanlab olindi. Qidiruv so'zlari: "national innovation system India", "India IT sector innovation", "Digital India", "India startup ecosystem", "India R&D policy" kabi atamalar qo'llanildi. Jami 247 ta maqola dastlabki tanlov jarayonidan o'tdi, ulardan 89 tasi to'liq mazmun tahliliga kiritildi. Maqolalarning geografik taqsimoti, nashr yili dinamikasi va iqtiboslar tahlili ^[10,11] orqali Hindiston MITiga bo'lgan ilmiy qiziqishning o'sish tendentsiyasi aniqlanib, ayniqsa 2015 yildan keyin raqamli transformatsiya mavzusidagi nashrlar sonining keskin o'sishi kuzatildi.

Siyosat tahlili uchun hujjatlarni ko'rib chiqishning tizimli usuli qo'llanildi: har bir siyosat hujjati maqsadlar, qamrov, amalga oshirish mexanizmlari, belgilangan ko'rsatkichlar va haqiqiy natijalarga nisbatan baholandi ^[9]. Bu yondashuv rasmiy maqsadlar va amaliy natijalar o'rtasidagi tafovutlarni aniqlash imkonini berdi. Masalan, Raqamli Hindiston dasturining rasmiy maqsadlari va haqiqiy amalga oshirish natijalari taqqoslanib, dasturning moliya va ta'lim sohalarida kuchli, sog'liqni saqlash va qishloq hududlarida nisbatan zaif natijalar ko'rsatganligi aniqlandi ^[16].

Tadqiqotning cheklovlari sifatida ma'lumotlarning mavjudligi va ishonchliligi muammolarini ta'kidlash lozim: ayrim ko'rsatkichlar turli manbalar o'rtasida farq qilishi mumkin. Bundan tashqari, makro darajadagi ko'rsatkichlar innovatsiya hamkorligining mikrodinamikasini to'liq aks ettira olmaydi. Shu sababli, kelajakdagi tadqiqotlar firma darajasidagi so'rovnomalar va ekspert intervyularini o'z ichiga olishi tavsiya etiladi [6].

3. NATIJALAR

3.1. Hindiston MITining Evolyutsion Bosqichlari

I bosqich (1947–1990): rivojlanmagan sanoat davlati — IIT, CSIR, ISRO va Atom energiyasi departamentini tashkil etish; missiyaga yo'naltirilgan, ichga yo'naltirilgan innovatsiya; tarqalish kam. II bosqich (1991–2004): 1991 yilgi to'lov balansi inqirozi turtki bo'ldi; liberalizatsiya orqali bozorlarning ochilishi "Litsenziyali Raj" tizimini buzib, IT xizmatlari sanoatini yo'lga qo'ydi [7]. Global Y2K talabi va ingliz tilini biladigan muhandislik bitiruvchilarining katta mahalliy bazasi Bangalor, Haydarobod va Chennayni global texnologik klasterlarga aylantirdi; IT va BPO xizmatlari eksporti 2003–04 yillarda 12 mlrd AQSh dollariga yetdi.

III bosqich (2005–2014) kengayish va diversifikatsiya bilan ajralib turdi. IT eksporti 86 mlrd AQSh dollari bo'lgan muhim chegaraga yetdi, TCS, Infosys, Wipro, HCL kabi yetakchi Hindiston IT firmalari global yetkazib berish modeli maqomiga ega bo'ldi [10]. Bundan tashqari, Flipkart va MakeMyTrip kabi internet-kompaniyalar ham paydo bo'ldi. IV bosqich (2015+) arzon mobil ma'lumotlarning (2016 yilgi Jio kirib kelishi) birlashishi va Raqamli Hindistonning aholi miqyosidagi platforma asosidagi raqamli innovatsiyalarga paradigma o'zgarishini haydashini belgilaydi [9]. Bosqichlar bo'yicha asosiy MIT ko'rsatkichlari va haydovchilari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. Evolyutsion Bosqichlar Bo'yicha Asosiy MIT Ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	II bosqich (1991– 2004)	III bosqich (2005– 2014)	IV bosqich (2015– hozir)
IT/BPO Eksporti (mlrd AQSh dollar)	4–12	17–86	194–245
Internet tarqalishi (%)	1–5	6–20	52–65
Yunikon startaplar (jami)	0	~5	>100
Mobil keng polosali (mln abonent)	N/A	10–230	780–900

Manba: NASSCOM (2023) [10]; GSMA (2024) [4]; Jahon Banki WDI [16]; Tracxn (2024) [14]

3.2. T&I Investitsiyalari va Inson Kapitali

Hindistonda T&I xarajatlarining YaIMga nisbati 2015–2023 yillarda 0,65–0,70 foiz darajasida harakatsiz qoldi va buning 60 foizdan ortig'i davlatdan keldi — bu sanoat yo'naltirilgan iqtisodiyotlardan tubdan farq qiladi, ularda ushbu davrda sanoat T&I investitsiyalarining 65–75 foizini tashkil etdi [13,15]. Bunday nisbat Xitoy (2,43%), Janubiy Koreya (4,93%) va OECD o'rtacha (2,70%) ko'rsatkichlaridan sezilarli darajada past bo'lib, Hindistonning innovatsion salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qilmoqda.

Hindiston yiliga taxminan 1,5 million muhandis tayyorlayotgan bo'lsa-da, 2023 yilgi NASSCOM-Wheelbox so'roviga ko'ra, ularning atigi 52 foizi texnologiya sektorida bevosita ish faoliyatini boshlay olish salohiyatiga ega [10]. Bu "ish uchun tayyor" muhandislar taqchilligi innovatsiya tizimining insoniy kapital asosini zaiflashtirib, chet

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

el kompaniyalarining hududdan chiqib ketishiga ham sabab bo'lishi mumkin. Ta'lim sifatini yaxshilash va ta'lim tizimini amaliy ko'nikmalar bilan bog'lash zamonaviy zaruriyatga aylanmoqda.

2022–23 yillarda Hindistonda 66 440 ta patent arizasi topshirilgan bo'lib, ularning faqat 36 foizi mahalliy arizachilardan bo'lgan — bu bilimlarni yaratish va tijoratlashtirish o'rtasidagi katta bo'shliqni ko'rsatadi ^[2]. Qiyosiy ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, Janubiy Koreya aholisi Hindistondan taxminan 27 baravar kam bo'lishiga qaramay, tadqiqotchilar soni million kishiga nisbatan 34 barobar ko'p (8 714 va 255 ga nisbatan). Bu ko'rsatkich Hindistonning inson kapitaliga nisbatan o'z salohiyatidan foydalanmasligini yaqqol namoyon etadi. Qiyosiy T&I profili 2-jadvalda ko'rsatilgan.

Ilmiy nashrlar va xalqaro hamkorlik sohasida ham muammolar mavjud. Hindistonning Scopus ma'lumotlar bazasidagi nashrlar soni o'sib bormoqda, biroq iqtiboslar sifati va xalqaro hamkorlik darajasi rivojlangan mamlakatlardan hali ham orqada. Milliy ta'lim siyosati 2020 ^[9] bu muammoni hal qilishga qaratilgan bo'lib, universitetlarning tadqiqot salohiyatini kuchaytirish, industry-academia aloqalarini mustahkamlash va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish maqsadlarini belgilagan.

Moliyalashtirish manbalari nuqtai nazaridan Hindiston T&I tizimining tarkibiy muammosi yaqqol ko'rinadi: davlat mablag'lari asosan mudofaa, kosmik va atom energiyasiga yo'naltirilgan bo'lib, tijorat mahsulotlarga yaqin amaliy tadqiqotlar yetarlicha moliyalanmaydi ^[13]. Xususiy sektor, ayniqsa yirik IT firmalari, tadqiqot va ishlanmalarni o'z biznes modellariga strategik investitsiya sifatida emas, balki xarajat qismi sifatida ko'rib, ularga sarf-xarajatlarni minimallashtirishga intiladi. Bunday yondashuv qisqa muddatda foydali ko'rinsada, uzoq muddatda texnologik mustaqillik va innovatsion salohiyatni zaiflashtirib qo'yadi.

Hindistonning inson kapitaliga investitsiyalar dinamikasini ko'rib chiqsak, Milliy Ta'lim Siyosati 2020 ^[9] orqali IIT va IIM kabi elita muassasalarning xalqaro reytingdagi mavqeini kuchaytirish va texnik ta'limni zamonaviy sanoat talablari bilan

uyg'unlashtirish ko'zda tutilmoqda. Biroq, muammoning ildizi chuqurroqda: asosiy maktab va o'rta ta'limda STEM fanlarini o'qitish sifati past, bu esa yuqori ta'lim darajasida ham o'z aksini topmoqda. NASSCOM-Wheebox tadqiqotlari ^[10] shuni ko'rsatadiki, texnik bilimlar bo'yicha tayyor muhandislar ulushi yildan-yilga o'sib bormoqda, ammo soft skills va muammo hal etish ko'nikmalaridagi bo'shliq hali ham dolzarb muammo bo'lib qolmoqda.

2-jadval. Qiyosiy T&I va Inson Kapitali Ko'rsatkichlari (2022–2023)

Mamlakat	UMTT (% YaIM)	Biznes T&I (%)	Tadqiqotchilar (mln kishiga)
Hindiston	0,67	37	255
Xitoy	2,43	77	1 307
Janubiy Koreya	4,93	79	8 714
OECD O'rtacha	2,70	68	4 200

Manba: UNESCO UIS (2024) [15]; OECD MSTI (2023) [13]

3.3. Raqamli Transformatsiya va Startup Ekotizimi

Raqamli Hindiston dasturi (2015) va UPI (Yagona To'lov Interfeysi), Aadhaar (biometrik identifikatsiya) hamda DigiLockerdan iborat Hindiston Stack ekotizimi ^[9] — biz "innovatsiyaga imkon beruvchi umumiy maydon" deb ta'riflaydigan narsa: xususiy innovatorlarga bozorga kirishning darvozasi bo'lib xizmat qiladigan ochiq raqamli jamoat infratuzilmasini tashkil etadi. Faqat UPI 2024 yil yanvar oyida yillik o'sish sur'ati 55 foiz bo'lgan holda 287 mlrd AQSh dollariga teng 13,9 mlrd tranzaksiyani amalga oshirdi ^[12].

Hindiston Stack platformasining o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, u ochiq API (Application Programming Interface) arxitekturasi asosida qurilgan bo'lib, har

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

qanday xususiy kompaniya ushbu infratuzilmadan foydalanib yangi xizmatlar yaratishi mumkin. Bu yondashuv "platforma davlati" kontseptsiyasini amalda namoyon etadi: davlat innovatsiyani bevosita amalga oshirishdan ko'ra, unga qulay muhit yaratishni o'z zimmasi deb biladi ^[3]. Aadhaar tizimi 1,3 milliarddan ortiq fuqaroni biometrik identifikatsiya bilan ta'minlab, moliyaviy xizmatlar, sog'liqni saqlash va davlat xizmatlarini raqamlashtirish uchun poydevor bo'lib xizmat qilmoqda.

2024 yilga kelib, 763 ta tuman bo'ylab 110 000 dan ortiq DPIIT tomonidan tan olingan startaplar faoliyat yuritib, 2023 yilda 25 mlrd AQSh dollari venture kapitali jalb qilindi ^[1]. Biroq, 3-jadvalda ko'rsatilgan sektoral konsentratsiya fintech va elektron tijoratda chuqur texnologik innovatsiya faoliyatining kamligi ko'rsatmoqda. Sun'iy intellekt, biotexnologiya, kosmik texnologiyalar va kvant hisoblash kabi chuqur texnologiyalar sohasidagi startaplar umumiy sonning 10 foizidan kamini tashkil etadi.

GSMA ma'lumotlariga ko'ra, 2024 yilda Hindistonda mobil internet foydalanuvchilar soni 900 million chegarasiga yaqinlashdi ^[4]. Ushbu ulkan bozor hajmi startaplar uchun global miqyosda noyob imkoniyatlar yaratmoqda: mahalliy bozorda muvaffaqiyatga erishgan mahsulot va xizmatlar darhol yuz millionlab foydalanuvchiga yetib borishi mumkin. Jio telecom operatorining 2016 yilgi bozorga kirishi arzon mobil internet narxini ta'minlab, raqamli transformatsiyaning tezlashishiga asosiy katalizator bo'ldi — bu "Jio effekti" deb nom oldi.

Startup ekotizimi geografiyasi ham muhim tarkibiy muammo bo'lib qolmoqda. DPIIT ma'lumotlariga ko'ra, ro'yxatdan o'tgan startaplarning 60 foizdan ortig'i faqat beshta shtatda — Maharashtra, Karnataka, Delhi NCR, Tamil Nadu va Telangana — joylashgan ^[1]. Bu holat mamlakat aholisining katta qismi yashaydigan Uttar Pradesh, Bihar, Madhya Pradesh kabi shtatlarda innovatsiya ekotizimining yetarlicha rivojlanmaganligini ko'rsatadi. Hukumatning startup klasterlarini kichik shaharlarda ham shakllantirish borasidagi sa'y-harakatlari ^[9] hali kutilgan natijani bermagan, chunki

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

ushbu hududlarda infratuzilma, mentor ekotizimi va venture kapital mavjudligi hamon cheklangan.

Sun'iy intellekt (AI) sohasida Hindiston ham jiddiy qadamlar tashlayotir. 2023 yilda hukumat India AI missiyasini e'lon qilib, 10 000 ta GPU (grafik protsessor) ni o'z ichiga oluvchi davlat hisoblash infratuzilmasini yaratishni reja qildi [9]. Ushbu tashabbus xususi sektorning AI innovatsiyalarini rivojlantirishda hisoblash resurslari taqchilligini bartaraf etishga qaratilgan. Biroq, tadqiqotchilar ta'kidlashicha, GPU mavjudligi yechim emas — asosiy muammo malakali AI-mutaxassislari, sifatli ma'lumotlar to'plamlari va innovatsion madaniyat kamligida [15].

Venture kapital bozori ham o'ziga xos xususiyatlar kasb etmoqda. 2021 yilgi rekord 42 mlrd AQSh dollaridan so'ng, 2022–2023 yillarda global faiz stavkalarining ko'tarilishi va risk ishtahasi kamayishi fonida investitsiyalar hajmi 25 mlrd dollarga tushdi [1]. Bu pasayish startaplar uchun moliyalashtirish tanlashda qiyinchilik tug'dirdi, natijada ko'plab unicorn kompaniyalar qadrlash darajasini tushirdi. Biroq, bu vaqtinchalik tuzatish sifatida baholanib, Hindiston startap ekotizimi uzoq muddatli istiqbolda o'sishini davom ettirishi kutilmoqda [5].

3-jadval. Hindiston Yunikon Startaplarining Sektoral Taqsimoti (2023 yil dekabr)

Sektor	Yunikonlar	Ulushi (%)	Misollar
Fintech	25	22,5	PhonePe, Razorpay
E-tijorat / D2C	22	19,8	Flipkart, Meesho
SaaS / Korporativ Tech	18	16,2	Freshworks, Zoho
Edtech	10	9,0	BYJU'S, Unacademy

Sektor	Yunikonlar	Ulushi (%)	Misollar
Boshqalar (AI, Deep Tech va b.)	36	32,4	Ninjacart, Darwinbox

Manba: Tracxn (2024) [14]; Inc42 [5]

4. MUHOKAMA

4.1. MIT Nazariyasi va Hindiston Yo'nalishi

Hindistonning IT ga asoslangan MIT rivojlanishi innovatsiya nazariyasidagi chiziqli taxminlarni rad etdi. Hindiston an'anaviy ishlab chiqarishdan xizmatlarga texnologik narvon bo'ylab ko'tarilmadi; aksincha, u bevosita yuqori qiymatli dasturiy ta'minot xizmatlariga sakrab o'tdi — ingliz tilidan foydalanish, muhandislar zichligi va raqamli xizmatlarning nomoddiy lokalizatsiyasi orqali ta'minlangan sektorli sakrash [7]. IV bosqichning "platforma davlati" hukumati ochiq raqamli infratuzilmani xususiy innovatsiya uchun generativ platforma sifatida joylashtirish bo'yicha o'ynagan roli nazariyani kengaytiradi [3,8].

Hindiston modelining O'zbekiston kabi rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun ahamiyati shundan iboratki, raqamli jamoat infratuzilmasini strategik yo'naltirish orqali mamlakatlar an'anaviy sanoat rivojlanishini o'tkazib yuborishi va bevosita xizmatlar sektorida global raqobatbardoshlikka erishishi mumkin. Hindiston Stack kabi ochiq platformalar xususiy sektorda innovatsiyalarga kirishish xarajatlarini keskin kamaytiradi va keng qamrovli iqtisodiy rivojlanishni ta'minlaydi.

4.2. Tarkibiy Zaif Tomonlar

Hindiston MITini cheklaydigan uchta tarkibiy zaiflik mavjud: (i) Xususiy sektorning T&I ga kam investitsiyasi: Hatto yetakchi Hindiston IT firmalari ham daromadning o'rtacha 2 foizidan kamini T&I ga sarflaydi — bu Alphabet yoki Ericsson kabi global texnologiya gigantlarining 15–18 foizlik ko'rsatkichidan ancha past. Har bir

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

mijozning texnologik yo'l xaritasi belgilagan innovatsiya iziga kuchli bog'liqlik radikal texnologik o'zgarishlarga kuchli cheklovlar qo'yadi ^[10,13].

Ushbu muammoning yana bir qirrasini shundaki, Hindistonning IT xizmatlari modeli asosan "offshoring" va "outsourcing"ga asoslangan bo'lib, mahsulot yaratishdan ko'ra, mijozlar topshiriqlarini bajarishga yo'naltirilgan ^[7]. Bu esa Hindiston firmalarini texnologik jihatdan mijoz mamlakatlariga — asosan AQSh va Yevropa — bog'lab qo'yadi va mustaqil texnologik yo'nalishlar izlash uchun imkon va rag'batni kamaytiradi. Ushbu qaramlik innovatsion tizimning uzoq muddatli barqarorligiga jiddiy xavf tug'diradi.

(ii) Hududiy konsentratsiya: 2019–2023 yillar orasida davlat va xususiy venture kapital investitsiyalarining 82 foizdan ortig'i beshta metropoliten klasterda to'plandi ^[1], bu hududiy tengsizlikni qayta ishlab chiqarmoqda va keng qamrovli o'sishni cheklaydi. Ushbu geografik nomutanosiblik mamlakatning yirik qismi innovatsiya iqtisodiyotidan chetda qolishini anglatadi.

(iii) Zaif sanoat-akademiya aloqalari: Kuchli sanoat-akademiya bog'liqliklari yo'qligi "bilimlarning o'lim vodiysi"ni vujudga keltiradi ^[6] — bu bilimlarni yaratish va ularni tijoratlashtirish o'rtasidagi bo'shliq bo'lib, MITning o'zlashtirish salohiyatini cheklaydi. Patent ma'lumotlari ^[2] va startap statistikasi ^[5] bu muammoni tasdiqlaydi: chuqur texnologiyalar sohasidagi startaplar soni fintech va e-tijoratga nisbatan sezilarli darajada past.

Shu bilan birga, Hindistonning MIT evolyutsiyasida qayd etish lozim bo'lgan ijobiy o'zgarishlar ham mavjud. Hukumatning "Production Linked Incentive" (PLI) dasturi orqali elektronika, yarimo'tkazgichlar va farmatsevtika sohalarida mahalliy ishlab chiqarishni rag'batlantirish borasidagi sa'y-harakatlari ^[9] IT xizmatlariga haddan ortiq bog'liqlikni kamaytirish yo'lida muhim qadam bo'la oladi. Bundan tashqari, Tata Electronics va Foxconn kabi kompaniyalarning Hindistonda smartfonlar ishlab chiqarishi qo'shilgan qiymat zanjirida yangi imkoniyatlar ochmoqda ^[16].

4.3. Siyosiy Saboqlar

Hindiston uchun topilmalar, texnologiya-sanoat firmalari uchun xususiy sektorning investitsiya talabini belgilash maqsadida T&I subsidiya rag'batlantirish sxemalarini qayta ko'rib chiqishni asosli ko'rsatadi ^[13]. Daromad solig'i to'g'risidagi qonunning 35-moddasini raqamli T&I xarajatlar tarkibi bilan ko'proq muvofiqlashtirish uchun modernizatsiya qilish aniq birinchi qadam bo'la oladi ^[9]. Bundan tashqari, sanoat-akademiya hamkorligini rag'batlantiruvchi soliq imtiyozlari va maxsus texnologiya transferi markazlari tashkil etish orqali "bilimlarning o'lim vodiysi" muammosini hal qilish mumkin.

Hududiy tengsizlikni bartaraf etish uchun Hindiston hukumati "Startup India" dasturini ^[9] kichik shaharlar va qishloq hududlariga kengaytirib, mahalliy innovatsiya klasterlari tashkil etishi zarur. Buning uchun hududiy venchur kapital jamg'armalari tuzish, mahalliy universitetlar bazasida inkubator va akselerator markazlar ochish, shuningdek, raqamli savod darajasini oshirishga yo'naltirilgan davlat dasturlarini kuchaytirish tavsiya etiladi ^[16].

Boshqa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun, shu jumladan O'zbekiston uchun ham, Hindiston Stack paradigmasi takrorlanadigan konfiguratsiya bo'lishi mumkin: yagona, ochiq kirish raqamli infratuzilmasiga davlat tomonidan investitsiya ^[12] — innovatsiya qilishning doimiy xarajatlarini kamaytirish orqali yangi innovatorlar kirib kelishiga keng imkon yaratadi. Biroq, "Hindiston Stack" boshqaruv tuzilmasini oldindan hal qilish lozim: ma'lumotlar suvereniteti, raqamli infratuzilmaning qulayligi va hamyonbop o'zaro ishlash standartlari kabi masalalar e'tibordan chetda qolmasligi kerak ^[16].

O'zbekiston kontekstida aniq tavsiyalar quyidagilardan iborat: birinchidan, "O'zbekiston Stack" kontseptsiyasini ishlab chiqish — yagona raqamli identifikatsiya (ID-karta asosida), ochiq to'lov platformasi (HUMO va Click tizimlarini birlashtirish) va raqamli hujjatlar xizmatini integratsiya qilish; ikkinchidan, IT parklar va

texnologiyalar doirasida xususiy sektorning T&I xarajatlariga soliq rag'batlantirishlarini kuchaytirish ^[13,15]; uchinchi, yetakchi universitetlar (Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti, O'zMU va boshqalar) va IT kompaniyalari o'rtasida hamkorlik shartnomalarini tizimli yo'lga qo'yish, talabalarni amaliyotga jalb qilish va qo'shma tadqiqot loyihalari moliyalashtirish orqali sanoat-akademiya bo'shliqlarini kamaytirish.

5. XULOSA

Ushbu maqolada Hindistonning Milliy Innovatsion Tizimi (MIT) IT va raqamli innovatsiyalar kontseptual doirasida ^[3,8,11] tahlil qilindi. To'rtta evolyutsion bosqich global raqobatbardosh IT xizmatlariga ega ^[10], Hindiston Stack orqali raqamli transformatsiyani amalga oshirayotgan ^[9,12], biroq T&I investitsiyalari ^[13,15], hududiy tengsizlik ^[1] va zaif bilimlarni uzatish ^[2,6] bo'yicha tarkibiy zaifliklardan aziyat chekayotgan MITni belgilaydi.

Maqolaning nazariy yangiligi Hindistonning "platforma davlati"ni rivojlanayotgan mamlakatlar uchun foydali MIT kontseptsiyasi sifatida talqin qilishdan iborat: ochiq raqamli jamoat infratuzilmasini xususiy innovatsiya faoliyatining generativ umumiy maydoni sifatida ko'rib chiqish. Bu yondashuv an'anaviy MIT nazariyalarini boyitadi va davlatning innovatsion ekotizimdagi rolini qayta baholashga undaydi.

Amaliy jihatdan ushbu tadqiqot bir nechta muhim xulosalar beradi: birinchidan, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun an'anaviy ishlab chiqarish sanoatini o'tkazib, bevosita raqamli xizmatlar iqtisodiyotiga o'tish mumkin ^[7]; ikkinchidan, ochiq raqamli infratuzilmaga davlat investitsiyasi xususiy innovatsiyalar uchun eng samarali "multiplikator" hisoblanadi ^[12]; uchinchi, yuqori sifatli ta'lim tizimi innovatsion tizimning barqaror asosi bo'lib, insoniy kapitalga sarmoya boshqa barcha investitsiyalarning samaradorligini oshiradi ^[9,15].

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun bir nechta istiqbolli yo'nalishlar mavjud. Birinchidan, firma darajasidagi so'rovnomalar va ekspert intervyulari orqali innovatsiya hamkorligining mikrodynamikasini chuqurroq o'rganish ^[6]. Ikkinchidan, Hindistonning MIT tajribasini O'zbekiston, Vietnam, Bangladesh kabi rivojlanayotgan mamlakatlar bilan qiyosiy tahlil qilish — bu qiyosiy perspektiva universal va mamlakat-spetsifik omillarni ajratib ko'rsatish imkonini beradi. Uchinchidan, raqamli jamoat infratuzilmasining xususiy sektor innovatsiyalariga ta'sirini ekstraksiya qilish uchun kvaziekperimental dizayn, masalan, farq-farq (difference-in-differences) metodologiyasidan foydalanish ^[16].

O'zbekiston uchun Hindiston tajribasi qimmatli ko'zgu bo'lib xizmat qiladi: IT sektorini yo'naltirish, ochiq raqamli infratuzilmaga investitsiya, startap ekotizimini rivojlantirish va xususiy sektor T&I faolligini oshirish — bularning barchasi iqtisodiy rivojlanishning innovatsiya asosidagi modeliga o'tishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Hindiston, burilish nuqtasida turgan holda, bir trillion dollarlik raqamli iqtisodiyot orzusini ro'yobga chiqarish uchun o'rnatilgan xizmat-eksport MIT doirasi bilan ilg'or texnologik innovatsiyalarning muvozanatli tizimi, keng hududiy tarqalish va mustahkam tijoratlashtirish kanallari o'rtasida muvozanatni saqlashi kerak bo'ladi.

ADABIYOTLAR / REFERENCES

- [1] Bain & Company & IVCA. (2023). India Venture Capital Report 2023. IVCA Publications.
- [2] CGPDTM. (2023). Annual Report on Intellectual Property in India 2022–23. Government of India.
- [3] Freeman, C. (1987). Technology policy and economic performance: Lessons from Japan. Pinter Publishers.
- [4] GSMA Intelligence. (2024). The Mobile Economy: India 2024. GSM Association.
- [5] Inc42. (2024). State of Indian Startup Ecosystem Report 2024. Inc42 Media.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH**
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

- [6] Intarakumnerd, P., Chairatana, P., & Tangchitpiboon, T. (2002). National innovation system in less successful developing countries: The case of Thailand. *Research Policy*, 31(8–9), 1445–1457.
- [7] Lall, S. (2001). *Competitiveness, technology and skills*. Edward Elgar.
- [8] Lundvall, B.-Å. (Ed.). (1992). *National systems of innovation*. Pinter Publishers.
- [9] MeitY. (2024). *Annual Report 2023–24*. Government of India.
- [10] NASSCOM. (2023). *Technology Sector in India: Strategic Review 2023*. NASSCOM.
- [11] Nelson, R. R. (Ed.). (1993). *National innovation systems: A comparative analysis*. Oxford University Press.
- [12] NPCI. (2024). *UPI Monthly Statistics: January 2024*. National Payments Corporation of India.
- [13] OECD. (2023). *Main Science and Technology Indicators: 2023/1*. OECD Publishing.
- [14] Tracxn Technologies. (2024). *Global Unicorn Database: India Unicorn Report 2024*. Tracxn.
- [15] UNESCO Institute for Statistics. (2024). *UIS Statistics: R&D data [Dataset]*. <http://data.uis.unesco.org>
- [16] World Bank. (2024). *World Development Indicators 2024 [Dataset]*. The World Bank Group.

**INDIA'S STARTUP ECOSYSTEM AND VENTURE CAPITAL:
STRUCTURAL DRIVERS, SECTORAL DYNAMICS,
AND IMPLICATIONS FOR THE NATIONAL INNOVATION
SYSTEM**

Umarova Mavluda Isomaddin qizi

Master's Student in Economics

umarovamilanash1305@gmail.com · +998 33 000 13 05

Scientific supervisor: Zakirova S.A. JIDU, Xalqaro iqtisodiyot kafedrası dosenti, i.f.n.

ABSTRACT

India has emerged as the world's third-largest startup ecosystem, hosting over 110,000 DPIIT-recognised ventures and more than 100 unicorn companies as of 2024. This paper examines the structural drivers of India's startup ecosystem growth within the National Innovation System (NIS) framework, with particular emphasis on the role of venture capital (VC) as a conduit between knowledge creation and commercial innovation. Using mixed quantitative-qualitative methods — including time-series VC flow analysis (2014–2024), sectoral startup mapping, and policy document review — the study identifies four structural drivers: (i) a liberalised regulatory environment inaugurated by the Startup India initiative (2016); (ii) the catalytic effect of Digital Public Infrastructure (DPI) in lowering market-entry costs; (iii) the emergence of a domestic institutional investor

base; and (iv) the maturation of a second-generation entrepreneur and angel investor network. Despite record ecosystem metrics, the paper identifies persistent structural constraints — including shallow deep-technology commercialisation, geographic concentration of capital, and valuation correction pressures — that constrain the ecosystem's long-term NIS contribution. Policy implications are drawn for India and comparable emerging economies including Uzbekistan.

Keywords: *Startup Ecosystem; Venture Capital; National Innovation System; India; Unicorn; Deep Technology; Emerging Economies; Innovation Policy*

1. INTRODUCTION

The relationship between venture capital and national innovation systems has been a subject of sustained scholarly interest since the technology boom of the 1990s. Early NIS theorists such as Lundvall (1992) ^[8] and Nelson (1993) ^[11] focused primarily on knowledge linkages between firms, universities, and public research institutions. However, the rise of the startup as the primary vehicle for commercialising radical innovation has necessitated a re-examination of the NIS framework to explicitly incorporate entrepreneurial finance as a systemic variable.

India offers a compelling case study for this re-examination. In less than a decade, it has transitioned from a predominantly services-offshoring economy to the world's third-largest startup ecosystem by venture-backed company count ^[5]. This transformation was neither spontaneous nor purely market-driven. It was catalysed by a constellation of government policy interventions, structural demographic shifts, and the

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

maturation of a private financial intermediation infrastructure that did not exist in its current form prior to 2014.

The NIS literature on India has predominantly focused on its IT services sector [10]. More recently, attention has shifted to its Digital Public Infrastructure [9]. Surprisingly little systematic analysis exists on India's startup ecosystem as an NIS subsystem — that is, as a mechanism through which innovative knowledge generated within the system is converted into economic value through entrepreneurial commercialisation. This paper addresses that gap.

Three research questions guide the analysis: (1) What are the structural drivers of India's startup ecosystem formation, and how do they interact within the NIS framework? (2) How has venture capital evolved as an innovation-enabling institution in India, and what are its systemic limitations? (3) What are the implications of India's startup NIS experience for comparable emerging economies?

The paper is structured as follows: Section 2 presents the methodology. Section 3 reports empirical results on ecosystem scale, VC dynamics, sectoral composition, and geographic patterns. Section 4 provides theoretical discussion and policy implications. Section 5 concludes.

2. METHODOLOGY

This study employs a mixed-methods research design integrating quantitative time-series analysis with qualitative institutional and policy assessment. The analytical period is 2014–2024, selected to span the pre- and post-Startup India policy intervention and capture a complete VC cycle including the 2021 peak and 2022–2023 correction.

Quantitative data sources include: DPIIT Startup India portal statistics (startup counts, sectoral distribution, geographic spread) [9]; Tracxn Global Startup and Unicorn databases [14]; Bain & Company / IVCA India Venture Capital Reports (2019–2024) [1]; NASSCOM Strategic Reviews (2010–2024) [10]; and World Bank World Development

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Indicators ^[16]. Key indicators tracked include: annual VC deal count and value (USD bn); unicorn formation rate (new unicorns per year); sectoral concentration indices; geographic distribution of capital (metro vs. non-metro); and deep-technology startup share (%).

Qualitative analysis focuses on four policy instruments: the Startup India Action Plan (2016), the Fund of Funds for Startups (FFS) managed by SIDBI, the Atal Innovation Mission (AIM), and the recent Deep Tech Action Plan (2023) ^[9]. Policy assessment follows a structured evaluation rubric covering stated objectives, resource commitments, implementation mechanisms, and measurable outcomes against targets.

The analytical framework synthesises the NIS approach of Lundvall (1992) ^[8] with the entrepreneurial ecosystem literature of Isenberg (2010) and Spigel (2017), which identifies the institutional, cultural, social, and financial components that constitute a high-functioning startup ecosystem. The NIS lens is applied to assess whether India's startup formation dynamics contribute to systemic knowledge creation and absorption, or primarily generate market-oriented product innovation with limited knowledge spillovers.

Research limitations include the well-documented issues of VC data completeness — particularly for seed and angel-stage deals — and the challenge of attributing observed ecosystem outcomes to specific policy interventions in the presence of simultaneous macro-economic changes. Where possible, natural experiment logic is applied: the 2016 Startup India launch and the 2016 Jio mobile internet shock are treated as discontinuous interventions against which pre/post-trends can be assessed ^[4].

3. RESULTS

▶ 3.1 Ecosystem Scale and Formation Trajectory

India's startup ecosystem has undergone extraordinary quantitative expansion since 2014. The number of DPIIT-recognised startups grew from approximately 3,000

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

in 2014 to over 110,000 by December 2023 — a 36-fold increase ^[9]. By comparison, China's analogous registered startup count grew approximately 15-fold over the same period, and Brazil's ecosystem grew 8-fold. India's growth rate is partially a function of progressive relaxation of recognition criteria under the Startup India framework, but also reflects genuine ecosystem deepening.

Unicorn formation is a commonly used, if imperfect, proxy for ecosystem maturity. India's unicorn count grew from 1 in 2011 to 27 in 2020, 44 new unicorns in 2021 alone (the peak year), and a cumulative total exceeding 110 by end-2023 ^[14]. The 2021 surge reflected the global VC liquidity surge associated with low interest rates and pandemic-era digital adoption; the subsequent deceleration in 2022–2023 reflected rising interest rates and global risk-off dynamics rather than any fundamental deterioration of the Indian ecosystem.

Table 1. India Startup Ecosystem: Key Formation Metrics (2014–2024)

Metric	2014	2016	2019	2021	2023–24
DPIIT-Recognised Startups	~3,000	~6,500	~26,000	~55,000	>110,000
Cumulative Unicorns	1	5	24	68	>110
VC Investment (USD bn)	2.1	4.5	14.5	42.0	~25.0
VC Deal Count	420	810	1,185	2,641	~1,600
Fintech Startups (active)	~400	~1,200	~3,000	~6,500	>8,000

Source: DPIIT Startup India Portal (2024) [9]; Tracxn (2024) [14]; Bain & Company / IVCA (2024) [1]

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

The ecosystem's geographic distribution remains a structural concern. As of 2023, five metropolitan clusters — Bengaluru, Delhi-NCR, Mumbai, Hyderabad, and Chennai — accounted for 78% of all registered startups and over 88% of total VC capital deployed ^[1]. While government initiatives including the Startup India Seed Fund Scheme and Atal Incubation Centres have modestly expanded the geographic footprint of early-stage activity, later-stage VC capital remains heavily concentrated in these five hubs. This pattern mirrors international evidence that venture capital is inherently agglomerative, concentrated in proximity to investee firms, co-investors, and exit markets.

▶ 3.2 Venture Capital Dynamics and Institutional Development

India's venture capital ecosystem has evolved through three distinct phases that mirror but lag the broader NIS development trajectory. Phase I (2000–2013): Nascent ecosystem dominated by US-headquartered VC funds investing in IT and e-commerce, with limited domestic institutional participation. Sequoia Capital India and Accel Partners established early India franchises; deal sizes were small and exit markets shallow. Phase II (2014–2020): Rapid institutionalisation driven by the simultaneous entry of SoftBank Vision Fund (2017), Tiger Global's acceleration of India deployment, emergence of home-grown VCs (Blume Ventures, Kalaari Capital, Chiratae Ventures), and the launch of the Government's Fund of Funds for Startups (FFS) via SIDBI with an INR 10,000 crore (USD 1.2 bn) corpus ^[1].

Phase III (2021–present): Peak followed by correction and restructuring. The 2021 record of USD 42 billion in VC investment reflected a global liquidity surge that inflated valuations across all technology markets. The 2022–2023 correction — during which aggregate India VC investment fell to USD 25 billion — was more moderate than experienced in comparable markets and is better characterised as a normalisation than a

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH

VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

crisis ^[1]. Valuations of late-stage startups (Series C and above) corrected sharply, with several former unicorns — including BYJU'S, Ola, and Paytm — experiencing significant market-cap reductions. However, early-stage deal activity remained resilient, with seed and Series A investment levels in 2023 comparable to 2020 peak.

The maturation of the domestic institutional investor base is a significant structural development. Indian family offices, which historically allocated minimally to venture, are estimated to have deployed USD 1.5–2 billion into VC and PE in 2023, up from virtually zero in 2014 ^[1]. Domestic corporate venture arms (Reliance New Energy, Tata Capital, Mahindra's Tech Incubation) have become active early-stage investors, providing sector-specific expertise alongside capital. The emergence of a second-generation entrepreneur class — founders who sold previous startups and reinvested proceeds as angels — has created an important seed-stage mentorship-plus-capital layer that US ecosystem studies show is critical for early-stage startup survival rates.

Table 2. India Venture Capital: Stage Distribution and Sectoral Allocation (2023)

Stage / Sector	Deal Count	Capital (USD bn)	Avg Deal Size (USD mn)	YoY Change
Seed / Pre-Seed	780	0.9	1.2	+5%
Series A	310	1.8	5.8	-8%
Series B	140	2.4	17.1	-22%
Series C+	65	10.2	157.0	-38%
— of which: Fintech	320	3.8	11.9	-12%
— of which: SaaS/B2B	280	3.1	11.1	+4%

Stage / Sector	Deal Count	Capital (USD bn)	Avg Deal Size (USD mn)	YoY Change
— of which: Deep Tech	95	0.9	9.5	+18%

Source: Bain & Company / IVCA India VC Report 2024 [1]; Inc42 State of Indian Startup Ecosystem 2024 [5]

▶ 3.3 Sectoral Composition and Deep-Technology Gap

The sectoral composition of India's startup ecosystem reflects both its DPI-enabled fintech advantage and a persistent structural gap in deep-technology innovation. By unicorn count, fintech (22.5%), e-commerce and D2C (19.8%), and enterprise SaaS (16.2%) dominate the upper tier ^[14], confirming a pattern of commercial innovation — applying digital tools to existing markets — rather than science-based innovation that generates new knowledge with broader spillover potential.

The deep-technology shortfall is measurable. By 2023, startups in artificial intelligence, biotechnology, advanced materials, semiconductor design, quantum computing, and space technology collectively represented approximately 9–11% of DPIIT-registered companies and received roughly 8% of total VC capital deployed ^[5]. This compares unfavourably with the US (deep-tech share of VC: ~28%), Israel (~35%), and China (~21%) in the same year. The gap reflects three compounding structural factors: (i) weak industry-academia linkages that limit the flow of scientific discoveries to commercialisation channels; (ii) underdeveloped specialised deep-tech investors with the technical diligence capacity to evaluate pre-revenue science-based ventures; and (iii) an exit market — primarily domestic IPO or secondary PE — that currently prices growth metrics more generously than IP portfolios.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH

VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Recent policy interventions signal recognition of this gap. The iDEX (Innovations for Defence Excellence) programme has catalysed a cohort of dual-use deep-tech startups in quantum sensing, satellite communications, and cybersecurity. The National Deep Tech Startup Policy (consultation draft, 2023) proposes specialised patient capital instruments, IP securitisation frameworks, and dedicated deep-tech incubation infrastructure linked to IITs and IISc ^[9]. Early evidence from the iDEX cohort suggests that government procurement as a first customer — the "anchor customer" model — can substantially de-risk deep-tech startups at stages where commercial VC is typically absent.

Table 3. Sectoral Share of India Unicorns and VC Capital vs. Selected Comparators (2023)

Country / Metric	Fintech + E-comm (%)	SaaS / B2B (%)	Deep Tech (%)	Other (%)
India — Unicorn count share	42	16	9	33
India — VC capital share	40	20	8	32
USA — VC capital share	22	25	28	25
China — VC capital share	30	22	21	27
Israel — VC capital share	15	28	35	22

Source: Tracxn (2024) [14]; Inc42 (2024) [5]; OECD (2023) [13]

4. DISCUSSION

▶ 4.1 Startup Ecosystem as NIS Subsystem: Theoretical Contribution

The findings support a conceptualisation of the startup-VC nexus as a distinct NIS subsystem responsible for knowledge commercialisation — the translation of codified and tacit knowledge (generated in universities, research institutions, or prior ventures) into market value. Within the Lundvallian NIS framework ^[8], this subsystem complements rather than replaces the traditional innovation actors: universities generate knowledge, firms absorb and apply it, and startups function as a high-risk, high-return commercialisation vehicle for knowledge that incumbent firms are structurally incentivised to ignore.

India's startup ecosystem demonstrates a particular NIS configuration that may be characterised as "DPI-leveraged market innovation": the state provides open digital infrastructure ^[9] that dramatically lowers fixed costs of market entry; private entrepreneurs identify inefficiencies in large, underserved markets (financial services, education, healthcare, agriculture); VC provides growth capital; and exits (IPO or acquisition) recycle capital and talent back into the ecosystem. This configuration is highly efficient for commercial innovation but less effective at generating the basic research and deep technological capabilities that underpin long-run industrial competitiveness.

The implication for NIS theory is that commercialisation-focused startup ecosystems and research-intensive innovation systems require different institutional complementarities. India has excelled at building the former — regulatory flexibility, DPI, domestic consumption markets — but has underinvested in the institutional links between its world-class scientific infrastructure (IITs, IISc, CSIR) and its VC-funded startup sector ^[6]. Bridging this gap is the central challenge for India's NIS in the next decade.

▶ 4.2 Structural Constraints on Ecosystem Depth

Three structural constraints limit the NIS contribution of India's startup ecosystem beyond its demonstrated commercial innovation capacity. First, the valuation-exit feedback loop: India's primary startup exit route is domestic IPO on the NSE/BSE mainboard or SME segment. Public market valuations in India have historically priced growth multiples generously but have shown limited appetite for pre-revenue deep-tech ventures. This creates a feedback loop wherein VC rational investment incentives favour late-stage revenue-generating startups, systematically underweighting early-stage science-based ventures that carry greater long-term NIS value ^[1].

Second, the corporate venture capital (CVC) gap: in leading innovation ecosystems, CVC — strategic investment by large corporations in startups aligned with their technology roadmaps — plays a critical knowledge-transfer function, bridging the gap between startup agility and corporate scale. In India, CVC activity is nascent: domestic CVC investment amounted to approximately USD 0.9 billion in 2023, or roughly 3.6% of total VC — compared to approximately 20% in the US and 25% in South Korea ^[13]. The underdevelopment of CVC means that knowledge spillovers from startups to incumbent industrial firms — a key NIS mechanism — are limited.

Third, talent recycling constraints: a functioning startup ecosystem requires continuous recycling of entrepreneurial talent, which in practice depends on startup exits releasing experienced founders back into the ecosystem as serial entrepreneurs, angels, and mentors. India's exit market remains shallow — the number of successful acquisitions and IPOs as a proportion of total funded startups is significantly below US and Israeli benchmarks — limiting the pace of this recycling process ^[5].

▶ 4.3 Policy Implications for India and Emerging Economies

For India, the priority policy gap is deep-technology commercialisation infrastructure. Specifically: (i) establishment of technology transfer offices (TTOs) with professional IP commercialisation mandates at all IITs and national research

laboratories, modelled on MIT's TLO or Stanford OTL; (ii) introduction of a patient capital instrument — a 15–20 year closed-end deep-tech fund with blended public-private financing — specifically for pre-revenue science-based ventures where standard VC holding periods are inappropriate; and (iii) mandatory CVC co-investment requirements for large public-sector undertakings receiving R&D grants, ensuring corporate sector engagement with startup innovation ^[9,13].

For Uzbekistan and comparable emerging economies at an earlier stage of ecosystem development, India's experience suggests the following sequencing: first, establish regulatory clarity and simplicity for startup formation — India's reduction of startup registration time from 25 days to 2 days post-2016 had a measurable impact on formation rates. Second, target VC ecosystem building before attempting to attract global VC: domestic angel networks, government seed funds, and accelerator programmes generate the pipeline quality and deal flow that attracts international VC. Third, identify one to two sectors where the country has genuine comparative advantage — for Uzbekistan, this may include agritech (leveraging agricultural data from the cotton and horticulture sectors) and energy technology (leveraging the transition from gas dependency) — and concentrate ecosystem-building resources accordingly ^[15,16].

The Fund of Funds model — wherein the government invests in VC funds that in turn invest in startups, rather than investing directly in startups — has demonstrated effectiveness in India's SIDBI FFS experience and is directly replicable. It preserves commercial investment discipline while deploying public capital in a market-additive rather than market-distorting manner. The Uzbekistan National Development Fund's emerging mandate could plausibly incorporate such a vehicle with appropriate governance safeguards ^[16].

5. CONCLUSION

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

This paper has analysed India's startup ecosystem and venture capital dynamics within the National Innovation System framework, identifying four structural drivers — regulatory liberalisation, Digital Public Infrastructure catalysis, domestic institutional investor maturation, and second-generation entrepreneurial networks — that together account for the ecosystem's extraordinary quantitative growth between 2014 and 2024 [1,9,10].

Three empirical conclusions merit emphasis. First, India's startup ecosystem has demonstrated remarkable capacity for commercial innovation — deploying digital tools to address inefficiencies in large domestic markets — but remains structurally underdeveloped in deep-technology innovation, with deep-tech comprising only 8–9% of VC capital versus 21–35% in comparable advanced economies [13,14]. This gap represents the central NIS limitation of an otherwise impressive ecosystem.

Second, venture capital in India has evolved from a predominantly foreign-dominated activity into a partially domesticated institutional subsystem, with the emergence of domestic family office capital, corporate venture arms, and second-generation angel investors providing ecosystem depth that is more resilient to global liquidity cycles than the 2022–2023 correction initially suggested [1]. The ecosystem's continued growth through the correction phase confirms the structural rather than cyclical nature of the underlying drivers.

Third, India's startup NIS experience supports a "commercial innovation first, deep technology second" sequencing hypothesis: open digital infrastructure and regulatory simplification are necessary but not sufficient for a complete innovation system. The next phase of India's NIS development requires deliberate investment in the industry-academia linkages, patient capital instruments, and corporate venture activity that convert commercial innovation momentum into technological capability accumulation [6,8].

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH**
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

For emerging economies including Uzbekistan, the core lesson is that startup ecosystem development is not an automatic outcome of deregulation and digital infrastructure alone — it requires sequenced, patient, and institutionally specific policy investment. India's trajectory over the past decade provides both a compelling success model and a clear map of the structural gaps that must be addressed to transform a vibrant startup landscape into a genuine engine of national innovation.^[15,16]

REFERENCES

- [1] Bain & Company & IVCA. (2024). India Venture Capital Report 2024. Indian Venture and Alternate Capital Association.
- [2] CGPDTM. (2023). Annual Report on Intellectual Property in India 2022–23. Government of India.
- [3] Freeman, C. (1987). Technology policy and economic performance: Lessons from Japan. Pinter Publishers.
- [4] GSMA Intelligence. (2024). The Mobile Economy: India 2024. GSM Association.
- [5] Inc42. (2024). State of Indian Startup Ecosystem Report 2024. Inc42 Media.
- [6] Intarakumnerd, P., Chairatana, P., & Tangchitpiboon, T. (2002). National innovation system in less successful developing countries. *Research Policy*, 31(8–9), 1445–1457.
- [7] Lall, S. (2001). Competitiveness, technology and skills. Edward Elgar.
- [8] Lundvall, B.-Å. (Ed.). (1992). National systems of innovation: Towards a theory of innovation and interactive learning. Pinter Publishers.
- [9] MeitY / DPIIT. (2024). Annual Report 2023–24: Startup India & Digital India. Government of India.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH**
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

- [10] NASSCOM. (2023). Technology Sector in India: Strategic Review 2023. NASSCOM.
- [11] Nelson, R. R. (Ed.). (1993). National innovation systems: A comparative analysis. Oxford University Press.
- [12] NPCI. (2024). UPI Monthly Statistics: January 2024. National Payments Corporation of India.
- [13] OECD. (2023). Main Science and Technology Indicators: 2023/1. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/msti-v2023-1-en>
- [14] Tracxn Technologies. (2024). India Unicorn Report 2024: Global Startup Database. Tracxn.
- [15] UNESCO Institute for Statistics. (2024). UIS Statistics: R&D expenditure data [Dataset]. <http://data.uis.unesco.org>
- [16] World Bank. (2024). World Development Indicators 2024 [Dataset]; G20 DPI Framework. The World Bank Group.

ENGLISH IDIOMS (PHRASEOLOGICAL UNITS) AND THEIR
LINGUISTIC FEATURES IN TRANSLATION

Khidinazarova Komila Utkir kizi

3rd year student of Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

Annotation. This article analyzes the linguistic nature, semantic structure, classification, communicative role and translation difficulties of English idioms (phraseological units). In addition, modern methods of learning idioms and their importance in language learning are widely discussed.

Keywords: idioms, phraseology, semantics, pragmatics, translation, context, linguistics, metaphor

INGLIZ TILIDA IDIOMALAR (FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR) VA
ULARNING TARJIMADAGI LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Muallif haqida ma'lumot / Information about the Author

Xidinazarova Komila O'tkir qizi

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz tilidagi idiomalar (frazelogik birliklar)ning lingvistik tabiati, semantik tuzilishi, klassifikatsiyasi, nutqdagi roli va tarjima jarayonidagi murakkabliklari chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, idiomalarni o'rganishning zamonaviy metodlari va ularning til o'rganish jarayonidagi ahamiyati keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: idiomalar, frazeologiya, semantika, pragmatika, tarjima, kontekst, tilshunoslik, metafora

Kirish

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni, ayniqsa ingliz tilini mukammal o'rganish katta ahamiyatga ega. Ingliz tilini chuqur o'zlashtirishda faqat grammatikani bilish yetarli emas, balki uning frazeologik boyligini ham o'rganish zarur. Ayniqsa, idiomalar ingliz tilining eng murakkab va qiziqarli qatlamlaridan biri hisoblanadi.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Idiomalarning o‘ziga xos jihati shundaki, ular tilning milliy madaniyati, tarixi va mentalitetini aks ettiradi. Shu sababli idiomalarni o‘rganish nafaqat lingvistik, balki madaniy bilimlarni ham oshiradi. Frazologik birliklarni to‘g‘ri tushunish va qo‘llash nutqning tabiiyligi hamda ravonligini ta‘minlaydi.

1. Idioma tushunchasi va uning lingvistik tabiati

Idioma — bu tarkibiy qismlarining to‘g‘ridan-to‘g‘ri ma‘nosidan farqli ravishda umumiy ko‘chma ma‘no anglatuvchi barqaror iboradir. Idiomalarning asosiy belgilariga quyidagilar kiradi:

Barqarorlik — ibora shakli o‘zgarmaydi

Ko‘chma ma‘no — literal tarjima noto‘g‘ri bo‘ladi

Ajralmaslik — komponentlari mustaqil ma‘no bermaydi

Madaniy bog‘liqlik — milliy xususiyatga ega bo‘ladi

Masalan:

“under the weather” — o‘zini yomon his qilmoq

“hit the nail on the head” — aniq gapirmoq

“once in a blue moon” — juda kam hollarda

Tilshunoslikda idiomalar frazeologiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular nutqning ta‘sirchanligini oshirib, fikrni obrazli yetkazishga xizmat qiladi.

2. Idiomalarning semantik va struktur tasnifi

Idiomalarning tasnifi turli olimlar tomonidan turlicha berilgan. Eng mashhur tasniflardan biri A.V. Kunin tomonidan ishlab chiqilgan.

2.1 Semantik tasnif

To‘liq idiomalar (Pure idioms)

Ma‘nosi to‘liq ko‘chma bo‘lgan birliklar:

kick the bucket — vafot etmoq

spill the beans — sirni oshkor qilmoq

Yarim idiomalar (Semi-idioms)

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Qisman literal ma'noga ega:

lose one's head — o'zini yo'qotmoq

see the light — tushunib yetmoq

Erkin birikmalar (Free combinations)

To'g'ridan-to'g'ri ma'noda qo'llaniladi:

open the door

write a letter

2.2 Struktur tasnif

Fe'lli idiomalar

give up

look after

break down

Otli idiomalar

a piece of cake

couch potato

Sifatli idiomalar

as cold as ice

as busy as a bee

Gap shaklidagi idiomalar

The early bird catches the worm

Actions speak louder than words

3. Idiomalarning kelib chiqishi (etimologiyasi)

Idiomalarning kelib chiqishi turli tarixiy va madaniy manbalarga bog'liq.

3.1 Tarixiy manbalar

Ba'zi idiomalar urushlar yoki qadimiy an'analardan kelib chiqqan:

bite the bullet — og'riqqa chidamoq

3.2 Adabiyot va san'at

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Ko‘plab idiomalar mashhur yozuvchilar, ayniqsa Shakespeare asarlaridan olingan:

break the ice

green-eyed monster

3.3 Din va mifologiya

forbidden fruit

good Samaritan

3.4 Kundalik hayot

Oddiy hayotiy tajribalar asosida shakllangan:

spill the beans

hit the road

4. Idiomalarning nutqdagi pragmatik roli

Idiomalarning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

Emotsional ta’sirni kuchaytiradi

Nutqni qisqa va aniq qiladi

Tilni jonli va tabiiy qiladi

Stilistik rang beradi

Nutqni boyitadi

Masalan:

Oddiy gap:

“He is very angry.”

Idioma bilan:

“He blew his top.”

Bu usul nutqni yanada tabiiy va ta’sirchan qiladi.

5. Idiomalar va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlik

Idiomalarda xalqning mentaliteti, qadriyatlar va turmush tarzi aks etadi. Ingliz tilida hayvonlar bilan bog‘liq idiomalar ko‘p uchraydi:

let the cat out of the bag

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

work like a horse

O‘zbek tilida esa boshqa obrazlardan foydalaniladi:

tilidan chiqib ketdi

burnidan baland gapirmoq

Bu farqlar tarjimada muammolar keltirib chiqaradi, chunki har bir xalqning dunyoqarashi va madaniyati turlicha bo‘ladi.

6. Idiomalarni tarjima qilishdagi muammolar

Idiomalarning tarjimasi murakkab jarayon hisoblanadi. Buning asosiy sabablari:

To‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima noto‘g‘ri bo‘lishi

Madaniy tafovutlarning mavjudligi

Kontekstning muhimligi

Har bir tilning o‘ziga xos frazeologik tizimi mavjudligi

Inglizcha idioma

So‘zma-so‘z tarjima

To‘g‘ri tarjima

kick the bucket

chelakni tepmoq

vafot etmoq

piece of cake

tort bo‘lagi

juda oson

break a leg

oyog‘ingni sindir

omad tilamoq

Tarjimon idiomaning ma’nosini emas, uning mazmunini va stilistik ta’sirini yetkazishi kerak.

7. Tarjima strategiyalari

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Idiomalarning tarjimasida quyidagi strategiyalar qo'llaniladi:

1. Ekvivalent topish

kill two birds with one stone

→ bir o'q bilan ikki quyonni urmoq

2. Tavsifiy tarjima

Idioma ma'nosi izoh orqali tushuntiriladi.

3. Adaptatsiya

Madaniyatga moslashtirib tarjima qilinadi.

4. Transliteratsiya

Kam hollarda qo'llanadi.

8. Idiomalarni o'rganish metodikasi

Idiomalarning samarali o'rganish usullari:

Kontekst asosida o'rganish

Film va seriallar orqali eslab qolish

Flashcardlardan foydalanish

Gap tuzib mashq qilish

Mavzu asosida guruhlash

Dialoglarda qo'llash

Bu usullar o'quvchilarning lug'at boyligini oshirib, erkin gapirish ko'nikmasini rivojlantiradi.

9. Zamonaviy tilshunoslikda idiomalar

Hozirgi davrda idiomalar:

korpus lingvistikasida tadqiq qilinmoqda

sun'iy intellekt tarjimalarida muammo tug'dirmoqda

IELTS va TOEFL imtihonlarida muhim hisoblanmoqda

kommunikativ til o'qitish metodikasida keng qo'llanmoqda

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi bilan idiomalarni avtomatik tarjima qilish masalasi ham dolzarb mavzulardan biri bo'lib qolmoqda.

10. Idiomalarning o'quv jarayonidagi ahamiyati

Idiomalarning o'quv jarayonidagi ahamiyati juda katta:

So'z boyligini oshiradi

Gapirish ko'nikmasini rivojlantiradi

Native speaker nutqini tushunishga yordam beradi

Tilni tabiiy o'rganishga xizmat qiladi

Yuqori baho olishga yordam beradi

Nutqni ravon va ta'sirchan qiladi

Ayniqsa, xalqaro til imtihonlarida idiomalarni to'g'ri ishlatish yuqori natijalarga olib keladi. Xulosa qilib aytganda, idiomalar ingliz tilining eng muhim va murakkab qismlaridan biridir. Ular tilning madaniy va milliy xususiyatlarini aks ettiradi hamda nutqni boyitadi. Idiomalarni chuqur o'rganish ingliz tilini mukammal egallashga yordam beradi. Tarjima jarayonida esa idiomalarni to'g'ri tushunish, ularning semantik va pragmatik xususiyatlarini hisobga olish hamda mos ekvivalent topish katta ahamiyat kasb etadi. Shu sababli idiomalarni o'rganish nafaqat tilshunoslar, balki tarjimonlar va chet tilini o'rganuvchilar uchun ham muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

Kunin A.V. English Phraseology. Moscow, 1984.

McCarthy M., O'Dell F. English Idioms in Use. Cambridge University Press, 2010.

Oxford Dictionary of Idioms. Oxford University Press.

Cambridge Dictionary of Idioms. Cambridge University Press.

Vinogradov V.V. Frazzeologiya asoslari. Moskva, 1977.

Nida E. Translation Theory and Practice. Leiden, 1964.

Arnold I.V. The English Word. Moscow, 1986.

Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge,

**STUDY OF THE CREATIVE HERITAGE OF ALISHER NAVOI IN
THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA**

Mo'ydinova Gulnigorxon Furqatbek qizi

1st-year Master's Student Program: Comparative Linguistics and Linguistic
Translation Studies Tashkent State University of Oriental Studies

E-mail: gulnigorxon09@gmail.com Tel: +998 99 369 01 30

Annotation. This article analyzes the process of studying the creative legacy of Alisher Navoi (1441–1501), the great representative of Uzbek classical literature, in the People's Republic of China. The article examines the historical roots of Uzbekistan–China cultural cooperation, Navoi studies–related events at Beijing International Studies University (BISU) and other Chinese higher education institutions, and the growing scholarly interest in Navoi's heritage within the context of the Great Silk Road. Taking into account that Navoi devoted significant attention to Chinese civilization in his works, the typological and historical connections between the two cultures are also discussed. Conclusions are drawn regarding the current state and development prospects of academic ties between the two countries.

Key words: Alisher Navoi, Navoi studies, People's Republic of China, Uzbekistan–China cultural cooperation, Great Silk Road, comparative literary studies, BISU, Chagatai literature.

**ALISHER NAVOIY IJODIY MEROSINING XITOIY XALQ
RESPUBLIKASIDA O'RGANILISHI**

Mo'ydinova Gulnigorxon Furqatbek qizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti,

Qiyosiy tilshunoslik, lingvistik tarjimashunoslik yo 'nalishi 1-kurs magistranti

E-mail: gulnigorxon09@gmail.com; tel.: +998 99 369 01 30

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek klassik adabiyotining buyuk namoyandasi Alisher Navoiy (1441–1501) ijodiy merosining Xitoy Xalq Respublikasida o'rganilish

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

jarayoni tahlil etiladi. Maqolada O‘zbekiston–Xitoy madaniy hamkorligining tarixiy iildizlari, Pekin ikkinchi chet el tillari universiteti (BISU) hamda xitoy oliy ta’lim muassasalarida navoiyshunoslikka oid tadbirlar, Buyuk Ipak yo‘li kontekstida Navoiy merosiga bo‘lgan ilmiy qiziqishning ortib borishi ko‘rib chiqiladi. Navoiy o‘z asarlarida Xitoy sivilizatsiyasiga katta o‘rin ajratganligini inobatga olgan holda, ikki madaniyat o‘rtasidagi tipologik va tarixiy aloqalar ham muhokama etiladi. Shuningdek, ikki davlat o‘rtasidagi akademik aloqalarning hozirgi holati va rivojlanish istiqbollari to‘g‘risida xulosalar chiqariladi.

Kalit so‘zlar: Alisher Navoiy, navoiyshunoslik, Xitoy Xalq Respublikasi, O‘zbekiston–Xitoy madaniy hamkorligi, Buyuk Ipak yo‘li, qiyosiy adabiyotshunoslik, BISU, chag‘atoy adabiyoti.

Аннотация. В данной статье анализируется процесс изучения творческого наследия выдающегося представителя узбекской классической литературы Алишера Навои (1441–1501) в Китайской Народной Республике. В статье рассматриваются исторические корни узбекско-китайского культурного сотрудничества, мероприятия по навоиведению в Пекинском университете иностранных языков (BISU) и других китайских высших учебных заведениях, а также рост научного интереса к наследию Навои в контексте Великого шёлкового пути. С учётом того, что Навои уделял значительное место китайской цивилизации в своих произведениях, обсуждаются также типологические и исторические связи между двумя культурами. Кроме того, делаются выводы о современном состоянии и перспективах развития академических связей между двумя государствами.

Ключевые слова: Алишер Навои, навоиведение, Китайская Народная Республика, узбекско-китайское культурное сотрудничество, Великий шёлковый путь, сравнительное литературоведение, BISU, чагатайская литература.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Alisher Navoiy (1441–1501) — o‘zbek va umumturkiy mumtoz adabiyotining yirik siymolaridan biri bo‘lib, XV asrda Hirot shahrida, Temuriylar sulolasi davrida ijod qilgan. U chag‘atoy turkiy tilida she‘riy devonlari, “Xamsa” turkumi, “Lison ut-tayr”, “Muhokamat ul-lug‘atayn”, “Majolisun-nafois” kabi asarlar yaratgan. Uning ijodi nafaqat o‘zbek adabiyoti, balki jahon gumanistik madaniyati uchun ham muhim ahamiyatga ega.

So‘nggi o‘n yilliklarda Ipak yo‘li bo‘ylab yoyilgan tarixiy-madaniy merosga yangicha qiziqish kuzatilmoqda va bu Navoiy ijodining Sharq mamlakatlarida, jumladan Xitoyda o‘rganilishini rag‘batlantirmoqda. O‘zbekiston mustaqillikka erishgach (1991), ikki davlat o‘rtasidagi diplomatik munosabatlar 1992-yilda rasman o‘rnatildi va keyingi o‘ttiz yil ichida siyosiy-iqtisodiy doiradan chiqib, madaniy va ilmiy hamkorlik darajasiga ko‘tarildi. Mazkur maqolada Navoiy ijodiy merosining XXRda o‘rganilishi, ikki davlat o‘rtasidagi ilmiy hamkorlik va uning istiqbollari ko‘rib chiqiladi.

Buyuk Ipak yo‘li kontekstida tarixiy aloqalar va Navoiy asarlarida Xitoy obrazi

Navoiy ijodiy merosiga Xitoyda bo‘lgan qiziqish o‘z ildizlarini O‘rta Osiyoni Xitoy bilan bog‘lab turgan Buyuk Ipak yo‘lida topadi. Miloddan avvalgi II asrdan boshlab faoliyat ko‘rsatgan bu savdo va madaniyat yo‘li nafaqat tovarlar, balki g‘oyalar va adabiy an‘analarning yoyilishi uchun ham muhim magistral vazifasini o‘tagan. Samarqand, Buxoro va Hirot kabi markazlar Sharqiy Osiyo bilan madaniy-intellektual ko‘prik bo‘lib xizmat qilgan.

Navoiyning o‘zida ham Xitoy mavzusi keng o‘rin tutadi. “Xamsa” tarkibiga kiruvchi “Sab‘ai sayyor” dostonida xitoylik go‘zal Dilorom haqida bayon etiladi; “Saddi Iskandariy” dostonida Iskandarning Xitoyga safari va Xoqon bilan uchrashuvi tasvirlangan. “Farhod va Shirin” dostonida esa Farhod xitoy xoni oilasida tarbiya topgani, Xitoy esa san‘at, go‘zallik va noziklik timsoli sifatida gavdalanadi. Bu dalillar Navoiyning Xitoy haqidagi tushunchalari chuqur adabiy va madaniy asosga ega

bo‘lganligini ko‘rsatadi¹.

Navoiyshunoslikning tarixiy asoslari va sovet sharqshunoslik maktabi

XX asrda rus-sovet sharqshunosligida Navoiy ijodini ilmiy o‘rganish jadallashgan. Sovet sharqshunosi E. E. Bertels (1890–1957) Navoiy haqida fundamental tadqiqotlar yaratgan. Uning «Навои. Опыт творческой биографии»² hamda «Навои и Джами»³ kabi monografiyalari Navoiy ijodini sovet ilmiy maktabiga keng tanishtirishda muhim rol o‘ynagan. Bu maktab o‘zining rus tilidagi tadqiqotlari orqali keyinchalik xitoy olimlariga ham Navoiy merosini yetkazishda vositachilik qilgan.

O‘zbekistonda navoiyshunoslik alohida soha sifatida sistematik ravishda rivojlanib kelmoqda. Toshkentdagi Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasining tarixi 1870-yilda tashkil etilgan Toshkent jamoat kutubxonasiga borib taqaladi; 1948-yilda kutubxonaga Alisher Navoiy nomi berilgan, 2002-yilda esa prezident farmoniga muvofiq unga “milliy” maqomi yuklatilgan; 2011-yilda esa kutubxonaning yangi binosi foydalanishga topshirilgan⁴. 2016-yilda Toshkentda Alisher Navoiy nomidagi O‘zbek tili va adabiyoti universiteti tashkil etildi — bu muassasa chet ellik tadqiqotchilar uchun ham maxsus ilmiy dasturlarni ishlab chiqmoqda.

BISU va Xitoy oliy ta’lim muassasalarida Navoiy merosini o‘rganish

Xitoy Xalq Respublikasida Navoiy merosini targ‘ib etish bo‘yicha so‘nggi yillardagi muhim tadbirlar orasida Pekin ikkinchi chet el tillari universiteti (BISU — Beijing International Studies University, 北京第二外国语学院) faoliyati diqqatga sazovordir. 1964-yilda Chjou Enlay tashabbusi bilan tashkil etilgan ushbu universitet chet tillari, tarjimashunoslik va xalqaro madaniy almashuvga ixtisoslashgan.

2023-yil 11-martda BISU O‘zbekiston Respublikasining XXRdagi Favqulodda va Muxtor Elchisi Farhod Arziev ishtirokida Alisher Navoiy tavalludining 582 yilligi

¹Navoiy A. Xamsa. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi, 1991. — 512 b.

²Бертельс Е. Э. Навои. Опыт творческой биографии. — М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1948. — 224 с.

³Бертельс Е. Э. Избранные труды. Т. IV: Навои и Джами. — М.: Наука, 1965. — 499 с.

⁴Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi: rasmiy sayt [Elektron resurs]. — URL: <https://natlib.uz> (murojaat sanasi: 10.04.2026).

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

munosabati bilan ilmiy tadbir o‘tkazdi. Universitetning rasmiy ma’lumotiga ko‘ra, tadbirda Xitoy va O‘zbekistondan 150 dan ortiq olim, o‘qituvchi va talabalar ishtirok etgan. BISU rektori Ji Jinbiao (吉晶伯) elchi F. Arziev bilan ikki davlat universitetlari o‘rtasidagi ilmiy tadqiqot hamkorligini kengaytirish masalalarini muhokama qilgan. Tadbir doirasida xitoylik va o‘zbek mutaxassislar Navoiy ijodi hamda ikki davlatda til, madaniyat va adabiyot sohasidagi yutuqlar bo‘yicha ma’ruza qildilar⁵.

BISU bilan bir qatorda Pekin universiteti (北京大学), Shanxay chet el tillari universiteti (上海外国语大学) va boshqa oliy ta’lim muassasalarida ham O‘rta Osiyo tarixi, turkiy tillar va Ipak yo‘li tadqiqotlari olib boriladi. Xususan, Pekin universiteti qoshidagi Qadimgi Xitoy tarixi ilmiy markazi rahbari, ipakyo‘lshunos Rong Xinjiang (荣新江) tadqiqotlari O‘rta Osiyo va Xitoy o‘rtasidagi madaniy aloqalarni o‘rganish nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega⁶.

O‘zbekistondagi xalqaro anjumanlar va akademik aloqalar

Navoiy ijodi xalqaro miqyosda o‘rganilayotganligini namoyish etuvchi yirik tadbirlar 2026-yilning fevral oyida Toshkentda o‘tkazildi. 2026-yil 8-fevralda Toshkent viloyatidagi “Green Hills” majmuasida Nordic International University va UzReport TV tashabbusi, Toshkent viloyati hokimligi hamda Alisher Navoiy nomidagi xalqaro jamoat fondi hamkorligida “Navoi Scholars Forum — 2026” nomli xalqaro forum bo‘lib o‘tdi. Forum ishida Avstriya, Belgiya, Koreya, Turkiya, Eron, Pokiston, Qirg‘iziston va boshqa Osiyo mamlakatlari vakillari ishtirok etdi; asosiy muhokamalar Navoiy qo‘lyozmalarini raqamlashtirish, chet el olimlari uchun ilmiy transkripsiyalar tayyorlash hamda xalqaro nashrlarni ko‘paytirish masalalariga qaratildi⁷.

⁵BISU honors Uzbekistan poet Alisher Navoi [Electronic resource] // Beijing International Studies University News. — 2023. — 13 March. — URL: http://en.bisu.edu.cn/2023-03/13/c_872712.htm (murojaat sanasi: 10.04.2026).

⁶Rong Xinjiang. Eighteen Lectures on Dunhuang / transl. by I. Galambos. — Leiden; Boston: Brill, 2013. — 546 p.

⁷“Navoi Scholars Forum — 2026”: Navoi as a Symbol of Enlightenment, Knowledge, and Human Perfection [Elektron resurs] // Nordic International University. — 2026. — 9 February. — URL: <https://nordicuniversity.org> (murojaat sanasi: 10.04.2026).

2026-yil 9-fevralda Toshkent davlat sharqshunoslik universitetida Alisher Navoiy tavalludining 585 yilligiga bag‘ishlangan “Alisher Navoiy va Sharq Uyg‘onish davri” mavzusidagi 5-xalqaro simpozium o‘tkazildi. Tadbir TDSHU, Alisher Navoiy nomidagi xalqaro jamoat fondi hamda O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi tomonidan birgalikda tashkil etildi. Simpoziumda O‘zbekiston, Turkiya, Ozarbayjon, Pokiston va boshqa davlatlardan olimlar, tadqiqotchilar va mutaxassislar ilmiy ma‘ruzalar bilan qatnashdilar⁸. Bundan oldinroq TDSHUda “Alisher Navoiy dunyo sharqshunoslari nigohida” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman ham o‘tkazilgan edi⁹.

O‘zbek va xitoy adabiy-falsafiy an‘analarining tipologik yaqinligi

Navoiy asarlarining mohiyati — ishq, go‘zallik, ezgulik va insoniy kamolot g‘oyalari — xitoylik o‘quvchi uchun ham begona emas. Konfutsiy (miloddan avvalgi 551–479) ta‘limotida va Daoizm falsafasida buyuk insonga xos fazilatlar — xalqqa mehribonlik, bilimga intilish, ruhiy poklanish — keng ifodalangan. Shu ma‘noda Navoiy ijodidagi tasavvuf falsafasi bilan xitoy mumtoz tafakkuri o‘rtasida ayrim tipologik yaqinliklarni ko‘rish mumkin.

Xususan, Navoiyning “Lison ut-tayr” dostoni — Farididdin Attorning “Mantiq ut-tayr” asariga javoban yozilgan tasavvufiy-falsafiy asar — va Daoizmning asosiy manbalaridan biri bo‘lgan “Dao de jing” (道德经, Lao-Tszi asari, mil. avv. VI–IV asrlar) o‘rtasida ruhiy sayohat, ego chegaralarini yengib o‘tish va mutlaq haqiqatga intilish motivlari bo‘yicha tipologik mushtaraklik kuzatiladi. Shuningdek, Navoiy lirikasining asosiy shakli bo‘lgan g‘azal xitoy mumtoz she‘riyatidagi “ci” (词) va “qu” (曲) janrlari bilan murakkab qofiya tizimi hamda musiqiylikka tayanishi jihatidan taqqoslanishi mumkin. Shu bilan birga, har bir an‘ananing o‘ziga xos tarixiy-madaniy

⁸International Symposium Dedicated to the 585th Anniversary of Alisher Navoi Held at TSUOS [Elektron resurs] // Tashkent State University of Oriental Studies. — 2026. — 9 February. — URL: <https://tsuos.uz> (murojaat sanasi: 10.04.2026).

⁹The International Scientific-Practical Conference “Alisher Navoi in the Eyes of World Orientalists” [Elektron resurs] // Tashkent State University of Oriental Studies. — URL: <https://tsuos.uz> (murojaat sanasi: 10.04.2026).

asosda shakllanganligini inobatga olish zarur. Navoiy “Xamsa”si va Nizomiy Ganjaviy “Xamsa”si o‘rtasidagi qiyosiy tadqiqotlar bu sohada tipologik yondashuvning imkoniyatlarini yorqin namoyon etadi¹⁰.

Navoiy merosini Xitoyda o‘rganishdagi muammolar

Birinchi, chag‘atoy turkiy tilini biluvchi xitoylik mutaxassislarining kamligi sezilarli muammo hisoblanadi. XV asr O‘rta Osiyosida shakllangan chag‘atoy adabiy tili hozirgi o‘zbek tilidan sezilarli farq qiladi va uni o‘rganish maxsus tayyorgarlikni talab qiladi. Bu hol Navoiy asarlarini bevosita asl nusxadan o‘rganishni cheklaydi.

Ikkinchi, tasavvuf falsafasining xitoy ilmiy kontekstida adekvat talqin etilishi masalasi. Navoiy ijodidagi “ishq”, “ko‘ngil”, “piri murshid” kabi tasavvufiy tushunchalar o‘ziga xos ramziy ma’no tizimiga ega bo‘lib, ularni tarjima va talqin qilish uchun maxsus ilmiy apparat zarur.

Uchinchi, institutsional qo‘llab-quvvatlash va moliyaviy resurslarning yetishmasligi. Navoiy asarlarini xitoy tiliga sifatli tarjima qilish va tadqiq etish uzoq muddatli ilmiy loyihalarni taqozo etadi; hozircha bunday loyihalar asosan individual tadqiqotchilar tashabbusi doirasida amalga oshirilmoqda.

Istiqbolli yo‘nalishlar

Kelgusida Navoiy merosining XXRda o‘rganilishini chuqurlashtirish uchun bir qator yo‘nalishlarni tavsiya etish mumkin. Birinchi, xitoy va o‘zbek universitetlari o‘rtasida qo‘shma ilmiy dasturlarni kengaytirish. Masalan, BISU yoki Pekin universiteti bilan Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, Alisher Navoiy nomidagi O‘zbek tili va adabiyoti universiteti o‘rtasida chag‘atoy adabiyoti va qiyosiy adabiyotshunoslik bo‘yicha qo‘shma magistratura dasturlarini yo‘lga qo‘yish keyingi avlod mutaxassislarini tayyorlashga zamin yaratadi. Ikkinchi, Navoiy qo‘lyozmalarini raqamlashtirish va onlayn ma’lumotlar bazasini yaratish xitoylik tadqiqotchilarga

¹⁰Makhmudova N. R. Anthropocentric Paradigms in the “Khamasa” of Nizami Ganjavi and Alisher Navoi: A Comparative-Typological Study // International Multidisciplinary Journal for Research & Development. — 2026. — Vol. 13, No. 02. — P. 841–843.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

birlamchi manbalarga bevosita murojaat qilish imkonini beradi. Bunday loyihani YuNESKO, Xitoy Madaniyat va turizm vazirligi hamda O‘zbekiston tomonlari tomonidan birgalikda amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Uchinchidan, tarjimashunoslik bo‘yicha ixtisoslashgan tadqiqotlarni kuchaytirish — Navoiy asarlaridan tanlab xitoy tiliga professional va ilmiy izohli tarjimalar tayyorlash, tasavvufiy lug‘at va madaniy realiyalar uchun maxsus izohli apparat ishlab chiqish zarur.

Alisher Navoiy ijodiy merosining Xitoy Xalq Respublikasida o‘rganilishi hozircha dastlabki bosqichlarda bo‘lsa-da, so‘nggi o‘n yillikda bu yo‘nalishda sezilarli qadamlar tashlandi: BISU kabi yirik universitetlarda Navoiy tavalludiga bag‘ishlangan tadbirlar o‘tkazildi, ikki davlat o‘rtasidagi akademik aloqalar mustahkamlandi. Buyuk Ipak yo‘li bo‘ylab yoyilgan tarixiy-madaniy aloqalar, Navoiy asarlarida Xitoyga va sharqiy sivilizatsiyaga bag‘ishlangan mavzular, shuningdek, o‘zbek va xitoy adabiy-falsafiy an‘analarining tipologik yaqinligi — bularning barchasi ikki madaniyat o‘rtasidagi akademik muloqotni yanada rivojlantirish uchun mustahkam zamin yaratadi. Mavjud cheklovlar — chag‘atoy tili bo‘yicha mutaxassislar kamligi, tarjima va institutsional qo‘llab-quvvatlash muammolari — strategik hamkorlik orqali asta-sekin yengib o‘tilishi mumkin. Xitoy olimlarining Navoiy asarlariga bevosita asl manbalar asosida yondashuvi va tarjima tadqiqotlarining kuchayishi navoiyshunoslikning kelgusidagi rivojlanishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Navoiy A. Xamsa. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi, 1991. — 512 b.
2. Navoiy A. Lison ut-tayr. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1987. — 320 b.
3. Navoiy A. Muhokamat ul-lug‘atayn. — Toshkent: Fan, 1967. — 112 b.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

4. Бертельс Е. Э. Навои. Опыт творческой биографии. — М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1948. — 224 с.
5. Бертельс Е. Э. Избранные труды. Т. IV: Навои и Джами. — М.: Наука, 1965. — 499 с.
6. Rong Xinjiang. Eighteen Lectures on Dunhuang / transl. by I. Galambos. — Leiden; Boston: Brill, 2013. — 546 p.
7. Makhmudova N. R. Anthropocentric Paradigms in the “Khamsa” of Nizami Ganjavi and Alisher Navoi: A Comparative-Typological Study // International Multidisciplinary Journal for Research & Development. — 2026. — Vol. 13, No. 02. — P. 841–843.
8. Nienhauser W. H. (ed.) The Indiana Companion to Traditional Chinese Literature. — Bloomington: Indiana University Press, 1986. — 1050 p.
9. Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi: rasmiy sayt [Elektron resurs]. — URL: <https://natlib.uz> (murojaat sanasi: 10.04.2026).
10. BISU honors Uzbekistan poet Alisher Navoi [Electronic resource] // Beijing International Studies University News. — 2023. — 13 March. — URL: http://en.bisu.edu.cn/2023-03/13/c_872712.htm (murojaat sanasi: 10.04.2026).
11. “Navoi Scholars Forum — 2026”: Navoi as a Symbol of Enlightenment, Knowledge, and Human Perfection [Elektron resurs] // Nordic International University. — 2026. — 9 February. — URL: <https://nordicuniversity.org> (murojaat sanasi: 10.04.2026).
12. International Symposium Dedicated to the 585th Anniversary of Alisher Navoi Held at TSUOS [Elektron resurs] // Tashkent State University of Oriental Studies. — 2026. — 9 February. — URL: <https://tsuos.uz> (murojaat sanasi: 10.04.2026).
13. The International Scientific-Practical Conference “Alisher Navoi in the Eyes of World Orientalists” [Elektron resurs] // Tashkent State University of Oriental Studies. — URL: <https://tsuos.uz> (murojaat sanasi: 10.04.2026).

LINGUOCULTURAL AND PHRASEOLOGICAL ANALYSIS OF
CHINESE REALIA IN THE WORKS OF ALISHER NAVOI

Mo‘ydinova Gulnigorxon Furqatbek qizi

1st-year Master’s Student Program: Comparative Linguistics and Linguistic
Translation Studies Tashkent State University of Oriental Studies

E-mail: gulnigorxon09@gmail.com Tel: +998 99 369 01 30

Annotation. The article analyzes Chinese realia found in the works of Alisher Navoi — «Chin,» «Khito,» «khoqon,» «mushki xito,» «nigori chin,» «chinsuvor,» and other lexical-cultural units — from phraseological and linguocultural perspectives. The poems «Farhod and Shirin,» «Sab’ ai Sayyor,» and «Saddi Iskandariy» from the «Khamsa» cycle, as well as the ghazals included in the «Khazoyin ul-maoniy» divan, are drawn upon as research material. The article demonstrates the resemanticization of these realia within phraseological compositions in Navoi’s artistic world as symbols of beauty, art, refinement, and cultural exoticism, and records the linguocultural traces of cultural connections that emerged via the Great Silk Road in Navoi’s text.

Key words: Alisher Navoi, Chinese realia, phraseologism, linguoculturology, «Chin,» «mushki xito,» «nigori chin,» Great Silk Road, comparative analysis.

ALISHER NAVOIY ASARLARIDAGI XITOIY REALIYALARINING
LINGVOMADANIY VA FRAZEOLOGIK TAHLILI

Mo‘ydinova Gulnigorxon Furqatbek qizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti,

Qiyosiy tilshunoslik, lingvistik tarjimashunoslik yo ‘nalishi 1-kurs magistranti

E-mail: gulnigorxon09@gmail.com; tel.: +998 99 369 01 30

Annotatsiya. Maqolada Alisher Navoiy ijodida uchraydigan xitoy realiyalari — “Chin”, “Xito”, “xoqon”, “mushki xito”, “nigori chin”, “chinsuvor” va boshqa leksik-madaniy birliklar — frazeologik va lingvomadaniy nuqtai nazardan tahlil etiladi. Tadqiqot materiali sifatida “Xamsa” turkumiga kiruvchi “Farhod va Shirin”, “Sab’ ai

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

sayyor”, “Saddi Iskandariy” dostonlari hamda “Xazoyin ul-maoniy” devoniga kiruvchi g‘azallar tahlilga jalb qilinadi. Maqolada ushbu realiyalarning Navoiy badiiy olamida go‘zallik, san‘at, nafislik va madaniy egzotika ramzi sifatida frazeologik tarkibda qayta semantizatsiyalanishi ko‘rsatiladi va Buyuk Ipak yo‘li orqali yuzaga kelgan madaniy aloqalarning Navoiy matnidagi lingvomadaniy iz-dalillari qayd etiladi.

Kalit so‘zlar: Alisher Navoiy, xitoy realiyalari, frazeologizm, lingvomadaniyatshunoslik, “Chin”, “mushki xito”, “nigori chin”, Buyuk Ipak yo‘li, qiyosiy tahlil.

Аннотация. В статье анализируются китайские реалии, встречающиеся в творчестве Алишера Навои, — «Чин», «Хито», «хокан», «мушки хито», «нигори чин», «чинсувор» и другие лексико-культурные единицы — с фразеологической и лингвокультурологической точек зрения. В качестве материала исследования привлекаются дастаны «Фархад и Ширин», «Семь планет» («Саб’ай сайёр»), «Стена Искандара» («Садди Искандарий»), входящие в цикл «Хамса», а также газели, включённые в диван «Хазойин ул-маоний». В статье показывается ресемантизация данных реалий в составе фразеологизмов в художественном мире Навои в качестве символов красоты, искусства, изящества и культурной экзотики, а также фиксируются лингвокультурологические следы культурных связей, возникших благодаря Великому шёлковому пути, в текстах Навои.

Ключевые слова: Алишер Навои, китайские реалии, фразеологизм, лингвокультурология, «Чин», «мушки хито», «нигори чин», Великий шёлковый путь, сравнительный анализ.

Alisher Navoiy ijodida Xitoy (chag‘atoy tilida — “Chin” va “Xitoy”) topografik, madaniy va estetik realiya sifatida faol qo‘llaniladi. Ushbu leksik birliklar ko‘p hollarda mustaqil toponim sifatida emas, balki frazeologik birikmalar va barqaror metaforik tasvirlar tarkibida kelgan: “nigori chin”, “mushki xito”, “chinsuvor”, “chin naqqoshi”

va boshqalar¹. Ushbu lingvomadaniy birliklar Navoiy badiiy olamida muayyan semantik kodga ega bo‘lib, ular orqali shoir go‘zallik, san’atkorlik, nafislik va egzotik uzoqlik konseptlarini ifodalaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi — Navoiy asarlaridagi xitoy realiyalarining frazeologik-lingvomadaniy tahlilini amalga oshirish, ularning semantik tuzilishini va obrazli qo‘llanish xususiyatlarini ko‘rsatish hamda bu birliklarning Navoiy lingvomadaniy tizimidagi o‘rnini aniqlashdir. Tahlil asosan “Farhod va Shirin”, “Sab’ai sayyor”, “Saddi Iskandariy” dostonlari va “G‘aroyib us-sig‘ar” devonidagi g‘azallar materiali asosida olib boriladi.

Tarixiy-madaniy asos: Buyuk Ipak yo‘li orqali aloqalar

Navoiy asarlaridagi xitoy realiyalarining boyligi tasodifiy hodisa emas: u Buyuk Ipak yo‘li bo‘ylab asrlar davomida shakllangan O‘rta Osiyo va Xitoy o‘rtasidagi savdo-madaniy aloqalarning lisoniy iz-dalilidir. Samarqand, Buxoro va Hirot kabi yirik shaharlar, shu jumladan Temuriylar davrining poytaxti Hirot, Xitoy san’ati, ipagi, chinnisi va badiiy realiyalari bilan tanish bo‘lgan savdo va madaniy markazlar sifatida faoliyat ko‘rsatgan. Bu realiyalar asta-sekin turkiy va forsiy adabiy tillarga o‘zlashib, XV asrga kelib Navoiy ijodida yuqori darajada badiiy qayta ishlangan ko‘rinishga ega bo‘lgan².

Temuriylar davri badiiy madaniyatida xitoy san’ati alohida ahamiyatga ega edi. Hirot miniatyura maktabida xitoy rassomligining ta’siri kuzatilgan, saroy ustaxonalarida xitoy chinni va shoyi matolari yuqori baholangan. Bu madaniy atmosfera Navoiy badiiy tafakkurida xitoy realiyalarining positiv konnotatsiyasini — yuqori san’atkorlik, nafislik va estetik mukammallik ramzi sifatida tushunilishini shakllantirgan.

Navoiy asarlaridagi xitoy realiyalarining tasnifi

¹Navoiy A. Xamsa. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi, 1991. — 512 b.

²Бертельс Е. Э. Избранные труды. Т. IV: Навои и Джамии. — М.: Наука, 1965. — 499 с.

Navoiy ijodidagi xitoy realiyalarini funksional-semantik yondashuvda quyidagi asosiy guruhlariga ajratish mumkin. Birinchi guruhni toponimik realiyalar tashkil etadi: “Chin”, “Xito” (yoki “Xitoy”), “Mochin” (Janubiy Xitoy). Bu leksemalar ko‘p hollarda oddiy geografik ma’noda emas, balki uzoq, egzotik va go‘zal bir dunyoning metonimik ishorasi sifatida qo‘llaniladi.

Ikkinchi guruh — antroponimik va ijtimoiy realiyalar. Bularga “Sab’ai sayyor” dostonidagi xitoylik go‘zal Dilorom obrazi va “Saddi Iskandariy”dagi xitoy hukmdori — “Xoqon” obrazi kiradi³. “Farhod va Shirin” dostonida esa Farhod aslida Xitoy xoqonining o‘g‘li sifatida tasvirlanadi va uning shakllanishida Xitoy madaniyati va san’atkorlik tarbiyasi markaziy o‘rin tutadi⁴. Bu antroponimik va ijtimoiy realiyalar Navoiy ijodida Xitoyni nafaqat makon, balki insoniy fazilatlar, taqdir va badiiy kamolot bilan bog‘liq keng konseptual maydon sifatida gavdalantiradi.

Uchinchi guruh — predmet-moddiy realiyalar. Bularga “mushki xito” (Xitoy mushki), “ibrishim” (xitoy ipagi), “chin g‘assoli” (Xitoy kumushi), “naqshi chin” (xitoy naqshi, dekorativ san’at) va shu kabi predmet nomlari kiradi. Navoiyning badiiy olamida bu realiyalar aniq moddiy obyektlarni emas, balki nafislik, mukammallik va san’atkorlikning ramzi sifatida qo‘llaniladi.

To‘rtinchi guruh — estetik-metaforik realiyalar, xususan “nigori chin” (chin go‘zali), “chin butlari”, “chinlik gul” kabi birikmalar. Bu guruh xitoy realiyalarining to‘g‘ridan-to‘g‘ri referensial funksiyadan chiqib, badiiy metafora vositasiga aylanganligini namoyish etadi.

Xitoy realiyalari ishtirok etgan frazeologik birliklar

Navoiy ijodida xitoy realiyalari ishtirok etgan ko‘plab barqaror frazeologik birikmalar uchraydi. Ulardan ba’zilari Navoiy asarlarida muntazam takrorlanuvchi barqaror shaklga ega: “nigori chin” — ma’shuqaning go‘zalligini ifodalash uchun,

³Navoiy A. Sab’ai sayyor. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1991.

⁴Navoiy A. Farhod va Shirin / J. Sharipov nashri. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1989

“mushki xito” — sochning qora va xushbo‘y bo‘lishini vasf qilish uchun, “naqqoshi chin” — yuqori darajadagi san’atkorlik ramzi sifatida qo‘llaniladi. Frazeologizm nazariyasi nuqtai nazaridan (A. V. Kunin metodologiyasiga muvofiq) bu birliklar asosan idiomatik frazeologik birikmalar (phraseological unities) guruhiga mansub, ya’ni ularning umumiy ma’nosi komponentlar ma’nosi asosida qisman motivatsiyalangan, biroq yaxlit semantik birlik sifatida qabul qilinadi⁵.

Xususan, “mushki xito” birikmasi Navoiy g‘azallarida ma’shuqaning sochi uchun an’anaviy majoziy ifoda hisoblanadi: real predmet (Xitoydan keladigan mushk) orqali sochning qoraligi va xushbo‘yligi konseptuallashtiriladi. Sh. Rahmatullayevning o‘zbek frazeologiyasi izohli lug‘atida⁶ qayd etilgan an’anaviy majoziy qoliplar bu turdagi birikmalarning sabit semantik tuzilishini tasdiqlaydi. “Nigori chin” esa “Sab’ai sayyor” dostonidagi Dilorom obrazi orqali genetik jihatdan bog‘lansa-da, g‘azaliyotda mustaqil frazeologik birlik sifatida yaxlitlashgan va ma’shuqani nafis go‘zal sifatida vasf etishning umumiy qolipiga aylangan.

Muhim metodologik ta’kid: Navoiy frazeologik tizimida “chin” leksemasi o‘z homonimik potentsialidan ham foydalanadi — bu so‘z bir vaqtning o‘zida toponim (“Xitoy”) va chin turkiy so‘z (“true, real”) ma’nolariga ega. Navoiy ushbu homonimik o‘yinni “chin” (Xitoy) va “chin” (haqiqiy, asl) o‘rtasidagi fonetik-semantik parallelizm orqali stilistik vosita sifatida qo‘llaydi, shu yo‘l bilan matnda qo‘shimcha semantik qatlamlarni yaratadi.

Lingvomadaniy konseptologik tahlil

Zamonaviy lingvomadaniyatshunoslik paradigmasida (V. N. Teliya maktabi) frazeologik birliklar xalqning madaniy kodini, qadriyatlar tizimini va dunyoni konseptualizatsiya qilish usulini aks ettiradigan vosita sifatida tahlil qilinadi⁷. Navoiy

⁵Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. — М.: Высшая школа, 1996.

⁶Рahmatullayev Sh. O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati. — Toshkent: O‘qituvchi, 1978.

⁷Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. — М.: Школа “Языки русской культуры”, 1996.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

asarlaridagi xitoy realiyalari ishtirok etgan frazeologik birliklar ham shunday konseptologik qatlamga ega. Ularni tahlil qilish asosida Navoiy badiiy-madaniy dunyoqarashida “Xitoy” konseptining uchta asosiy komponenti aniqlanadi.

Birinchi, “Xitoy — yuqori san’atkorlik makoni” konsepti. Bu komponent “naqshi chin”, “naqqoshi chin” kabi frazemalarda eng yorqin ifodalangan. Navoiy ijodida xitoy rassomligi, naqqoshligi va hunarmandchiligi — badiiy mukammallikning referent mezoni sifatida keltiriladi. Ikkinchi, “Xitoy — go’zallik va nafislik ramzi” konsepti. Bu komponent “nigori chin”, “chin gullari”, “chin butlari” frazemalarida reallashadi; ayol go’zalligi va umumiy estetik mukammalning etalonik obrazi sifatida namoyon bo’ladi. Uchinchi, “Xitoy — uzoq madaniyat va sarguzasht makoni” konsepti. Bu qavat ayniqsa “Saddi Iskandariy” va “Farhod va Shirin” dostonlarida keng ochiladi: Xitoy qahramonning intellektual va ma’naviy kamolotga erishadigan transformatsion makoni sifatida ishlaydi.

Alisher Navoiy ijodidagi xitoy realiyalari — “Chin”, “Xitoy”, “xoqon”, “mushki xito”, “nigori chin”, “chinsuvor” va boshqalar — shunchaki egzotik detallar emas, balki Navoiy badiiy-lingvomadaniy tizimining funksional komponentlari bo’lib, “Lison ut-tayr”⁸ va “G’aroyib us-sig’ar”⁹ kabi keng ko’lamli asarlarida izchil frazeologik qo’llanish an’anasini shakllantirgan. Ular Buyuk Ipak yo’li orqali O’rta Osiyo madaniyatiga o’zlashgan tarixiy-madaniy aloqalarning lisoniy iz-dalillari bo’lib, Navoiy matnlarida yuqori san’atkorlik, nafislik va egzotik uzoqlik ramzi sifatida qayta konseptuallashgan. Frazeologik qatlamning qiyosiy-lingvomadaniy tahlili Navoiyning nafaqat o’zbek adabiyotida, balki O’rta Osiyo madaniyatidagi xitoy obrazini shakllantirgan muhim lisoniy shaxs ekanligini ko’rsatadi. Bu yo’nalish qiyosiy adabiyotshunoslik va tarjimashunoslik uchun ham, lingvomadaniyatshunoslikning zoonim, toponim va ideonim tadqiqoti uchun ham keng istiqbollari ochadi.

⁸Navoiy A. Lison ut-tayr. — Toshkent: G’afur G’ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1987. — 320 b.

⁹Navoiy A. G’aroyib us-sig’ar. — Toshkent: Fan, 1987.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Navoiy A. Xamsa. — Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi, 1991. — 512 b.
2. Navoiy A. Farhod va Shirin / J. Sharipov nashri. — Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot, 1989.
3. Navoiy A. Sabʻai sayyor. — Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot, 1991.
4. Navoiy A. Gʻaroyib us-sigʻar. — Toshkent: Fan, 1987.
5. Navoiy A. Lison ut-tayr. — Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʻat nashriyoti, 1987. — 320 b.
6. Rahmatullayev Sh. Oʻzbek tilining izohli frazeologik lugʻati. — Toshkent: Oʻqituvchi, 1978.
7. Бертельс Е. Э. Избранные труды. Т. IV: Навои и Джамии. — М.: Наука, 1965. — 499 с.
8. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. — М.: Высшая школа, 1996.
9. Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. — М.: Школа “Языки русской культуры”, 1996.

**DEVELOPING CRITICAL THINKING THROUGH GAMIFIED
LITERARY ACTIVITIES IN MIDDLE SCHOOL EFL EDUCATION**

Yunusova Sevilya Ruslanovna

Student of Chirchik State Pedagogical University

moepustoemesto@gmail.com

Scientific advisor: Akmalxonov Said-Fozilxon Akmalxonovich

Teacher of Chirchik State Pedagogical University

ABSTRACT

This study explores the potential of gamified literary activities as a means of developing critical thinking skills in middle school English as a Foreign Language (EFL) education. The research focuses on the implementation of the authorial method “FableBunker,” which integrates role-based interaction, literary interpretation, and game mechanics. The experimental study was conducted with 7th-grade students in Chirchik, Uzbekistan. The findings indicate that the use of gamified literary tasks not only increases students’ motivation and engagement but also significantly enhances their ability to analyse, evaluate, and interpret literary content. The results suggest that gamification can serve as an effective pedagogical tool for fostering higher-order thinking skills in language learning. However, the study also identifies certain limitations, including the need for structured guidance and differentiated instruction.

Keywords: critical thinking, gamification, EFL education, literary analysis, student engagement, role-based learning, experiment.

INTRODUCTION

The novelty of the study lies in the integration of gamified literary activities with a structured focus on critical thinking development, as well as in the design and experimental validation of the authorial method “FableBunker” within real classroom conditions.

In contemporary foreign language education, the development of higher-order thinking skills, particularly critical thinking, has become one of the key priorities¹. Modern learners are expected not only to acquire linguistic knowledge but also to analyse, interpret, and evaluate information in a meaningful and reflective way.

Within this framework, critical thinking is increasingly viewed as an essential component of communicative competence, as it enables students to engage with language not merely as a system of rules, but as a tool for reasoning and expression². However, in practice, teaching English through literary texts in middle school often remains focused on reproduction of content rather than its interpretation. As a consequence, students show a restricted ability to critically engage with textual material, construct independent judgments, and present their perspectives in a coherent and substantively reasoned form. This problem is further complicated by the nature of literary texts themselves. While literature provides rich opportunities for interpretation, cultural exploration, and emotional engagement, it can also appear linguistically complex and cognitively demanding for middle school learners. Without appropriate methodological support, students tend to approach texts superficially, focusing on basic comprehension rather than deeper analysis. Consequently, the potential of literature as a tool for developing critical thinking often remains underutilized in classroom practice. At the same time, the integration of gamification into education is increasingly viewed as a promising strategy for enhancing student engagement and cognitive involvement. Gamification introduces elements such as roles, challenges, interaction, and feedback, which transform the learning process into a more dynamic and participatory experience. According to D. Sharofova and M. Tursunova³, the use of gamified approaches in

¹ Singh C. K. S., Marappan P. A review of research on the importance of higher order thinking skills (HOTS) in teaching english language //Journal of Critical Reviews. – 2020. – T. 7. – №. 8. – C. 740-747.

² Fahim M., Eslamdoost S. Critical thinking: Frameworks and models for teaching //English language teaching. – 2014. – T. 7. – №. 7. – C. 141-151.

³ Sharofova D., Tursunova M.I. Gamification as an Innovative Strategy to Increase Motivation in Teaching English to Young Learners in Uzbekistan // Science and Education. — 2026. — Vol. 7, No. 3. — P. 268–272.

language learning contributes to increased motivation, active participation, and reduced anxiety among learners, thereby creating a more favourable and supportive educational environment. Similarly, research by S. Berdiev highlights motivation as a key factor influencing successful language acquisition in the context of Uzbekistan, emphasizing the need for innovative and student-centred teaching strategies. From a theoretical perspective, the effectiveness of gamification can also be explained through its alignment with constructivist and socio-cultural approaches to learning. These frameworks emphasize that knowledge is actively constructed through interaction, collaboration, and meaningful activity⁴. Gamified tasks, particularly those based on role-play and discussion, create conditions in which learners are required to interpret information, evaluate different perspectives, and justify their own opinions — all of which are core components of critical thinking.

Despite these advantages, the potential of gamification for developing critical thinking through literary analysis remains insufficiently explored, especially in the context of middle school EFL education. Most existing studies focus primarily on motivation and engagement, while the cognitive dimension of gamification — its impact on analytical and interpretative skills — receives less attention. In addition, there is a lack of methodologically grounded approaches that integrate literary content with gamified interaction in a systematic and pedagogically justified way.

This gap determines the relevance of the present study, which aims to investigate how gamified literary activities can contribute to the development of students' analytical, evaluative, and interpretative skills. In particular, the study focuses on the implementation of the authorial method “FableBunker,” designed to transform literary reading into an interactive, discussion-based process that promotes both linguistic development and higher-order thinking.

METHODS

⁴ Warikoo R. Enhancing student motivation, engagement, and achievement through gamification techniques //Student Engagement in Higher Education Journal. – 2025. – T. 7. – №. 2. – C. 41-65.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH**
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

The present study employed a quasi-experimental research design aimed at examining the impact of gamified literary activities on the development of critical thinking in middle school EFL learners. The research was conducted during a two-month pedagogical practice (March–April) at Secondary School No. 9 in Chirchik. The sample consisted of 40 students of the 7th grade (aged 14), an age group characterized by the emergence of abstract reasoning, increased cognitive flexibility, and a growing capacity for evaluative judgement. These characteristics make this stage particularly suitable for the development of higher-order thinking skills through language learning.

The participants were divided into two groups — control and experimental — following the principle of comparable academic performance. This grouping enabled a controlled comparison between traditional and gamified instructional approaches. To establish baseline equivalence, a diagnostic pre-test was administered prior to the intervention. The test was specifically designed to measure not only linguistic competence (reading comprehension and vocabulary), but also indicators of critical thinking, including the ability to interpret textual information, formulate arguments, justify opinions, and express evaluative judgments. The results confirmed that both groups demonstrated similar levels of proficiency and limited capacity for analytical and interpretative engagement with literary texts.

During the instructional phase, the control group was taught using conventional methods, including reading aloud, translation, and answering comprehension questions. These activities were primarily focused on understanding the content of the text and reproducing information. In contrast, the experimental group was exposed to a gamified instructional model based on the authorial method “FableBunker,” developed to integrate literary analysis with interactive and communicative practices. The independent variable of the study was the use of gamified literary activities, while the dependent variables included students’ critical thinking skills, communicative performance, and level of engagement.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

The instructional materials consisted of adapted English fairy tales selected from the digital platform “FableCottage.” The selection criteria included linguistic accessibility, clear narrative structure, and the presence of conflict and moral dilemmas, which are essential for stimulating interpretation and discussion. The learning process in the experimental group was organized in a sequence of stages: (1) independent reading of the text, (2) guided analytical discussion, and (3) participation in the gamified activity.

The core component of the intervention was the “FableBunker” activity, designed as a role-based simulation. Students were assigned character roles through structured cards containing information about personality traits, motivations, and narrative context. Within a simulated decision-making scenario, learners were required to analyse their characters, evaluate their actions, compare alternative perspectives, and defend their positions using well-structured argumentation. The task design deliberately required students to engage in higher-order cognitive processes, including analysis, evaluation, and interpretation, rather than simple recall.

An important methodological feature of the intervention was the use of random role assignment, which ensured spontaneity of responses and prevented reliance on memorized language. This created conditions for authentic communication and real-time cognitive processing. The teacher’s role in this process was primarily facilitative: guiding interaction, providing scaffolding when necessary, and maintaining alignment between the game format and educational objectives.

To enhance internal validity, a crossover design was implemented. After two weeks of instruction, the groups were interchanged, allowing each group to experience both traditional and gamified approaches. This design minimized the influence of group-specific variables and increased the reliability of the findings.

Data collection was conducted using a mixed-methods approach. Quantitative data included indicators such as frequency of participation, length of responses, and use of

argumentation. Qualitative data were obtained through classroom observation, discourse analysis of students' oral production, and questionnaire-based feedback focusing on motivation, engagement, and perceived difficulty of tasks. Special attention was given to markers of critical thinking, including the ability to justify opinions, evaluate characters' behaviour, and engage in dialogic interaction. To ensure the credibility of the results, triangulation of data sources was applied, combining observational, performance-based, and self-reported data. In addition, the study adhered to basic ethical principles: participation was voluntary, students were informed about the purpose of the activities, and all data were anonymized.

RESULTS AND DISCUSSION

The results of the study demonstrate that gamified literary activities have a significant positive impact on the development of critical thinking skills. Students in the experimental condition showed a noticeable improvement in their ability to analyse characters, interpret plot, and evaluate moral dilemmas. The proportion of actively participating students increased from approximately 40–45% to 49–55%. In addition, students' responses became more extended, logically structured, and argumentatively developed. They were more willing to express their opinions and support them with textual evidence.

Questionnaire data revealed that over 40% of students reported increased interest in the learning process, while more than 25% indicated improved confidence in speaking English. These findings are consistent with previous research conducted in Uzbekistan, which highlights the positive effect of gamification on student motivation and engagement. The findings of the study indicate that gamification should be considered not merely as a motivational strategy but as a cognitive mechanism that enables deeper processing of literary content. Its effectiveness can be interpreted through its alignment with socio-cultural and constructivist frameworks, according to which knowledge is actively constructed through interaction, collaboration, and meaningful engagement

with tasks. In this context, gamified activities transform the learning process into a space where language use becomes purposeful and cognitively demanding. Thus, gamification in this context functions not only as an engagement strategy but as a cognitive scaffold supporting higher-order thinking processes. More specifically, gamified literary tasks create conditions that require students to move beyond surface-level comprehension. Learners are engaged in interpreting textual information, comparing perspectives, and evaluating characters' actions, which directly contributes to the development of critical thinking skills. The role-based format further strengthens this effect by encouraging perspective-taking and interpretative reasoning, allowing students to approach literary texts from multiple viewpoints and engage in more nuanced analysis.

At the same time, the findings highlight that gamification is not intrinsically effective and should not be treated as a universally valid pedagogical framework. Its impact largely depends on the quality of instructional design and the extent to which game elements are meaningfully integrated into learning objectives. When applied superficially, gamification may result in increased behavioural activity without corresponding cognitive engagement, as learners tend to focus on game mechanics rather than on deeper understanding of the material. This aligns with recent research pointing to the risk of “gamification misuse,” where engagement remains at a surface level and does not lead to substantive learning outcomes.

An additional factor influencing the effectiveness of the method is the need for differentiation. Students with lower levels of language proficiency may encounter difficulties in participating in open-ended discussions and constructing arguments. Consequently, they require targeted scaffolding, including linguistic support and structured guidance. Therefore, the successful implementation of gamified literary instruction depends on the teacher's ability to maintain a balance between interaction, support, and clearly defined academic objectives, ensuring that engagement is accompanied by meaningful cognitive development. The study has certain limitations.

The duration of the experimental period was relatively short, which does not allow for evaluation of long-term effects. In addition, the sample size was limited to one school, which may affect the generalizability of the results.

CONCLUSION

The findings of the present study confirm that gamified literary activities offer a viable and effective framework for promoting critical thinking in middle school EFL education. The integration of the “FableBunker” method enhances students’ capacity for analysis, interpretation, and evaluation of literary texts, while also fostering greater motivation and communicative involvement. The practical significance of the study lies in the adaptability of the proposed model to real classroom conditions across varying levels of language proficiency. At the same time, the results emphasize that the success of gamification is contingent upon its methodological coherence and alignment with pedagogical objectives. The findings may be used by EFL teachers for designing interactive literature lessons and by curriculum developers for integrating gamified approaches into language education programs. Future research may focus on examining the sustainability of these effects over time and on exploring the potential of integrating gamified approaches with digital and hybrid learning environments.

REFERENCES

1. Kapp K.M. *The Gamification of Learning and Instruction*. — San Francisco: Pfeiffer, 2012. — 336 p.
2. Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L. *From Game Design Elements to Gamefulness: Defining “Gamification”* // MindTrek Conference. — 2011. — P. 9–15.
3. Krashen S.D. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. — Oxford: Pergamon Press, 1982. — 202 p.
4. Vygotsky L.S. *Mind in Society*. — Cambridge: Harvard University Press, 1978. — 159 p.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

5. Sharofova D., Tursunova M.I. Gamification as an Innovative Strategy to Increase Motivation in Teaching English to Young Learners in Uzbekistan // Science and Education. — 2026. — Vol. 7, No. 3. — P. 268–272.
6. Berdiev S., Tursunova M.I. The Role of Motivation in Teaching English to Young Learners in Uzbekistan // Science and Education. — 2026. — Vol. 7, No. 3. — P. 278–283.
7. Ilkhomova S. Using Technology to Enhance Motivation in Teaching English to Young Learners in Uzbekistan // CyberLeninka. — 2026.
8. Begmatov A.T. The Influence of Gamification on Student Motivation and Achievement in EFL Learning // Kokand University Research Base. — 2024. — P. 94–99.
9. Dilnavoz U. Implementing Gamification in ESL/EFL Classrooms // International Conference Materials. — 2025.
10. Ismailova G. Engaging Students through Interactive and Gamified Learning. — Tashkent, 2019.
11. Yoldoshev A. Innovative Teaching Methods in Uzbek Classrooms. — Tashkent, 2016.
12. FableCottage. Educational Platform for English Fairy Tales and Folklore. — Electronic resource. — Available at: <https://www.fablecottage.com>
13. Singh C. K. S., Marappan P. A review of research on the importance of higher order thinking skills (HOTS) in teaching english language //Journal of Critical Reviews. – 2020. – T. 7. – №. 8. – C. 740-747.
14. Fahim M., Eslamdoost S. Critical thinking: Frameworks and models for teaching //English language teaching. – 2014. – T. 7. – №. 7. – C. 141-151.
15. Warikoo R. Enhancing student motivation, engagement, and achievement through gamification techniques //Student Engagement in Higher Education Journal. – 2025. – T. 7. – №. 2. – C. 41-65.

**THE ROLE OF ORAL SPEECH DEVELOPMENT IN THE SYSTEM
OF MOTHER TONGUE EDUCATION**

Abdujabbarova Feruza Abdunazarovna

Associate Professor, Department of Pedagogy of Lifelong Learning Oriental

University PhD in Philological Sciences

E-mail: feruzaabdujabbarova@yandex.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9348-8484>

To‘raqulova Mo‘tabar Umirbayevna

2nd-year Master’s Student Specialty: Primary Education

ABSTRACT

This article discusses the role of methodology for developing oral speech in mother tongue classes within the education system. The pedagogical and methodological foundations of speech culture formation are analyzed, and the main requirements for students’ speech as well as interactive methods aimed at improving speech skills are described. The study also identifies factors negatively affecting the development of students’ oral and written speech and suggests ways to overcome them. The findings indicate that the use of modern pedagogical technologies in mother tongue education contributes to the development of independent thinking, fluent speaking, and communicative competence among students.

Keywords: oral speech, speech culture, mother tongue education, interactive methods, communicative competence, speech development, pedagogical technologies.

**ONA TILI DARSLARIDA OG‘ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISHNING
TA’LIM TIZIMIDA TUTGAN O‘RNI**

Abdujabbarova Feruza Abdunazarovna

Oriental Univeriseti Uzluksiz ta’lim pedagogikasi kafedrasi dotsenti filologiya fanlari

nomzodi

feruzaabdujabbarova@yandex.com <https://orcid.org/0000-0002-9348-8484>

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

To'raqulova Mo'tabar Umirbayevna

Boshlang'ich ta'lim mutaxassisligi 2- kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ona tili darslarida o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirish metodikasining ta'lim tizimidagi o'rni yoritilgan. Nutq madaniyatini shakllantirishning pedagogik va metodik asoslari tahlil qilinib, o'quvchilar nutqiga qo'yiladigan asosiy talablar hamda nutqni rivojlantirishga xizmat qiluvchi interfaol metodlar bayon etilgan. Shuningdek, o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishga salbiy ta'sir etuvchi omillar ko'rsatilib, ularni bartaraf etish yo'llari tavsiya qilingan. Tadqiqot natijalari ona tili ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ravon so'zlashi va kommunikativ kompetensiyasini oshirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: og'zaki nutq, nutq madaniyati, ona tili ta'limi, interfaol metodlar, kommunikativ kompetensiya, nutq rivoji, pedagogik texnologiyalar.

KIRISH

Chiroyli so'zlashni, savodli, to'g'ri narsani, o'z fikrini savodli va aniq bayon etishni bilmagan o'quvchilar bilimlarni muvaffaqiyat bilan o'zlashtira olmadi. Har bir insonning nutqi chiroyli, mukammal, talaffuzi aniq va ravon bo'lsa, fikrlash doirasi keng, idrok qilishi ham teran bo'ladi. Nutq orqali odamzot o'zining ichki hissiyotlarini bayon qiladi, nutq esa barcha insonlarda ham bir xilda to'la tuzilishi yoki shakllangan bo'lavermaydi. Inson nutq yordamida o'zining fikrlari, his-tuyg'ulari, istaklarini bayon etadi va boshqalarning fikrlari, his-tuyg'ulari, istaklarini anglab yetadi.

Avvalo shuni qayd qilish lozimki, maktabda o'qitiladigan barcha o'quv fanlari o'quvchi nutqi ustida ishlashga qaratilgan bo'ladi. Ona tili fani esa bular orasida eng asosiy va muhim sanaladi. O'quvchining bilimi, dunyoqarashi rivojlana borgan sari, uning nutqi va tafakkuri ham muttasil o'sib boradi. Ravon, ixcham, ta'sirli nutq tinglovchiga huzur bag'ishlaydi. "Maktabning asosiy vazifalaridan biri o'z o'quvchilarini ana shunday

so‘zlashga o‘rgatishdir”¹. Maktab o‘qituvchilarining, birinchi navbatda, ona tili o‘qituvchisining vazifasi o‘quvchilar nutqidagi nuqsonlarning oldini olib, nutqini sheva ta’siridan, har xil so‘zlar ta’siridan tozalash va adabiy til meyorlariga amal qilgan holda so‘zlashga o‘rgatishdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Og‘zaki nutqni rivojlantirish masalasi pedagogika, metodika va tilshunoslik sohalarida keng tadqiq etilgan muammolardan biridir. O‘zbek tilshunosligida nutq madaniyati va nutq faoliyati masalalari yuzasidan A.G‘. Muhiddinovning ilmiy qarashlari muhim ahamiyat kasb etadi. Olim o‘quv jarayonida nutq faoliyatini shakllantirishning metodik asoslarini yoritib, o‘quvchilarni ravon va adabiy tilda so‘zlashga o‘rgatish zarurligini ta’kidlaydi.

V.M. Karimova, R.I. Sunnatova va R.N. Tojiboyevalarning “Mustaqil fikrlash” nomli tadqiqotida esa o‘quvchilarda mustaqil tafakkur va erkin fikrlashni rivojlantirishda nutqning o‘rni alohida ko‘rsatib berilgan. Mualliflar nutqni insonning intellektual salohiyatini namoyon etuvchi asosiy vosita sifatida baholaydilar.

Nutq madaniyati va til me’yorlari masalalari N. Mahmudov hamda T. Quدراتovlarning ilmiy ishlarida ham keng yoritilgan. Ushbu tadqiqotlarda adabiy talaffuz, so‘z boyligini oshirish, nutqning aniqligi va mantiqiyliigi kabi jihatlar o‘quvchi nutqini rivojlantirishning asosiy omillari sifatida talqin etiladi.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko‘rsatadiki, ona tili darslarida og‘zaki nutqni rivojlantirish faqat til birliklarini o‘rgatish bilan cheklanmaydi. Bu jarayon o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirish, kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish va ijtimoiy faolligini oshirish bilan chambarchas bog‘liqdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

¹ Muhiddinov A.G‘. O‘quv jarayonida nutq faoliyati. - T.: O‘qituvchi, 1995. 78-bet.

Mazkur maqolada pedagogik kuzatish, qiyosiy tahlil, tavsifiy metod hamda ilmiy-manbaviy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida ona tili darslarida o'quvchilar nutqini rivojlantirishga oid ilmiy-metodik adabiyotlar o'rganildi hamda mavjud pedagogik tajribalar tahlil qilindi.

O'quvchilar nutqiga qo'yiladigan quyidagi asosiy talablar: nutqning nutq sharoitiga mosligi, nutqning mazmundorligi, nutqning mantiqan to'g'ri va izchil bo'lishi, nutqning boy va rang-barangligi, nutqning grammatik jihatdan to'g'ri qurilishi, nutqning ohangdor va ta'sirchan bo'lishi metodologik asos sifatida belgilandi. Shuningdek, nutq rivojlantirish jarayonida interfaol metodlar, she'riy daqiqalar, maqol va topishmoqlar musobaqasi, chiqish va taqdimotlar tashkil etish kabi amaliy usullarning samaradorligi tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish masalalari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar interfaol metodlarning o'quvchilar nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishdagi samaradorligini ko'rsatadi. Xususan, bahs-munozara, taqdimot, ijodiy topshiriq va rolli o'yinlardan foydalanish o'quvchilarning erkin fikrlashi hamda omma oldida nutq so'zlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'quvchilar nutqiga qo'yiladigan asosiy talablar quyidagilardan iborat:

1. Nutqning nutq sharoitiga mosligi. Nutq sharoiti deganda nutq yaratilayotgan paytda so'zlovchi va tinglovchining sharoiti tushuniladi. Masalan, so'zlovchi bitta, tinglovchi ko'p bo'lsa, so'zlovchining baland ovozda to'xtam (pauza)larga rioya qilib, fikrni izchil va bir-biriga bog'liq ravishda bayon qilishi talab etiladi. Bunday nutqning o'ziga xos ko'rinishi o'quvchining nazariy masalalarni yoritish yoki uy topshiriqlarini bajarish jarayonidagi javoblarida, ma'lum bir mavzuni sinfda, biror yig'inda ochib berishdagi nutqida o'z aksini topadi. Nutq sharoitining muhim tarkibiy qismlaridan biri so'zlovchining tinglovchilar saviyasini hisobga olishi hamdir.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

2. Nutqning mazmundorligi. O'quvchi nutqi nutq sharoitiga mos tushsa hamda uning o'zi bilgan va xabardor bo'lgan voqea-hodisalarni og'zaki va yozma shakllarda bayon qilsagina mazmunli bo'ladi. Aniq dalillar, o'quvchining shaxsiy kuzatish yoki taassurotlari, his-tuyg'ulari asosida yuritgan fikrlari o'zgalar diqqatini o'ziga tortadi.

3. Nutqning mantiqan to'g'ri, aniq va izchil bo'lishi. Nutqda har bir fikr mantiqan asoslangan bo'lsagina, uning ta'sirchanligi ortadi. Bu har bir o'quvchidan narsa, voqea-hodisaga sinchkovlik bilan qarash, ularning har biriga to'g'ri baho bera olish, shu yo'l bilan nutqni muntazam va izchil qurish, uni isbotlay bilishni talab etadi. O'quvchi fikrni bayon etayotganda bir fikrni ikkinchisi bilan mantiqan to'g'ri bog'lay olishi, mavzuga aloqador bo'lgan asosiy fikrlarni ikkinchi darajali fikrlardan farqlay bilishi, qaytarilgan takror fikrlarga yo'l q'ymasligi kerak.

4. Nutqning boy va rang-barang bo'lishi. Nutqning boy va rang-barangligi, avvalo, fikrni bayon qilishda 'zbek tilining leksik imkoniyatlari: ma'nodosh, uyadosh va qarama-qarshi ma'noli so'zlardan, tasviriy ifoda va iboralardan, maqol va matallardan, ko'chma ma'noli so'zlardan, o'xshatish, sifatlash kabi badiiy til vositalaridan keng va o'rinli foydalanishda namoyon bo'ladi.

5. Nutqning grammatik jihatdan to'g'ri qurilgan bo'lishi. O'quvchi so'z, so'z birikmasi va gaplarni bir-biriga bog'lash, kelishik va egalik qo'shimchalarini o'rinli qo'llash, gapning ega va kesimini moslashtira bilish kabi malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishi shart.

6. Nutqning ohangdor, ta'sirli bo'lishi. Ohang o'quvchi nutqining ta'sirchanligini oshirish vositasi sanaladi. O'quvchi har bir she'riy yoki nasriy asarni ohangdorlikka amal qilgan holda, sintagmalarga rioya qilib, mantiqiy uuni to'g'ri qo'llab o'qishi zarur.

O'quvchilar nutqini o'stirishda quyidagi amaliy tadbirlar qo'llanadi:

1. Adabiy talaffuzni har bir darsda o'rganiladigan qoidalarga bog'lab o'rgatish;
2. Boshqa fanlarni o'qitishda ham nutq o'stirishga e'tibor berish;
3. O'quvchi nutqidagi adabiy tilga xos bo'lmagan dalillarni tushuntira bilish;

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

4. Fonetika o'qitishda aytilishi bilan yozilishi farq qiladigan tovushlar talaffuziga e'tibor berish;
5. Orfografik malakalarni mustahkamlashga oid darslar;
6. O'quvchilarni turli tadbirlarda va yig'inlarda chiqib so'zlashga odatlantirish;
7. She'riy va nasriy asarlardan parchalar yod oldirib borish.

Maktabda yagona orfografiya va nutq rejimi maktab ma'muriyati va o'qituvchilar jamoasi oldiga o'quvchilarning savodxonligini oshirish, ularning og'zaki va yozma nutqini o'stirish ishida faol ishtirok etish vazifasini qo'yadi. Bunda savodxonlik va nutq madaniyatini o'stirishda yagona talab amalga oshiriladi.

Yuqorida keltirilgan usullar o'quvchilarning darsda faolligini oshirish bilan birga bilimlarni o'zlashtirish jarayonini yengillashtirish va mustahkamlash, nutq o'stirishga yo'naltirilgan har bir mashg'ulotni qiziqarli tashkil etishga xizmat qiladi. Jamiyatimizni erkinlashtirish g'oyasi bevosita ta'lim jarayonida o'z ifodasini topib, uni yangidan tashkil qilish va mazmunini o'zgartirish, yanada insonparvarlashtirish, ijtimoiylashtirish va demokratlashtirish asosida ta'minlanadi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, "Havas qilsa arziydigan ulug' ajdodlarimiz bor. Havas qilsa arziydigan beqiyos boyliklarimiz bor va men ishonaman, nasib etsa, havas qilsa arziydigan buyuk kelajagimiz, buyuk adabiyotimiz va san'atimiz ham albatta bo'ladi"².

Yangi zamonaviy texnologiyalarga asoslanib tuzilgan, ta'limning jahon andozalariga mos keladigan dastur va darsliklar yaratish - davr talabi. Hozirgi o'zbek adabiy tili qurilishining ilmiy talqinlari ham lug'aviy-grammatik munosabatlar tizimi, o'quvchi va o'qituvchi munosabatlari tizimi ham yangilandi va rivojlantirildi.

Ona tilining yangilangan yo'nalishidan asosiy maqsad o'quvchilarning o'z ona tilida fikrini to'g'ri, aniq, ravon va go'zal ifodalay olish ko'nikmalarini shakllantirish va

² <https://oz.sputniknews.uz/20170803/Mirziyoyev-adabiyot-va-sanat-OAVlarning-biznesga-aylanishiga-hech-qachon-yol-qoymaymiz-5965025.html>

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

rivojlantirishdan iborat. Soʻzlarni toʻgʻri tanlash, nutqni tinglovchiga qulay tarzda yetkaza olish insoniy madaniyatning eng asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.

Shuning uchun har bir soʻz, birikma va gapni barcha qirralari bilan toʻgʻri, oʻrinli ishlata olishni oʻrgatish, oʻz nutqiga nisbatan ehtiyotkorlik tuygʻusini shakllantirish ona tili darslarining asosiy vazifasi sanaladi.

Ma'lumki, til jamiyat a'zolari oʻrtasida aloqa - aralashuv vositasi, insonning fikrlash va fikr mahsulini ogʻzaki hamda yozma ravishda berishi, oʻz ichki kechinmalarini bayon qilish vositasi boʻlib xizmat qiladi. Hazrat Alisher Navoiy til kishilarning oʻzaro aloqa vositasi sifatida jamiyat taraqqiyotida katta oʻrin egallashini, u insonni hayvondan ajratuvchi asosiy belgilardan biri ekanligini alohida ta'kidlab, bunday yozgan edi:

Soʻzdirki, nishon berur oʻlikka jondin,

Soʻzdirki, berur xabar jonga jonondin

Insonni soʻz ayladi judo hayvondin,

Bilki guhari sharifroq yoʻq ondin.

Ona tili ta'limi bolalarning tafakkur qilish faoliyatini kengaytirishga, erkin fikrlay olishi, oʻzgalar fikrini tinglashi, oʻz fikrlarini ogʻzaki va yozma ravishda ravon bayon eta olishi, jamiyat a'zolari bilan erkin muloqotda boʻla oladigan koʻnikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu oʻrinda ona tili ta'limiga oʻquv fani emas, balki butun ta'lim tizimini uyushtiruvchi ta'lim jarayoni sifatida qaraladi. Nutq-kishi faoliyatining turi, til vositalari (soʻz, soʻz birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishga solishdir. Nutq oʻzaro aloqa va xabar, oʻz fikrini his-hayajon bilan ifodalash va boshqalarga ta'sir etish vazifasini bajaradi. "Yaxshi rivojlangan nutq jamiyatda kishi faoliyatining muhim vositalaridan biri sifatida xizmat qiladi. Oʻquvchi uchun esa nutq maktabda muvaffaqiyatli ta'lim olish qurolidir"³. Nutq oʻstirish nima? Agar oʻquvchi va uning tilidan bajargan ishlari koʻzda tutilsa, nutq oʻstirish deganda tilni har tomonlama faol amaliy oʻzlashtirish tushuniladi. Agar oʻqituvchi koʻzda tutilsa, nutq oʻstirish deganda, oʻquvchilarning tilning talaffuzi,

³ Karimova V.M., Sunnatova R.I., Tojiboyeva R.N. Mustaqil fikrlash. T.:Sharq, 2000. 110-bet.

lug'ati, sintaktik qurilishi va bog'lanishli nutqni faol egallashlariga yordam beradigan metod va usullarni qo'llash tushuniladi. Nutq o'stirishda uch yo'nalish aniq ajratiladi:

- 1) so'z ustida ishlash;
- 2) so'z birikmasi va gap ustida ishlash;
- 3) bog'lanishli nutq ustida ishlash.

Ko'rsatilgan uch yo'nalish parallel olib boriladi: lug'at ishi gap uchun material beradi; so'z, so'z birikmasi va gap ustida ishlash bog'lanishli nutqqa tayyorlaydi. O'z navbatida bog'lanishli nutq hikoya va insho lug'atini boyitish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ko'pchilik o'quvchilar ijodiy fikrlash, fikr mahsuli og'zaki va yozma ravishda to'g'ri ifodalashga qiynaladilar; o'zbek adabiy tilining boy imkoniyatlarini nutqiy jarayonlarda qo'llay olmaydilar. Buning sabablarini aniqlash uchun bolalarning nutqiy taraqqiyotini belgilovchi omillar: ularning so'z boyligi, so'z va so'z birikmalaridan gapda o'rinli foydalanish mahorati, gapni grammatik jihatdan to'g'ri qurish malakalari, fikrni turli nutq uslublarida to'g'ri, ixcham, ravon, tushunarli bayon qilish ko'nikmalari kabilarni alohida-alohida tahlil qilishga to'g'ri keladi.

O'quvchi nutqining muhim ko'rsatkichlaridan biri uning so'z boyligidir. Ona tili mashg'ulotlarida fikrni og'zaki va yozma shaklda bayon qilish zaruriyati tug'ilganda o'quvchilardagi so'z qashshoqligi darrov sezilib qoladi. "Nutqda so'zlarni takroriy qo'llash, berilgan so'zni uning ma'nodoshi, uyadoshi va qarama-qarshi ma'noligi bilan almashtira olmaslik, ma'lum bir sohaga qarashli so'zlar lug'atini tuzishda uchraydigan qiyinchiliklar, shubhasiz, o'quvchilarning so'z boyligi yetarli emasligidan dalolat beradi"⁴. Ona tili mashg'ulotlarida o'quvchilar nutqining rivojlanishini qiyinlashtirayotgan omillardan yana biri o'quvchilarning uyda, ko'chada yoki sinfdan tashqari paytlarda tojik, turkman, qirg'iz yoki boshqa (sheva) tilda so'zlashib, maktabda o'zbek tilida o'qishidir.

⁴ Muhiddinov A.G'. O'quv jarayonida nutq faoliyati. - T.: O'qituvchi, 1995. 78- bet.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Etnografik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, jumhuriyatimiz hududida juda ko'p tojiklar, turkmanlar, qirg'izlar, qozoqlar yashaydi. Ularning ko'pchiligi uyda tojik, qirg'iz va hokazo tilda so'zlashib, maktabda o'zbek tilida o'qishdi. Bu hol, shubhasiz, o'quvchilarda tilning boy imkoniyatlaridan foydalangan holda o'z fikrini erkin bayon qilish imkoniyatini chegaralaydi. Yuqorida sanab o'tilgan salbiy omillardan tashqari ona tilimizdan sinfdan va maktabdan tashqari olib boriladigan ishlarning mundarija va mazmun jihatdan bo'shligi, yagona nutq rejimiga hamisha ham rioya qilmaslik, otaonalarining bola nutqi ustida yetarli ishlamasligi kabi o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishga salbiy ta'sir qiladi.

O'quvchilar nutqini rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanish ham ijobiy samara beradi. "She'riy daqiqalar", "Siyosiy daqiqalar", maqol va topishmoqlar musobaqasi o'tkazish ham maqsadga muvofiqdir. Xullas, o'quvchi nutqini rivojlantirish murakkab jarayon bo'lib, unga monelik qilayotgan omillar ham faqat ta'lim mazmuni yoki o'qituvchigagina bog'liq emas. Barcha imkoniyatlar to'laligicha ishga solinsagina fikrni og'zaki va yozma ravishda to'g'ri, ravon ifodalashga o'rgatish jarayoni oson kechadi. O'quvchi nutqini rivojlantirishga keng yo'l ochadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, o'quvchi nutqini rivojlantirish murakkab jarayon bo'lib, unga monelik qilayotgan omillar ham faqat ta'lim mazmuni yoki o'qituvchigagina bog'liq emas. Barcha imkoniyatlar to'laligicha ishga solinsagina fikrni og'zaki va yozma ravishda to'g'ri, ravon ifodalashga o'rgatish jarayoni oson kechadi. O'quvchi nutqini rivojlantirishga keng yo'l ochadi.

Yuqorida keltirilgan ta'limiy o'yinlar o'quvchilarning darsda faolligini oshirish bilan birga bilimlarni o'zlashtirish jarayonini yengillashtirish va mustahkamlash, nutq o'stirishga yo'naltirilgan har bir mashg'ulotni qiziqarli tashkil etishga xizmat qiladi. Jamiyatimizni erkinlashtirish g'oyasi bevosita ta'lim jarayonida o'z ifodasini topib, uni yangidan tashkil qilish va mazmunini o'zgartirish, yanada insonparvarlashtirish, ijtimoiylashtirish va demokratlashtirish asosida ta'minlanadi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Ogʻzaki nutq odatdagi soʻzlashuv nutqi boʻlib, bu nutq koʻproq ohang va turli imlo-ishoralarga aloqadordir. Unda murakkab grammatik qurilmalar qoʻshma gaplar deyarli qoʻllanmaydi. Yozma nutq tuzish esa murakkabroq jarajon boʻlib, u oʻquvchidan grammatik va mazmun jihatidan toʻgʻri jumla qurishni, har bir soʻzni oʻz oʻrinida toʻgʻri qoʻllashni, imlo va tinish belgilariga rioya qilishni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muhiddinov A.Gʻ. Oʻquv jarayonida nutq faoliyati. - T.: Oʻqituvchi, 1995.
2. Karimova V.M., Sunnatova R.I., Tojiboyeva R.N. Mustaqil fikrlash. - T.: Sharq, 2000.
3. Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va sanʼatga oid fikrlari.<https://oz.sputniknews.uz/>
4. Mahmudov N. Oʻqituvchi nutqi madaniyati.- T.: Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi.
5. Qudratov T. Nutq madaniyati asoslari. -T.: Oʻqituvchi.
6. Yoʻldoshev B. Hozirgi oʻzbek adabiy tili. -T.: Yangi asr avlodi.

**USE OF DIDACTIC GAME TECHNOLOGIES IN MOTHER
LANGUAGE LESSONS**

Ergasheva Mohigul Haydarovna

*Associate Professor, Department of Primary Education Tashkent University of
Applied Sciences*

Ro'zaliyeva Nargiza Bekmurod qizi

*Student, Primary Education Program Faculty of Pedagogy Tashkent University
of Applied Sciences*

E-mail: nargizarozaliyeva1@gmail.com

Saydivaliyeva Sevinch Zohid qizi

*Student, Primary Education Program Faculty of Pedagogy Tashkent University
of Applied Sciences*

E-mail: saydivaliyevasevinch080@gmail.com

Yusupjonova Nasiba Dilshod qizi

*Student, Primary Education Program Faculty of Pedagogy Tashkent University
of Applied Sciences*

E-mail: nodirarashidova35@gmail.com

Abstract: This article is about increasing the effectiveness of education, individualizing and personalizing education, teaching students to think independently, analyze, reflect creatively and express their opinions freely based on the implementation of didactic games and interactive teaching methods in all native language and literature lessons. The use of didactic game technologies in native language lessons is of great importance in the active, conscious and sustainable formation of students' language skills. Secondly, in the current educational process, interactive approaches, the development of communicative competence, strengthening creativity and increasing motivation are a priority task.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Keywords: Didactics, interactive, methods, school, classroom, lesson, game, technology, education, method, pedagogy, team, student, word groups, methodology, language.

**ONA TILI DARSLARIDA DIDAKTIK O‘YIN TEXNOLOGIYALARDAN
FOYDALANISH**

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА
УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА**

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti, Boshlang‘ich ta‘lim kafedrasida dotsenti

Ergasheva Mohigul Haydarovna

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti “Pedagogika” fakulteti

“Boshlang‘ich ta‘lim” yo‘nalishi talabalari

Ro‘zaliyeva Nargiza Bekmurod qizi

e-mail: nargizarozaliyeva1@gmail.com

Saydivaliyeva Sevinch Zohid qizi

e-mail: saydivaliyevasevinch080@gmail.com

Yusupjonova Nasiba Dilshod qizi

e-mail: nodirarashidova35@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada didaktik o‘yinlar va interfaol ta‘lim metodlarini barcha ona tili va adabiyot darslarida tatbiq etish asosida ta‘lim samaradorligini oshirish, ta‘limni individuallashtirish, shaxsga yo‘naltirish, o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga, tahlil qilishga, ijodiy mulohaza yuritishga va erkin fikr bildirishga o‘rgatish haqida boradi. Ona tili darslarida didaktik o‘yin texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini faol, ongli va barqaror shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ikkinchidan, hozirgi ta‘lim jarayonida interfaol yondashuvlar, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish, ijodkorlikni kuchaytirish hamda motivatsiyani oshirish ustuvor vazifa hisoblanadi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Kalit so'zlar: Didaktika, interfaol, metodlar, maktab, sinf., dars, o'yin , texnologiya, ta'lim, metod, pedagogika, jamoa, o'quvchi, so'z turkumlari, metodika, til.

Аннотация: Данная статья посвящена повышению эффективности образования, индивидуализации и персонализации обучения, развитию у учащихся самостоятельного мышления, аналитического мышления, творческого осмысления и свободного выражения своего мнения на основе внедрения дидактических игр и интерактивных методов обучения на всех уроках родного языка и литературы. Использование дидактических игровых технологий на уроках родного языка имеет большое значение для активного, осознанного и устойчивого формирования языковых навыков учащихся. Во-вторых, в современном образовательном процессе приоритетными задачами являются интерактивные подходы, развитие коммуникативной компетенции, укрепление креативности и повышение мотивации.

Ключевые слова: Дидактика, интерактивные методы, школа, класс, урок, игра, технология, образование, метод, педагогика, команда, ученик, группы слов, методология, язык.

KIRISH

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan globallashuv davrida har bir davlatning kelajagi uning intellektual salohiyati, ta'lim tizimining sifati va barkamol avlod tarbiyasi bilan uzviy bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasida Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug'vor maqsad yo'lida ta'lim sohasi tubdan isloh qilinmoqda. Bu borada davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: *“Maktab – bu hayot-mamot masalasi, kelajak masalasidir. Uni hal qilmasdan turib, boshqa sohalardagi islohotlarni muvaffaqiyatli yakunlab bo'lmaydi”*.¹ Hozirgi kunda mamlakat taraqqiyoti bevosita bilimli, intellektual salohiyatga ega yoshlar qo'lida. Shuning uchun ta'lim

¹ <https://www.president.uz/oz>

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

tizimida didaktik o'yinlar, interaktiv metodlar va ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta'lim samaradorligini sezilarli oshiradi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim jarayonini isloh qilish va uning samaradorligini oshirish eng dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, umumiy o'rta ta'lim tizimiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim tizimi o'quvchi shaxsining shakllanishida tamal toshi hisoblanadi. Ona tili darslari esa nafaqat savodxonlikni o'rgatuvchi, balki bolaning tafakkur olamini kengaytiruvchi, milliy o'zligini anglatuvchi va muloqot madaniyatini shakllantiruvchi asosiy fandır. Inson shaxsini har tomonlama kamol toptirish, o'sib kelayotgan yosh avlodda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini uyg'otishda ona tili va adabiyot darslarining o'rni beqiyosdir.

Ma'lumki, umumiy o'rta ta'limda ona tili darslarining alohida o'rni bor. Bu darslarni samarali tashkil qilish unda zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llashni taqozo etadi. Hozirgi ta'lim-tarbiya sohasida keng rivojlanib borayotgan yo'nalishlardan biri didaktik o'yin texnologiyalaridan samarali foydalanish hisoblanadi. Didaktik o'yinlar texnologiyasi dars jarayonida turli o'yinlarni qo'llash orqali darsda jonlanish, faol harakat va qiziqish uyg'otishni maqsad qiladi. Ta'lim tizimining boshlang'ich bosqichida maxsus didaktik o'yinlar kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga turtki beradi. Bugungi ta'limda o'quvchi faoliyatini jonlantirish, uning qobiliyatini o'stirish, mustaqil amaliy ish yuritish malakasini shakllantirish muhim hisoblanadi. O'quvchilarga bir xil qolipdagi an'anaviy darslar yoqmaydi, ularni zeriktiradi, natijada darsni yaxshi o'zlashtira olmaydi. Shuning uchun har bir darsni tashkil etishda ilg'or va interfaol usullardan foydalanish zarur.

Ta'lim jarayoni o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni tarkib toptirish, ularning bilish qobiliyatlarini o'stirish, ularni vatanni sevish va unga sodiqlik ruhida tarbiyalash ularni vatanni sevish va unga sodiqlik ruhida tarbiyalash kabi muhim vazifalarni ado etadi. Ta'lim jarayonida faqat bilim berish emas, balki tarbiya berish ham xal qilinadi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Bilim jarayonining ilmiy, nazariy, uslubiy va amaliy asoslarini ya'ni ta'lim, bilim berish o'qitish nazariyasi bilan pedagogikaning mustaqil bo'limi didaktika – ta'lim nazariyasi shug'ullanadi.

Didaktika – (qadimgi yunoncha: διδακτικός, didaktikos — „o'rgatuvchi“, „ta'lim beruvchi“)- pedagogikaning tarmog'i.² Ta'lim qonuniyatlarini o'rgatish, tahlil qilish jarayonida ta'lim tushunchasi uning mohiyati, mazmun va vazifalari, o'qitish prinsiplari, shakllari haqida bilimlar bayon etiladi. Didaktika pedagogikaning «nimaga o'qitish», «nimani o'qitish» va «qanday o'qitish» kabi savollariga javob izlaydi.

Ta'lim – insoniyat tajribasining ma'lum tomonlarini yoritib o'quvchilar ijtimoiy taraqqiyotining hozirgi talablariga muvofiqo'quvchilar ijtimoiy taraqqiyotining hozirgi talablariga muvofiq darajada bilim va tarbiyaga ega bo'lishlarini ta'minlaydigan faoliyatdir. O'qituvchi ta'lim jarayonida faqat bilim berish bilan chegaralanmaydi, balki bu jarayonda o'quvchi talabaga ta'sir ko'rsatadi bu esa ularning bilim olishlarini yanada rivojlantiradi, natijada o'quvchi ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. ta'limdavigi yutuqlar avvalo o'quvchiga bog'liq. Mutaxassis sifatida o'z fanini chuqur bilishi, pedagogik muloqat ustasi bo'lishi, psixologik-pedagogik va uslubiy bilim va malakalarni egallashi har xil pedagogik vaziyatlarni zudlik bilan o'rganish va baholash, pedagogik ta'sir ko'rsatishning maqbul usul va vositalarini tanlay olish qobiliyatiga ega bo'lish kerak.

Didaktik o'yin - bu ma'lum maqsadga qaratilgan, qoidalar bilan chegaralangan, o'quv jarayonida bilim olishni o'yin shaklida tashkil etishga imkon beruvchi metod hisoblanadi. U nafaqat o'quvchilarning bilimini oshirishga, balki ularda ijodkorlik, mantiqiy fikrlash, hamkorlikda ishlash, muammolarni hal qilish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Didaktik o'yinlarning turlari. Didaktik o'yinlar turli ko'rinishlarga ega bo'lib,

² <https://uz.wikipedia.org/wiki/Didaktika>

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

ulardan foydalanish darsning maqsadi, mazmuni va bosqichiga bog'liq. Asosiy turlaridan ayrimlarini qo'rib chiqamiz:³

Ma'lumotli o'yinlar-bu o'yinlar bilimlarni takrorlash va mustahkamlashga xizmat qiladi. masalan, viktorinalar, jumboqlar yoki savol-javob o'yinlari;

Ro'lli o'yinlar- o'quvchilar muayyan ro'llarni bajarish orqali o'rganayotgan mavzuni chuqurroq tushunadilar. Masalan, tarixiy voqealarni sahnalashtirish;

Mantiqiy o'yinlar - mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga mo'ljallangan. Masalan, krossvordlar, topishmoqlar, harakatli o'yinlar, ayniqsa, boshlang'ich sinflarda qo'llanilib, jismoniy faollik bilan birga bilim berishni maqsad qiladi.

Ma'lumki, har qanday tilni o'rgatish, avvalo shu tildagi so'zlarni o'zlashtirishdan boshlanadi. O'rganilgan so'zlarni boshqa so'zlarga bog'lab, so'z birikmalari va gaplar tuzush orqali ular asta-sekinlik bilan nutq jarayoniga olib kiritiladi: o'yin kichik maktab yoshidagi maktab o'quvchilar faoliyatida asosiy o'rinni egallaydi. Bolalarning yosh va psixologik xususiyatlaridan kelib chiqib aytadigan bo'lsak, o'yin dunyoni va o'zlikni anglashda, bog'lanishli nutqni o'stirishda asosiy vosita hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari aqliy va jismoniy faoliyatini tashkil qilish va rivojlantirish mazmunida didaktik o'yinlar alohida ahamiyat kashf etadi. Didaktik o'yinlar o'quvchilarning ma'naviy va axloqiy kamolotida, ularning barkamol inson bo'lib kamol topishida ulkan tarbiyaviy ta'sir qudratiga egadir.

Didaktik o'yinlar maqsadiga ko'ra 3 omilni o'z ichiga oladi:⁴

- ✓ O'yinning vazifasi.
- ✓ O'yinning harakati.
- ✓ O'yinning qoidasi

Har bir didaktik o'yinni boshlashdan oldin o'quvchilarga o'yinning qoidasi, mazmuni, yakuni nimadan iborat ekanini o'qituvchi tomonidan tushuntiriladi.

³ Musayeva N.N., Musayeva N.A., Xamdamova M.A. Ta'lim jarayonida didaktik o'yinlarning o'rmi va ahamiyati // Inter education&global study. – 2024. – №10. – B. 236–242. – ISSN 2992-9024. – <https://www.intereduglobalstudy.com>

⁴ Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. O'quv jarayonida innovatsion texnologiyalar: metodik tavsiyalar. – T.: "Iste'dod" jamg'armasi, 2008. – 180 b.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

O'quvchilar uni tushunib, anglab, shu asosda harakat qiladilar. Boshlang'ich ta'limda didaktik o'yinlarga axborotlarni tashuvchi manba sifatida qaraladi. Dars jarayonida didaktik o'yinlarni tashkil etish o'quvchilar o'rtasida muloqot qilish, diqqatni jamlash va o'z navbatida hozirjavoblik kabi xislatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'yindan muntazam ravishda foydalanish ta'limda tabiiy sharoitni yaratadi bu esa o'quvchilarni dars davomida erkin faoliyat olib borishlariga imkoniyat yaratadi. O'yindan samarali va olib borilayotgan darsning mazmuniga mos holda foydalanish o'quvchiga dars davomida berilayotgan manbaalarni mustaqil o'zlashtirishini, ijodiy tafakkurini o'stiradi. O'yin o'quvchilarni yashirin imkoniyatlari va fanga bo'lgan qiziqishini ochib beradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ta'lim olishlarida dars jarayonini didaktik o'yinlar asosida tashkil etish va shu o'yinlarni ko'rgazmali qurollar bilan boyitish o'quvchilarni hozirjavoblikka, zeharli bo'lishga, har bir ishda tashabbus ko'rsatishga va fanga chuqur qiziqish bilan nazar solishga undaydi. Shuningdek, dars jarayonida olgan nazariy bilimlarini amaliyotda tadbiiq qilishga va yanada ko'proq o'qishga undaydi. Natijada kelajakda komil inson bo'lib yetishishida g'oyat katta tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi.

Didaktik o'yinlarning tarkibiy komponentlari quyidagilar: o'yin mantiqi, o'yinning harakati, o'yin qoidasi. O'yin mantiqi asosan uning sarlavhasida aks etadi. O'yin harakati jarayonida o'quvchilarning bilish faolligini oshirishga, o'quvchilarning o'z qobiliyatini namoyon qilishiga, o'yin maqsadiga erishish uchun o'z bilimi, ko'nikma va malakalarini qo'llashga imkoniyat yaratiladi. O'yin qoidasi o'yin jarayonini to'g'ri tashkil etishga yordam beradi. U o'quvchilar xulqini ularning o'zaro munosabatlarini tartibga soladi. Didaktik o'yinlarda ma'lum bir natijaga erishiladi, uning finali uning tugaganligini bildiradi. O'yinda ma'lum bir didaktik maqsad qo'yilaaadi va bu maqsadga erishilishi o'quvchilarda ma'naviy va aqliy qoniqish hissini shakllantiradi. Didaktik o'yinlar hamma vaqt ham o'qituvchi uchun o'quvchilarning bilim o'zlashtirishi yoki o'zlashtirilgan bilimlarni amaliyotga qo'llash ko'rsatgichi

hisoblanadi.

Ta'lim uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, uning sifati darsda qo'llanilgan metodlarga bog'liq. Darsning mazmunli o'tishi, unda qanday metodlardan foydalanilgani va natijaga erishilgani o'qituvchining mahorati, bilim darajasini belgilaydi. Darsda metodlar to'g'ri tanlansa, maqsadga tez va oson erishiladi. Interfaol metodlarni tanlash har bir darsning didaktik maqsadidan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi. Bu esa o'qituvchidan har doim bir xil usulda emas, dars mavzusiga mos metodlar asosida dars o'tishni talab etadi. Buning uchun o'qituvchi doimo o'z ustida ishlashi, bilim va kasbiy malakasini oshirib borishi, ilm-fan yangiliklaridan xabardor bo'lishi va o'z faoliyatida samarali foydalanishi lozim

1-jadval. Didaktik o'yinlarning ta'lim sifatiga ta'siri

№	Didaktik o'yin vazifasi	Mazmuni	Pedagogik natijasi
1	Bilimlarni mustahkamlash	O'rganilgan mavzular o'yin orqali qayta takrorlanadi va xotirada muhrlanadi	Nazariy bilimlarning amaliy ko'nimaga aylanishi ta'minlanadi.
2	Mantiqiy fikrlashni o'stirish	O'yin davomida o'quvchi tezkor qaror qabul qiladi va muammoli vaziyatdan chiqadi	O'quvchida mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyati shakllanadi
3	Psixologik tayyorgarlik	Murakkab mavzular o'yin shaklida berilganda o'quvchidagi qo'rquv va toliqish yo'qoladi	Darsga bo'lgan ijobiy motivatsiya va qiziqishi oshadi
4	Jamoaviy hamkorlik	Guruhli o'yinlarda o'quvchilar bir-biriga	Ijtimoiy moslashuv va jamoada ishlash

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

		yordam berishni va umumiy maqsad sari intilishni o'rganadi	madaniyati rivojlanadi
5	Nazorat va baholash	O'quvchi o'z bilim darajasini tahlil qiladi va qiziqarli tarzda ko'radi	O'z-o'zini nazorat qilish va bilmidagi bo'shliqlarni aniqlash imkonini beradi

Mazkur natijalar shuni ko'rsatadiki, Mazkur natijalar shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yinlar ta'lim jarayonining sifatini oshirishda va o'quvchilarda mavzuga nisbatan barqaror qiziqish uyg'otishda asosiy omil hisoblanadi. Ayniqsa, o'yin elementlarining dars mazmuniga singdirilishi o'quvchilarning darsdagi zerikishini bartaraf etib, ularning bilimlarini amaliy va qiziqarli shaklda o'zlashtirishlariga xizmat qiladi. Didaktik o'yinlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchi shunchaki ma'lumot qabul qiluvchi emas, balki o'yin ishtirokchisi va izlanuvchi sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, bunday o'yinli vaziyatlar jarayonida o'quvchilar o'z bilimlarini sinab ko'rishga, tezkor qaror qabul qilishga va ijodiy yondashishga o'rganadilar. Bu esa ularning mustaqil fikrlash hamda muammoli vaziyatlardan chiqish kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Musobaqa xarakteridagi yoki jamoaviy o'yinlar orqali esa o'quvchilarda sog'lom raqobat, o'zaro ko'maklashish va umumiy natija uchun mas'uliyatni his qilish ko'nikmalari shakllanadi.

Umuman olganda, didaktik o'yinlar orqali tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning nafaqat bilimlarini, balki ularning ijtimoiy-psixologik tayyorgarligini va o'quv faoliyatiga bo'lgan ijobiy munosabatini kompleks rivojlantirishga yordam beradi ya'ni o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash qobiliyatini rivojlantiradi. O'quvchi o'zining kuchli va zaif tomonlarini anglay boshlaydi, bu esa uning keyingi o'quv faoliyatini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Umuman olganda, didaktik metodlar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi hamda zamonaviy ta'lim talablariga mos keluvchi samarali pedagogik yondashuv sifatida namoyon bo'ladi.

Didaktik o'yinlarning asosiy turlari va tarkibi

Boshlang'ich ta'limda qo'llaniladigan didaktik o'yin metodlari o'zining mazmuni va vazifasiga ko'ra bir necha turlarga bo'linadi. Har bir tur o'quvchilarning muayyan ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi va ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda muhim o'rin egallaydi.

Avvalo, didaktik o'yin turlari tarkibiga kiruvchi syujetli-rolli o'yinlar o'quvchilarning ijtimoiy tajribasini boyitadi. Bunday o'yinlarda o'quvchilar muayyan rollarni bajarish orqali hayotiy vaziyatlarni aks ettiradilar, bu esa ularning nutqini, muloqot madaniyatini va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Ijodiy o'yinlar esa o'quvchilarning tasavvurini kengaytirib, ularni yangicha fikrlashga undaydi. Muammoli

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

vaziyatli o‘yinlar orqali esa o‘quvchilar muayyan muammoni hal qilish jarayonida mantiqiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

O‘yinli strategiyalar o‘quvchilarning faolligini oshirishga qaratilgan metodlar majmuasidir. Masalan, “Aqliy hujum” metodi orqali o‘quvchilar berilgan muammo yuzasidan erkin fikr bildiradilar va turli g‘oyalarni ilgari suradilar. “Bumerang” strategiyasi o‘quvchilarni o‘zlashtirilgan bilimlarni qayta ishlash va boshqalarga yetkazishga o‘rgatadi. “Galereya” usuli esa o‘quvchilar ishlarini namoyish etish va o‘zaro baholash imkonini yaratadi. “Zig-zag” metodi orqali o‘quvchilar kichik guruhlarda ishlash orqali bilim almashadilar, “Rolli o‘yin” esa ularni real hayotiy vaziyatlarga tayyorlaydi.

Mantiqiy o‘yinlar o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. “Zinama-zina” o‘yini bilimlarni bosqichma-bosqich o‘zlashtirishga yordam beradi. “Muz yorar” o‘yini dars boshida muhitni faollashtirish va o‘quvchilarni darsga jalb etish uchun qo‘llaniladi. “Rotatsiya” metodi guruhlarda o‘rtasida fikr almashishni tashkil etadi. “Yumaloqlangan qor” usuli esa kichik g‘oyalarni birlashtirib, katta xulosaga kelishga yordam beradi.

Grafik organayzerlar o‘quvchilarning axborotni tizimlashtirish ko‘nikmasini rivojlantiradi. “BBB” (Bilaman – Bilmoqchiman – Bildim) jadvali orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini tahlil qiladilar. “Konseptual jadval” ma’lumotlarni taqqoslash va umumlashirishga yordam beradi. “Venn diagrammasi” o‘xshash va farqli jihatlarni aniqlashda qo‘llaniladi. “Klaster” metodi esa g‘oyalarni tizimli ravishda guruhlash imkonini beradi.

Nazorat o‘yinlari o‘quvchilarning bilimini tekshirish va baholashga xizmat qiladi. “Test-pazl” o‘yini test savollarini qiziqarli shaklda yechishga imkon beradi. “Krossvord” o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshiradi va bilimlarni mustahkamlaydi. “Nilufar guli” metodi tushunchalarni bosqichma-bosqich kengaytirishga yordam beradi. “Kim epchil?” o‘yini esa tezkorlik va aniqlikni rivojlantiradi.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Shunday qilib, didaktik o'yin metodlarining har bir turi o'ziga xos didaktik vazifani bajaradi va o'quvchilarning bilim, ko'nikma hamda malakalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Ularni o'quv jarayonida maqsadga muvofiq qo'llash ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida didaktik o'yin metodlaridan foydalanish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularni faol ishtirokchi sifatida jalb etish hamda bilimlarni samarali o'zlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Didaktik o'yinlar o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil etilib, ularning tafakkurini rivojlantirish, mustaqil fikrlashga o'rgatish va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'yin faoliyati yetakchi faoliyat turi hisoblanganligi sababli, ta'lim jarayonida o'yin elementlaridan foydalanish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Didaktik o'yinlar orqali o'quvchilar bilimlarni oson va qiziqarli tarzda o'zlashtiradilar, ularning darsga nisbatan motivatsiyasi ortadi. Bunday o'yinlar o'quvchilarda diqqat, xotira, tafakkur, nutq va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, o'yin jarayonida o'quvchilar o'zaro hamkorlikda ishlashni, fikr almashishni va jamoa bilan ishlashni o'rganadilar.

Boshlang'ich ta'limda didaktik o'yin metodlaridan samarali foydalanish bir qator pedagogik omillarga bog'liqdir. Avvalo, o'qituvchi o'yin metodlarining mazmuni va ularni qo'llash usullarini yaxshi bilishi zarur. Har bir o'yin darsning maqsadi va mavzusiga mos ravishda tanlanishi lozim. Masalan, yangi bilimlarni o'zlashtirish jarayonida muammoli o'yinlardan foydalanish samarali bo'lsa, bilimlarni mustahkamlash bosqichida mantiqiy va nazorat o'yinlaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Ikkinchi muhim jihat o'yinlarni to'g'ri tashkil etishdir. O'yin qoidalari aniq va tushunarli bo'lishi, barcha o'quvchilar faol ishtirok etishi uchun sharoit yaratilishi kerak. O'qituvchi o'yin jarayonini boshqarib borishi, o'quvchilarni rag'batlantirishi va

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

ularning faolligini qo'llab-quvvatlashi zarur.

Uchinchi omil o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olishdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun qisqa, qiziqarli va harakatga boy o'yinlar samaraliroq hisoblanadi. Shu bois o'yinlar turli faoliyat turlarini o'z ichiga olishi va o'quvchilarni zeriktirib qo'ymasligi lozim.

To'rtinchi omil ijobiy psixologik muhit yaratishdir. O'yin jarayonida o'quvchilar o'zlarini erkin his etishlari, xato qilishdan qo'rqmasliklari muhimdir. Do'stona va qo'llab-quvvatlovchi muhit o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularni yanada faolroq bo'lishga undaydi.

Beshinchi omil baholash tizimini to'g'ri yo'lga qo'yishdir. Didaktik o'yinlar jarayonida faqat natijani emas, balki o'quvchilarning ishtiroki va harakatini ham baholash muhimdir. Rag'batlantirish, maqtov va kichik mukofotlar o'quvchilarning qiziqishini yanada oshiradi.

Shuningdek, didaktik o'yin metodlari fanlararo integratsiyani ta'minlashda ham muhim vosita hisoblanadi.. Turli fan elementlarini birlashtirgan o'yinlar orqali o'quvchilarda yaxlit bilim va tushunchalar shakllanadi. Masalan, matematika va ona tili elementlarini birlashtirgan o'yinlar o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda didaktik o'yin metodlaridan foydalanish o'quvchilarning bilim olish jarayonini samarali va qiziqarli tashkil etishga yordam beradi. O'qituvchining pedagogik mahorati, o'yinlarni to'g'ri tanlash va tashkil etish, ijobiy muhit yaratish hamda o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish ushbu metodlarning samaradorligini belgilovchi asosiy omillar hisoblanadi. Didaktik o'yinlar nafaqat bilim berish vositasi, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim pedagogik yondashuvdir.

“So'z turkumlari” didaktik o'yini

Bu jarayonda o'quvchilarning grammatik bilimlarini mustahkamlash, xususan,

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

soʻz turkumlarini ajrata olish koʻnikmalarini rivojlantirish maqsadida “Soʻz turkumlari” nomli didaktik oʻyin metodidan foydalanildi. Mazkur oʻyin mozaika (pazl) shaklida tashkil etilib, unda turli soʻzlar berilgan boʻlib, oʻquvchilardan ularni tegishli soʻz turkumlariga ajratish talab etiladi. Oʻyinning asosiy sharti-har bir soʻz turkumini belgilangan rang asosida ajratishdan iborat:

- ✓ otlar — koʻk rangda,
- ✓ feʻllar — qizil rangda,
- ✓ sifatlar — yashil rangda,
- ✓ sonlar — sariq rangda ifodalanadi.

Dars jarayonida oʻquvchilarga mozaika shaklidagi topshiriq tarqatildi. Har bir oʻquvchi berilgan soʻzlarni diqqat bilan oʻqib chiqib, ularning qaysi turkumga mansubligini aniqlaydi va mos rang bilan belgilaydi.

Oʻyin quyidagi bosqichlarda amalga oshirildi:

- Oʻqituvchi tomonidan oʻyin qoidalari tushuntirildi;
- Oʻquvchilar mustaqil ravishda topshiriqni bajardilar;
- Natijalar jamoaviy tarzda tekshirildi;
- Xatolar ustida ishlash amalga oshirildi.
- Qoʻllanilgan metodlar

Mazkur oʻyinni tashkil etishda quyidagi metodlardan foydalanildi: interfaol oʻqitish metodi, mustaqil ish metodi, vizual (koʻrgazmali) metod, ranglar asosida oʻrganish metodi, oʻyin texnologiyasi.

Ushbu didaktik oʻyin oʻquvchilarda quyidagi koʻnikmalarni rivojlantirishga xizmat qildi:

1. soʻz turkumlarini farqlash va tasniflash;
2. mantiqiy fikrlashni rivojlantirish;
3. diqqat va tezkorlikni oshirish;
4. mustaqil ishlash koʻnikmasini shakllantirish;

5. darsga bo‘lgan qiziqishni kuchaytirish.

Shuningdek, ranglar orqali o‘rganish usuli o‘quvchilarning eslab qolish qobiliyatini oshirishga yordam berdi. O‘yin jarayonida o‘quvchilar faol ishtirok etib, dars jarayoniga katta qiziqish bilan yondashdilar.

Tajriba natijalariga ko‘ra, didaktik o‘yin asosida o‘tilgan darslarda o‘quvchilarning mavzuni o‘zlashtirish darajasi an’anaviy darslarga nisbatan yuqori ekanligi kuzatildi. O‘quvchilar so‘z turkumlarini tez va to‘g‘ri ajrata boshladilar.

BAJARUVCHI: _____ SANA: _____

SO‘Z TURKUMLARI

Ko‘rsatma: Mozaikani bo‘yashda tegishli ranglardan foydalaning.

Otlar : Ko‘k • Fe‘llar : qizil • Sifatlar : yashil • Sonlar : sariq

inson	raqsga tushmoq	it	yig‘lamoq	qush	yurmoq
qizil	yetti	mamnun	semiz	uzun	eshik
o‘yinchoq	qattiq	oltinchi	xushbichim	jahldor	o‘ylamoq
yumoq	baxtli	chumchuq	kulguli	sakkizta	taxta
o‘yin	kalta	o‘n	sabri	oq	ichyapti
sakramoq	Lola	o‘ynagan	Toshkent	o‘tiradi	qalam

XULOSA

Umuman olganda boshlang‘ich ta‘lim jarayonida didaktik o‘yin texnologiyalaridan foydalanishning amaliy jihatlari, ularning dars jarayonidagi o‘rni

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

hamda samaradorligini oshirish omillari atroflicha tahlil qilindi. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, didaktik o'yin texnologiyalari nafaqat nazariy jihatdan asoslangan pedagogik yondashuv, balki amaliyotda yuqori natija beruvchi samarali ta'lim vositasi hisoblanadi.

Bobning birinchi qismida didaktik o'yinlar asosida tashkil etilgan dars namunalari tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, didaktik o'yinlar qo'llanilgan darslar o'quvchilar uchun qiziqarli, mazmunan boy va samarali tashkil etiladi. Bunday darslarda o'quvchilar faol ishtirokchi sifatida qatnashib, bilimlarni mustaqil ravishda egallashga intiladilar. O'yin elementlari asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning diqqatini jamlash, ularning bilishga bo'lgan qiziqishini oshirish va bilimlarni mustahkam o'zlashtirishga xizmat qiladi. Shuningdek, o'yin jarayonida o'quvchilarning individual xususiyatlari inobatga olinib, har bir o'quvchining faolligini ta'minlashga erishiladi.

Bobning keyingi qismida didaktik o'yin texnologiyalarining samaradorligi tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, didaktik o'yinlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularning bilimlarni o'zlashtirish darajasini yaxshilaydi hamda mustaqil va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'yin jarayonida o'quvchilar o'z fikrlarini erkin bayon etishga, muammoli vaziyatlarni hal etishga va jamoaviy faoliyatda ishtirok etishga o'rganadilar. Bu esa ularning nafaqat bilim darajasini, balki ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Shuningdek, didaktik o'yin texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini oshirish omillari tahlil qilindi. Ushbu tahlillar asosida didaktik o'yinlarning samarali qo'llanishi bir qator pedagogik shart-sharoitlarga bog'liq ekanligi aniqlandi. Jumladan, o'qituvchining kasbiy mahorati, o'yinlarni to'g'ri tanlash va dars maqsadiga moslashtirish, o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish, ijobiy psixologik muhit yaratish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim omillar sifatida belgilandi. Ayniqsa, o'qituvchining ijodkorligi va innovatsion yondashuvi didaktik o'yinlarning samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga

ega ekanligi ta'kidlandi.

Shuningdek, didaktik o'yin texnologiyalari boshqa zamonaviy pedagogik yondashuvlar, jumladan, so'rovga asoslangan ta'lim va loyihaga asoslangan ta'lim bilan uyg'unlashgan holda qo'llanilganda yanada yuqori natija berishi aniqlandi. Bu esa o'quvchilarning bilimlarini hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish, mustaqil izlanish olib borish va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'lim jarayonida didaktik o'yin texnologiyalaridan samarali foydalanish o'quvchilarning bilim olish jarayonini faollashtiradi, ularning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi hamda ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bois didaktik o'yin texnologiyalari zamonaviy ta'limning muhim va ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. 23-sentyabr 2020-yil.
2. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz.-T.: O'zbekiston, 2017. 488-b.
3. Jalilov Z. B. 9-12 asrlarda Sharq mutafakkirlari yaratgan tarbiyaviy qadriyatlardan oliy pedagogik ta'lim jarayonida foydalanish texnologiyalarini takomillashtirish. Dissertatsiya - Toshkent - 2018. 200 b.
4. Abdullayev F. Pedagogikada didaktik o'yinlar: nazariya va amaliyot / F. Abdullayev. - Toshkent: Fan, 2012. - 220 b.
5. Azizxodjayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.- T.:TDPU,2003.
6. Alijonova I. O'quv portfoliosi-bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy Kompetentlikni shakllantirish vositasi sifatida /Pedagogik ta'lim j .-T.:2012, 4-son. - 46-b.
7. O'.Q.Tolipov, M.Usmonboyeva Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

asoslari. O'quv qo'llanma.-T.:Fan 2006.

8. Davlatov A. Didaktik o'yinlarning ta'lim jarayonidagi o'rni / A. Davlatov. - Toshkent: O'qituvchi, 2018. — 180 b.
9. Yuldashev A. Ta'limda interaktiv metodlar: didaktik o'yinlar va ularning o'rni / A. Yuldashev. - Toshkent: Universitet, 2015. - 150 b.
10. Tursunov S. Bolalar ta'limida didaktik o'yinlar va ularning samaradorligi / S. Tursunov. - Samarkand: Samarqand universiteti, 2020. - 210 b.
11. Mammadov I. Didaktik o'yinlar: o'quvchi faolligini oshirishning usuli sifatida / I. Mammadov. - Baku: Elm, 2014. - 190 b.
12. Sharipov A. O'quv jarayonida didaktik o'yinlarning o'rni va pedagogik ahamiyati / A. Sharipov. - Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti, 2016. - 200 b.
13. Ko'chkarov B. Ta'lim metodikasi va didaktik o'yinlar / B. Ko'chkarov. - Toshkent: Akademiya, 2017. - 175 b.
14. Karimova G. Didaktik o'yinlar: bolalar tarbiyasidagi o'rni / G. Karimova. - Toshkent: O'qituvchi, 2019. - 160 b.
15. Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. -T.: Iste'dod, 2018.
16. Karimova, V. M., & Akramova, F. A. (2000). Psixologiya (ma'ruzalar matni). Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmonova.
17. Murodova.S Boshlang'ich sinflarda so'z turkumlarini o'rgatish metodikasi.
18. Ona tili o'qitish metodikasi. Boshlang'ich ta'lim fakulteti talabalari uchun darslik./K.Qosimova/,S.Matchonov, X,G'ulomova, Sh.Yo'ldoshova, Sh. Sariyev Toshkent: Bayoz, 2022.

The Artistic Function of the “Talmeh” Device in the Ghazals of Alisher Navoi’s Divan “Xazoyin ul-Maoniy”

Musinova Ko‘xinur Mirzohid qizi

2nd-year Student, Group 24.87 Uzbek Language Program, Faculty of Philology
Fergana State University

Abstract. This article examines the artistic mastery behind the application of the talmeh (allusion) device within the ghazals of Alisher Navoi’s complete collection, Khazayin ul-Ma’ani. Through detailed textual analysis, the author elucidates the aesthetic and functional roles of historical, mythological, and religious references within the lyrical framework of the poems.

Keywords: Talmeh, poetics, Alisher Navoi, Xazoyin ul-Maoniy, artistic device, lyrical hero, genesis, mystical ideas, archetype, classical poetry.

Alisher Navoiyning “Xazoyin ul-maoniy” devonidagi g‘azallarida “Talmeh” san’atining badiiy funksiyasi

Musinova Ko‘xinur Mirzohid qizi

Farg‘ona davlat universiteti Filologiya fakulteti o‘zbek tili yo‘nalishi 2-kurs talabasi
24.87-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Alisher Navoiyning "Xazoyin ul-maoniy" kulliyotidagi g‘azallarda talmeh san’atining qo‘llanilish mahorati tadqiq etiladi. Muallif tarixiy-mifologik va diniy ishoralarning lirik matndagi badiiy vazifalarini matniy tahlillar orqali ochib beradi.

Kalit so‘zlar: Talmeh, poetika, Alisher Navoiy, Xazoyin ul-maoniy, badiiy san’at, lirik qahramon, genezis, irfoniy g‘oyalar, arxetip, mumtoz she’riyat.

Sharq mumtoz poetikasida badiiy san’atlar shunchaki matn bezagi emas, balki muallifning intellektual salohiyati va asarning g‘oyaviy-falsafiy qatlamini belgilovchi mezon hisoblangan. Shunday san’atlardan biri — talmeh (arabcha "ko‘z tashlash", "ishora qilish") bo‘lib, u kitobxondan keng qomusiy bilimni talab etadi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Alisher Navoiyning lirik merosi jamlangan "Xazoyinul-maoniy" (Ma'nolar xazinasini) kulliyoti talmeh san'atining eng murakkab va nafis namunalari bilan boyitilgan. Navoiy ushbu san'at orqali lirik qahramonning iztirobini dunyoviy va ilohiy tajribalar bilan bog'laydi. Maqolaning maqsadi — "Xazoyinul-maoniy"dagi talmehlarning genezisini o'rganish va ularning g'azal strukturasi badiiy-estetik yukini tahlil qilishdan iborat.

Navoiyshunos olim Yo. Is'hoqov ta'kidlaganidek, talmeh san'ati lirik matnda axborot zichligini ta'minlaydi. Shoir birgina ism yoki joy nomini keltirish orqali o'quvchi ongida yaxlit bir doston yoki tarixiy voqeani jonlantiradi.

Navoiy talmehlarini shartli ravishda uchta yirik guruhga ajratish mumkin:

1. Mifologik-dostoniy talmehlar: (Farhod va Shirin, Layli va Majnun, Rustam va Suhrob).
2. Qissasul-anbiyo (Payg'ambarlar haqidagi qissalar)ga asoslangan talmehlar: (Odam, Nuh, Iso, Muso, Yusuf, Sulaymon).
3. Tarixiy shaxslar va voqealarga ishoralar: (Iskandar Zulqarnayn, Jamshid, Anushirvon).

"Xazoyin ul-maoniy" g'azallarida dostoniy qahramonlar ko'pincha lirik qahramonning "holatdoshi" sifatida namoyon bo'ladi. Biroq Navoiy bu an'anani yangi bosqichga ko'taradi:

"Ko'nglum ichra ishq o'ti yuz qatla ortiqdur dog'i,
Ul o't uza kim, Farhod etib erdi ko'hsor uzra."

Ushbu baytda Farhodning Bisutun tog'ini qazishda chekkan mashaqqati va ishq asos qilib olingan. Navoiy tashbeh (o'xshatish) va mubolag'a san'atlari bilan talmehni birlashtiradi. Lirik qahramonning ko'nglidagi ishq o'ti Farhodning olovidan "yuz qatla" ortiq ekani da'vo qilinadi. Bu yerda talmehning badiiy funksiyasi — lirik "men"ning dardini absolut (mutloq) darajaga ko'tarishdir.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Navoiy gʻazallarida talmeh irfoniy (tasavvufiy) gʻoyalarni bayon etishda eng samarali quroldir. Xususan, Yusuf (a.s.) obrazi — mutloq goʻzallik (Jamol) timsoli sifatida talqin etiladi.

"Yusufi Misr oʻlsa har koʻyda masiho-dam kishi,
Zulayho-vash boʻlib ishqingda faryod aylasam."

Mazkur baytda bir vaqtning oʻzida ikki xil talmeh — Yusuf (goʻzallik) va Masih (tiriltiruvchi nafas) hamda Zulayho (ishqiy giriftorlik) obrazlari qoʻllanilgan. Navoiy poetikasida yorning kelishi oʻlik qalbni tiriltiradi (Isoning dami), uning jamoli esa oshiqni mahv etadi (Yusufning husni). Bu yerda talmehning funksiyasi — insoniy tuygʻularni ilohiy maʼrifat bilan uygʻunlashtirishdir.

Talmehlar koʻpincha baytning birinchi misrasida zamin tayyorlab, ikkinchi misrada asosiy gʻoyaviy zarbani berishga xizmat qiladi.

Navoiy talmehni shunchaki tarixiy fakt sifatida emas, balki lirik qahramonning ichki dunyosini ochuvchi metafora sifatida qoʻllaydi.

Navoiy talmeh orqali oʻzidan oldingi Sharq adabiyoti tajribasini sintez qiladi va turkiy sheʼriyatning falsafiy quvvatini oshiradi. Shoirning talmehlari uning nafaqat buyuk sanʼatkor, balki kuchli teolog va tarixchi boʻlganini ham isbotlaydi. Navoiy gʻazallarida talmeh sanʼati lirik qahramon psixologiyasini chizib beruvchi metamorfik vositadir. Masalan, "Farhod etib erdi koʻhsor uzra" misrasida shoir anʼanaviy "togʻ qazish" voqeasini lirik qahramonning "koʻngil togʻi"dagi ishq olovi bilan qiyoslar ekan, bu yerda kontrastiv talmeh usulini qoʻllaydi. Yaʼni, klassik Farhod — jismoniy mehnat va ishq sohibi, Navoiy qahramoni esa — undan-da yuksalgan, maʼnaviy ishq olovida yonayotgan komil inson timsolidir.

Shuningdek, irfoniy talmehlar (Yusuf, Iso, Muso timsollari) orqali Navoiy "Inson — koinotning gultoji" ekanligi haqidagi soʻfiyona gʻoyani ilgari suradi. "Masiho-dam" atamasi orqali shoir yorning soʻzini ilohiy qudrat darajasiga koʻtarib, gʻazalning vertikal mazmundorligini taʼminlaydi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Xazoyin ul-maoniy. Mukammal asarlar to‘plami. 20 jildlik. – Toshkent: Fan, 1987–1990.
2. Is’hoqov Yo. Navoiy poetikasi. – Toshkent: Fan, 1983.
3. Hayitmetov A. Alisher Navoiyning ijodiy metodi. – Toshkent: Fan, 1963.
4. Mallayev N. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1976.
5. Shamsiyev S. Navoiy asarlari qo‘lyozmalarining tavsifi. – Toshkent: Fan, 1970.
6. Yusupova S. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixidan ma’ruzalar matni. – Toshkent: Universitet, 2000.

**RESTORATION OF HISTORICAL MONUMENTS IN
UZBEKISTAN: EXPERIENCE AND APPROACHES**

Soxibova Aziza Umidjon qizi

1st-year Master's Student Program: Restoration of Works of Art and Architectural
Monument Decorations Kamoliddin Behzod National Institute of Painting and Design

Abstract

This article examines the experience and approaches to restoration of historical monuments in Uzbekistan. The paper highlights restoration activities in Samarkand, Bukhara and Khiva, international cooperation with UNESCO, modern restoration technologies and the role of cultural heritage in tourism development.

Keywords

restoration, historical monuments, cultural heritage, Uzbekistan, UNESCO, Samarkand, Bukhara, Khiva

**O‘ZBEKISTON TARIXIY OBIDALARINI RESTAVRATSIYA QILISH:
TAJRIBA VA YONDASHUVLAR**

Soxibova Aziza Umidjon qizi

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti
“San’at asarlari va me’moriy yodgorliklar bezagini ta’irlash” yo‘nalishi
1-bosqich magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada O‘zbekistondagi tarixiy obidalarni restavratsiya qilish tajribasi va yondashuvlari tahlil qilinadi. Samarqand, Buxoro va Xiva shaharlaridagi me’moriy merosni saqlash ishlari, UNESCO bilan hamkorlik, zamonaviy texnologiyalar hamda tarixiy obidalarni asrashning madaniy va iqtisodiy ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar

restavratsiya, tarixiy obidalar, madaniy meros, UNESCO, Samarqand, Buxoro, Xiva

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Kirish

O‘zbekiston qadimiy sivilizatsiyalar beshiklaridan biri hisoblanadi. Mamlakat hududida joylashgan tarixiy obidalar va me‘moriy ansambllar jahon madaniy merosining muhim qismi sifatida e‘tirof etilgan. Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz kabi shaharlarda saqlanib qolgan me‘moriy obidalar o‘zining tarixiy va badiiy qiymati bilan alohida ahamiyatga ega. Tarixiy obidalarni restavratsiya qilish ishlari nafaqat ularni saqlab qolish, balki milliy madaniyatni kelajak avlodga yetkazish uchun ham muhim hisoblanadi.

Bugungi kunda O‘zbekistonda tarixiy yodgorliklarni restavratsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Madaniy meros agentligi va xalqaro tashkilotlar hamkorligida ko‘plab tarixiy obidalar qayta tiklanmoqda. Bu esa mamlakatning turizm salohiyatini oshirish bilan birga, xalqaro miqyosda madaniy merosni targ‘ib qilishga xizmat qilmoqda. Tarixiy obidalarni restavratsiya qilishning nazariy asoslari Restavratsiya — bu tarixiy obidalarni ilmiy asosda qayta tiklash va saqlash jarayonidir. Restavratsiya ishlari obidaning tarixiy qiyofasi va autentikligini saqlagan holda amalga oshirilishi kerak. Xalqaro tajribada restavratsiyaning asosiy tamoyillari sifatida tarixiylik, ilmiylik va minimal aralashuv prinsiplari qayd etilgan. O‘zbekistonda restavratsiya ishlari asosan tarixiy obidalarning asl me‘moriy ko‘rinishini saqlab qolishga qaratilgan. Registon ansambli, Shohi Zinda majmuasi va Go‘ri Amir maqbarasi kabi obidalar muntazam ravishda restavratsiya qilinib kelinmoqda. Ushbu jarayonlarda an‘anaviy ganchkorlik, koshinkorlik va yog‘och o‘ymakorligi san‘atidan keng foydalaniladi. UNESCO tomonidan Samarqand “madaniyatlar chorrahasi” sifatida e‘tirof etilgan. Bu esa shahardagi tarixiy obidalarni xalqaro standartlar asosida saqlash zaruratini yuzaga keltiradi. Restavratsiya jarayonida obidalarning tarixiy qatlamlarini saqlash, original materiallardan foydalanish va ilmiy hujjatlashtirish muhim o‘rin tutadi.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Buxoro va Xivadagi restavratsiya tajribasi Buxoro shahri Markaziy Osiyodagi eng qadimiy shaharlardan biri bo'lib, uning tarixiy markazi UNESCOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan. Buxorodagi Ismoil Somoniy maqbarasi, Minorai Kalon va Mir Arab madrasasi kabi obidalar restavratsiya ishlari orqali bugungi kungacha saqlab qolingan. So'nggi yillarda Buxoroda olib borilgan restavratsiya ishlari xalqaro hamkorlik asosida amalga oshirilmoqda. UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan moliyalashtirilgan loyihalar tarixiy obidalarni konservatsiya qilish va mustahkamlashga qaratilgan. Ayniqsa, tarixiy devoriy naqshlarni saqlash va qadimiy koshinlarni qayta tiklash ishlari katta ahamiyat kasb etmoqda. Xiva shahridagi Ichan-Qal'a majmuasi ham restavratsiya tajribasining yorqin namunasi hisoblanadi. Ushbu hududdagi madrasa, masjid va minoralar ehtiyotkorlik bilan ta'mirlanmoqda. Restavratsiya ishlari davomida mahalliy ustalar tajribasi va milliy an'analar muhim o'rin tutadi. Bu esa tarixiy obidalarning asl qiyofasini saqlab qolishga yordam bermoqda.

Zamonaviy yondashuvlar va muammolar

Bugungi kunda restavratsiya jarayonlarida zamonaviy texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. 3D modellashtirish, lazerli skanerlash va raqamli arxivlashtirish usullari tarixiy obidalarni aniq o'rganish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, muhandislik texnologiyalari yordamida zilzilalarga chidamli konstruksiyalar ishlab chiqilmoqda.

Biroq ayrim hollarda noto'g'ri restavratsiya ishlari tarixiy obidalarning autentikligiga zarar yetkazishi mumkin. Zamonaviy materiallardan ortiqcha foydalanish obidalarning tarixiy qimmatini kamaytiradi. Shu sababli restavratsiya jarayonida xalqaro standartlarga qat'iy rioya qilish zarur.

O'zbekistonda tarixiy obidalarni asrash bilan birga, ularni turizm infratuzilmasiga moslashtirish ham dolzarb masala hisoblanadi. Samarqand va Buxoroda amalga

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

oshirilayotgan keng ko'lamli rekonstruksiya ishlari sayyohlar oqimining ortishiga xizmat qilmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda tarixiy obidalarni restavratsiya qilish bo'yicha katta tajriba shakllangan. Samarqand, Buxoro va Xiva kabi tarixiy shaharlarda olib borilayotgan restavratsiya ishlari milliy madaniy merosni saqlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Kelajakda restavratsiya jarayonlarida innovatsion texnologiyalarni keng qo'llash, malakali mutaxassislar tayyorlash va xalqaro tajribalarni o'rganish muhim vazifalardan biri bo'lib qoladi. Tarixiy obidalarni asrash esa milliy o'zlikni saqlash va madaniy merosni kelajak avlodga yetkazishning muhim omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

UNESCO World Heritage Centre. Samarkand – Crossroad of Cultures.

UNESCO World Heritage Centre. Historic Centre of Bukhara.

UNESCO. Itchan Kala, Khiva.

O'zbekiston Respublikasi Madaniy meros agentligi materiallari.

Ahmedov A. Markaziy Osiyo me'morchiligi tarixi. Toshkent, 2020.

Shamsutdinov R. O'zbekiston tarixiy obidalari. Toshkent, 2019.

**EFFECTIVE METHODS OF PREVENTING DELINQUENCY
AMONG YOUTH**

Sariboyev Bahodir Ravshan o'g'li

National Guard of the Republic of Uzbekistan Surkhandarya Regional Department

E-mail: boxowkasariboyev22061991@gmail.com

Annotation: This article analyzes the causes of juvenile delinquency and explores effective methods for its prevention. It highlights the importance of preventive measures and emphasizes the role of family, educational institutions, and society in shaping youth behavior. The article also outlines ways to reduce crime by improving legal awareness and social responsibility among young people.

Keywords: youth, delinquency, prevention, legal culture, education, crime, social environment.

**YOSHLAR O'RTASIDA HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISHNING
SAMARALI USULLARI**

Sariboyev Bahodir Ravshan o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Milliy Gvardiyasi Surxandaryo viloyati bo'yicha

boshqarmasi

boxowkasariboyev22061991@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning kelib chiqish sabablari, ularni oldini olishning samarali usullari hamda profilaktika choralarning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, oila, ta'lim muassasalari va jamiyatning yoshlar tarbiyasidagi o'rni yoritilib, huquqiy madaniyatni oshirish orqali jinoyatchilikni kamaytirish yo'llari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: yoshlar, huquqbuzarlik, profilaktika, huquqiy madaniyat, tarbiya, jinoyatchilik, ijtimoiy muhit.

Аннотация: В данной статье рассматриваются причины правонарушений среди молодежи, а также эффективные методы их предупреждения и значение

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

профилактических мер. Особое внимание уделяется роли семьи, образовательных учреждений и общества в воспитании молодежи, а также путям снижения преступности через повышение правовой культуры.

Ключевые слова: молодежь, правонарушение, профилактика, правовая культура, воспитание, преступность, социальная среда.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda yoshlar jamiyatning eng faol va ta'sirchan qatlamlaridan biri hisoblanadi. Ularning dunyoqarashi, xulq-atvori va ijtimoiy faolligi jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ayrim hollarda yoshlar o'rtasida huquqbuzarlik holatlarining uchrab turishi dolzarb muammolardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu esa nafaqat ularning shaxsiy rivojiga, balki jamiyat barqarorligi va xavfsizligiga ham salbiy ta'sir qiladi.

Yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning kelib chiqishiga turli omillar — oiladagi muhit, ta'lim tizimidagi kamchiliklar, ijtimoiy nazoratning sustligi, shuningdek, zamonaviy axborot vositalarining noto'g'ri ta'siri sabab bo'lishi mumkin. Shu bois, ushbu muammoni chuqur o'rganish va uning oldini olishning samarali usullarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olishning samarali yo'llarini tahlil qilish, profilaktika choralarining ahamiyatini ochib berish hamda bu borada oila, ta'lim muassasalari va jamiyatning o'zaro hamkorligini kuchaytirish zaruratini asoslab berishdan iborat.

Yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning sabablari (chuqurlashtirilgan tahlil)

Yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning yuzaga kelishi ko'p omilli jarayon bo'lib, u individual, ijtimoiy va institutsional sabablar bilan bog'liq. Individual omillarga yoshlarning psixologik xususiyatlari, emotsional beqarorligi, o'zini namoyon qilishga bo'lgan ehtiyoj kiradi. Ayniqsa, o'smirlik davrida mustaqil qaror qabul qilishga intilish kuchayib, nazoratning sustligi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy omillar orasida oilaviy muhit yetakchi o‘rinni egallaydi. Nosog‘lom oilaviy munosabatlar, zo‘ravonlik, ota-onaning e‘tiborsizligi yoki haddan tashqari nazorati yoshlar ongida qarama-qarshi holatlarni yuzaga keltiradi. Bundan tashqari, tengdoshlar bosimi (peer pressure) ham muhim rol o‘ynaydi — yoshlar ko‘pincha o‘z guruhiga moslashish uchun huquqqa zid harakatlarga qo‘l urishi mumkin.

Institutsional omillar sifatida ta‘lim tizimidagi kamchiliklar, yoshlar bandligini ta‘minlashdagi muammolar, bo‘sh vaqt infratuzilmasining yetarli emasligi ko‘rsatib o‘tiladi. Shu bilan birga, raqamli muhitda nazoratning sustligi va zararli kontentlarning keng tarqalganligi ham zamonaviy xavf omillaridan biridir.

Profilaktika choralarining tizimli yondashuvi

Huquqbuzarliklarning oldini olishda tizimli va kompleks yondashuv muhim ahamiyatga ega. Profilaktika uch bosqichda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

- **Birlamchi profilaktika** — barcha yoshlar qatlamiga qaratilib, huquqiy ong va madaniyatni shakllantirishni nazarda tutadi. Bu bosqichda ta‘lim muassasalari asosiy rol o‘ynaydi.
- **Ikkilamchi profilaktika** — xavf guruhiga kiruvchi yoshlar bilan individual ishlashni o‘z ichiga oladi.
- **Uchlamchi profilaktika** — huquqbuzarlik sodir etgan shaxslarning qayta ijtimoiylashuviga qaratiladi.

Mazkur yondashuv samaradorligini oshirish uchun idoralararo hamkorlik muhim hisoblanadi. Ichki ishlar organlari, ta‘lim tizimi, sog‘liqni saqlash muassasalari va jamoatchilik institutlari o‘rtasida uzviy aloqani yo‘lga qo‘yish zarur.

Yoshlar bilan individual ishlash va psixologik yondashuvlar

Har bir yoshning shaxsiy xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda individual yondashuvni qo‘llash muhimdir. Psixologik diagnostika orqali muammoli xulq-atvorning ildiz sabablarini aniqlash mumkin. Shu asosda psixokorreksion dasturlar ishlab chiqilib, yoshlarning ijtimoiy moslashuviga ko‘maklashiladi.

Motivatsion suhbatlar, mentoring tizimi va ijtimoiy-pedagogik yordam usullari ham samarali hisoblanadi. Ayniqsa, ijtimoiy himoyaga muhtoj yoshlar bilan ishlashda kompleks yondashuv talab etiladi.

Probatsiya va rehabilitatsiya tizimining o‘rni

Huquqbuzarlik sodir etgan yoshlarni qayta ijtimoiylashtirishda probatsiya tizimi muhim rol o‘ynaydi. Probatsiya nazoratidagi shaxslar bilan olib boriladigan ishlar ularning jamiyatga moslashuvini ta’minlashga qaratilgan. Bu jarayonda ta’lim, kasb-hunar o‘rganish, psixologik yordam va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash choralari muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, jazodan ko‘ra tarbiyaviy va tiklovchi (restorativ) yondashuvlarni qo‘llash yoshlar o‘rtasida qayta jinoyatchilikni kamaytirishda samarali natija beradi.

Xorijiy tajriba va uni qo‘llash imkoniyatlari

Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yoshlar bilan ishlashda profilaktika dasturlarini erta bosqichda boshlash yuqori samara beradi. Masalan, maktablarda maxsus ijtimoiy pedagoglar faoliyati, yoshlar markazlari va rehabilitatsiya dasturlari keng joriy etilgan.

Ushbu tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish orqali yoshlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish tizimini yanada takomillashtirish mumkin. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yoshlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olishda kompleks, tizimli va ilmiy asoslangan yondashuvlar yuqori samaradorlikka ega. Xususan, AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya va Yaponiya kabi davlatlarda profilaktika ishlari erta bosqichdan boshlanib, davlat va jamiyat institutlarining uzviy hamkorligiga asoslanadi.

AQSh tajribasida “community policing” (jamoalar bilan hamkorlikda ishlash) modeli keng qo‘llaniladi. Bu yondashuvga ko‘ra, huquqni muhofaza qiluvchi organlar aholiga yaqinlashib, ayniqsa yoshlar bilan ishonchli munosabatlarni shakllantirishga intiladi. Maktablarda faoliyat yurituvchi maktab inspektorlari (School Resource Officers) yoshlar bilan doimiy aloqada bo‘lib, huquqbuzarliklarning oldini olishga xizmat qiladi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Buyuk Britaniyada esa yoshlar bilan ishlashda “early intervention” (erta aralashuv) konsepsiyasi ustuvor hisoblanadi. Bu tizimda xavf guruhiga kiruvchi bolalar va o‘smirlar erta aniqlanib, ular bilan psixologlar, ijtimoiy xodimlar va pedagoglar hamkorlikda ishlaydi. Natijada huquqbuzarlik sodir etish ehtimoli sezilarli darajada kamayadi.

Germaniyada yoshlar jinoyatchiligiga qarshi kurashishda ijtimoiy reabilitatsiya va ta’limga katta e’tibor qaratiladi. Bu yerda jazolashdan ko‘ra, tarbiyaviy va ijtimoiylashtiruvchi choralar ustuvor hisoblanadi. Maxsus yoshlar sudlari va probatsiya xizmatlari orqali har bir holat individual tarzda ko‘rib chiqiladi.

Yaponiya tajribasi esa ijtimoiy intizom va jamoaviy mas’uliyatga asoslanganligi bilan ajralib turadi. Bu mamlakatda maktab, oila va mahalla o‘rtasidagi hamkorlik juda kuchli yo‘lga qo‘yilgan. “Koban” tizimi (mahalliy politsiya punktlari) orqali aholiga yaqin nazorat va tezkor profilaktika ishlari amalga oshiriladi.

Shuningdek, Skandinaviya davlatlarida (Norvegiya, Shvetsiya) yoshlar bilan ishlashda ijtimoiy tenglik, psixologik qo‘llab-quvvatlash va bepul ta’lim tizimi muhim omil sifatida qaraladi. Bu esa jinoyatchilik darajasining past bo‘lishiga xizmat qiladi.

Xorijiy tajribalarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, quyidagi omillar eng samarali hisoblanadi:

- erta profilaktika va xavf guruhlarini aniqlash
- individual yondashuv va psixologik yordam
- ta’lim va bandlikni ta’minlash
- jamoatchilik va davlat organlari hamkorligi
- jazodan ko‘ra reabilitatsiyaga ustuvorlik berish

Ushbu tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish orqali O‘zbekistonda ham yoshlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish tizimini yanada takomillashtirish mumkin. Ayniqsa, mahalla institutidan samarali foydalanish, raqamli texnologiyalarni joriy etish

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

va yoshlar bilan individual ishlash mexanizmlarini kuchaytirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish bugungi kunda jamiyat oldida turgan eng muhim va dolzarb vazifalardan biridir. Ushbu muammo ko'p qirrali bo'lib, uni hal etish faqatgina birgina tizim yoki tashkilot zimmasiga yuklab qo'yilishi mumkin emas. Aksincha, oila, ta'lim muassasalari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, mahalla va keng jamoatchilikning o'zaro hamkorligi asosida kompleks yondashuvni talab etadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, huquqbuzarliklarning asosiy sabablari ijtimoiy muhit, tarbiyadagi kamchiliklar, yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etilmagani hamda huquqiy savodxonlikning yetarli darajada emasligi bilan bog'liq. Shu sababli, profilaktika choralarini kuchaytirish, ayniqsa, erta bosqichda ta'sir o'tkazish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, xorijiy tajribalar tahlili natijasida aniqlanishicha, yoshlar bilan individual ishlash, psixologik yordamni kuchaytirish, ta'lim va bandlikni ta'minlash hamda jazolashdan ko'ra rehabilitatsiya va ijtimoiylashtirishga urg'u berish yuqori samaradorlik beradi. Bu yondashuvlar yoshlarning ijtimoiy hayotga moslashuvini osonlashtirib, qayta huquqbuzarlik sodir etish ehtimolini kamaytiradi.

Kelgusida yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish tizimini takomillashtirish uchun zamonaviy texnologiyalardan keng foydalanish, profilaktika ishlarini raqamlashtirish, shuningdek, yoshlarning qiziqish va ehtiyojlaridan kelib chiqib individual dasturlar ishlab chiqish zarur. Eng muhimi, har bir yoshga e'tibor va mas'uliyat bilan yondashish orqali sog'lom, huquqiy ongga ega va faol fuqarolik pozitsiyasiga ega avlodni tarbiyalash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi. (2014). *Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risidagi Qonun*. Toshkent.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2021). *Yoshlar siyosatini qo‘llab-quvvatlashga oid farmon va qarorlar to‘plami*. Toshkent.
3. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. (2022). *Huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘yicha yillik hisobot*. Toshkent.
4. Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
5. Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672–682.
6. Farrington, D. P. (2005). Childhood origins of antisocial behavior. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12(3), 177–190.
7. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2020). *Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders*. Vienna.
8. World Bank. (2019). *Youth at Risk: Preventing Crime and Violence*. Washington, DC: World Bank Publications.
9. Sherman, L. W. (1997). *Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising*. Washington, DC: National Institute of Justice.
10. Farrington, D. P., & Welsh, B. C. (2007). *Saving children from a life of crime: Early risk factors and effective interventions*. Oxford University Press.

Tutor Activities, Innovative Approaches, and the Importance of the Tutoring System at Kokand State University

Abbasova Yulduz Shukurovna

Tutor at Kokand State University

Annotation

This article highlights the activities of tutors at Kokand State University, their role in working with students, their significance in today's education system, as well as innovative proposals and initiatives aimed at further developing tutoring activities. In addition, the article provides a comprehensive analysis of the tutor's responsibilities not only as a supervisor, but also as an advisor, motivator, and educator.

Keywords

Tutor, student, quality of education, innovation, mentoring, youth engagement, university, spiritual and educational activities, modern education.

Kirish

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida talabalarning bilim olishi, ijtimoiy faolligi va ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishda tyutorlarning o'rni tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, Qo'qon Davlat Universitetida faoliyat olib borayotgan tyutorlar talabalar bilan individual ishlash, ularning muammolarini o'rganish va yechim topishda muhim ko'prik vazifasini bajarmoqda.

Tyutor — bu faqatgina davomat nazoratchisi emas, balki talabaning universitet hayotidagi eng yaqin ko'makchisi hisoblanadi. U talabalarni dars jarayonlariga moslashtirish, ijtimoiy muammolarini tinglash, ota-onalar bilan hamkorlik qilish va yoshlarni turli zararli illatlardan asrashda katta mas'uliyatni zimmasiga oladi.

Tyutor faoliyatining asosiy yo'nalishlari

Tyutorlarning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Talabalar bilan individual ishlash

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Har bir talabaning qiziqishi, muammosi va imkoniyatini o‘rganish tyutor faoliyatining muhim qismidir. Davomati past yoki ijtimoiy himoyaga muhtoj talabalar bilan alohida suhbatlar tashkil etiladi.

2. Ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni tashkil etish

Tyutorlar talabalarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish maqsadida:

davra suhbatlari;

kitobxonlik kechalari;

sport musobaqalari;

teatr va konsert tashriflari;

“5 muhim tashabbus” doirasidagi tadbirlarni tashkil etadilar.

3. Ota-onalar bilan hamkorlik

Talabaning ta’limdagi muvaffaqiyati ko‘p jihatdan ota-ona bilan aloqaga bog‘liq. Tyutorlar ota-onalar bilan muntazam suhbatlar olib borib, talabalar tarbiyasi va davomati bo‘yicha ma’lumot almashadilar.

4. Ijarada va TTJda yashovchi talabalar bilan ishlash

Talabalarning yashash sharoiti, xavfsizligi va bo‘sh vaqtini mazmunli o‘tkazishi ustidan monitoring olib boriladi.

Tyutorlik faoliyatida amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan innovatsiyalar

Zamonaviy ta’lim tizimida tyutorlik faoliyatiga innovatsion yondashuvlarni joriy qilish muhim ahamiyatga ega.

1. “Raqamli tyutor” platformasi

Talabalar davomati, psixologik holati, ijtimoiy faolligi va murojaatlarini yagona elektron platforma orqali monitoring qilish mumkin.

2. “Mentor-talaba” loyihasi

Yuqori bosqich talabalari birinchi kurs talabalariga mentor sifatida biriktirilsa, moslashuv jarayoni osonlashadi.

3. Psixologik yordam klublari

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Stress, tushkunlik va motivatsiya muammolarini kamaytirish uchun tyutor va psixolog hamkorligida maxsus treninglar tashkil etilishi mumkin.

4. “Bir kun — bir motivatsiya” loyihasi

Har kuni talabalar guruhiga motivatsion fikrlar, foydali tavsiyalar yoki muvaffaqiyat hikoyalarini yuborish orqali ularning faolligini oshirish mumkin.

5. Sun’iy intellekt asosida monitoring

Talabaning davomati va faolligiga qarab xavf guruhidagi talabalarni aniqlovchi tizim yaratish mumkin.

Tyutorning jamiyatdagi va ta’limdagi ahamiyati

Tyutorlar yoshlarning kelajagini shakllantirishda katta o‘rin tutadi. Chunki:

talabalarni noto‘g‘ri yo‘ldan qaytaradi;

ularning muammolarini vaqtida aniqlaydi;

ijtimoiy moslashuviga yordam beradi;

ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi;

yoshlar va universitet o‘rtasidagi ishonchli bog‘lovchi hisoblanadi.

Bugungi globallashuv davrida yoshlarning ma’naviy immunitetini mustahkamlashda tyutorlarning o‘rni nihoyatda muhimdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Qo‘qon Davlat Universitetida tyutorlik faoliyati talabalar bilan ishlashning muhim va ajralmas qismi hisoblanadi. Tyutorlar yoshlarning nafaqat bilim olishi, balki ularning ma’naviy, ijtimoiy va psixologik rivojlanishida ham katta rol o‘ynaydi. Tyutorlik tizimiga innovatsion texnologiyalar va zamonaviy yondashuvlarni joriy etish esa ta’lim samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

**THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LOANWORDS IN UZBEK
LINGUISTICS**

Abdujabbarova Feruza Abdunazarovna

Associate Professor, Department of Pedagogy of Lifelong Learning Oriental
University PhD in Philological Sciences

E-mail: feruzaabdujabbarova@yandex.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9348-8484>

Farmonova Aziza Abdurauf qizi

4th-year student of English Philology

Annotation

This article analyzes the role and significance of borrowed words in Uzbek linguistics. It highlights the enrichment of the Uzbek vocabulary through internal and external sources, with particular attention to the contribution of loanwords to language development. The study also examines common Turkic words, native Uzbek derivatives, and lexical units borrowed from Tajik, Arabic, Russian, and European languages. The article scientifically explains the historical, social, and cultural factors influencing the process of lexical borrowing in the Uzbek language.

Keywords: borrowed words, lexicon, common Turkic words, Uzbek language, language development, international words, Arabic layer, Russian layer, vocabulary composition.

**O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA O‘ZLASHMA SO‘ZLARNING ROLI VA
AHAMIYATI**

Abdujabbarova Feruza Abdunazarovna Oriental Univeriseti Uzluksiz ta’lim
pedagogikasi kafedrasi dotsenti filologiya fanlari nomzodi

feruzaabdujabbarova@yandex.com

<https://orcid.org/0000-0002-9348-8484>

Farmonova Aziza Abdurauf qizi

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Ingliz filologiyasi 4- kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada o‘zbek tilshunosligida o‘zlashma so‘zlarning roli va ahamiyati tahlil qilinadi. O‘zbek tili lug‘at tarkibining ichki va tashqi manbalar asosida boyib borishi, ayniqsa, boshqa tillardan kirib kelgan so‘zlarning til taraqqiyotidagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, umumturkiy so‘zlar, o‘zbekcha yasalma so‘zlar hamda tojik, arab, rus va Yevropa tillaridan o‘zlashgan birliklarning leksik tizimdagi vazifasi misollar asosida ochib berilgan. Maqolada o‘zlashma so‘zlarning tarixiy, ijtimoiy va madaniy omillar bilan bog‘liq jihatlari ilmiy asosda bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zlashma so‘zlar, leksika, umumturkiy so‘zlar, o‘zbek tili, til taraqqiyoti, internatsional so‘zlar, arabcha qatlam, ruscha qatlam, lug‘at tarkibi.

KIRISH

O‘zbek tili o‘zining ko‘p asrlik tarixiy taraqqiyoti davomida lug‘at tarkibini o‘z ichki manbalari¹ hisobiga boyitib, takomillashtirib keldi. Bunday qonuniyatga ko‘ra, o‘z qatlam negizlari asosida yangi so‘zlar yasaldi, mavjud so‘z ma‘nolari kengaytirildi, ba‘zi so‘zlarga qo‘shimcha vazifalar yuklandi, adabiy tilga xalq shevalaridan turli davrlarda, ehtiyojga ko‘ra, so‘zlar qabul qilindi.

O‘zbek tili lug‘at tarkibining boyishida ichki manba imkoniyatlari muhim asos hisoblanadi. Shunga qaramasdan, dunyodagi hech bir til o‘z ichki manbalarigagina tayanib ish ko‘rmaganidek, o‘zbek tili uchun ham faqat o‘z so‘zlari, o‘z qatlam boyligi va imkoniyatlarigagina kifoya qilmaydi. O‘zbek tili lug‘at tarkibining boyish va takomillashuvida tashqi manba muhim rol o‘ynaydi.

Umuman har qanday til sof holda yashay olmaydi. Turli tillarning turli tarixiy sharoitlarda o‘zaro ma‘lum munosabatda bo‘lishi qonuniy holdir. Bunday munosabat aloqada bo‘lgan tillar rivojida ayniqsa uning lug‘at tarkibida ma‘lum izlari qoldirishi

¹ Shimoliy Afg‘oniston o‘zbeklari etnografik leksikasining tarixiy-etimologik xususiyatlari 2021 / Muhammad Humayun Nadin

mumkin. Shu sababli ham dunyodagi barcha tillar lug‘at tarkibidagi, jumladan o‘zbek tilining lug‘at tarkibidagi o‘zgarishlar uchun umumiy bo‘lgan ikki qonuniyat kuzatiladi²:

- 1) eskini yangi bilan almashtirish;
- 2) boshqa tillardan so‘z qabul qilish.

Demak, o‘zbek tilining lug‘at tarkibi o‘z taraqqiyotida ikki manbaga tayaqnadi:

- a) ichki manba;
- b) tashqi manba.

ADABIYOTLAR SHARHI

O‘zbek tilshunosligida o‘zlashma so‘zlar masalasi uzoq yillardan buyon tilshunos olimlar tomonidan ilmiy jihatdan tadqiq etib kelinmoqda. Til lug‘at tarkibining boyishi, xalqaro madaniy va ijtimoiy aloqalarning kuchayishi natijasida o‘zlashma birliklarning til taraqqiyotidagi o‘rni yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, o‘zbek tili leksikasining shakllanishida arab, fors-tojik, rus va Yevropa tillaridan kirib kelgan so‘zlarning tutgan o‘rni alohida e‘tiborga loyiqdir.

A. Hojiyev o‘zining “O‘zbek tili leksikologiyasi” asarida o‘zbek tili lug‘at tarkibini tarixiy va genetik jihatdan tahlil qilib, o‘zlashma qatlam tilning semantik imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim omillardan biri ekanligini ta’kidlaydi. Olimning fikricha, o‘zlashma so‘zlar tilning nominativ ehtiyojlarini qondirish bilan birga, ilmiy-uslubiy va ijtimoiy-siyosiy terminologiyaning shakllanishida ham muhim rol o‘ynaydi.

Sh. Rahmatullayev “Hozirgi o‘zbek adabiy tili” nomli tadqiqotida o‘zbek tili leksikasining shakllanish bosqichlarini yoritib, arabcha va forsha qatlamning tarixiy taraqqiyotdagi o‘rniga alohida to‘xtaladi. U o‘zlashma so‘zlarning fonetik va morfologik moslashuv jarayonlarini ham ilmiy asosda izohlaydi.

A. Abduazizov til va jamiyat munosabatlarini tahlil qilar ekan, tillararo aloqalar natijasida yuzaga keladigan leksik o‘zgarishlarni tabiiy lingvistik hodisa sifatida baholaydi. Olimning qarashlariga ko‘ra, o‘zlashma so‘zlar xalqning madaniy, siyosiy va

² Adabiy tilning shakllanishida uslublar taraqqiyoti 2021 / Sarvinoz Sayid qizi Sharipova

iqtisodiy taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular tilning kommunikativ imkoniyatlarini boyitadi.

N. Mahmudov “Til va jamiyat” asarida tilning ijtimoiy tabiatini ochib berar ekan, globalizatsiya sharoitida xorijiy tillardan kirib kelayotgan birliklarning o‘zbek tiliga ta’sirini tahlil qiladi. Muallif internatsional so‘zlarning zamonaviy kommunikatsiya va ilm-fan taraqqiyotidagi ahamiyatini alohida qayd etadi.

A. Nurmonov o‘zbek tilshunosligi tarixiga bag‘ishlangan tadqiqotlarida o‘zlashma qatlamning shakllanish tarixini o‘rganib, turli davrlarda o‘zbek tiliga kirgan birliklarning lingvistik xususiyatlarini ko‘rsatadi. Olim o‘zlashma so‘zlarning til tizimiga moslashishida tarixiy omillarning muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi.

P. Nazarovning “O‘zbek tiliga o‘zlashgan so‘zlar xususida” nomli maqolasida o‘zlashma birliklarning semantik va funksional jihatlari tahlil qilinadi. Muallif o‘zbek tilidagi o‘zlashmalarni manba tiliga ko‘ra tasniflab, ularning nutqdagi faolligini ilmiy misollar asosida ko‘rsatadi.

Shuningdek, Sharipova S. hamda Muhammad Humayun Nadimning ilmiy ishlari o‘zbek tili leksikasining tarixiy-etimologik shakllanishi va uslubiy taraqqiyotini o‘rganishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu tadqiqotlarda o‘zlashma qatlamning xalq tarixi, madaniyati va etnik aloqalar bilan bog‘liqligi yoritilgan.

Umuman olganda, o‘zbek tilshunosligida o‘zlashma so‘zlar masalasi til taraqqiyoti, lug‘at boyligining kengayishi va milliy tilning zamonaviy rivojlanish jarayonlari bilan uzviy bog‘liq holda tadqiq etib kelinmoqda. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘zlashma so‘zlar o‘zbek tilining leksik tizimida muhim o‘rin egallab, tilning kommunikativ va nominativ imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda o‘zbek tilshunosligida o‘zlashma so‘zlarning roli va ahamiyatini aniqlash maqsadida bir qator ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini o'zbek va xorijiy tilshunos olimlarning leksikologiya, etimologiya, sotsiolingvistika hamda tillararo aloqalar masalasiga bag'ishlangan ilmiy qarashlari tashkil etdi.

Tadqiqot davomida tarixiy-qiyosiy metod orqali arab, fors-tojik, rus va Yevropa tillaridan o'zlashgan birliklarning kelib chiqishi va rivojlanish bosqichlari tahlil qilindi, leksik-semantik tahlil metodi orqali o'zlashma so'zlarning ma'no xususiyatlari, semantik o'zgarishlari hamda nutqdagi funksional vazifalarini o'rganishda foydalanildi.

Tadqiqot materiali sifatida o'zbek tilshunosligiga oid ilmiy adabiyotlar, lug'atlar, maqolalar hamda zamonaviy ommaviy axborot vositalarida uchraydigan o'zlashma birliklardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Demak, o'zbek tili leksik tarkibidagi so'zlar genetik jihatdan faqatgina qadimiy turkiy qabila tillari leksikasiga (umumturkiy so'zlarga) borib taqalmaydi. Unda o'z qatlam so'zlaridan tashqari boshqa tillardan turli davrlarda qabul qilingan so'zlar ham mavjud.

O'zbek xalqi qardosh bo'lmagan tojiklar bilan qadimdan aloqada bo'lgan. Shu tarixiy sabablar bilan bog'liq holda arab, ruslar bilan aloqada bog'lagan. Hozirgi davrga kelib bir qancha xorijiy davlatlar bilan do'stona aloqalar o'rnatgan. Bular o'zbek tili leksikasiga ko'plab so'zlarning o'zlashishiga sabab bo'lmoqda.

Hozirgi o'zbek tili leksikasi tarixiy jihatdan ikki qatlamga ajratiladi:

1. O'z qatlam.
2. O'zlashgan qatlam.

O'z qatlam. O'z qatlamga umumturkiy so'zlar va o'zbekcha so'zlar kiradi.

1. Umumturkiy so'zlar. Ko'pchilik turkiy xalqlar tilida qo'llanadigan, barcha turkiy tillar uchun umumiy bo'lgan so'zlar umumturkiy so'zlar deyiladi. Bu so'zlar turkiy qabilalarning goh qo'shilishi, goh ajralishi natijasida yuzaga kelgan, hozirda turkiy xalqlar deb nomlanadigan kishilar tiliga mansub so'zlardir. Oltoy tillar oilasining

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

turkiy guruhida (turkumida) 24 ta til: o‘zbek, qozoq, uyg‘ur, boshqird, qirg‘iz, qoraqalpoq, turkman, ozarbayjon, nog‘ay, tatar, chuvash, yoqut, tuva, shor, qoraim, qomiq, gagauz, xakas, balqar, oyrot, karagas, turk, qorachoy, oltoy turklari tillari mavjud.

Umumturkiy so‘zlar hozirgi o‘zbek tili leksikasining asosiy qismini, deyarli yarmini tashkil qiladi.

Umumturkiy so‘zlar turli sohalarga oid bo‘lib, ularga narsa-shaxs, belgi, miqdor, harakat, his-tuyg‘u bildiradigan so‘zlar kiradi: kishi, oyoq, qo‘l, bosh, ko‘z, qosh, qizil, ko‘k, yashil, oq, bir, ikki, uch, to‘rt, o‘n, kel, tur, yot, o‘tir, o‘l, ur, yaxshi, yomon, sen, u, biz, siz, ular, asta, sekin, tez kabi.

2. O‘zbekcha so‘zlar. O‘zbek tili sharoitida o‘zbek tili va boshqa til elementlari asosida yaratilgan so‘zlar o‘zbekcha so‘zlar deyiladi. O‘zbekcha so‘zlar o‘zbek tilining o‘z ichki imkoniyatlari asosida, o‘z qonuniyatlari asosida yaratiladi. Bunda quyidagi holatlar kuzatiladi:

1. Asli o‘zbekcha so‘zlarga shu tildagi so‘z yasovchi qo‘shimchalar yordamida hosil qilingan so‘zlar: ter+im+chi, bir+lash+ma, qo‘l+lan+ma, o‘t+kaz+gich, tur+g‘un, bola+larcha.

2. Boshqa tildan o‘zlashgan so‘zlarga o‘zbek tilidagi yasovchi qo‘shimchalarni qo‘shish bilan yasalgan so‘zlar: a) tojikcha so‘zlardan yasalgan so‘zlar: mard+lik, jang+chi, do‘st+lik, pul+siz; b) arabcha so‘zlardan yasalgan so‘zlar: rahbar+lik, qimmat+li, shifo+la+moq, nifoq+chi, nomus+li; v) ruscha-internotsional so‘zlardan yasalgan so‘zlar: sport+chi, razvedka+chi, beton+la+moq, ekskavator+chi.

3. Boshqa tillardan kirgan yasovchi qo‘shimchalar yordamida o‘z va o‘zlashma so‘zlardan hosil qilingan so‘zlar: til+shunos, mehnat+kash, chizma+kash, kitob+xon, ilm+iy, vagon+so‘z va boshqalar.

O‘zlashgan qatlam. Hozirgi o‘zbek tilining lug‘at tarkibiga tarixiy sabablarga ko‘ra boshqa tillardan ko‘plab so‘zlar kirib kelgan. O‘zbek tiliga boshqa tillardan kirib

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

kelgan soʻzlar oʻzlashgan soʻzlar (olinma soʻzlar) deb yuritiladi. Oʻzlashgan soʻzlar uygʻur, tojik, arab, rus, nemis, fransuz, ispan, ingliz va boshqa tillarga oid.

Oʻzbek tiliga boshqa tillardan kirib kelgan soʻzlarni quyidagi qatlamlarga boʻlish mumkin³:

1. Tojikcha soʻzlar: osmon, oftob, bahor, baho, barg, daraxt, mirob, dasta, bemor, gisht, dasht, xonadon, shogird, xaridor, mard, kam, chala, balki, agar, ham kabi.

2. Arab tilidan oʻzlashgan soʻzlar. Arabcha soʻzlar oʻzbek tiliga VII-VIII asrlardan boshlab kirgan. Bu hol arablarning Markaziy Osiyoni bosib olishi bilan bogʻliq. Kitob, maktab, xalq, maorif, shoir, maʼno, ilhom, kasb, qassob, sanʼat, asbob, bino, imorat, ovqat, gʻalla, fil, parranda, hasharot, inson, odam, oila, amma, xola, dimogʻ, idora kabi.

3. Ruscha-internotsional soʻzlar. XIX asrning 2-yarmidan Markaziy Osiyo, jumladan, Oʻzbekiston chor Rossiyasining mustamlaka mamlakatiga aylandi. Rus tilining oʻzbek tiliga taʼsiri shu davrdan boshlandi. Rus tilidan, rus tili orqali boshqa tillardan koʻplab soʻzlar oʻzlashdi.

Oʻzbek tiliga rus tilidan va rus tili orqali Evropa xalqlari tillaridan (fransuz, italyan, nemis, ingliz, ispan) soʻz kirishi ikki tarixiy davrni oʻz ichiga oladi⁴:

1. XIX asrning 2-yarmidan XX asrning boshlarigacha boʻlgan davr.(1917 yildan keyingi davr).

Rus tilidan soʻzlar ikki yoʻl bilan oʻzlashdi:

1. Rus ishchilari, ustalari, rus askarlari, chinovniklarining mahalliy aholi bilan turli xildagi aloqalari bilan ogʻzaki nutq orqali: chilon (chlen), adbakat (advokat), apisor (ofitser), iskalat (sklad), axran (oxrana), choynay (choynak) kabi.

2. Matbuot orqali: ayrapilan (aeroplan), pabrik (fabrika), poshta (pochta), zovut (zavod), uez (uezd), kridit (kredit), banka (bank), veksil (veksil) kabi.

³ Назаров Пўлат Жўрамуродович, Ўзбек тилига ўзлашган сўзлар хусусида. Хорижий филология №4, 2019 йил – В.55

⁴ Алиев А., Содиқов Қ, Ўзбек адабий тили тарихидан. Тошкент “Ўзбекистон”1994. –Б. 26.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Rus tili orqali kirgan soʻzlarning baʼzilari dunyodagi koʻpgina xalqlarning tilida tovush tomoni deyarli oʻzgartirilmay ishlatiladigan xalqaro soʻzlardir. Ular, odatda, internotsional (baynalminal) soʻzlar deb yuritiladi. Oʻzbek tiliga oʻzlashgan internotsional soʻzlar tarixiy jihatdan quyidagi tillarga mansub:

1. Rus tiliga: sudya, samolyot, stol, stul, tok, ruchka kabi.
2. Lotin tiliga: reviziya, nota, metall, refleks, rezina, general, kapital, kanal, plan, direktor, radio kabi.
3. Grek tiliga: grammatika, pedagog, talant, tezis, kafedra, poeziya, poema, metr, neft, taktika, parallel kabi.
4. Nemis tiliga: raketa, kran, shaxta, rolik, politsiya kabi.
5. Ingliz tiliga: chempion, futbol, dollar kabi.
6. Frantsuz tiliga: roman, palto, serjant, ministr, bank kabi.

Rus tili va rus tili orqali boshqa tillardan kirgan soʻzlar ijtimoiy-siyosiy hayotga, sanoat, qishloq xoʻjaligi, fan-texnika, madaniy-oʻqituv, sanʼat, savdo, sport, harbiy sohaga doir⁵.

Hozirgi Yevropa tillaridan soʻzlar bevosita aloqalar orqali oʻzlashmoqda. Masalan, oʻz navbatida soʻzlar oʻzbek tilidan rus tiliga ham oʻzlashmoqda: oʻrik, anjir, somsa (uryuk, injir, samsa) kabi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, oʻzlashma soʻzlar oʻzbek tili lugʻat tarkibining muhim va ajralmas qismini tashkil etadi. Tilning tarixiy taraqqiyoti davomida boshqa xalqlar bilan olib borilgan siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ilmiy aloqalar natijasida oʻzbek tiliga koʻplab xorijiy birliklar kirib kelgan. Ayniqsa, arab, fors-tojik, rus hamda Yevropa tillaridan oʻzlashgan soʻzlar tilning leksik boyligini kengaytirib, yangi tushuncha va terminlarni ifodalash imkoniyatini yaratgan.

Oʻzlashma soʻzlar nafaqat lugʻat tarkibini boyitadi, balki tilning kommunikativ,

⁵ Алиев А., Содиқов Қ. Ўзбек адабий тили тарихидан. Тошкент “Ўзбекистон” 1994. –Б. 20.

nominativ va uslubiy imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Shu bilan birga, o‘zlashma birliklar o‘zbek tilining ichki qonuniyatlariga moslashib, fonetik, morfologik va semantik jihatdan milliy til tizimining tarkibiy qismiga aylangan.

Bugungi globallashuv davrida fan-texnika, axborot texnologiyalari va xalqaro munosabatlarning rivojlanishi natijasida o‘zlashma so‘zlarning kirib kelish jarayoni yanada faollashmoqda. Bu esa tilshunoslikda o‘zlashma qatlamni ilmiy jihatdan o‘rganish, ularning me‘yoriy qo‘llanishini belgilash hamda milliy til taraqqiyotidagi o‘rnini aniqlash zaruratini kuchaytiradi.

Demak, o‘zlashma so‘zlar o‘zbek tilining rivojlanishida muhim omillardan biri bo‘lib, ular tilning boyishi, zamonaviylashuvi va xalqaro ilmiy-madaniy maydondagi imkoniyatlarining kengayishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Алиев А., Содиқов Қ. Ўзбек адабий тили тарихидан. – Тошкент: Ўзбекистон, 1994.
2. Назаров Пўлат Жўрамуродович. “Ўзбек тилига ўзлашган сўзлар хусусида.” // Хорижий филология, №4, 2019. – Б. 55–59.
3. Sharipova S. Adabiy tilning shakllanishida uslublar taraqqiyoti. – Toshkent, 2021.
4. Muhammad Humayun Nadim. Shimoliy Afg‘oniston o‘zbeklari etnografik leksikasining tarixiy-etimologik xususiyatlari. – 2021.
5. Ҳожиев А. Ўзбек тили лексикологияси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1981.
6. Раҳматуллаев Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент: Университет, 2006.
7. Абдуазизов А. Тилшунослик назариясига кириш. – Тошкент: Шарқ, 2010.
8. Nurmonov A. O‘zbek tilshunosligi tarixi. – Toshkent: Fan, 2002.
9. Jamolxonov H. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Talqin, 2005.
10. Mahmudov N. Til va jamiyat. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2013.

**AUTHORIAL NEOLOGISMS AND OCCASIONALISMS OF
MILITARY VOCABULARY IN WARHAMMER 40,000 TEXTS**

Adaev Georgiy Borisovich

Student, Chirchiq State Pedagogical University

georgijadaev602@gmail.com

Scientific adviser: Akmalxonov Saidfozilxon

Teacher, Chirchik State Pedagogical University

akmalxonovsaidfozil@gmail.com

ABSTRACT. This article examines lexical innovation in the military discourse of Warhammer 40,000 fiction published by Black Library, focusing on the structural, semantic and stylistic characteristics of neologisms and occasionalisms. The study analyzes how military science fiction constructs specialized terminology for futuristic warfare, institutions and technologies through processes of compounding, derivation, pseudo-Latin formation and semantic reinterpretation. Particular attention is paid to the distinction between stable terminological neologisms and context-dependent occasionalisms functioning as expressive stylistic devices. The research is based on continuous sampling from the novels *Horus Rising* and *False Gods*, with lexical units classified according to semantic domain, word-formation mechanism and degree of systemic stability. The analysis demonstrates that Warhammer terminology performs multiple functions simultaneously: it contributes to world-building, reinforces ideological structures, simulates bureaucratic and military realism, and intensifies narrative expressiveness. The article further argues that lexical innovation in military fantasy discourse represents not only a nominative process but also a mechanism of stylistic foregrounding and conceptual construction. The findings show that Warhammer 40,000 develops a hybrid lexical system in which terminological precision coexists with metaphorical and ideological symbolism, creating a distinctive military-fantasy linguistic environment.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Keywords: neologism; occasionalism; linguistic creativity; military discourse; Warhammer 40,000; military fantasy; lexical innovation; science fiction discourse; word formation; stylistic foregrounding

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola Black Library tomonidan nashr etilgan Warhammer 40,000 asarlaridagi harbiy diskursda uchraydigan leksik innovatsiyalarni, xususan neologizm va okkazonalizmlarning strukturaviy, semantik hamda stilistik xususiyatlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda harbiy ilmiy fantastika futuristik urushlar, institutlar va texnologiyalarni ifodalash uchun maxsus terminologiyani qanday qilib kompozitsiya, derivatsiya, psevdolotin shakllari va semantik qayta talqin orqali yaratishi ko‘rib chiqiladi. Barqaror terminologik neologizmlar bilan kontekstga bog‘liq, ekspressiv stilistik vosita sifatida xizmat qiluvchi okkazonalizmlar o‘rtasidagi farqqa alohida e‘tibor qaratiladi. Tadqiqot materiali sifatida *Horus Rising* va *False Gods* romanlari tanlab olinib, ulardagi leksik birliklar uzluksiz tanlash usuli orqali yig‘ildi hamda semantik soha, so‘z yasash mexanizmi va tizimli barqarorlik darajasiga ko‘ra tasniflandi. Tahlil natijalari Warhammer terminologiyasi bir vaqtning o‘zida bir nechta funksiyalarni bajarishini ko‘rsatadi: u badiiy olam qurilishiga xizmat qiladi, mafkuraviy tuzilmalarni mustahkamlaydi, byurokratik va harbiy realizmni imitatsiya qiladi hamda narrativ ifodalilikni kuchaytiradi. Shuningdek, maqolada harbiy fantaziya diskursidagi leksik innovatsiya nafaqat nominativ jarayon, balki stilistik foregrounding va konseptual konstruktsiya mexanizmi ekanligi ta‘kidlanadi. Tadqiqot natijalari Warhammer 40,000 terminologiyasi terminologik aniqlik bilan metaforik va mafkuraviy ramziylik uyg‘unlashgan gibrid leksik tizimni shakllantirishini ko‘rsatadi.

Keywords: neologism; occasionalism; linguistic creativity; military discourse; Warhammer 40,000; military fantasy; lexical innovation; science fiction discourse; word formation; stylistic foregrounding

АННОТАЦИЯ. Данная статья посвящена исследованию лексических

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

инноваций в военном дискурсе произведений вселенной Warhammer 40,000, опубликованных издательством Black Library, с акцентом на структурные, семантические и стилистические особенности неологизмов и окказионализмов. В исследовании анализируется, каким образом военная научная фантастика формирует специализированную терминологию для обозначения футуристических войн, институтов и технологий посредством словосложения, деривации, псевдолатинских образований и семантического переосмысления. Особое внимание уделяется различию между устойчивыми терминологическими неологизмами и контекстуально обусловленными окказионализмами, функционирующими как выразительные стилистические средства. Материалом исследования послужили романы *Horus Rising* и *False Gods*, из которых методом сплошной выборки были отобраны лексические единицы, классифицированные по семантическим группам, способам словообразования и степени системной устойчивости. Анализ показывает, что терминология Warhammer выполняет одновременно несколько функций: участвует в построении художественного мира, усиливает идеологические структуры, имитирует бюрократический и военный реализм, а также повышает выразительность повествования. В статье также утверждается, что лексическая инновация в дискурсе военного фэнтези представляет собой не только номинативный процесс, но и механизм стилистического выдвижения и концептуального конструирования. Полученные результаты демонстрируют, что Warhammer 40,000 формирует гибридную лексическую систему, в которой терминологическая точность сочетается с метафорической и идеологической символикой, создавая уникальную языковую среду военного фэнтези.

Keywords: neologism; occasionalism; linguistic creativity; military discourse; Warhammer 40,000; military fantasy; lexical innovation; science fiction discourse; word formation; stylistic foregrounding

Introduction

Authorial neologisms are particularly significant in fiction, where they contribute to the construction of distinctive narrative worlds and conceptual systems. In stylistic terms, such lexical innovations can be understood through Leech G.'s concept of **foregrounding**, which involves deviation from established linguistic norms. Leech G. defines literature as “the creative use of language”¹, often equated with the use of “unorthodox or deviant forms of language”². When authors introduce new lexical items or unexpected combinations, these elements stand out against the background of ordinary language, attracting attention and guiding interpretation.

Military science fiction is marked by strong lexical innovation, as authors must create terms for futuristic warfare, technologies and institutions without real-world equivalents. This requires neologisms that name fictional objects and structures while remaining understandable to readers. *Warhammer 40,000* is especially notable for its dense and systematic terminology across narrative and dialogue. Black Library texts combine neologisms with occasional formations, particularly in military vocabulary where authority and technical detail must coexist. This interaction enhances narrative authenticity by simulating a fully developed military linguistic environment. The study of these lexical units reveals how fictional discourse constructs a coherent military ontology and supports the ideological structure of the Warhammer universe.

In linguistic theory, neologisms are generally defined as lexical units that emerge to denote new concepts and gradually become integrated into a language system through processes of repetition and semantic stabilization. Occasionalisms as Melkaeva R. describe them, are a unique phenomenon of language, the emergence of it is a continuous process, since language functions dynamically and, new speech formations appear within it³. By contrast to neologisms, occasionalisms are context-dependent

¹ Leech G. *Language in Literature*.– London: Longman, 2008.– P. 30.

² *Ibid* pp. 21

³ R. Melkaeva. *Occasional Words As a Way Of Realization Of Linguocreativity (Based On The English-Literary Discourse)*.-2022

formations created for expressive, stylistic or pragmatic purposes and often lack systemic stability beyond their immediate narrative environment. In Warhammer fiction, this distinction is particularly relevant, as the narrative simultaneously relies on stable terminological neologisms, such as *Astartes*, *Bolter* and expressive occasional formations which enhance the dramatic representation of combat. The coexistence of these lexical types reflects the hybrid nature of Warhammer discourse, where institutional simulation intersects with narrative stylization and metaphorical intensification. Moreover, the interaction between systemic terminology and stylistically motivated lexical creativity illustrates how fictional military discourse balances communicative precision with aesthetic expressiveness. The differentiation between neologisms and occasionalisms serves as an analytical framework for examining both the structural and stylistic dimensions of Warhammer military vocabulary.

Theoretical Background

Weaponry and equipment represent a highly productive domain of neologization in the *Warhammer* universe, reflecting its militarized narrative core. Terms such as *Bolter*, *Chainsword*, and *Power armour* combine familiar lexical elements with speculative technology, creating hybrid and accessible designations. Their structure is often based on compounding and derivation, which ensures semantic clarity while maintaining fictional specificity. These formations allow readers to infer function through recognizable components, reducing the distance between real and fictional concepts. At the same time, their innovative combinations emphasize the uniqueness of the Warhammer arsenal and reinforce technological otherness. Weapon-related neologisms enhance immersion while sustaining the aesthetic of constant warfare central to the setting.

Military vehicles and war machines form a distinct group of lexical innovation in the *Warhammer* universe, reflecting its focus on mechanized warfare. Terms such as

Stormbird, Thunderhawk, Drop-pod, Battle-barge and *Warlord Titan* systematically name combat and transport platforms, combining familiar lexical elements with new meanings to indicate function and status. These compounds support semantic clarity while preserving fictional uniqueness. Their repeated use across narratives leads to lexical stabilization, reinforcing the sense of a coherent military–industrial system and enhancing the technological realism of the setting. In contrast to stable neologisms, Warhammer texts also use occasionalisms that serve expressive and stylistic functions in combat narration. Formations such as *man-tanks, spear-tip thrust* intensify battle descriptions by emphasizing the experiential dimension of warfare. These units are often based on existing military metaphors or idiomatic expressions but gain additional expressive force in fictional context. Their limited repetition and strong dependence on context distinguish them from systemic terminology, placing them in the category of authorial occasionalisms. Alongside canonical neologisms, they enrich the emotional and imagistic texture of the narrative and balance precision with expressiveness. Occasionalisms increase narrative intensity and deepen reader immersion, especially in depictions of close combat and tactical action.

Warhammer neologisms rely on several productive mechanisms. Compounding is the most frequent (e.g., *vox-chatter, battle-barge, drop-site*), enabling clear and accessible naming of fictional concepts. Pseudo-Latin borrowing (*Astartes, Mechanicum, Administratrix*) adds institutional authority and historical tone. Semantic reinterpretation gives existing words specialized meanings (*chapter*), while hybrid formations combine technical and metaphorical elements. Together, these processes ensure morphological productivity and semantic coherence within the fictional military lexicon. Functionally, military neologisms and occasionalisms perform multiple interrelated roles within the narrative, extending beyond simple referential designation. First, they contribute to world-building by constructing a coherent system of military institutions, technologies and practices that collectively define the operational reality of

the fictional universe. Second, they simulate bureaucratic and organizational complexity, thereby enhancing narrative realism and reinforcing the perception of the Imperium as an administratively intricate and historically layered polity. Third, they reinforce ideological framing, as institutional terminology reflects the hierarchical and authoritarian nature of Imperial governance while simultaneously sacralizing military authority. Fourth, occasionalisms intensify stylistic expressiveness, particularly in battle descriptions where metaphorical language amplifies emotional impact and foregrounds the experiential dimension of warfare. Additionally, both neologisms and occasional formations facilitate reader immersion by establishing a specialized linguistic environment that signals the distinctiveness of the fictional setting. These functions demonstrate the centrality of lexical innovation in shaping the military discourse of Warhammer fiction and highlight its role as a key mechanism of narrative, ideological and stylistic construction.

Materials, Methods, Analysis

For detailed linguistic analysis, a representative sample of neologisms and occasionalisms was selected from the master corpus, covering hierarchical, technological, biological and stylistic domains of Warhammer military vocabulary. The selected lexical units were identified through continuous sampling from *Horus Rising* and *False Gods* and classified according to semantic domain, word-formation mechanism and degree of systemic stability.

The term “*Astartes*” represents a pseudo-Latin authorial neologism constructed within the Warhammer 40,000 universe. It appears to derive from the name of the ancient Near Eastern goddess Astarte, associated with war and power. Through the addition of a Latinized morphological form, the lexeme acquires an archaic and authoritative tone. Semantically, the word undergoes a complete transformation, shifting from a mythological reference to a designation for genetically enhanced super-soldiers. This reflects a broader tendency in military fantasy discourse to employ classical

linguistic elements in order to construct a sense of historical depth, ideological gravity, and cultural continuity.

The term “*Mechanicum*” is an authorial neologism formed through pseudo–Latin derivation based on the root “*mechanic-*,” originating from Greek *mēchanē* (“device, machine”) and Latin *mechanicus*. The addition of the suffix–*um* creates the appearance of a classical institutional noun, analogous to forms such as “*Imperium*.” Semantically, the lexeme represents an abstraction and institutionalization of the concept of machinery, denoting in the Warhammer 40,000 universe a techno–religious organization devoted to the worship and study of technology. The use of Latinized morphology contributes to the formal and authoritative tone, reinforcing the fusion of religious and scientific discourse characteristic of military fantasy.

The term “**Chainsword**” is an authorial neologism formed through compounding of two existing English lexemes: “**chain**” and “**sword**.” Structurally, it represents a determinative compound in which the first element modifies the second, indicating a mechanized variation of a traditional bladed weapon. Semantically, the lexeme arises from conceptual blending, combining features of a sword and a chainsaw to create a hybrid object characteristic of the Warhammer 40,000 universe. The juxtaposition of archaic and industrial elements reflects the broader stylistic tendency of military–fantasy discourse to merge medieval and technological imagery, thereby enhancing the setting’s distinctive aesthetic.

The expression “*Man–tanks*” functions as a contextual occasional compound within Warhammer 40,000 discourse, used to describe Astartes equipped with Terminator armour. Structurally, it represents a hyphenated noun compound combining the lexemes “*man*” and “*tank*.” Semantically, the expression is based on conceptual blending, whereby human soldiers are metaphorically reinterpreted as heavily armored combat vehicles. This results in a dehumanizing effect, emphasizing durability, destructive capacity, and mechanized warfare aesthetics. As an occasionalism, the term

operates primarily in descriptive and expressive contexts rather than as a stable lexical unit within the fictional lexicon.

The phrase “*Light of the Emperor*” functions as a phraseological unit within the ideological discourse of *Warhammer 40,000*, representing the perceived divine guidance and authority of the Emperor of Mankind. Structurally, it follows a genitive construction typical of religious expressions, such as “light of God.” Semantically, the lexeme “light” is metaphorically reinterpreted as a symbol of truth, salvation, and divine presence, while “the Emperor” is elevated from a political figure to a quasi-divine entity. This results in the sacralization of political authority, where governance and ideology are framed as manifestations of divine illumination. The expression thus contributes to the construction of a theocratic worldview characteristic of military–fantasy discourse.

The expression “*Blessed be Nurgle*” functions as a ritual phraseological unit within the *Warhammer 40,000* discourse, constructed on the model of traditional religious blessings such as “Blessed be God.” It employs an archaic subjunctive structure typical of liturgical language, thereby imitating sacred discourse patterns. However, the phrase is recontextualized through its association with Nurgle, a Chaos deity embodying decay and disease. This results in a semantic inversion, where the conventional positive value of blessing is applied to a corrupt and destructive divine figure. The expression thus serves as an ideological marker of Chaos worship and contributes to the stylized parody of religious language within military–fantasy narrative.

Conclusion

The analysis of military vocabulary in *Warhammer 40,000* shows that lexical innovation is a key mechanism of world–building and stylistic expression in Black Library fiction. The corpus combines stable neologisms, occasionalisms and resemanticized units, each fulfilling different functions within the military discourse. Neologisms form the institutional and technological structure of the Imperium, occasionalisms enhance imagery and emotional impact, while resemanticized words

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

adapt existing vocabulary to new fictional meanings. Their interaction creates a hybrid lexicon where terminological precision coexists with metaphor and ideological symbolism. This makes Warhammer military vocabulary a multidimensional construct shaped by narrative and stylistic factors rather than a purely technical system. At the same time, its complexity poses challenges for translation, especially in preserving both meaning and stylistic effect. The lexical system used in the Warhammer 40,000 terminology is predominantly based on compounding, which accounts for the majority of formations such as *Space Marines* and *Drop-pod*. This is followed by a significant use of Latinised derivation and affixation, including forms like *Astartes*, *Mechanicum*, and *Astropath*, which create a pseudo-classical and institutional tone.

REFERENCES

1. González Vela, G. (2024). *Lexical Innovation in Warhammer 40.000 Translations: the Creation of New Words*.
2. Черезов, М. Д. Special Aspects of Translating Military Vocabulary in Warhammer 40,000 - Related Literature / М. Д. Черезов ; sci. adv. N. V. Aksenova // Лингвистические и культурологические аспекты современного инженерного образования : сборник материалов II Международной научно-практической конференции, Томск, 10-12 ноября 2021 г. — Томск : Изд-во ТПУ, 2021. — [С. 103-107],
3. Black Library. (2006). *Horus Rising*. Nottingham: Black Library.
4. Black Library. (2006). *False Gods*. Nottingham: Black Library.
5. Games Workshop. (n.d.). *Warhammer 40,000 Universe*. [Website] <https://www.warhammer-community.com>
6. Leech G. Language in Literature.– London: Longman, 2008.– P. 30.
7. Melkaeva R. . Occasional Words As a Way Of Realization Of Linguocreativity (Based On The English-Literary Discourse).-2022

**Modernization of Legal Education and Legal Science in New
Uzbekistan: The Essence and Practical Significance of Presidential
Decree No. PF–232**

Madumarova Sitora,

Methodologist of the Faculty of Interdisciplinary Legal Studies, Tashkent State
University of Law

Annotation

This article examines the modernization of legal education and legal science in Uzbekistan within the framework of Presidential Decree No. PF–232, with particular emphasis on integrating the educational process with legal practice, scientific research, and digital technologies. It also analyzes the practical significance of training modern legal professionals on the basis of clinical and dual education, artificial intelligence, digital law, and international standards.

Keywords

Presidential Decree No. PF–232, legal education, legal science, legal professionals, clinical education, dual education. Digital law, artificial intelligence, international standards, legal reforms, practical skills.

**Yangi O‘zbekistonda yuridik ta’lim va ilm-fanni modernizatsiya qilish: PF–232-
son Farmonning mazmun-mohiyati va amaliy ahamiyati**

Madumarova Sitora

TDYU Huquqni sohalararo o‘rganish fakulteti uslubchisi

Annotatsiya:

Mazkur maqolada PF–232-son Farmon doirasida O‘zbekistonda yuridik ta’lim va ilm-fanni modernizatsiya qilish, ta’lim jarayonini amaliyot, ilmiy tadqiqot va raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, klinik va dual ta’lim, sun’iy intellekt, raqamli huquq hamda xalqaro standartlar asosida zamonaviy huquqshunos kadrlar tayyorlashning amaliy ahamiyati tahlil qilingan.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Kalit so‘zlar: PF–232-son Farmon, yuridik ta’lim, ilm-fan, huquqshunos kadrlar, klinik ta’lim, dual ta’lim.

Raqamli huquq, sun’iy intellekt, xalqaro standartlar, huquqiy islohotlar, amaliy ko‘nikmalar.

Kirish

Bugungi kunda O‘zbekistonda huquqiy davlat va adolatli jamiyat barpo etish jarayonida yuridik ta’lim tizimini zamonaviy talablar asosida rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki huquqshunos kadr faqat qonun normalarini biluvchi mutaxassis emas, balki huquqiy muammolarni tahlil qila oladigan, normativ-huquqiy hujjatlar bilan ishlash ko‘nikmasiga ega bo‘lgan, amaliy vaziyatlarga huquqiy yechim bera oladigan professional shaxs sifatida shakllanishi zarur.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 26-noyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasida yuridik ta’lim va ilm-fanni yanada isloh qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF–232-son Farmoni aynan shu ehtiyojdan kelib chiqqan holda qabul qilingan. Farmonda zamonaviy xalqaro standartlarga javob beradigan yuqori malakali yuridik kadrlar tayyorlash, yuridik ta’lim, ilm-fan va amaliyotning uzviy bog‘liqligini ta’minlash asosiy maqsad sifatida belgilangan.

Mazkur Farmon yuridik ta’limni faqat nazariy bilim berish jarayoni sifatida emas, balki amaliy ko‘nikmalar, ilmiy izlanish, raqamli texnologiyalar va xalqaro tajribani uyg‘unlashtirgan kompleks tizim sifatida rivojlantirishga qaratilgan. Shu jihatdan PF–232-son Farmon Yangi O‘zbekistonda yuridik ta’lim va huquqiy ilm-fanni modernizatsiya qilishning muhim huquqiy asosi hisoblanadi.

Asosiy qism

PF–232-son Farmonning muhim jihatlaridan biri yuridik ta’limni amaliyot bilan bog‘lashga alohida e’tibor qaratilganidir. Farmonda yuridik ta’lim jarayonlarining amaliyot bilan uzviy bog‘liqligini ta’minlash, amaliy o‘qitish, klinik va dual ta’lim tamoyillarini joriy etish asosiy vazifalardan biri sifatida belgilangan. Bu esa

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

talabalarning nazariy bilimlarini real huquqiy vaziyatlarda qo'llash, sud, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, advokatura, konsalting va boshqa yuridik sohaga oid tashkilotlar faoliyati bilan bevosita tanishish imkonini yaratadi.

Farmonga ko'ra, 2026/2027-o'quv yilidan boshlab Toshkent davlat yuridik universitetida tajriba tariqasida amaliy o'qitish hamda klinik va dual ta'lim tamoyili asosida ta'lim olish tizimi joriy etilishi belgilangan. Bunda ikkinchi, uchinchi va to'rtinchi kurs talabalari uchun yuridik ta'lim dasturlarining 50 foizi auditoriyalarda, 50 foizi esa sud, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va boshqa yuridik sohaga oid tashkilotlarda o'tkazilishi nazarda tutilgan. Ushbu yondashuv huquqshunos kadrlarni mehnat bozoriga yaqinlashtiradi, ularda hujjatlar bilan ishlash, huquqiy xulosa tayyorlash, protsessual madaniyat va kasbiy mas'uliyat kabi ko'nikmalarni shakllantiradi.

Yuridik klinika faoliyatining kengaytirilishi ham ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Klinik ta'lim orqali talabalar real yoki realga yaqin huquqiy masalalarni o'rganadi, fuqarolarga huquqiy maslahat berish, hujjat loyihalarini tayyorlash va huquqiy muammoga amaliy yechim topish jarayonida ishtirok etadi. Bu esa ta'lim jarayonini jonlantirib, talabada mustaqil fikrlash va mas'uliyatli qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Farmonda ta'lim jarayonlariga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish masalasiga ham alohida e'tibor qaratilgan. Yuridik ta'limda sun'iy intellektdan foydalanish dars sifatini baholash, yakuniy nazorat jarayonlarida inson omilini kamaytirish, talabalarga individual ko'mak berish va o'quv jarayonini samarali tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, bu jarayon akademik halollik, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, baholashning shaffofligi va algoritmik adolat kabi yangi huquqiy masalalarni ham yuzaga chiqaradi.

Farmonning yana bir dolzarb yo'nalishi – raqamli huquq sohasida kadrlar tayyorlashdir. Hujjatda “Yurisprudensiya” ta'lim yo'nalishi bo'yicha huquqning fundamental

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

tarmoqlariga ixtisoslashtirilgan yo‘nalishlar va yangi “Raqamli huquq” ta’lim yo‘nalishini joriy etish nazarda tutilgan. “Raqamli huquq” va “Xalqaro huquq va qiyosiy huquqshunoslik” yo‘nalishlarida o‘quv jarayonini ingliz tilida olib borish hamda qabul jarayonini xalqaro standartlarga moslashtirish belgilangan. Bu esa sun’iy intellekt, kiberxavfsizlik, shaxsiy ma’lumotlar muhofazasi, elektron tijorat va intellektual mulk kabi sohalarda zamonaviy yuridik kadrlar tayyorlash imkonini beradi.

Yuridik ta’limda ilm-fan va amaliyot integratsiyasi ham alohida ahamiyatga ega. Farmonda yuridik ta’lim tizimida ta’lim – tadqiqot – amaliyot integratsiyasini yo‘lga qo‘yish, boshqaruvda akademik-kollegial yondashuvlarni kengaytirish vazifasi belgilangan. Bu yondashuv huquqiy ilm-fanning amaliy natijadorligini oshirishga xizmat qiladi. Ilmiy tadqiqotlar faqat nazariy mulohazalar bilan cheklanib qolmasdan, qonunchilikni takomillashtirish, huquqni qo‘llashdagi muammolarni aniqlash va davlat organlari faoliyati uchun amaliy takliflar ishlab chiqishga yo‘naltirilishi lozim.

Muammolar va takliflar

Yuridik ta’lim sohasidagi asosiy muammolardan biri nazariya va amaliyot o‘rtasidagi uzviylikning ayrim holatlarda yetarli emasligidir. Talabalar normativ-huquqiy hujjatlarni nazariy jihatdan o‘rgansa-da, ularni real kazuuslar, huquqiy nizolar yoki protsessual hujjatlar bilan bog‘lab tahlil qilishda yetarli amaliy tajribaga ega bo‘lmasligi mumkin. Shu bois klinik ta’lim, moot court, legal writing va qonun loyihalari bilan ishlash amaliyotini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Ikkinchi muammo zamonaviy huquqiy yo‘nalishlarning o‘quv dasturlarida yetarli darajada chuqur aks etmasligi bilan bog‘liq. Raqamli iqtisodiyot, sun’iy intellekt, kiberhuquq, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, elektron dalillar va xalqaro arbitraj kabi sohalar bugungi yurist uchun zarur kompetensiyalar qatoriga kiradi. Shu sababli yuridik ta’lim dasturlarini zamonaviy huquqiy muammolar bilan boyitish, xorijiy adabiyotlar va xalqaro ilmiy bazalar bilan ishlash ko‘nikmalarini kuchaytirish zarur.

Shuningdek, ilmiy tadqiqotlarning amaliyotga tatbiq etilish darajasini oshirish lozim. Buning uchun universitetlarda amaliyotga yo'naltirilgan tadqiqot markazlari faoliyatini kuchaytirish, ilmiy maqolalar va tahliliy ma'ruzalarni qonunchilikdagi real muammolar, sud amaliyotidagi kolliziyalar va davlat boshqaruvidagi huquqiy bo'shliqlar bilan bog'lash kerak. Professor-o'qituvchilar va talabalar uchun xalqaro akademik mobillik, qo'shma ilmiy tadqiqotlar va xorijiy professorlar ishtirokidagi maxsus kurslarni kengaytirish ham yuridik ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 26-noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasida yuridik ta'lim va ilm-fanni yanada isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-232-son Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasida yuridik ta'lim va fanni tubdan takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5987-son Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-son Farmoni.
6. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent: O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
7. Toshkent davlat yuridik universitetining yuridik ta'lim va ilm-fanni rivojlantirishga oid rasmiy axborotlari hamda o'quv-uslubiy materiallari.
8. Yuridik ta'limda klinik ta'lim, dual ta'lim, raqamli huquq va sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etishga oid ilmiy-amaliy maqolalar va tahliliy materiallar.

**Existing Problems of Unemployment, the Education System, and the
Labor Market in Uzbekistan and Their Solutions**

Iminova Nargizaxon Akramovna

PhD, Associate Professor Head of the Department of Economics in the ICT Sphere
Candidate of Economic Sciences Tashkent University of Information Technologies
named after Muhammad al-Khwarizmi

E-mail: innargizaxon@mail.ru

Mo‘ydinov Ma‘murjon Mansurjon o‘g‘li

Master’s Student Tashkent University of Information Technologies named after
Muhammad al-Khwarizmi

ABSTRACT. This article comprehensively analyzes the development of the labor market, the formation of human capital, and its impact on the efficiency of the national economy. The study examines labor economics theories, modern global trends, the influence of the digital economy on labor relations, as well as the transformation of Uzbekistan’s labor market. The article considers labor resources not only as a factor of production, but also as a strategic resource that determines the economic strength of a nation. Factors such as investment in human capital, labor productivity, employment levels, migration processes, and informal employment are analyzed in depth.

In addition, the mechanisms for regulating the labor market in the Republic of Uzbekistan, the directions of state policy, the vocational education system, and the process of transition to an innovative economy are scientifically discussed. The research findings indicate that labor market efficiency is directly connected with the quality of human capital, the level of digital skills, and the institutional governance system.

Keywords: labor market, human capital, employment, digital economy, labor productivity, migration, innovative development.

**O‘ZBEKISTONDA ISHSIZLIK, TA‘LIM TIZIMI VA MEHNAT
BOZORIDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI**

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Iminova Nargizaxon Akramovna

phd. dotsent, Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti “AKT sohasida iqtisodiyot” kafedra mudiri, i.f.n., dotsent,

e-mail: innargizaxon@mail.ru

Mo‘ydinov Ma‘murjon Mansurjon o‘g‘li

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti magistranti

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada mehnat bozori rivojlanishi, inson kapitalining shakllanishi va uning milliy iqtisodiyot samaradorligiga ta’siri kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda mehnat iqtisodiyoti nazariyalari, zamonaviy global tendensiyalar, raqamli iqtisodiyotning mehnat munosabatlariga ta’siri hamda O‘zbekiston mehnat bozori transformatsiyasi o‘rganiladi. Maqolada mehnat resurslari faqat ishlab chiqarish omili sifatida emas, balki milliy iqtisodiy qudratni belgilovchi strategik resurs sifatida ko‘rib chiqiladi. Inson kapitaliga investitsiya, mehnat unumdorligi, bandlik darajasi, migratsiya jarayonlari va norasmiy bandlik kabi omillar chuqur tahlil qilinadi.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida mehnat bozorini tartibga solish mexanizmlari, davlat siyosati yo‘nalishlari, kasbiy ta’lim tizimi va innovatsion iqtisodiyotga o‘tish jarayoni ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mehnat bozori samaradorligi bevosita inson kapitali sifati, raqamli ko‘nikmalar darajasi va institutsional boshqaruv tizimi bilan uzviy bog‘liqdir.

Kalit so‘zlar: mehnat bozori, inson kapitali, bandlik, raqamli iqtisodiyot, mehnat unumdorligi, migratsiya, innovatsion rivojlanish.

АННОТАЦИЯ. В данной статье комплексно анализируются развитие рынка труда, формирование человеческого капитала и его влияние на эффективность национальной экономики. В исследовании рассматриваются теории экономики труда, современные глобальные тенденции, влияние цифровой экономики на трудовые отношения, а также трансформация рынка труда Узбекистана. В статье трудовые ресурсы рассматриваются не только как фактор производства, но и как

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

стратегический ресурс, определяющий экономическую мощь государства. Глубоко анализируются такие факторы, как инвестиции в человеческий капитал, производительность труда, уровень занятости, миграционные процессы и неформальная занятость.

Также на научной основе освещаются механизмы регулирования рынка труда в Республике Узбекистан, направления государственной политики, система профессионального образования и процесс перехода к инновационной экономике.

Результаты исследования показывают, что эффективность рынка труда напрямую связана с качеством человеческого капитала, уровнем цифровых навыков и системой институционального управления.

Ключевые слова: рынок труда, человеческий капитал, занятость, цифровая экономика, производительность труда, миграция, инновационное развитие.

KIRISH. Jahon iqtisodiyotining zamonaviy rivojlanish bosqichi inson omilining rolini keskin oshirdi. Bugungi kunda ishlab chiqarishning asosiy resursi sifatida tabiiy boyliklar emas, balki bilim, malaka va innovatsion fikrlashga ega inson kapitali e'tirof etilmoqda. Iqtisodiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida mehnat bozori tizimi alohida ahamiyat kasb etadi. Mehnat bozori orqali ishchi kuchi resurslari taqsimlanadi, bandlik darajasi shakllanadi va iqtisodiy samaradorlik belgilab beriladi.

O'zbekiston Respublikasida mustaqillikdan keyingi davrda mehnat bozori tub o'zgarishlarni boshdan kechirdi. Rejali iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni mehnat munosabatlarining yangi shakllarini yuzaga keltirdi. Bugungi kunda mamlakat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri — bu inson kapitalini rivojlantirish, bandlikni oshirish va mehnat bozorini modernizatsiya qilishdir. Shu sababdan 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi¹

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

hamda “Raqamli O‘zbekiston-2030” konsepsiyasi² doirasida mehnat bozorini raqamlashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, onlayn xizmat ko‘rsatishni kengaytirish kabi maqsadlar belgilangan. Ijtimoiy yo‘naltirilgan bozor iqtisodiyotini raqamlashtirish sharoitida davlatning eng asosiy vazifalari, ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning yechimini topish, mavjud davlat dasturlari ijrosini ta‘minlash, kambag‘allikni kamaytirish va aholi turmush darajasini yaxshilash hisobga olingan. Mazkur ustuvor vazifalarni amalga oshirishda aholini ish bilan ta‘minlashning samarali ijtimoiy-iqtisodiy va tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini tatbiq etish muhim ahamiyatga ega. Bu esa ayniqsa ishsizlik, norasmiy ish bilan bandlik va kambag‘allik darajasini kamaytirishga bevosita ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan mazkur muammolar va ularning yechimlari aniq ko‘rsatilgan: kambag‘allikni kamaytirish - bu alohida tadbirkorlik ruhini uyg‘otish, insonning ichki kuch-quvvati va salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarish, yangi ish o‘rinlarini yaratish bo‘yicha kompleks iqtisodiy va ijtimoiy siyosatni amalga oshirish, demakdir”³.

Bu esa mehnat resurslarining oqilona bandligini ta‘minlashi, ishsizlikni kamaytirishni taqozo etadi. Ularni ijobiy hal qilish aholi turmush darajasini oshirishga olib keladi.

Shu bilan birga, global iqtisodiyotda yuz berayotgan raqamli transformatsiya jarayoni mehnat bozorining tuzilmasini tubdan o‘zgartirmoqda. Virtual ish, masofaviy bandlik, frilanserlik kabi yangi shakllar paydo bo‘lmoqda.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — mehnat bozori va inson kapitali o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ilmiy asosda tahlil qilish hamda O‘zbekiston sharoitida uning rivojlanish istiqbollari aniqlashdan iborat.

² O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2020). “Raqamli O‘zbekiston – 2030” raqamli strategik konsepsiyasi.

³ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2020-yil 29-fevral. Kun.uz sayti.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mehnat bozori, ishsizlik va ta'lim tizimi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalalari iqtisodiy fanlarda uzoq yillardan buyon tadqiq etib kelinmoqda. So'nggi yillarda raqamli iqtisodiyot sharoitida ushbu munosabatlarning transformatsiyasi xalqaro va milliy ilmiy doiralarda alohida dolzarflik kasb etmoqda.

Xususan, Klaus Schwab "To'rtinchi sanoat inqilobi" konsepsiyasida raqamli texnologiyalarning mehnat bozori, kasblar tarkibi va bandlik shakllariga ta'sirini chuqur tahlil qilib, raqamlashtirish natijasida yangi kompetensiyalarga bo'lgan talab kuchayishini ta'kidlaydi. Joseph Stiglitz raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat bozori barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy tengsizlikni kamaytirishda davlat siyosatining roliga e'tibor qaratadi. Erik Brynjolfsson va Andrew McAfee esa sun'iy intellekt va avtomatlashtirish jarayonlarining bandlikka ta'sirini tahlil qilib, ta'lim tizimini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish zarurligini asoslab beradi.

MDH davlatlarida olib borilgan tadqiqotlarda raqamli texnologiyalar asosida mehnat bozorini boshqarish, elektron bandlik tizimlari va kasbga yo'naltirish masalalari V.M.Glushkov, S.G.Svetunkov, A.P.Ershov, D.A.Endovitskiy, M.V. Melnikov kabi olimlar tomonidan o'rganilgan. Ularning ishlarida raqamli texnologiyalarning iqtisodiy munosabatlarni optimallashtirishdagi roli yoritib berilgan.

O'zbekistonlik olimlar tomonidan ham bandlik, ishsizlik va ta'lim tizimini modernizatsiya qilish masalalari faol tadqiq etilmoqda. R.G'ofurov mehnat bozorining iqtisodiy o'sishdagi rolini, Z.Mirzayev raqamli muhitda kadrlar tayyorlash strategiyalarini, D.Turg'unov elektron bandlik xizmatlari tajribasini, M. Yo'ldoshev esa bandlik sohasidagi huquqiy va institutsional muammolarni tahlil qilgan.

METODOLOGIYA. Mazkur tadqiqotda kompleks yondashuv asosida nazariy, empirik va statistik tahlil metodlaridan foydalanildi. Mehnat bozori, ta'lim tizimi va ishsizlik masalalari bo'yicha ilmiy adabiyotlar, mahalliy va xorijiy olimlar tadqiqotlari hamda normativ-huquqiy hujjatlar kontent-tahlil usuli orqali o'rganildi.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Toshkent shahri mehnat bozori holati statistik ma'lumotlar asosida dinamik qatorlar, taqqoslash va grafik tahlil usullari yordamida tahlil qilindi. Raqamli bandlik xizmatlari samaradorligini baholashda SWOT-tahlil va tizimli yondashuv qo'llanildi. Xorijiy mamlakatlar tajribasi qiyosiy-analitik usulda o'rganilib, O'zbekiston sharoitiga moslashtirildi. Ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishda induktiv va deduktiv yondashuvlardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mehnat bozorining iqtisodiy mohiyati va funksiyalari.

Mehnat bozori zamonaviy iqtisodiyotning eng muhim institutlaridan biri bo'lib, u ishchi kuchi resurslarining shakllanishi, taqsimlanishi va foydalanilishini tartibga soluvchi murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida qaraladi. Ushbu bozorda sotiladigan asosiy "tovar" mehnatning o'zi emas, balki mehnat xizmati hisoblanadi.

Mehnat bozori orqali ish beruvchilar va yollanma xodimlar o'rtasida iqtisodiy munosabatlar shakllanadi. Bu jarayonda ish haqi, mehnat sharoiti, kasbiy talablar va bandlik darajasi kabi omillar asosiy rol o'ynaydi.

Mehnat bozori quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

Birinchidan, u iqtisodiyotda ishchi kuchini taqsimlash funksiyasini bajaradi. Ikkinchidan, mehnatga haq to'lash mexanizmi orqali xodimlar va ish beruvchilar manfaatlarini muvofiqlashtiradi. Uchinchidan, mehnat bozori orqali iqtisodiyotda bandlik darajasi shakllanadi va ishsizlik darajasi aniqlanadi.

Shuningdek, mehnat bozori ijtimoiy himoya, raqobat va mehnat unumdorligini oshirish funksiyalarini ham bajaradi.

O'zbekiston mehnat bozorining shakllanishi va xususiyatlari

O'zbekiston Respublikasida mehnat bozori mustaqillikdan so'ng bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni bilan birga shakllandi. Ilgari markazlashgan reja asosida ishchi kuchi taqsimlangan bo'lsa, hozirgi davrda mehnat bozori talab va taklif mexanizmi asosida ishlamoqda.

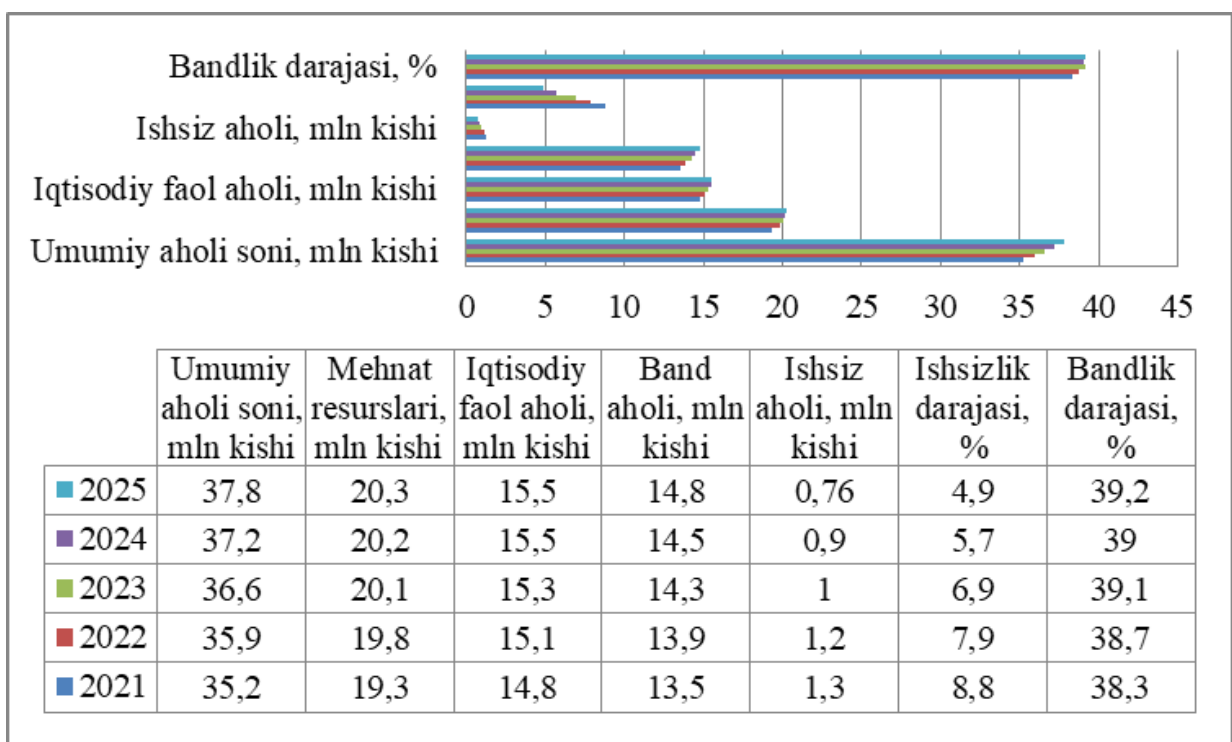

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Mamlakatda mehnat bozorining asosiy xususiyatlaridan biri — demografik bosimning yuqoriligidir. Aholining tez o‘shishi mehnat resurslari hajmining kengayishiga olib keladi, bu esa yangi ish o‘rinlariga talabni oshiradi.

Shu bilan birga, O‘zbekistonda yoshlar ulushi yuqori bo‘lib, bu mehnat bozoriga har yili katta miqdorda yangi ish kuchi kirib kelishini anglatadi. Bu holat iqtisodiyot uchun ham imkoniyat, ham muammo hisoblanadi.

1-rasm. O‘zbekistonda mehnat bozori asosiy ko‘rsatkichlari (2021-2025y.)⁴

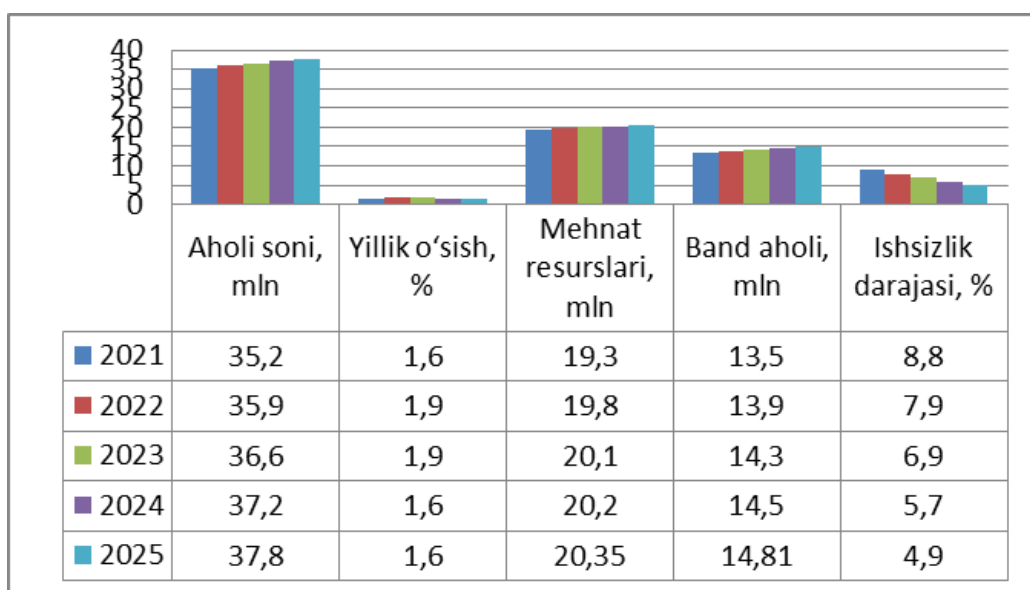
Mazkur diagramma ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda aholi sonining tabiiy o‘shishi mehnat resurslari hajmining ortishiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Xususan, 2021-2025 yillar davomida aholi soni 35,2 mln kishidan 37,8 mln kishiga yetgan. Bu esa mehnat bozoriga har yili yuz minglab yangi ishchi kuchi kirib kelishini anglatadi.

⁴ [Kun.uz](https://kun.uz/en/news/2025/11/12/unemployment-rate-in-uzbekistan-drops-to-49-percent-in-q3) <https://kun.uz/en/news/2025/11/12/unemployment-rate-in-uzbekistan-drops-to-49-percent-in-q3>

Natijada, iqtisodiyotda yangi ish o‘rinlarini yaratish zarurati ortib bormoqda. Agar ish o‘rinlari yaratish sur‘ati aholi o‘sish sur‘atidan past bo‘lsa, bu ishsizlik darajasining oshishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida raqamli texnologiyalar asosida yangi ish o‘rinlarini yaratish mehnat bozorini barqaror rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

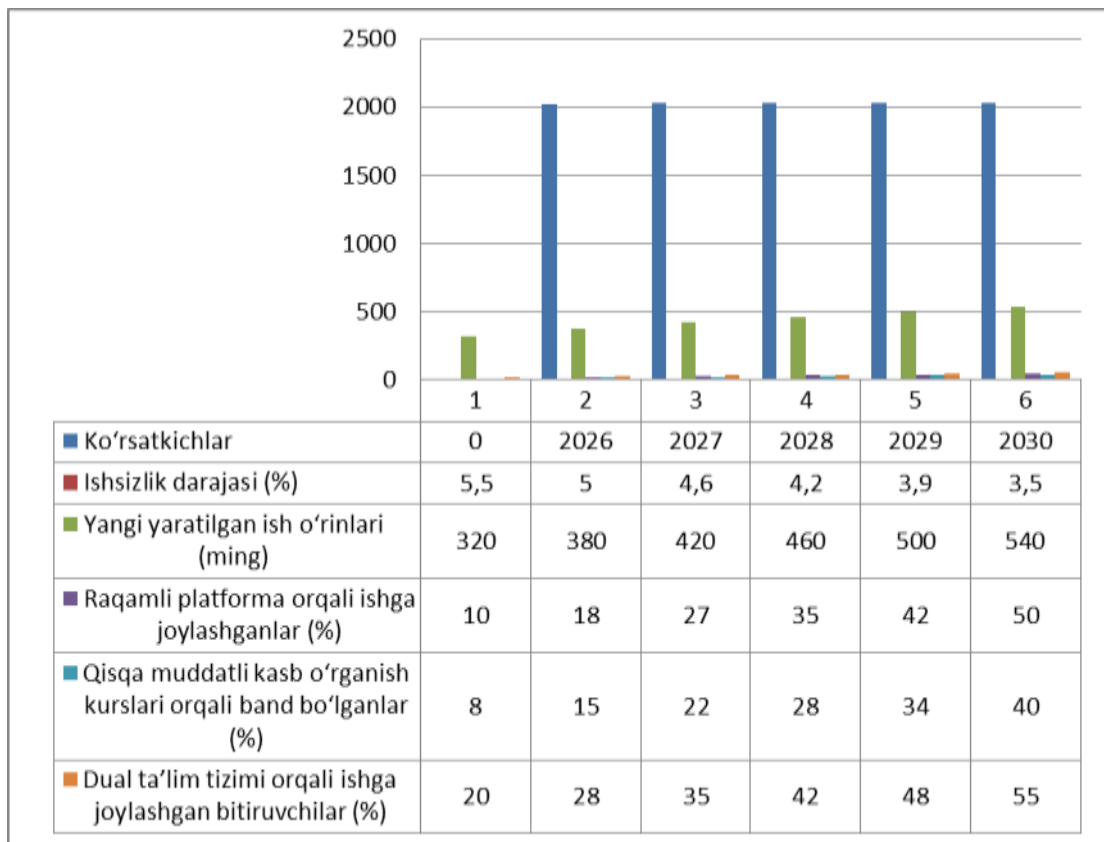

2-rasm. O‘zbekistonda aholi tabiiy o‘sishi va bandlik ko‘rsatkichlari taqqoslanishi⁵

2-rasmda mehnat bozori ko‘rsatkichlarini tahlil qilishda iqtisodiy faol aholi, band aholi, ishsiz aholi, ishsizlik darajasi va bandlik darajasi kabi asosiy indikatorlardan foydalaniladi. Ushbu ko‘rsatkichlar mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash hamda iqtisodiyotning bandlik holatini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

⁵ O‘zbekiston Respublikasi Bandlik vazirligi, Statistika agentligi, [Kun.uz](https://kun.uz/en/news/2025/11/12/unemployment-rate-in-uzbekistan-drops-to-49-percent-in-q3)
<https://kun.uz/en/news/2025/11/12/unemployment-rate-in-uzbekistan-drops-to-49-percent-in-q3>

3-rasm. O'zbekistonda ishsizlik darajasi prognozi (2025–2030 yy.)⁶

Mazkur diagrammada 2026–2030-yillar davomida mehnat bozori ko'rsatkichlarining prognoz dinamikasi aks ettirilgan bo'lib, unda ishsizlik darajasining bosqichma-bosqich kamayib borishi kuzatiladi. Xususan, ishsizlik darajasi 5,5 foizdan 3,5 foizgacha pasayishi kutilmoqda, bu esa bandlik siyosatining samaradorligi oshib borayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, yangi yaratilgan ish o'rinlari sonining 320 mingdan 540 mingtagacha ortishi mehnat bozorining kengayib borayotganidan dalolat beradi. Raqamli platformalar orqali ishga joylashganlar, qisqa muddatli kasb-hunar kurslari hamda dual ta'lim tizimi orqali band bo'lganlar ulushining izchil o'sishi esa zamonaviy ta'lim va texnologiyalarning bandlikni ta'minlashdagi muhim rolini tasdiqlaydi. Umuman olganda, mazkur ko'rsatkichlar raqamli texnologiyalarni joriy

⁶ <https://www.undp.org/uzbekistan/projects/completed-promoting-youth-employment-uzbekistan>

etish va ta'lim tizimini takomillashtirish orqali mehnat bozori samaradorligini oshirish mumkinligini ko'rsatadi.

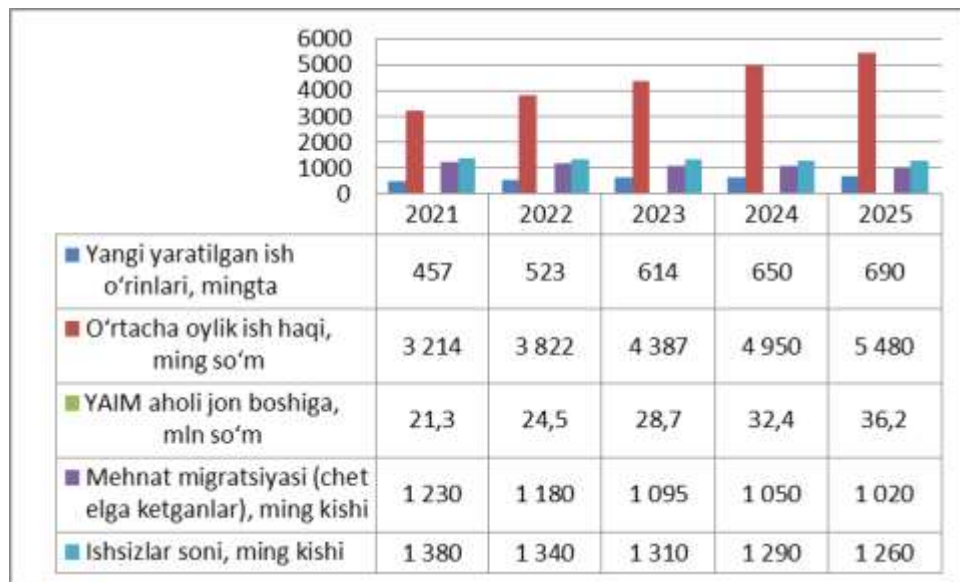
Mehnat resurslari va bandlik tizimi

Mehnat resurslari iqtisodiy tizimning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchi bo'lib, ular mehnatga layoqatli aholi hamda iqtisodiy faol qatlamdan iboratdir. Bandlik esa ushbu resurslarning iqtisodiy foydali faoliyatga jalb etilish darajasini ifodalaydi.

Bandlik tizimi quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

- Yollanma bandlik — ish beruvchi bilan mehnat shartnomasi asosida ishlash
- Mustaqil bandlik — tadbirkorlik yoki o'zini o'zi band qilish
- Norasmiy bandlik — rasmiy ro'yxatdan o'tmagan mehnat faoliyati
- Vaqtinchalik va gig bandlik — qisqa muddatli shartnomalar asosida ishlash

O'zbekistonda norasmiy bandlikning mavjudligi mehnat bozorining to'liq shaffof emasligini ko'rsatadi.

4-rasm. O'zbekistonda ishsizlik holatini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar tahlili⁷

⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi (stat.uz), Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Mazkur diagramma ma'lumotlariga ko'ra, 2021-2025-yillar davomida O'zbekistonda yangi yaratilgan ish o'rinlari soni barqaror oshib borgan. Xususan, 2021-yilda 457 mingta yangi ish o'rni yaratilgan bo'lsa, 2025-yilda bu ko'rsatkich 690 ming taga yetgan. Bu esa iqtisodiyotda yangi ishlab chiqarish quvvatlari tashkil etilayotgani, kichik biznes va xizmat ko'rsatish sohasi rivojlanayotgani hamda davlat tomonidan bandlikni oshirishga qaratilgan dasturlar samarali amalga oshirilayotganini ko'rsatadi. Yangi ish o'rinlarining ortishi ishsizlik darajasining pasayishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, o'rtacha oylik ish haqi ham sezilarli darajada oshgan bo'lib, 2021-yildagi 3,2 mln so'mdan 2025-yilda 5,4 mln so'mga yetgan. Bu esa aholi daromadlarining oshishi, mehnat unumdorligining ortishi va iqtisodiyotning umumiy rivojlanishidan dalolat beradi. YAIMning aholi jon boshiga to'g'ri keladigan hajmi ham 21,3 mln so'mdan 36,2 mln so'mga oshgan. Shu bilan birga, mehnat migratsiyasi va ishsizlar sonining asta-sekin kamayib borishi mamlakat ichida yangi ish o'rinlari yaratilayotgani va bandlik darajasi oshayotganini ko'rsatadi. Bu holat mamlakat mehnat bozorida ijobiy tarkibiy o'zgarishlar yuz berayotganini tasdiqlaydi.

Quyidagi ko'rsatkichlar ishsizlikni tahlil qilishda eng muhim hisoblanadi:

1. Yangi yaratilgan ish o'rinlari soni

Bu ko'rsatkich iqtisodiyotda bandlik imkoniyatlari qanchalik kengayayotganini ko'rsatadi.

2. Ishsizlar soni

Mehnat bozorida asosiy muammo darajasini bevosita aks ettiradi.

3. O'rtacha ish haqi

Aholining iqtisodiy farovonligi va mehnat bozorining rivojlanganlik darajasini ko'rsatadi.

4. YAIM jon boshiga

Iqtisodiyot rivojlanishi va yangi ish o‘rinlari yaratish imkoniyatining asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichidir.

5. Mehnat migratsiyasi

Agar mamlakat ichida ish o‘rinlari yetarli bo‘lmasa, migratsiya ortadi. Shuning uchun bu muhim indikator hisoblanadi.

Inson kapitali va iqtisodiy rivojlanish

Inson kapitali zamonaviy iqtisodiyotda eng muhim strategik resurs sifatida e‘tirof etiladi. U bilim, malaka, tajriba, sog‘liq va innovatsion fikrlash qobiliyatini o‘z ichiga oladi.

Inson kapitalining asosiy xususiyati shundaki, u vaqt o‘tishi bilan eskirishi yoki aksincha rivojlanishi mumkin. Shu sababli unga doimiy investitsiya kiritish zarur.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, inson kapitali yuqori bo‘lgan mamlakatlarda iqtisodiy o‘shish sur‘atlari ham yuqori bo‘ladi. Masalan, Yaponiya, Germaniya, Koreya Respublikasi kabi davlatlar tabiiy resurslari cheklangan bo‘lsa ham, aynan inson kapitali hisobiga yuqori rivojlanishga erishgan.

Raqamli iqtisodiyot va mehnat bozorining transformatsiyasi

So‘nggi yillarda global iqtisodiyotda raqamli transformatsiya jarayoni mehnat bozorini tubdan o‘zgartirmoqda. An‘anaviy ish o‘rinlari bilan bir qatorda yangi bandlik shakllari paydo bo‘lmoqda.

Bugungi kunda:

- masofaviy ish (remote work)
- freelancing
- platforma iqtisodiyoti (gig economy)
- virtual bandlik

kabi shakllar keng tarqalmoqda.

Bu jarayon mehnat bozorining egiluvchanligini oshiradi, biroq ijtimoiy himoya va barqaror bandlik masalalarini murakkablashtiradi.

1-jadval

Rivojlangan davlatlarda raqamli texnologiyalarning ta'lim va mehnat bozoriga integratsiyasi⁸

Ko'rsatkichlar	AQSh	Germaniya	Janubiy Koreya	OECD o'rtacha
Internetdan foydalanuvchilar ulushi, %	92	93	97	91
Onlayn ta'limda qatnashgan aholi, %	46	39	52	41
AKT sohasida bandlar ulushi, %	4,8	4,2	5,5	4,5
Masofaviy ishlovchilar ulushi, %	28	24	31	26

1-jadvalga ko'ra, rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar ta'lim tizimi va mehnat bozorining ajralmas qismiga aylangan. Xususan, Janubiy Koreyada internetdan foydalanuvchilar ulushi 97 foizni tashkil etib, bu raqamli ta'lim va masofaviy ish shakllarining keng rivojlanganligini ko'rsatadi. OECD davlatlarida o'rtacha 65 foiz aholi raqamli ko'nikmalarga ega bo'lib, bu mehnat bozorida yuqori malakali ishchi kuchining shakllanishiga xizmat qilmoqda.

2-jadval

O'zbekistonda raqamli texnologiyalarning ta'lim va mehnat bozoriga integratsiyasi⁹

⁸ OECD, World Bank, ITU, 2024

⁹ O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, IT Park, Raqamli texnologiyalar vazirligi

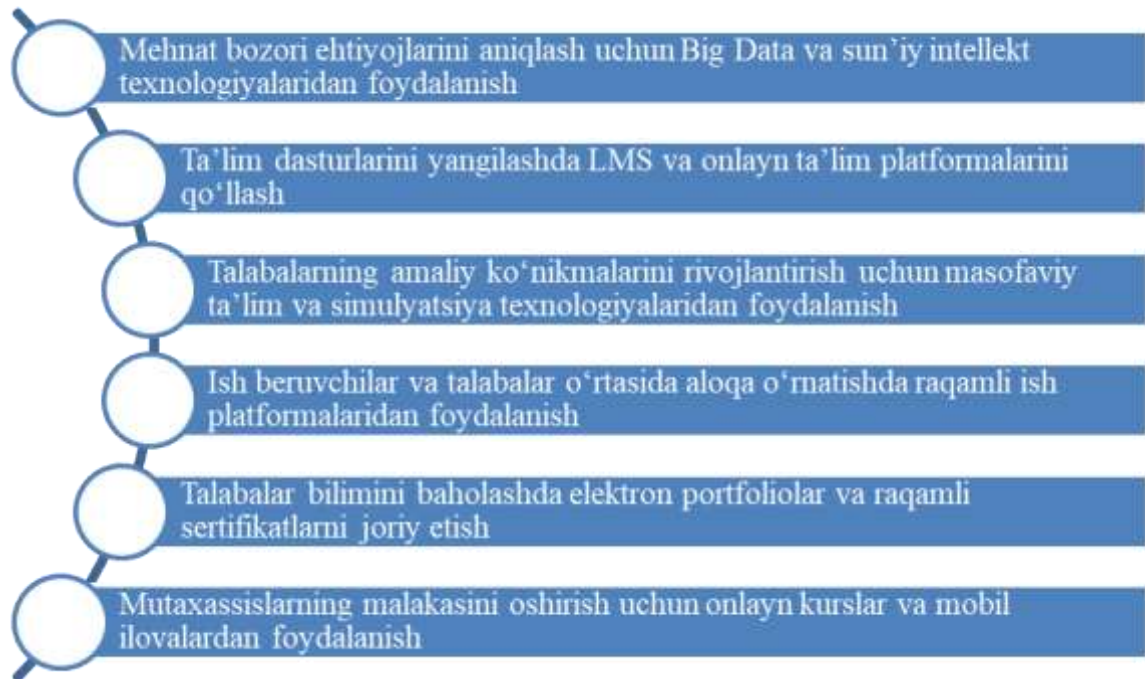
**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Ko'rsatkichlar	2021y.	2022y.	2023y.	2024y.	2025y.
Internet foydalanuvchilari ulushi, %	65	70	74	78	82
AKT sohasida bandlar ulushi, %	1,9	2,1	2,3	2,6	2,9
Onlayn ta'lim platformalaridan foydalanuvchilar, %	12	16	21	26	32
Raqamli iqtisodiyotda yaratilgan ish o'rinlari (ming)	38	46	55	68	82

2-jadvalda O'zbekistonda ham so'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning ta'lim va mehnat bozoriga integratsiyasi sezilarli darajada oshdi. Jumladan, internetdan foydalanuvchilar ulushi 2021-yildagi 65 foizdan 2025-yilda 82 foizga yetdi. Shu bilan birga, IT sohasida band bo'lganlar soni 62 ming kishidan 121 ming kishiga oshdi. Bu esa raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi natijasida yangi ish o'rinlari yaratilayotganligini va mehnat bozorining tarkibi transformatsiyalanayotganligini ko'rsatadi.

Ta'lim iqtisodiyoti nuqtai nazaridan qaralganda, raqamli texnologiyalar ta'lim xarajatlarini kamaytirish, qamrovni kengaytirish va bilim sifatini differensiallashtirish imkonini bermoqda. Masalan, masofaviy ta'lim platformalari yordamida geografik cheklovlar deyarli yo'qolib, mehnat bozori uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar tezkor va moslashuvchan tarzda shakllantirilmoqda. Natijada, ta'lim tizimi mehnat bozoriga nisbatan passiv emas, balki faol va oldindan yo'naltiruvchi institutga aylanmoqda.

5-rasm. Raqamli texnologiyalar orqali ta'lim va mehnat bozori integratsiyasialash yo'llari¹⁰

5-rasmda Raqamli texnologiyalar ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi vaqt farqini sezilarli darajada qisqartirdi. Ilgari ta'lim tizimi ko'pincha mehnat bozoridagi real ehtiyojlardan orqada qolgan bo'lsa, bugungi kunda raqamli platformalar orqali kasbiy kompetensiyalar bozor talabi bilan deyarli sinxron shakllanmoqda. Bu jarayonda onlayn sertifikatlash, mikro-malaka va hayot davomida ta'lim tushunchalari muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Mehnat bozori raqamli texnologiyalar orqali yanada moslashuvchan tus oldi. Masofaviy ish, frilans faoliyat, platforma iqtisodiyoti kabi shakllar paydo bo'lib, ta'lim tizimidan mutlaqo yangi yondashuvlarni talab qila boshladi. Endilikda ish beruvchilar uchun diplomdan ko'ra amaliy ko'nikmalar, raqamli savodxonlik va muammolarni hal qilish qobiliyati muhimroq bo'lib bormoqda. Bu esa ta'lim tizimini natijaga yo'naltirilgan modelga o'tishga majbur qilmoqda.

¹⁰ <https://yuz.uz/uz/news/mehnat-bozori-talabiga-mos-zamonaviy-mutaxassislar-tayyorlaydigan-kasb-hunar-maskanlari>

O‘zbekistonda mehnat migratsiyasi va norasmiy bandlik

Mehnat resurslarining mobilligi zamonaviy iqtisodiyotning muhim xususiyatlaridan biridir. Mobillik deganda xodimlarning hududiy yoki kasbiy jihatdan harakatlanishi tushuniladi. U quyidagi turlarga bo‘linadi:

- geografik mobillik;
- kasblararo mobillik;
- gorizontal va vertikal mobillik;
- ichki va tashqi mobillik.

Ichki mobillik mamlakat ichidagi hududlar o‘rtasidagi harakatni anglatadi, tashqi mobillik esa mehnat migratsiyasi bilan bog‘liqdir. Bugungi kunda mehnat migratsiyasi dunyo iqtisodiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Mehnat resurslari mobilligiga iqtisodiy o‘shish, innovatsion taraqqiyot, investitsiyalar hajmi, inflyatsiya darajasi va xodimlarning ehtiyojlari kabi omillar ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, yoshlar mobilligi yuqori bo‘lib, ular yaxshi ish haqi va qulay mehnat sharoitlari izlab boshqa hudud yoki davlatlarga ko‘chib o‘tmoqda.

Xalqaro migratsiya tashkiloti prognozlariga ko‘ra, kelajakda migratsiya jarayonlari yanada kuchayadi. Shu sababli davlatlar mehnat migratsiyasini tartibga solish, migrantlar huquqlarini himoya qilish va milliy mehnat bozorini muvozanatlash bo‘yicha samarali siyosat yuritishi zarur.

O‘zbekistonda mehnat migratsiyasi muhim iqtisodiy hodisa hisoblanadi. Tashqi mehnat migratsiyasi orqali ko‘plab fuqarolar xorijda ishlash orqali daromad oladi.

Shuningdek, norasmiy bandlik ulushi ham sezilarli bo‘lib, bu holat mehnat bozorining to‘liq institutsional tartibga solinmaganligini ko‘rsatadi.

Norasmiy bandlik:

- ijtimoiy himoyaning pastligi
- soliq tushumlarining kamayishi
- mehnat huquqlarining cheklanishi

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

kabi muammolarni yuzaga keltiradi.

O‘zbekistonda mehnat migratsiyasi zamonaviy mehnat bozori rivojlanishining muhim iqtisodiy va ijtimoiy omillaridan biri hisoblanadi. Globalizatsiya jarayonlarining kuchayishi, xalqaro mehnat taqsimotining chuqurlashuvi hamda ichki mehnat bozoridagi demografik bosim tashqi mehnat migratsiyasi hajmining ortishiga sabab bo‘lmoqda. Tashqi mehnat migratsiyasi orqali minglab fuqarolar xorijiy davlatlarda vaqtinchalik mehnat faoliyatini amalga oshirib, o‘z oilalari daromadlarini oshirishga hamda mamlakat iqtisodiyotiga valyuta tushumlari kirib kelishiga xizmat qilmoqda. Shu jihatdan mehnat migratsiyasi aholi bandligini ta‘minlash va kambag‘allikni qisqartirishning muhim instrumentlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Biroq mehnat migratsiyasi bilan bog‘liq ayrim salbiy holatlar ham mavjud. Xususan, yuqori malakali ishchi kuchining xorijga chiqib ketishi “intellektual migratsiya” yoki “brain drain” holatini yuzaga keltirishi mumkin. Bu esa milliy iqtisodiyotning innovatsion salohiyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shuningdek, migrantlarning ijtimoiy himoyasi, mehnat huquqlari va xavfsiz mehnat sharoitlari bilan bog‘liq masalalar ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

O‘zbekiston mehnat bozorining yana bir muhim xususiyati norasmiy bandlik ulushining yuqoriligidir. Norasmiy bandlik iqtisodiyotning institutsional jihatdan to‘liq tartibga solinmaganligini ko‘rsatadi hamda iqtisodiy tizim samaradorligiga salbiy ta‘sir qiladi. Norasmiy sektorda faoliyat yuritayotgan xodimlar aksariyat hollarda rasmiy mehnat shartnomalariga ega emas, bu esa ularning ijtimoiy himoyasini zaiflashtiradi. Natijada pensiya ta‘minoti, tibbiy sug‘urta va boshqa ijtimoiy kafolatlar bilan bog‘liq muammolar yuzaga keladi.

Norasmiy bandlikning keng tarqalishi davlat budjeti daromadlariga ham salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Chunki yashirin iqtisodiyot sharoitida soliqlar va majburiy to‘lovlarning to‘liq undirilmaslari soliqlik tushumlarining kamayishiga olib keladi. Bundan tashqari, norasmiy mehnat munosabatlari xodimlarning mehnat huquqlari cheklanishiga, ish

vaqti va ish haqi bilan bog‘liq nizolarning ortishiga sabab bo‘ladi. Shu sababli mehnat bozorini institutsional jihatdan takomillashtirish, bandlikni rasmiylashtirish va raqamli nazorat tizimlarini joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Agrar sektor va mehnat bozori

O‘zbekiston iqtisodiyotida agrar sektor strategik ahamiyatga ega tarmoqlardan biri bo‘lib, mamlakat yalpi ichki mahsulotining taxminan 25–28 foizini shakllantiradi hamda aholining katta qismini ish bilan ta‘minlaydi. Ayniqsa, qishloq hududlarida mehnat resurslarining asosiy qismi agrar faoliyat bilan banddir. Shu bois agrar sektorning rivojlanishi mehnat bozori barqarorligi va oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi.

Biroq agrar sektorda bir qator tizimli muammolar mavjud. Xususan, suv resurslarining cheklanganligi qishloq xo‘jaligi samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Iqlim o‘zgarishi va suv tanqisligi sharoitida zamonaviy irrigatsiya texnologiyalarini joriy etish zarurati ortib bormoqda. Bundan tashqari, texnologik darajaning pastligi va ishlab chiqarish jarayonlarining yetarli modernizatsiya qilinmaganligi mehnat unumdorligining past bo‘lishiga olib kelmoqda. Natijada agrar sektorda yashirin ishsizlik va past daromadlilik holatlari saqlanib qolmoqda.

Shu sababli agrar sektorni modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, raqamli qishloq xo‘jaligini rivojlantirish hamda agroservis tizimini kengaytirish mehnat bozori samaradorligini oshirishning muhim yo‘nalishlari hisoblanadi. Ayniqsa, yuqori qo‘shilgan qiymatga ega agroindustriyal tarmoqlarni rivojlantirish yangi ish o‘rinlarini yaratish va qishloq aholisi daromadlarini oshirish imkonini beradi.

Davlat siyosati va mehnat bozorini tartibga solish

Mehnat bozori har bir mamlakat iqtisodiy tizimining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, uning barqarorligi davlat siyosatiga bevosita bog‘liq hisoblanadi. Davlat mehnat bozorida faqat kuzatuvchi emas, balki faol tartibga soluvchi subyekt sifatida ishtirok etadi.

O‘zbekiston Respublikasida mehnat bozori siyosati quyidagi asosiy yo‘nalishlarga tayanadi:

- bandlik darajasini oshirish va ishsizlikni kamaytirish;
- yangi ish o‘rinlarini yaratishni rag‘batlantirish;
- xususiy sektor rivojini qo‘llab-quvvatlash;
- mehnat migratsiyasini tartibga solish;
- aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish.

Davlat siyosatining eng muhim yondashuvlaridan biri bu **aktiv bandlik siyosati**dir. Ushbu yondashuvga ko‘ra, davlat bevosita ish beruvchi sifatida emas, balki iqtisodiy sharoit yaratish orqali bandlikni oshiradi. Masalan, kichik biznesni rivojlantirish, soliq imtiyozlari berish va investitsiyalarni jalb qilish orqali mehnat bozori faolligi oshiriladi.

Mehnat kodeksi tahlili

Mehnat kodeksi mehnat munosabatlarini huquqiy jihatdan tartibga soluvchi asosiy normativ hujjat hisoblanadi. U ish beruvchi va xodim o‘rtasidagi munosabatlarda adolat, tenglik va xavfsizlik tamoyillarini ta’minlaydi.

Mehnat kodeksining asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- mehnat erkinligi va ixtiyoriylik;
- diskriminatsiyani taqiqlash;
- adolatli mehnat sharoitlari;
- oylik ish haqining kafolatlanishi;
- dam olish va ijtimoiy himoya huquqi.

So‘nggi yillarda mehnat kodeksida zamonaviy iqtisodiyot talablariga mos bir qator o‘zgarishlar amalga oshirildi. Jumladan:

- elektron mehnat shartnomalari joriy etilishi;
- masofaviy (remote) ish shaklining huquqiy asoslari;
- norasmiy mehnatni kamaytirishga qaratilgan mexanizmlar;
- ish beruvchining javobgarligini kuchaytirish.

Bu o'zgarishlar mehnat munosabatlarini yanada shaffof va samarali qilishga xizmat qilmoqda.

Bandlik dasturlari va ularning samaradorligi

Bandlik dasturlari davlat tomonidan mehnat bozorini qo'llab-quvvatlash va aholining iqtisodiy faolligini oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar tizimidir.

Asosiy bandlik dasturlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- kasb-hunar va qayta tayyorlash kurslari;
- yoshlar bandligini oshirish dasturlari;
- kambag'allikni qisqartirish dasturlari;
- tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash grantlari;
- mahalliy darajada ish o'rinlari yaratish loyihalari.

Ushbu dasturlar orqali fuqarolarning mehnat bozoriga integratsiyasi kuchayadi. Ayniqsa, kasbiy ta'lim tizimi rivojlanishi natijasida mehnat resurslarining malaka darajasi oshib bormoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mehnat bozori samaradorligi davlat siyosati, mehnat kodeksi va bandlik dasturlarining o'zaro uyg'unligi bilan belgilanadi. Ushbu uch omil o'zaro integratsiyalashgan holda ishlaganda iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlik ta'minlanadi.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar mehnat bozorini modernizatsiya qilishga xizmat qilmoqda. Biroq norasmiy bandlik, malaka nomuvofiqligi va hududiy tengsizlik kabi muammolar hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda mehnat bozori talablarining tez o'zgarib borishi, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi hamda demografik omillar ta'sirida kadrlar tayyorlash tizimi bilan ish beruvchilar ehtiyojlari o'rtasida sezilarli tafovut yuzaga kelmoqda.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, ta'lim tizimida nazariy bilimlarning ustunligi, amaliy ko'nikmalarning yetarli darajada shakllantirilmaganligi, ish beruvchilar bilan

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

hamkorlikning sustligi hamda mehnat bozori haqida to'liq axborot tizimining mavjud emasligi nomutanosiblikning asosiy sabablaridan hisoblanadi. Shu bilan birga, ayrim yo'nalishlarda kadrlar ortiqcha tayyorlanayotgan bo'lsa, texnik va raqamli yo'nalishlarda malakali mutaxassislar yetishmovchiligi kuzatilmoqda.

Tadqiqot jarayonida xorijiy davlatlar tajribasi o'rganilib, ularning samarali jihatlari O'zbekiston sharoitiga moslashtirish asosida tahlil qilindi. Xususan, dual ta'lim tizimi, raqamli mehnat bozori platformalari va uzluksiz ta'lim konsepsiyalarining yuqori samaradorligi yoritib berildi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mamlakatda yoshlar, xotin-qizlar, nogironligi bo'lgan shaxslar hamda "uyushmagan yoshlar" kabi mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lmagan aholi qatlamlarini ish bilan ta'minlash dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu toifalarni kasb-hunarga o'qitish, tadbirkorlikka jalb qilish, oilaviy biznes va kasanachilikni rivojlantirish orqali ularning iqtisodiy faolligini oshirish muhim ijtimoiy-iqtisodiy natijalarni ta'minlaydi.

Shuningdek, tashqi mehnat migratsiyasi O'zbekiston iqtisodiyotida muhim rol o'ynayotgan bo'lsa-da, uning uzoq muddatli ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlarini chuqur tahlil qilish zarur. Migratsiya aholi bandligini ta'minlash va valyuta tushumlarini oshirishga xizmat qilayotgan bo'lsa, boshqa tomondan, malakali ishchi kuchining chetga chiqib ketishi va mehnat resurslari tarkibidagi nomutanosibliklarni ham yuzaga keltirmoqda. Norasmiy bandlikning yuqori ulushi esa mehnat bozorining institutsional jihatdan yetarli darajada shakllanmaganligini ko'rsatadi. Bu holat xodimlarning ijtimoiy himoyasi zaiflashishi, mehnat huquqlarining cheklanishi hamda davlat budjeti daromadlarining kamayishiga olib kelmoqda. Shu sababli mehnat munosabatlarini legallashtirish, zamonaviy bandlik mexanizmlarini joriy etish va raqamli nazorat tizimlarini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Agrar sektorning mamlakat iqtisodiyotidagi ulushi yuqori bo'lib qolayotgan bir sharoitda ushbu tarmoqni modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

va mehnat unumdorligini oshirish mehnat bozori samaradorligini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi. Ayniqsa, suv resurslaridan oqilona foydalanish, agrotexnologiyalarni rivojlantirish va yuqori qo'shilgan qiymatga ega ishlab chiqarishni kengaytirish orqali yangi ish o'rinlari yaratish mumkin.

Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi mehnat munosabatlarini tubdan o'zgartirib, yangi kasb va kompetensiyalarga ehtiyojni kuchaytirmoqda. Shu sababli inson kapitaliga investitsiyalarni ko'paytirish, ta'lim tizimini mehnat bozori talablariga moslashtirish hamda yoshlarni zamonaviy kasblarga tayyorlash strategik ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, O'zbekistonda samarali, inklyuziv va raqobatbardosh mehnat bozorini shakllantirish uchun davlat, xususiy sektor va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Faqatgina kompleks yondashuv, innovatsion islohotlar va inson kapitalini rivojlantirish orqali mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy o'sishi hamda ijtimoiy barqarorligini ta'minlash mumkin bo'ladi.

Mehnat bozorini yanada rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Kasbiy ta'lim tizimini mehnat bozori ehtiyojlariga to'liq moslashtirish.
2. Raqamli bandlik platformalarini kengaytirish va avtomatlashtirish.
3. Norasmiy bandlikni kamaytirish bo'yicha qat'iy nazorat mexanizmlarini joriy etish.
4. Hududiy iqtisodiy rivojlanishni tenglashtirish uchun investitsiyalarni oshirish.
5. Yoshlar uchun innovatsion va yuqori texnologiyali ish o'rinlarini yaratish.
6. Xalqaro mehnat bozori bilan integratsiyani kuchaytirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-6079-sonli Farmoni, 2020-yil, 5-oktabr.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” gi PF-60-sonli Farmoni, 2022-yil, 28-yanvar.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma‘muriy islohotlar doirasida raqamli texnologiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PF-76-sonli Farmoni, 2023-yil, 24-may.
4. Abduraxmonov Q.X., Volgin N., Xolmo‘minov Sh. R. va boshqalar. Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi (darslik). - T.: «O‘zbekiston», 2021.
5. Abduraxmonov Q. X., Mehnat iqtisodiyoti. (darslik) T.: «Fan», 2020
6. Адамчук В.В. Ромашов О.В., Sorokina M. E. Экономика и социология труда (учебное пособие). - М.: 2020
7. Abdullayev Habibullo Asadulla o‘g‘li. Hududlarning iqtisodiy salohiyatini oshirishda raqamlashtirishning o‘rni. “Raqamli iqtisodiyot” ilmiy-elektron jurnali, 9-son, 459-461 b. – WWW.INFOCOM.UZ
8. Jurayev Zaripjan Yuldashevich (2024). Tijorat banklarida kpi tizimini takomillashtirish. “Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: nazariya va amaliyot” nomli ilmiy, masofaviy, onlayn konferensiyasi, 3(12), 34-36 b. – [tijorat banklarida kpi tizimini takomillashtirish](http://tijorat.banklarida.kpi.tizimini.takomillashtirish)
9. Rifki Suwaji, Hepiyanto, Rina Indra Sabella, Waloyo, Rohmah Kurniawati. Managing Human Resource in the Digital Economy: Balancing challenges and opportunities // Jurnal Informasi dan Teknologi. – 6(2), May 2024. 99-101 p. <https://doi.org/10.60083/jidt.v6i2.535>
10. O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi (2025). *Yillik hisobot*. Toshkent.

**THE CONCEPT OF SMELL IN THE REPRESENTATION OF
CORRUPTION: A COGNITIVE AND LINGUOCULTURAL ANALYSIS OF
ENGLISH AND UZBEK**

Sevarakhon Khusanova

Andijan State University Independent Researcher in Cognitive Linguistics

Abstract

This study examines the role of smell-related metaphors in the conceptualization of corruption in English and Uzbek. The research is grounded in the framework of Conceptual Metaphor Theory proposed by George Lakoff and Mark Johnson. The article investigates how olfactory perception functions as a cognitive source domain for understanding abstract moral phenomena such as dishonesty, political corruption, and ethical degradation. The analysis is based on comparative qualitative examination of phraseological units, political discourse, media texts, and evaluative lexical constructions in English and Uzbek.

The findings indicate that English discourse frequently employs explicit olfactory metaphors such as “the stench of corruption” and “something smells fishy,” whereas Uzbek discourse tends to conceptualize corruption indirectly through metaphors of impurity, dirtiness, and moral contamination. Despite these linguistic differences, both languages share a universal embodied cognitive mechanism in which unpleasant smell symbolizes hidden immorality and social decay.

The study contributes to metaphor studies, cognitive linguistics, and linguacultural analysis by demonstrating how sensory experience shapes moral conceptualization across cultures. Furthermore, the research reveals that metaphorical representations of corruption are culturally conditioned while simultaneously grounded in universal bodily experience.

Keywords: smell metaphor, corruption discourse, cognitive linguistics, linguacultural analysis, conceptual metaphor, morality, embodiment.

**КОРРУПЦИЯ ИФОДАЛАНИШИДА ХИД КОНЦЕПТИ:
ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИНИНГ КОГНИТИВ ҲАМДА
ЛИНГВОМАДАНИЙ ТАҲЛИЛИ**

Севарахон Хусанова

**Андижон давлат университети Хорижий тиллар филологияси кафедраси
ўқитувчиси, мустақил тадқиқотчи**

Аннотация

Ушбу тадқиқот инглиз ва ўзбек тилларида коррупцияни концептуаллаштиришда хид билан боғлиқ метафораларнинг ўрнини ўрганadi. Тадқиқот Жорж Лакофф ва Марк Жонсон томонидан ишлаб чиқилган Концептуал метафора назариясига асосланади. Мақолада хид билан боғлиқ сенсор тажриба ҳалолсизлик, сиёсий коррупция ва ахлоқий емирилиш каби абстракт тушунчаларни англашда когнитив манба сифатида хизмат қилиши таҳлил қилинади.

Таҳлил инглиз ва ўзбек тилларидаги фразеологик бирликлар, сиёсий дискурс, оммавий ахборот воситалари матнлари ва баҳоловчи лексик конструкциялар асосида амалга оширилди.

Натижалар шуни кўрсатадики, инглиз тилида “the stench of corruption” ва “something smells fishy” каби очик хид метафоралари кенг қўлланилади. Ўзбек тилида эса коррупция кўпроқ нопоклик, ифлослик ва маънавий булғаниш орқали билвосита концептуаллаштирилади.

Лингвистик фарқларга қарамасдан, ҳар икки тилда ҳам ёқимсиз хид яширин ахлоқсизлик ва ижтимоий емирилиш рамзи сифатида намоён бўлади.

Тадқиқот сенсор тажрибанинг турли маданиятларда ахлоқий концептуаллашувга таъсирини ёритиши билан метафора назарияси, когнитив лингвистика ва лингвомаданиятшунослик соҳаларига ҳисса қўшади.

Калит сўзлар: хид метафораси, коррупция дискурси, когнитив лингвистика, лингвомаданият таҳлил, концептуал метафора, ахлоқ, embodiment.

1. Кириш Коррупция замонавий жамиятдаги энг хавфли ижтимоий ҳодисалардан бири ҳисобланади. Коррупция кўпинча сиёсий, иқтисодий ва институционал тизимларда яширин шаклда амал қилиши сабабли, уни англаш ва ифодалашда метафоралар муҳим аҳамият касб этади.

Абстракт ахлоқий тушунчалар инсоннинг жисмоний ва сенсор тажрибаси орқали англонади. Бу эса кўринмас ижтимоий жараёнларни конкрет ҳиссий тажриба воситасида тушуниш имконини беради.

Беш ҳиссиёт ичида ҳид алоҳида баҳоловчи хусусиятга эга. Ҳид ҳисси интуитив реакция, эмоционал баҳолаш, хавфни англаш ва поклик ёки булғаниш тушунчалари билан чамбарчас боғлиқ. Шу сабабли кўплаб тилларда ҳид билан боғлиқ бирликлар ахлоқсизлик, коррупция ва виждонсизликни ифодалашда қўлланилади. Инглиз ва ўзбек тилларида коррупция кўпинча ёқимсиз ҳид, ифлослик, чириш ва нопоклик билан боғлиқ метафоралар орқали тасвирланади. Бироқ бу метафораларнинг лингвистик ифодаланиши икки маданиятда турлича намоён бўлади. Инглиз сиёсий дискурсида очиқ ҳид метафоралари устунлик қилса, ўзбек тилида билвосита тозалик ва маънавий покликка асосланган метафоралар кўпроқ учрайди. Мазкур мақоланинг мақсади инглиз ва ўзбек тилларида коррупцияни ифодалашда ҳид билан боғлиқ концептуал метафораларни таҳлил қилишдан иборат. Тадқиқот қуйидаги саволларга жавоб излайди: Инглиз ва ўзбек тилларида коррупция ҳид орқали қандай концептуаллаштирилади? Бу метафоралар асосида қандай когнитив механизмлар ётади? Коррупция ифодаланишида қандай лингвомаданий ўхшашлик ва фарқлар кузатилади? Сенсор метафоралар сиёсий дискурсида ахлоқий баҳолашга қандай таъсир қилади? Тадқиқотда ҳид метафоралари яширин қонунбузарликни аниқлаш ва ахлоқий баҳоланишнинг кучли когнитив воситаси сифатида талқин қилинади.

2. Адабиётлар таҳлили

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Тадқиқотнинг назарий асосини Metaphors We Live By асарида илгари сурилган Концептуал метафора назарияси ташкил этади. Ушбу назарияга кўра, метафора фақат бадиий услуб воситаси эмас, балки инсон тафаккурининг асосий механизми ҳисобланади. Инсон абстракт тушунчаларни конкрет жисмоний тажриба орқали англайди. Жорж Лакофф концептуал метафоралар инсон фикрлаш тизимини шакллантиришини таъкидлайди. Марк Жонсон эса embodiment — танавий тажрибанинг концептуал тизимларга таъсирини ўрганади. Когнитив лингвистикада сенсор метафоралар муҳим тадқиқот йўналишларидан бири ҳисобланади. Тадқиқотлар кўрсатишича, кўриш, тегиш, таъм ва ҳид каби сенсор соҳалар абстракт тушунчалар учун манба вазифасини бажаради.

Ҳид алоҳида аҳамиятга эга, чунки у эмоционал ва баҳоловчи хусусиятга эга. Аввалги тадқиқотларда қуйидаги универсал моделлар қайд этилган:
АХЛОҚ — ТОЗАЛИК

АХЛОҚСИЗЛИК — ИФЛОСЛИК

ЁВУЗЛИК — БАДБЎЙ ҲИД

КОРРУПЦИЯ — ЧИРИШ

Бу метафоралар жисмоний тажриба ахлоқий тафаккурни шакллантиришини кўрсатади.

Методология

Тадқиқот когнитив лингвистика ва лингвомаданиятшунослик доирасида қиёсий сифат таҳлили асосида амалга оширилди. Таҳлил учун қуйидаги материаллар танланди: инглиз тилидаги идиомалар; ўзбек тилидаги фразеологик бирликлар; газета ва медиа дискурси; сиёсий шарҳлар; баҳоловчи лексик конструкциялар; коррупция билан боғлиқ метафоралар. Инглиз тили материаллари сиёсий журналистика ва медиа матнлардан олинди. Ўзбек тили материаллари эса оммавий дискурс ва кенг қўлланувчи баҳоловчи бирликлар асосида йиғилди.

Таҳлил жараёни қуйидаги босқичларни ўз ичига олди:

ҳид билан боғлиқ метафораларни аниқлаш;

концептуал моделларни таснифлаш;

қиёсий семантик таҳлил;

когнитив шарҳлаш;

лингвомаданий хусусиятларни изоҳлаш.

Назарий асос

Тадқиқотда таҳлил қилинган асосий концептуал метафора:

Бу метафора қуйидаги қарама-қаршиликларни ҳосил қилади:

ёқимли ҳид → ҳалоллик ва маънавий поклик;

ёқимсиз ҳид → коррупция ва ахлоқсизлик.

Яна бир муҳим концептуал модель:

Бу моделда коррупция жамиятга тарқалувчи булғаниш сифатида талқин қилинади.

Концептуал кўчиш қуйидагича ифодаланиши мумкин:

Инглиз тили материаллари таҳлили

Инглиз сиёсий ва журналистик дискурсида коррупция ва ахлоқсизликни тасвирлашда очик ҳид метафоралари кенг қўлланилади.

Масалан:

“the stench of corruption”

“something smells fishy”

“the scandal reeks of bribery”

“a rotten political system”

“dirty politics”

Бу бирликлар коррупцияни жисмонан сезиладиган ва маънавий жиҳатдан булғовчи ҳодиса сифатида тасвирлайди.

“The stench of corruption” ибораси ёқимсиз ҳид орқали ахлоқий қоралашни

кучайтиради.

“Something smells fishy” ибораси эса далиллар йўқ бўлса ҳам интуитив шубҳани англатади.

“Rotten administration” ва “moral decay” каби бирликларда коррупция ижтимоий емирилиш сифатида концептуаллаштирилади.

Ўзбек тили материаллари таҳлили

Ўзбек тилида коррупция кўпроқ тозалик ва ифлослик орқали ифодаланади.

Масалан:

“бу ишдан бадбўй ҳид келяпти”

“иш тоза эмас”

“ифлос иш”

“чиркин тизим”

“қўли ҳалол эмас”

“Бадбўй ҳид” ибораси тўғридан-тўғри ёқимсиз ҳидни англатса-да, ўзбек тилида коррупция асосан маънавий нопоклик орқали ифодаланади.

“Тоза” ҳалоллик ва ахлоқий поклик рамзи бўлса, “ифлос” маънавий бузилиш маъносини англатади.

Бу ҳолат ўзбек лингвомаданиятида ахлоқ ва поклик ўртасидаги кучли боғлиқликни акс эттиради.

Қиёсий муҳокама

Таҳлил натижалари шуни кўрсатадики, ҳар икки тилда ҳам коррупция сенсор тажриба орқали концептуаллаштирилади.

Умумий жиҳатлар:

коррупция яширин, аммо сезилади;

ёқимсиз ҳид ахлоқсизлик рамзи;

ҳид интуитив аниқлаш воситаси;

чириш ижтимоий хавфни англатади.

Бироқ қуйидаги фарқлар кузатилади:

Жиҳат	Инглиз тили	Ўзбек тили
Асосий метафора	Ҳид/бадбўйлик	Тозалик/нопоклик
Ифода услуби	Очиқ	Билвосита
Асосий образ	Ҳид	Ифлослик
Коммуникатив услуб	Тўғридан-тўғри танқид	Юмшоқ баҳолаш
Когнитив марказ	Аниқлаш	Ахлоқий поклик

Коррупция — ижтимоий булғаниш сифатида

Ҳар икки тилда муҳим бўлган яна бир концептуал модель:

Бу модель коррупцияни:

юқувчи;

хавфли;

яширин;

жамиятга тарқалувчи ҳодиса сифатида талқин қилади.

Метафора жамоатчилик онгига таъсир кўрсатувчи ижтимоий ва сиёсий восита вазифасини ҳам бажаради.

Хулоса

Тадқиқот натижалари ҳид билан боғлиқ метафоралар инглиз ва ўзбек тилларида коррупцияни концептуаллаштиришда муҳим ўрин тутишини кўрсатди.

Асосий натижалар:

сенсор тажриба ахлоқий тушунчаларни шакллантиради;

ёқимсиз ҳид яширин ахлоқсизлик рамзи ҳисобланади;

коррупция маънавий булғаниш сифатида англанади;

метафора универсал когнитив механизм ва маданий хусусиятларни акс эттиради.

Инглиз тилида очиқ ҳид метафоралари устун бўлса, ўзбек тилида тозалик ва нопокликка асосланган билвосита метафоралар кўпроқ қўлланилади.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Тадқиқот когнитив тилшунослик, метафора назарияси ва лингвомаданиятшунослик соҳалари учун муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов Б. (2019). Сиёсий дискурс ва тил. Тошкент.
2. Абдуллаева М. (2020). Медиа дискурс таҳлили. Тошкент.
3. Саидова Н. (2015). Ўзбек тили лексикологияси. Тошкент: Фан.
4. Ҳожиев А. (2002). Тилшунослик терминлари изоҳли луғати. Тошкент.
5. Раҳимов Ғ. (2010). Умумий тилшунослик. Тошкент.
6. Маҳмудов Н. (2013). Тил ва маданият. Тошкент: Ўзбекистон.
7. Юсупова Д. (2017). Лингвомаданиятшунослик асослари. Тошкент.
8. George Lakoff, Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
9. George Lakoff. *The Contemporary Theory of Metaphor*. Cambridge University Press, 1993.
10. Mark Johnson. *The Body in the Mind*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
11. Mark Johnson. *Moral Imagination: Implications of Cognitive Science for Ethics*. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
12. Zoltán Kövecses. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press, 2010.
13. Antonio Barcelona. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2000.

**HYPOXIA AND TISSUE ADAPTATION: MOLECULAR
MECHANISMS, PHYSIOLOGICAL ASPECTS, AND
THERAPEUTIC PERSPECTIVES**

Author: Suvonov Khojiakbar Tolmas ugli

2nd year, Faculty of General Medicine

Abstract

Hypoxia is a state of oxygen deficiency in tissues that triggers complex adaptive mechanisms to maintain cellular homeostasis. Hypoxia-inducible factors (HIF-1 α and HIF-2 α) play a central role in this process, regulating metabolic reprogramming, angiogenesis, erythropoiesis, and protection against oxidative stress. In this comprehensive review, we provide an in-depth analysis of the molecular pathways of oxygen sensing, including prolyl hydroxylases (PHD) and the HIF inhibitor factor (FIH), as well as HIF-independent mechanisms such as the role of succinate, hypoxamiRs (hypoxia-associated microRNAs), and epigenetic changes. We discuss tissue-specific adaptations in the heart, brain, liver, and skeletal muscles, the differences between acute, chronic, and intermittent hypoxia, as well as maladaptive effects leading to fibrosis and inflammation. Special attention is given to therapeutic prospects: from hypoxic preconditioning to HIF inhibitors/stabilizers and miRNA-based therapy. To increase reader engagement, the review includes interesting facts from the latest studies (2024–2026), such as the role of HIF in tissue regeneration and the prevention of hypoxic stress. The review is made as up-to-date and engaging as possible for readers ranging from students to specialists in medicine and biology.

Keywords: hypoxia, tissue adaptation, HIF-1 α , HIF-2 α , metabolic reprogramming, angiogenesis, hypoxamiRs, succinate signaling, hypoxic preconditioning, regenerative medicine, oxidative stress, epigenetics.

**Гипоксия и адаптация тканей: молекулярные механизмы,
физиологические аспекты и терапевтические перспективы**

Сувонов Хожиакбар Толмас угли

2-курс, лечебный факультет

Аннотация. Гипоксия — это состояние дефицита кислорода в тканях, которое запускает сложные адаптивные механизмы для поддержания клеточного гомеостаза. Центральную роль в этом процессе играют гипоксия-индуцибельные факторы (HIF-1 α и HIF-2 α), которые регулируют метаболическую перестройку, ангиогенез, эритропоэз и защиту от окислительного стресса. В этом расширенном обзоре мы углублённо анализируем молекулярные пути сенсинга кислорода, включая пропил-гидроксилазы (PHD) и фактор ингибирования HIF (FIH), а также HIF-независимые механизмы, такие как роль сукцината, гипоксамиР (hуroxamiRs) и эпигенетические изменения. Мы обсуждаем тканеспецифические адаптации в сердце, мозге, печени и мышцах, различия между острой, хронической и интермиттирующей гипоксией, а также maladaptive эффекты, ведущие к фиброзу и воспалению. Особое внимание уделено терапевтическим перспективам: от гипоксического прекондиционирования до ингибиторов /стабилизаторов HIF и миР-терапии. Для повышения познавательности включены интересные факты из последних исследований 2024–2026 годов, такие как роль HIF в регенерации тканей и предотвращении гипоксического стресса заранее. Обзор сделан максимально актуальным и интересным для читателя — от студентов до специалистов в медицине и биологии.

Ключевые слова: гипоксия, адаптация тканей, HIF-1 α , HIF-2 α , метаболическое репрограммирование, ангиогенез, hуroxamiRs, сукцинат-сигнализация, гипоксическое прекондиционирование, регенеративная медицина, окислительный стресс, эпигенетика.

Введение

Гипоксия — это не просто дефицит кислорода, а мощный стрессовый фактор, который клетки и ткани встречают повсюду: от высотных гор до

опухолевых микроокружений и ишемических зон в сердце или мозге. Представьте: на вершине Эвереста (где P_{aO_2} падает до 30–40 мм рт. ст.) ваше тело адаптируется, увеличивая эритропоэз и ангиогенез, чтобы выжить. Аналогично, в раковых клетках хроническая гипоксия делает их более агрессивными, но также уязвимыми для терапии. Ключ к этой адаптации — семейство гипоксия-индуцибельных факторов (HIF), открытых в 1990-х и отмеченных Нобелевской премией в 2019 году за понимание кислородного сенсинга.

В последние годы (2024–2026) исследования уточнили роли HIF-изоформ: HIF-1 α для быстрой адаптации (гликолиз, немедленный ангиогенез), HIF-2 α для хронической (эритропоэз, сосудистое ремоделирование) и HIF-3 α как негативного регулятора. Но HIF — не единственный игрок: сукцинат как “онкометаболит”, микроРНК (hуoxamiRs) и эпигенетические сдвиги добавляют глубины. Интересный факт: в 2025 году учёные показали, что HIF не просто реагирует на гипоксию, а предотвращает её, регулируя электронный транспорт заранее. Это перевернуло парадигму — от “адаптации к стрессу” к “профилактике стресса”.

Цель этого обзора — глубоко разобрать механизмы, сделать их понятными и интересными (с примерами из жизни и медицины), систематизировать данные 2024–2026 годов и оценить терапию. Мы углубимся в детали, чтобы читатель не просто узнал, а понял “почему” и “как” клетки выживают в безкислородном мире.

1. Молекулярные механизмы сенсинга кислорода и активации ответа

Сенсинг кислорода — это как “термостат” клетки: он фиксирует падение O_2 и запускает каскад. Основные сенсоры — пропил-гидроксилазы (PHD1–3) и FHN. В нороксии ($O_2 > 5\%$) PHD гидроксилирует пролин в HIF- α (Pro402/564 в HIF-1 α), что позволяет pVHL связаться и убиквитинировать HIF для деградации в протеасоме. FHN гидроксилирует аспарагин (Asn803), блокируя коактиваторы p300/CBP. При гипоксии PHD/FHN ингибируются (из-за дефицита O_2 как ко-субстрата), HIF- α стабилизируется, димеризуется с HIF-1 β (ARNT) и связывается

с HRE (hypoxia response elements) в ДНК, активируя >1000 генов: VEGF для ангиогенеза, EPO для эритропоэза, GLUT1/LDHA для гликолиза.

Углублённо: PHD требуют не только O₂, но и 2-оксоглутарата, Fe²⁺ и аскорбата. Мутации в PHD (как в эритроцитозе) или накопление сукцината (из ТСА-цикла) ингибируют PHD даже в нороксии, имитируя гипоксию. Сукцинат — “онкометаболит”: в опухолях мутации SDH (сукцинатдегидрогеназы) приводят к его накоплению, стабилизируя HIF и способствуя опухолевому росту. Интересно: в 2025 году открыли, что L-2-гидроксиглутарат (L2HG) и H₂S тоже ингибируют гидроксилазы, добавляя свои регуляции.

Дифференциация изоформ: HIF-1α доминирует при тяжёлой гипоксии (НурохамиRs (miR-210, miR-107, miR-155, miR-424) — микроРНК, индуцируемые HIF, которые эпигенетически ремоделируют хроматин. Например, miR-210 подавляет SDHD, усиливая сукцинат и петлю обратной связи. Эпигенетика: гипоксия вызывает метилирование ДНК (via TET-ферменты) и модификацию гистонов (HDAC/SIRT), меняя доступность генов.

2. Метаболическая перестройка тканей

Гипоксия — удар по митохондриям: окислительное фосфорилирование (OXPHOS) падает, клетки переходят на анаэробный гликолиз (Pasteur-эффект). HIF-1α активирует GLUT1/HK2 для захвата глюкозы, LDHA для лактат-продукции, PDK1 для ингибирования PDH (чтобы пируват не шёл в ТСА). Это экономит O₂ и генерирует АТФ быстро, но с низким КПД (2 АТФ vs. 36 в OXPHOS).

Глубже: в ТСА-цикле гипоксия накапливает сукцинат/фумарат, которые сигнализируют через GPR91, усиливая VEGF. HIF-независимо: АМПК активируется (низкий АТФ), стимулируя гликолиз и аутофагию. Кетоны и ВСАА (аминокислоты с разветвлённой цепью) становятся альтернативными субстратами в сердце/мозге.

Тканеспецифичность делает это интересным: Сердце: острая гипоксия — гликолиз + кетоны; хроническая — фиброз via HIF-2 α /TGF- β /Smad. В 2025 году показали, что интермиттирующая гипоксия (ИТ) защищает миокард, снижая инфаркт на 30–50%. Мозг: высокая уязвимость (нейроны потребляют 20% O₂ тела); адаптация через астроглии (буфер лактатом), снижение синаптической активности. НурохаміRs как miR-210 усиливают нейропротекцию. Печень: гликогенолиз, активация пирогептоза (GSDME-зависимая смерть, но адаптивная). Хроническая — стеатоз. Мышцы: интермиттирующая гипоксия активирует сателлитные клетки, улучшая регенерацию. Факт: у атлетов на высоте мышцы “учатся” экономить O₂, повышая миоглобин.

3. Адаптивные vs. maladaptive эффекты

Острая/интермиттирующая гипоксия — благо: прекондиционирование (краткие циклы гипоксии) индуцирует VEGF, SOD2 (антиоксиданты), аутофагию, защита от ишемии. Пример: в клинике ИТ снижает риск инсульта на 20%.

Хроническая — maladaptive: персистирующее воспаление (NF- κ B кроссток с HIF), фиброз (TGF- β), митохондриальная дисфункция (ROS-накопление), иммуносупрессия в опухолях (HIF-2 α → PD-L1). В регенерации: острая гипоксия усиливает стволовые клетки (hiPSC-EVs с miR-210, circWhsc1 → STAT3/Cyclin B2). Но хроническая тормозит: в костях — резорбция.

Интересный поворот: HIF предотвращает гипоксию заранее, регулируя электронный транспорт от субстратов к O₂, а не просто адаптируясь.

4. Терапевтические перспективы

Интермиттирующая гипоксическая тренировка (ИТ): циклы 5–10% O₂ улучшают толерантность в сердце/мозге/мышцах. Клинические испытания 2025: снижает выгорание у атлетов.

Модуляторы HIF: Ингибиторы HIF-2 α (belzutifan) — FDA-одобрены для рака почки (VHL-мутации). Стабилизаторы (PHD-ингибиторы: roxadustat,

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

vadadustat) — для анемии, ишемии. Но риски: off-target эффекты (воспаление).

Метаболические таргеты: дихлорацетат (ингибитор PDK), активаторы АМПК (метформин).

НурохамиR-терапия: миР-мимики (miR-210 для регенерации), анти-miR для рака.

Комбинированные подходы: HIF + EVs (экзосомы) + кислород-терапия. Перспектива: персонализированная (генотип PHD/HIF).

Заключение

Адаптация к гипоксии — это симфония молекул: от HIF как дирижёра до сукцината и нурохамиRs как солистов. Глубокое понимание механизмов (стабилизация, метаболизм, эпигенетика) показывает, как клетки не просто выживают, а эволюционируют. Maladaptive эффекты напоминают: баланс ключевой. Терапия 2026 — от ИТ до HIF-модуляторов — обещает революцию в лечении ишемии, рака и регенерации. Интересный факт на посошок: в долгожителях (как в червях/мышях) умеренная гипоксия активирует HIF, продлевая жизнь via антиоксиданты и аутофагию. Это открывает дверь к “гипоксической” антивозрастной медицине.

Список литературы

Semenza G.L. Hypoxia-inducible factors in physiology and medicine. *Cell*. 2012;148(3):399–408.

Kaelin W.G., Ratcliffe P.J. Oxygen sensing by metazoans: the central role of the HIF hydroxylase pathway. *Mol. Cell*. 2008;30(4):393–402.

Vásquez Vélez I.C. et al. Hypoxia and Tissue Regeneration: Adaptive Mechanisms... *Int. J. Mol. Sci*. 2025;26(19):9272. doi:10.3390/ijms26199272

Zheng Q. et al. Current research on the HIF-2 α -EPO-Hb axis... *Front. Med*. 2026.

Arias C.F. Redefining the role of hypoxia-inducible factors... *Commun. Biol*. 2025;8:7896. doi:10.1038/s42003-025-07896-1

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH**
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Zhao W. et al. The Role and Mechanism of HIF-1 α ... 2026.
doi:10.1155/2026/1747792

Cheng B. et al. Recent progress in the development of hypoxia-inducible... Eur.
J. Med. Chem. 2024;275:116645. doi:10.1016/j.ejmech.2024.116645

Li Q. et al. Hypoxia-Inducible Factor Prolyl Hydroxylase... J. Multidiscip.
Perspect. 2025;6(4):25. doi:10.3390/jmp6040025

Stembridge M. Hypoxia 2023: physiological mechanisms... J. Physiol.
2024;602(21):1–5. doi:10.1113/JP287287

Zhang J. et al. Systematic and comprehensive insights into HIF-1... Cell. Mol.
Biol. Lett. 2025;30:2. doi:10.1186/s11658-024-00682-7

Steiner C.A. et al. Hypoxia-inducible factor as a bridge... Am. J. Physiol. Cell
Physiol. 2022. doi:10.1152/ajpcell.00227.2022

Bishop T. Hypoxia-Inducible Factor 2 α : at the Interface... Physiol. Rev. 2025.
doi:10.1152/physrev.00043.2024

Shao L. et al. The Roles and Molecular Mechanisms of HIF-1 α ... J. Dent. Res.
2025. doi:10.1177/00220345251320970

Bogadi S. et al. Hypoxia inducible factor HIF-1 α stabilization... Drug Resist.
Updat. 2025. doi:10.1016/j.drug.2025.100699

Nakanishi T. Growing concerns about using hypoxia-inducible... Clin. Kidney J.
2024;17(3):sfae051. doi:10.1093/ckj/sfae051

Bakleh M.Z. The Distinct Role of HIF-1 α and HIF-2 α ... Cells. 2025;14(9):673.
doi:10.3390/cells14090673

Li Q. et al. Trophoblast adaptation to hypoxia... Cell Commun. Signal. 2025.
doi:10.1186/s12964-025-02531-2

Silina M. et al. Physiological and molecular mechanisms... Front. Mol. Biosci.
2025;12:1674608. doi:10.3389/fmolb.2025.1674608

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Rahman M.A. et al. Hypoxia-inducible factor-1 α in cardiovascular... Biochem. Biophys. Res. Commun. 2026. doi:10.1016/j.bbrc.2026.0845

Wicks E.E. et al. Hypoxia-inducible factors: cancer progression... J. Clin. Invest. 2022. doi:10.1172/JCI159839

Kang P. et al. Mechanisms and therapeutic prospects of HIF-1 α ... Front. Cell Dev. Biol. 2025. doi:10.3389/fcell.2025.1660433

Egea V. HypoxamiRs: the hidden architects... Cell Death Dis. 2025;16:732. doi:10.1038/s41419-025-08091-0

Qin W. et al. Research progress of hypoxia-inducible factor-1 α ... Front. Pharmacol. 2025;16:1537749. doi:10.3389/fphar.2025.1537749

Kleibert M. et al. The role of hypoxia-inducible factors 1 and 2... J. Nephrol. 2025. doi:10.1007/s40620-024-02152-x

Gao J. et al. Dynamic investigation of hypoxia-induced L-lactylation. PNAS. 2025;122(10):e2404899122. doi:10.1073/pnas.2404899122

**NATURAL RESOURCES OF THE FERGANA VALLEY AND
THEIR USE FOR TOURISM PURPOSES**

A'zamjonova Gulyora Nodirbek qizi

1st-year Master's Student Namangan State University

Annotation.

The article analyzes the natural resources of the Fergana Valley and their use for tourism purposes. The valley is assessed as an integrated tourism area where mountain landscapes, river valleys, foothill villages, fertile oases, climatic and wellness resources, agro-landscapes, historical settlements and local crafts complement one another. The study shows that ecotourism, agrotourism, wellness tourism, mountain routes and educational excursions may become important tourism products in Fergana, Andijan and Namangan regions. Sustainable use of these resources requires transport accessibility, environmental protection, visitor-flow management and local community participation.

Keywords: Fergana Valley, natural resources, tourism potential, ecotourism, agrotourism, wellness tourism, sustainable tourism, local communities.

**FARG'ONA VODIYSINING TABIIY RESURSLARI VA ULARDAN TURIZM
MAQSADIDA FOYDALANISH**

A'zamjonova Gulyora Nodirbek qizi

Namangan Davlat Universiteti 1- bosqich magistranti

Annotatsiya.

Mazkur maqolada Farg'ona vodiysining tabiiy resurslari va ulardan turizm maqsadida foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Vodiyning tog' landshaftlari, daryo vodiylari, buloqlari, adir zonalari, sug'oriladigan vohalari, bog'dorchilik, mineral-iqlimiy shifobaxsh resurslari hamda tarixiy-madaniy maskanlari yagona turistik makon sifatida ko'rib chiqildi. Tahlil natijalari Farg'ona, Andijon va Namangan viloyatlari tabiiy sharoitlari ekoturizm, agroturizm, sog'lomlashtirish, tog'-sarguzasht va ta'limiy turizmni rivojlantirish uchun muhim asos bo'lishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, suv

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

resurslarini tejash, chiqindilarni boshqarish, tashrif sig‘imini belgilash va mahalliy aholi manfaatdorligini oshirish barqaror turizmning asosiy shartlari sifatida baholanadi.

Kalit so‘zlar: Farg‘ona vodiysi, tabiiy resurslar, turizm salohiyati, ekoturizm, agroturizm, sog‘lomlashtirish turizmi, barqaror turizm, mahalliy hamjamiyat.

Kirish

Farg‘ona vodiysi Markaziy Osiyoning eng qadimiy o‘zlashtirilgan, aholi zich joylashgan va tabiiy-iqtisodiy jihatdan sermahsul hududlaridan biridir. Vodiyning asosiy o‘ziga xosligi shundaki, u Tyanshan va Pomir-Oloy tog‘ tizmalari oralig‘idagi tabiiy botig‘ida joylashgan hamda Naryn va Qoradaryo daryolari qo‘shilib Sirdaryoni hosil qiladigan yirik gidrologik tizimga tayanadi. Britannica ma’lumotlarida vodiyning tog‘lardan tushuvchi daryolar, adirlar, sug‘oriladigan vohalar, qumli va sho‘rxok maydonlar uyg‘unligidan iborat murakkab tabiiy hudud ekani qayd etiladi .

Bugungi kunda turizm hududlar iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish, xizmatlar sektorini kengaytirish va mahalliy madaniyatni targ‘ib etishda strategik ahamiyat kasb etmoqda. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida xorijiy va ichki turizmni rivojlantirish, turizm klasterlari sonini oshirish, tog‘li hududlarda dor yo‘llari qurish va turizm mahallalarini ko‘paytirish bo‘yicha vazifalar belgilangan. 2025-yilgi rasmiy qarorda esa turistik mahsulotlarni diversifikatsiya qilish, transport bog‘lanishini yaxshilash va xorijiy turistlar sonini 20 million nafargacha yetkazish maqsadlari qo‘yilgan .

Maqolaning maqsadi Farg‘ona vodiysining tabiiy resurslarini turizm nuqtai nazaridan tizimli tasniflash va ulardan barqaror foydalanish yo‘llarini ko‘rsatishdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida Farg‘ona, Andijon va Namangan viloyatlarining tabiiy-turistik resurslari tanlandi. Tadqiqot predmeti esa ushbu resurslarning ekoturizm, agroturizm, sog‘lomlashtirish, sarguzasht va ta’limiy turizm qo‘llanish imkoniyatlaridir.

Farg‘ona vodiysining tabiiy-resurs salohiyati

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Farg‘ona vodiysining tabiiy resurslarini besh guruhga ajratish mumkin: suv-gidrologik resurslar, tog‘-landshaft resurslari, agroiqlim va tuproq resurslari, mineral-shifobaxsh resurslar hamda bioxilma-xillik bilan bog‘liq rekreatsion muhit. Ushbu resurslar turizmga bir-birini to‘ldiradi. Masalan, tog‘ daryolari faqat suv manbai emas, balki piknik, trekking, fotosayohat va sog‘lomlashtirish muhitini shakllantiruvchi omildir; mevali bog‘lar esa agroturizm, gastronomik turizm va mavsumiy festival turizmi uchun asos bo‘la oladi.

Suv resurslari vodiyning eng muhim tabiiy boyliklaridan biridir. Naryn va Qoradaryodan hosil bo‘ladigan Sirdaryo, shuningdek So‘x, Shohimardonsoy, Isfayramsoy, Chodaksoy va Govasoy kabi daryo-soylar vohalarning shakllanishida tarixiy rol o‘ynagan. Farg‘ona viloyati turizm boshqarmasi ma’lumotlarida Isfayram, Shohimardon, So‘x va Isfara daryolarining sug‘orish tizimidagi ahamiyati, Naryn va Qoradaryodan bir qancha yirik kanallar chiqarilgani qayd etiladi [10]. Turizmga bu resurslar daryo bo‘yi dam olish, qishloq hayoti bilan tanishish, qisqa trekking va sog‘lomlashtirish xizmatlari uchun muhimdir.

Tog‘-landshaft resurslari vodiyning turistik jozibasini kuchaytiradi. Fergana Valley CTN platformasi Arashan ko‘llari, Xonobod, Shohimardon va So‘x, Chodak, Imom Ota, Nanay va Govasoy kabi manzillarni vodiyning asosiy tabiiy diqqatga sazovor joylari sifatida tavsiya qiladi [6]. Arashan ko‘llari tog‘ ko‘llari va camping imkoniyatlari bilan, Chodak buloqlar va yong‘oqzorlar bilan, Xonobod esa Qoradaryo bo‘yidagi rekreatsion muhit va sanatoriy imkoniyatlari bilan ajralib turadi.

Agroiqlim resurslari Farg‘ona vodiysining tarixiy-iqtisodiy qiyofasini belgilagan. Unumdor tuproqlar, bog‘lar, uzumzorlar, tutzorlar, sabzavotchilik va ipakchilik agroturizm uchun katta imkoniyat yaratadi. Rasmiy ma’lumotlarda Farg‘ona viloyatining anor, anjir, uzum, bog‘dorchilik va ipakchilik an‘analari alohida qayd etilgan [10]. Bu asosda “qishloqdagi bir kun”, “bog‘dan dasturxongacha”, “ipak yo‘li va ipakchilik” kabi turistik paketlar ishlab chiqish mumkin.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

1-jadval. Farg‘ona vodiysi tabiiy resurslarining turizmga qo‘llanish yo‘nalishlari

Resurs turi	Asosiy hududlar	Turizm shakli	Barqarorlik sharti
Suv va daryo vodiylari	Sirdaryo, Qoradaryo, So‘x, Isfayram, Chodaksoy, Govasoy	Daryo bo‘yi dam olish, piknik, qisqa trekking	Suvni tejash, qirg‘oq ekotizimini muhofaza qilish
Tog‘-landshaft resurslari	Arashan ko‘llari, Chodak, Shohimardon, Xonobod	Ekoturizm, camping, sarguzasht marshrutlari	Tashrif sig‘imi, xavfsiz yo‘lak, mahalliy gidlar
Agroresurslar	Vuadil, Rishton, Marg‘ilon atrofi, bog‘dorchilik qishloqlari	Agroturizm, gastronomik tur, hunarmandchilik	Fermer va mahalla manfaatdorligi
Shifobaxsh-iqlim resurslari	Xonobod, Chimyon, Chortoq, Govasoy, Chodak	Sog‘lomlashtirish, wellness, oilaviy dam olish	Tibbiy xizmat standarti, tabiiy muhitni saqlash
Tarixiy-tabiiy komplekslar	Axsikent, Mingtepa, Imom Ota, Avval	Madaniy-ekologik va ta‘limiy ekskursiya	Meros obyektlarini asrash, izohli belgilar

Manba: Jadval muallif tomonidan Encyclopaedia Britannica, Fergana Valley Community Tourism Network, Uzbekistan.travel hamda Farg‘ona viloyati turizm boshqarmasi ma‘lumotlari asosida tuzildi [1; 6; 7; 8; 9; 10; 11].

Tabiiy resurslardan foydalanish yo‘nalishlari

Ekoturizm Farg‘ona vodiysi uchun eng istiqbolli yo‘nalishlardan biridir. Ekoturizm tabiatni ko‘rish va undan zavqlanish bilan cheklanmay, tabiatni asrash, mahalliy hamjamiyatga daromad keltirish va sayyohning ekologik madaniyatini oshirishni ham nazarda tutadi. Arashan ko‘llari, Chodak, Nanay, Govasoy, Shohimardon va So‘x hududlari aynan shunday yo‘nalishlar uchun mos manzillardir. Biroq tog‘ va buloq hududlarida tashrif sig‘imi, chiqindi boshqaruvi, xavfsiz yo‘laklar va mahalliy gidlar ishtiroki oldindan rejalashtirilishi kerak.

Agroturizm vodiyni qishloq xo‘jaligi an‘analari bilan bevosita bog‘liq. Turist uchun meva terimida ishtirok etish, milliy taom tayyorlashni o‘rganish, hunarmandchilik ustaxonasiga kirish, qishloq mehnati va mahalliy urf-odatlarini ko‘rish qimmatli tajriba hisoblanadi. Farg‘ona turizm va rekreatsiya zonasida Vuadil agroturizm klasteri qishloq hayoti, bog‘lar, toza havo va milliy an‘analarni birlashtiruvchi yo‘nalish sifatida ko‘rsatiladi .

Sog‘lomlashtirish va wellness turizmi Farg‘ona vodiysining shifobaxsh iqlim resurslariga tayanadi. Xonobod, Chimyon, Chortoq, Govasoy va Chodak kabi hududlarda tog‘ havosi, buloq suvlari, sokin landshaft va sanatoriy infratuzilmasi turistik xizmatlar bilan uyg‘unlashishi mumkin. Uzbekistan.travel ma‘lumotiga ko‘ra, Xonobod Qoradaryo bo‘yida, dengiz sathidan 850 metr balandlikda joylashgan bo‘lib, kislrodga boy ionlashgan havo bilan nafas yo‘llari, asab va yurak-qon tomir tizimi uchun qulay rekreatsion muhit yaratadi .

Madaniy-ekologik turizm ham muhim imkoniyatdir. Axsikent, Mingtepa, Qo‘qon, Marg‘ilon, Rishton, Andijon va Namangan kabi manzillar tarix, hunarmandchilik va tabiatni bir paketda berishga imkon beradi. Masalan, Axsikent Sirdaryo bo‘yida joylashgan qadimiy savdo-hunarmandchilik markazi bo‘lib, u yerda daryo landshafti va arxeologik meros bir-birini to‘ldiradi .

Hududlar kesimida tahlil

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Farg‘ona viloyati tog‘, agro va hunarmandchilik resurslari uyg‘unligi bilan ajralib turadi. Shohimardon, So‘x, Chimyon, Vuadil, Rishton va Marg‘ilon atrofidagi qishloqlar tog‘ manzaralari, soylari, bog‘lari, kulolchilik va ipakchilik an‘analari bilan turistik zanjir hosil qiladi. “Farg‘ona” turizm va rekreatsiya zonasining 2396 gektar maydonda bosqichma-bosqich rivojlantirilishi viloyatda tog‘, sog‘lomlashtirish, agro va dam olish turizmini zamonaviy infratuzilma bilan bog‘lashga xizmat qiladi .

Namangan viloyati Chodaksoy vodiysi, Chortoq, Nanay, Govasoy, Arashan ko‘llari va Axsikent bilan ajralib turadi. Chodak hududi buloqlar, yong‘oqzorlar va tog‘oldi manzaralari bilan qisqa muddatli oilaviy turizm, foto turizm va piyoda marshrutlar uchun qulay. Axsikent esa Sirdaryo bo‘yidagi qadimiy shahar sifatida tarixiy-tabiiy ekskursiyalarni rivojlantirishga asos bo‘ladi. Uzbekistan.travel ma‘lumotlariga ko‘ra, Axsikent miloddan avvalgi II asrlarda shakllangan, qadimgi Farg‘onaning yirik shahri bo‘lgan va X-XII asrlarda taraqqiyotga erishgan .

Andijon viloyati maydon jihatidan kichik bo‘lsa-da, tarixiy qatlamlar, zich aholi, tog‘oldi manzaralari va rekreatsion maskanlar bilan ahamiyatlidir. Uzbekistan.travel ma‘lumotiga ko‘ra, Andijon viloyatida 400 dan ortiq turistik obyekt mavjud bo‘lib, ular orasida muzeylar, parklar, arxeologik va tarixiy yodgorliklar, ziyorat joylari hamda qulay iqlim sharoitiga ega dam olish hududlari bor . Xonobod, Mingtepa va Imom Ota yo‘nalishlari viloyatning tabiiy-madaniy turizm salohiyatini ko‘rsatadi.

Natijalarni muhokama qilish

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, Farg‘ona vodiysida turizm resurslarini alohida obyektlar sifatida emas, balki o‘zaro bog‘langan hududiy tizim sifatida boshqarish zarur. Masalan, Farg‘ona viloyatidagi Shohimardon va Vuadil yo‘nalishlari Namangandagi Chodak, Govasoy hamda Andijondagi Xonobod bilan mintaqaviy marshrutga birlashtirilsa, sayyoh bir necha kun davomida vodiy tabiatining turli qirralarini ko‘rish imkoniga ega bo‘ladi. Bunday yondashuv turist oqimini bitta shahar yoki bitta maskanda jamlab qo‘ymasdan, daromadni hududlar bo‘yicha kengroq taqsimlaydi.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Vodiyning tabiiy resurslaridan samarali foydalanish marketing mazmuniga ham bog‘liq. Faqat “dam olish maskani” degan umumiy ta’rif yetarli emas; har bir hudud o‘zining aniq turistik tajribasi bilan ko‘rsatilishi kerak. Masalan, Chodak — buloqlar va tog‘oldi piyoda marshrutlari, Xonobod — shifobaxsh iqlim va Qoradaryo manzarasi, Axsikent — Sirdaryo bo‘yidagi arxeologik meros, Vuadil — qishloq hayoti va agroturizm, Rishton — hunarmandchilik va mahalliy xomashyo bilan bog‘langan yo‘nalish sifatida targ‘ib qilinishi mumkin.

Shuningdek, Farg‘ona vodiysi tabiiy turizmini rivojlantirishda kichik biznes va mahalla institutlari hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Mehmon uylari, oilaviy oshxonalar, mahalliy transport, sertifikatlangan gidlar, hunarmandchilik savdosi va fermer xo‘jaliklari turistik qiymat zanjirining asosiy bo‘g‘inlaridir. Davlat va xususiy sektorning vazifasi esa ularni o‘qitish, standartlashtirish, raqamli platformalarga ulash va ekologik talablar asosida muvofiqlashtirishdan iborat.

Statistik vaziyat va infratuzilma omili

O‘zbekistonda turizm oqimining o‘sishi Farg‘ona vodiysi uchun ham yangi imkoniyatlar ochmoqda. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda turistik maqsadlarda O‘zbekistonga kelgan xorijiy fuqarolar safarlari 7 957,2 mingni tashkil etib, 2023-yilga nisbatan 20,1 foizga oshgan . 2025-yilda esa dastlabki ma’lumotlarga ko‘ra, 11,7 million nafar chet el fuqarosi turistik maqsadda O‘zbekistonga tashrif buyurgan va bu ko‘rsatkich 2024-yilga nisbatan 46,8 foizga yuqori bo‘lgan .

Vodiyning turizm salohiyatini to‘liq ishga solish uchun transport va servis infratuzilmasi muhim ahamiyatga ega. Tabiiy manzillarning bir qismi tog‘oldi yoki olis hududlarda joylashgani sababli “oxirgi kilometr” muammosi — ya’ni asosiy yo‘ldan turistik obyektgacha xavfsiz va qulay borish tizimi — hal qilinishi lozim. Axborot belgilar, xaritalar, sanitariya punktlari, chiqindi qutilari, gidlar malakasi va favqulodda aloqa tizimi tabiiy turizm obyektlari uchun minimal talab sifatida joriy etilishi kerak.

Milliy statistika qo‘mitasining 2024-yil bo‘yicha ma‘lumotlarida Farg‘ona viloyatida 280 ta, Andijonda 68 ta, Namanganda 44 ta mehmonxona va shunga o‘xshash joylashtirish vositalari ko‘rsatilgan . Bu ko‘rsatkichlar Farg‘ona viloyatida joylashtirish salohiyati nisbatan yuqoriroq ekanini ko‘rsatsa-da, tog‘oldi va qishloq hududlarida oilaviy mehmon uylari, ekologik lagerlar va mavsumiy camping xizmatlarini ko‘paytirish zarurligini ham anglatadi.

Barqaror foydalanish muammolari va takliflar

Farg‘ona vodiysi tabiiy resurslaridan turizmga foydalanishda birinchi muammo — ekologik tashrif sig‘imini belgilashdir. Tog‘ ko‘llari, buloqlar, daryo bo‘ylari va qishloq manzillari cheksiz sayyoh oqimini qabul qila olmaydi. Tashriflar nazoratsiz ko‘payganda chiqindi, tuproqning ezilishi, o‘simlik qoplaminig zarar ko‘rishi va suv manbalarining ifloslanishi yuzaga keladi. Shuning uchun har bir tabiiy obyekt bo‘yicha tashrif sig‘imi, transport joylashuvi, piyoda yo‘lak va chiqindi qaytarish tizimi belgilanishi zarur.

Ikkinchi muammo — suv resurslariga bosimdir. Vodiynig sug‘oriladigan dehqonchilikka tayanishi suvdan oqilona foydalanishni talab qiladi. Sanatoriylar, dam olish maskanlari, restoranlar va mehmon uylari suv tejankor texnologiyalar, oqova suvlarni tozalash va plastik chiqindilarni kamaytirish bo‘yicha talablar asosida ishlashi kerak. Uchinchi muammo esa mahalliy hamjamiyat manfaatdorligini ta‘minlashdir. Mahalla aholisi gidlik, mehmon uyi, transport, milliy taom, hunarmandchilik va qishloq xo‘jaligi mahsulotlari orqali turizm zanjiriga qo‘shilsa, turizm ijtimoiy jihatdan barqaror bo‘ladi.

Amaliy tavsiya sifatida Farg‘ona vodiysi uchun yagona tabiiy turizm marshrutlari tizimini ishlab chiqish lozim. “Farg‘ona vodiysining tog‘ va buloqlari”, “Sirdaryo bo‘yidagi qadimiy shaharlar”, “Bog‘lar va hunarmandchilik yo‘li”, “Xonobod — Mingtepa — Andijon”, “Chodak — Govasoy — Axsikent”, “Shohimardon — Vuadil — Rishton” kabi yo‘nalishlar viloyatlarni bitta mintaqaviy turistik makon sifatida

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

targ'ib qiladi. Har bir yo'nalishda ekologik qoidalar, mahalliy gidlar, xavfsizlik ma'lumotlari va servis nuqtalari ko'rsatilishi kerak.

Xulosa

Farg'ona vodiysi tabiiy resurslari turizmni rivojlantirish uchun ko'p qirrali va strategik ahamiyatga ega. Tog'lar, soy va daryolar, buloqlar, shifobaxsh iqlim, bog'lar, adirlar, tarixiy-tabiiy komplekslar ekoturizm, agroturizm, sog'lomlashtirish, sarguzasht va ta'limiy turizmni rivojlantirishga asos bo'ladi. Farg'ona, Andijon va Namangan viloyatlari bir-birini to'ldiradi: Farg'ona viloyati tog'-agro va hunarmandchilik resurslari bilan, Namangan viloyati tog'oldi qishloqlari va Axsikent bilan, Andijon viloyati Xonobod, Mingtepa va Bobur merosi bilan ajralib turadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tabiiy resurslardan turizm maqsadida foydalanish oddiy obyektlarni ko'paytirish emas, balki resurs, xizmat, ekologiya va mahalliy aholi manfaatini yagona tizimga birlashtirishni talab qiladi. Suv resurslarini tejash, chiqindilarni boshqarish, tashrif sig'imini belgilash, xavfsiz yo'laklar yaratish, oilaviy mehmon uylari va mahalliy gidlar tarmog'ini kengaytirish vodiyning barqaror turistik kelajagini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Encyclopaedia Britannica. Fergana Valley: map, Uzbekistan, and history. Britannica, 2026.
2. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Development of tourism and recreation in the Republic of Uzbekistan for 2024. Press release, 12.08.2025.
3. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. 2025-yilda O'zbekistonga 11,7 million nafar turist kelgan. Rasmiy axborot, 16.01.2026.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-348-son qarori. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi faoliyatini tashkil etish va turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida. 19.11.2025.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-158-son farmoni. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida. 11.09.2023.
6. Fergana Valley Community Tourism Network. Natural Attractions in Fergana Valley. 2026.
7. Uzbekistan.travel. Fergana Tourism and Recreation Zone. National PR Centre, 2026.
8. Uzbekistan.travel. Top 8 places to visit in Andijan region. National PR Centre, 2026.
9. Uzbekistan.travel. Ancient city of Akhsikent. National PR Centre, 2026.
10. Committee on Tourism under the Ministry of Ecology, Environmental Protection and Climate Change of the Republic of Uzbekistan, Fergana Regional Tourism Department. General information about Ferghana region. 2024.
11. United Nations Department of Economic and Social Affairs. Sustainable tourism and the Sustainable Development Goals. UN DESA, 2026.

Development of Creative Thinking in Children with Intellectual Disabilities

Tashmatova Muslima Azizullayevna

Second-year student of Kokand State University

Annotation

This article discusses the pedagogical and psychological foundations of developing creative thinking in children with intellectual disabilities. It also analyzes the essence of creative thinking, methods of its formation, and innovative approaches used in special education. The importance of game technologies, artistic activities, didactic exercises, and interactive methods in developing the individual abilities of children with intellectual disabilities is highlighted. The study reveals that the development of creative thinking positively influences children's independent thinking, speech development, and social adaptation.

Keywords

Children with intellectual disabilities, creative thinking, special pedagogy, oligophrenopedagogy, creativity, educational process, innovative methods, corrective education, cognitive development.

Kirish. Bugungi kunda maxsus pedagogika tizimida aqli zaif bolalarni har tomonlama rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ularning ijodiy tafakkurini shakllantirish va rivojlantirish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ijodiy tafakkur bolaning mustaqil fikrlashi, yangi g'oyalarni ilgari surishi, muammolarga noodatiy yechim topishi hamda ijtimoiy hayotga moslashuvini ta'minlaydi. Aqli zaif bolalarda bilish jarayonlari sekin rivojlanishi, xotira va diqqatning sustligi sababli ijodiy faoliyatni shakllantirish murakkab kechadi. Shu sababli maxsus pedagoglardan zamonaviy pedagogik texnologiyalar va korreksion metodlardan samarali foydalanish talab etiladi. Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda pedagogik kuzatuv, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, suhbat va amaliy

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

mashg'ulot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida maxsus maktablarda ta'lim olayotgan aqli zaif bolalarning ijodiy faoliyati va tafakkur jarayonlari o'rganildi.

Asosiy qism

Ijodiy tafakkur tushunchasi

Ijodiy tafakkur — bu shaxsning yangicha fikrlashi, noodatiy g'oyalarni yaratishi hamda muammolarni original tarzda hal eta olish qobiliyatidir. Psixolog olimlar ijodkorlikni insonning intellektual rivojlanishidagi muhim ko'rsatkichlardan biri sifatida baholaydilar. Aqli zaif bolalarda ijodiy tafakkur nisbatan sust rivojlangan bo'lsa-da, to'g'ri tashkil etilgan ta'lim va tarbiya jarayonida uni rivojlantirish mumkin. Ayniqsa, korreksion-rivojlantiruvchi mashg'ulotlar orqali bolalarning tasavvuri, fantaziyasi va mustaqil fikrlash qobiliyatlari faollashadi.

Aqli zaif bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish usullari

1. O'yin texnologiyalaridan foydalanish

Didaktik va rolli o'yinlar bolalarning erkin fikrlashini rivojlantiradi. O'yin davomida bola yangi obrazlarni yaratadi, vaziyatlarni tasavvur qiladi va mustaqil qaror qabul qilishga o'rganadi.

2. Tasviriy faoliyat

Rasm chizish, plastilin bilan ishlash, aplikatsiya tayyorlash kabi faoliyatlar bolalarning tasavvurini boyitadi. Tasviriy san'at mashg'ulotlari bolaning ichki dunyosini namoyon etishga yordam beradi.

3. Interfaol metodlar

“Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Sinkveyn” kabi metodlar bolalarning fikrlash jarayonini faollashtiradi. Ushbu metodlar orqali bolalar mustaqil fikr bildirishga va o'z g'oyalarni ifodalashga o'rganadilar.

4. Ertak va hikoyalar bilan ishlash

Ertak qahramonlarini tahlil qilish, hikoyalarni davom ettirish yoki yangi syujet yaratish ijodiy tafakkurning rivojlanishiga xizmat qiladi. Bu usul ayniqsa nutqida nuqsoni

mavjud bolalarda samarali hisoblanadi.

5. Axborot-kommunikatsion texnologiyalar

Multimedia vositalari, animatsiyalar va interaktiv dasturlar bolalarning qiziqishini oshirib, ijodiy faoliyatga undaydi. Zamonaviy texnologiyalar orqali bolalarning diqqatini uzoqroq saqlab turish mumkin.

Natijalar va muhokama. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijodiy faoliyatga muntazam jalb qilingan aqli zaif bolalarda mustaqil fikrlash, nutq rivoji va ijtimoiy faollik sezilarli darajada oshadi. Ayniqsa, o'yin va tasviriy faoliyat asosidagi mashg'ulotlar bolalarning emosional holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, ijodiy tafakkurni rivojlantirish bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Bu esa ularning jamiyatga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, aqli zaif bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish maxsus pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biridir. Ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va korreksion mashg'ulotlardan foydalanish bolalarning intellektual hamda ijodiy salohiyatini oshiradi. Shu bois pedagoglar har bir bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'limni tashkil etishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

Vygotskiy L.S. Defektologiya asoslari. – Moskva: Prosvesheniye, 1995.

Petrova V.G. Maxsus pedagogika. – Moskva, 2004.

Po'latova P.M. Oligofrenopedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.

Karimova V.M. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent, 2012.

Shomaxmudova R.Sh. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim. – Toshkent, 2021.

Rasulov A. Korreksion pedagogika asoslari. – Toshkent, 2018.

Tojimuhamedov B. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent, 2016.

Nurmatova D. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2020.

UDC: 616.858-008.6:577.21

**EPIGENETIC DYSREGULATION OF DOPAMINERGIC NEURON
DIFFERENTIATION AS A MECHANISM OF PARKINSON'S
DISEASE DEVELOPMENT: TRANSLATIONAL PERSPECTIVES**

Karimov Ulugbek Rustamovich

2nd-year Student Tashkent State Medical University

Scientific Supervisor: Khaitboeva Mukhayo Ravshanovna, PhD

Abstract

Parkinson's disease is traditionally characterized as a progressive neurodegenerative disorder defined by the selective loss of dopaminergic neurons in the substantia nigra pars compacta and the pathological accumulation of α -synuclein. Although genetic mutations and environmental factors contribute to disease susceptibility, accumulating evidence suggests that epigenetic dysregulation plays a key role both in neuronal differentiation and in later neuronal vulnerability. This review synthesizes current evidence on the mechanisms of epigenetic regulation of dopaminergic neuron differentiation and analyzes how disturbances in DNA methylation, histone modifications, chromatin remodeling, and non-coding RNA networks contribute to the pathogenesis of Parkinson's disease. Special emphasis is placed on translational implications, including induced pluripotent stem cell (iPSC) modeling, epigenetic biomarkers, and emerging therapeutic strategies aimed at epigenome editing.

Keywords: Parkinson's disease, epigenetics, dopaminergic neurons, DNA methylation, histone **modifications, non-coding RNA, iPSC models, epigenome editing.**

**ЭПИГЕНЕТИЧЕСКАЯ ДИСРЕГУЛЯЦИЯ ДИФФЕРЕНЦИРОВКИ
ДОФАМИНЕРГИЧЕСКИХ НЕЙРОНОВ КАК МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ
БОЛЕЗНИ ПАРКИНСОНА: ТРАНСЛЯЦИОННЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ**

Каримов Улугбек Рустамович

студент 2-курса Ташкентский Государственный Медицинский Университет

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Научный руководитель: Khaitboeva Mukhayo Ravshanovna Ph.D.

ABSTRACT. Болезнь Паркинсона (БП) традиционно характеризуется как прогрессирующее нейродегенеративное заболевание, определяемое селективной потерей дофаминергических нейронов substantia nigra pars compacta и патологическим накоплением α -синуклеина. Хотя генетические мутации и факторы окружающей среды способствуют предрасположенности к заболеванию, накапливающиеся данные свидетельствуют о том, что эпигенетическая дисрегуляция играет ключевую роль как в нейронной дифференцировке, так и в более поздней уязвимости. Данный обзор синтезирует текущие данные о механизмах эпигенетической регуляции дифференцировки дофаминергических нейронов и анализирует, как нарушения метилирования ДНК, модификации гистонов, ремоделирование хроматина и сети некодирующих РНК способствуют патогенезу болезни Паркинсона. Особый акцент сделан на трансляционные последствия, включая моделирование на индуцированных плюрипотентных стволовых клетках (iPSC), эпигенетические биомаркеры и возникающие терапевтические стратегии, направленные на редактирование эпигенома.

KEY WORDS: болезнь Паркинсона, эпигенетика, дофаминергические нейроны, метилирование ДНК, модификации гистонов, некодирующие РНК, модели iPSC, редактирование эпигенома

Введение

Болезнь Паркинсона (БП) – второе по распространённости нейродегенеративное заболевание в мире, представляющее растущий вызов для общественного здравоохранения в условиях старения населения.

Клинически БП проявляется брадикинезией, ригидностью, тремором покоя и постуральной неустойчивостью, сопровождаемыми немоторными симптомами, включая когнитивные нарушения, дисфункцию вегетативной нервной системы и аффективные расстройства. Нейропатологически заболевание характеризуется

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

прогрессирующей дегенерацией дофаминергических нейронов в substantia nigra pars compacta и повсеместным накоплением неправильно свёрнутых агрегатов α -синуклеина, образующих тельца Леви.

Хотя мономерные формы БП, связанные с мутациями генов SNCA, LRRK2, PARK2 и PINK1, предоставили механистические инсайты, большинство случаев являются спорадическими и, вероятно, возникают из сложного взаимодействия между генетической предрасположенностью и факторами окружающей среды. Однако генетические варианты сами по себе не полностью объясняют селективную уязвимость нейронов. Дофаминергические нейроны представляют высокоспециализированную популяцию, определяемую уникальными электрофизиологическими свойствами, обширной аксональной ветвью, высоким метаболическим спросом и строго регулируемой транскрипционной идентичностью.

Новые данные свидетельствуют о том, что установление и поддержание дофаминергической идентичности зависит от тонко настроенных эпигенетических программ во время эмбрионального развития. Эти программы управляют последовательной активацией и репрессией факторов транскрипции, включая Nurr1 (NR4A2), Lmx1a/b, FoxA2, Pitx3 и En1/2, которые управляют спецификацией вентраль пола среднего мозга и дофаминергической дифференцировкой. Эпигенетические механизмы – включая метилирование ДНК, посттрансляционные модификации гистонов, комплексы ремоделирования хроматина и некодирующие РНК – контролируют доступность хроматина и приверженность линии во время нейрогенеза.

Понимание того, как эпигенетическая регуляция управляет дифференцировкой дофаминергических нейронов и как её нарушение способствует патогенезу болезни Паркинсона, критически важно для разработки вмешательств, модифицирующих заболевание.

Цель исследования

Цель настоящего обзора состоит в анализе роли эпигенетической регуляции при дифференцировке дофаминергических нейронов и оценке того, как дисрегуляция этих механизмов способствует патогенезу болезни Паркинсона, с особым акцентом на трансляционные следствия, включая моделирование заболевания, разработку биомаркеров и эпигеном-направленные терапевтические стратегии.

Материалы и методы

Был проведён структурированный литературный обзор с использованием PubMed и соответствующих биомедицинских баз данных. Поиск включал комбинации следующих ключевых слов: "дифференцировка дофаминергических нейронов", "эпигенетика И болезнь Паркинсона", "метилование ДНК И SNCA", "модификация гистонов И substantia nigra", "ремоделирование хроматина И развитие среднего мозга", "микроРНК И болезнь Паркинсона", "iPSC И болезнь Паркинсона" и "редактирование эпигенома И нейродегенерация".

Период поиска охватил публикации с 1999 по 2024 год для захвата как фундаментальных, так и современных исследований. Приоритет был отдан рецензируемым исходным исследованиям и систематическим обзорам, обеспечивающим механистические или трансляционные инсайты. Экспериментальные модели включали анализы образцов мозга человека пост-мортем, животные модели, системы дифференцировки эмбриональных стволовых клеток, индуцированные плюрипотентные стволовые клетки и платформы эпигенетического модулирования на основе CRISPR.

Результаты

1. Эпигенетическая регуляция дифференцировки дофаминергических нейронов
Метилование ДНК, происходящее главным образом в остатках цитозина в динуклеотидах CpG, представляет собой фундаментальный эпигенетический механизм, регулирующий экспрессию генов. Во время эмбриогенеза паттерны

метиляции ДНК подвергаются обширному ремоделированию, направляя спецификацию линии и стабилизируя идентичность клеток. В развивающемся среднем мозге спецификация дофаминергических нейронов требует точного деметиляции промоторов и энхансеров, связанных с нейрогенными факторами транскрипции.

ДНК-метилтрансферазы (DNMT1, DNMT3A, DNMT3B) устанавливают и поддерживают паттерны метилирования, в то время как ферменты Ten-Eleven Translocation (TET) опосредуют активное деметилирование ДНК путём окисления 5-метилцитозина. Исследования продемонстрировали, что DNMT3A особенно важна при нейрогенезе, так как условное удаление приводит к нарушению нейронной зрелости и изменённой синаптической функции.

Модификации гистонов – включая ацетилирование, метилирование, фосфорилирование и убиквитинирование – модулируют структуру хроматина и экспрессию генов. Во время дофаминергической дифференцировки обогащение активирующими метками, такими как H3K4me3 и H3K27ac, в промоторных и энхансерных регионах облегчает приверженность линии. И наоборот, репрессивные метки, такие как H3K27me3, опосредованные Polycomb Repressive Complex 2 (PRC2), молчат альтернативные программы линии, чтобы обеспечить дофаминергическую идентичность.

АТФ-зависимые комплексы ремоделирования хроматина регулируют позиционирование нуклеосом и архитектуру хроматина. Комплексы, такие как SWI/SNF (BAF-комплексы), необходимы для нейронной дифференцировки. В областях среднего мозга состав BAF-субъединиц динамически изменяется, отражая стадийно-специфические требования развития.

2. Эпигенетические изменения при болезни Паркинсона

Хотя эпигенетическая регуляция существенна для дифференцировки дофаминергических нейронов, накапливающиеся данные демонстрируют, что

паттерны метилирования ДНК значительно изменены при болезни Паркинсона. Эти изменения затрагивают гены, участвующие в синаптической передаче, функции митохондрий, ответе на окислительный стресс и гомеостазе белков.

Один из наиболее последовательно воспроизводимых результатов касается гена SNCA, кодирующего α -синуклеин. Гипометилирование островков CpG в промоторной области SNCA и области интрона 1 было обнаружено в образцах substantia nigra от пациентов с БП.

Сниженное метилирование коррелирует с повышенной экспрессией α -синуклеина, предполагая прямую механистическую связь между эпигенетической дисрегуляцией и патологическим накоплением белка.

Ацетилирование гистонов и паттерны метилирования глубоко нарушены при болезни Паркинсона. Исследования образцов substantia nigra пост-мортем выявляют повышенные уровни глобального ацетилирования гистонов, в частности ацетилирование H3 и H4. Повышенное ацетилирование локуса SNCA усиливает транскрипционную активность, усиливая экспрессию α -синуклеина.

Кроме того, некодирующие РНК, включая микроРНК (miRNA) и длинные некодирующие РНК (lncRNA), представляют дополнительные регуляторные слои, формирующие идентичность нейронов. Несколько микроРНК, вовлечённых в дофаминергическую дифференцировку, дисрегулируются при БП. miR-133b, обычно обогащённая в дофаминергических нейронах среднего мозга, значительно снижена в мозге с БП. Эта микроРНК регулирует экспрессию Pitx3, транскрипционного фактора, необходимого для дофаминергической зрелости.

3. Модели iPSC и трансляционные подходы

Технология индуцированных плюрипотентных стволовых клеток (iPSC) революционизировала изучение нейродегенеративных заболеваний.

Фибробласты, полученные от пациентов, перепрограммированные в плюрипотентные клетки и впоследствии дифференцированные в

дофаминергические нейроны, предоставляют мощную платформу для моделирования БП в контексте человеческой генетики.

Сравнительное эпигеномное профилирование контрольных и полученных от пациентов с БП iPSC-дифференцированных дофаминергических нейронов выявляет дифференциальную доступность хроматина в генах, регулирующих функцию митохондрий, синаптическую передачу и ответы на стресс. Эти клетки часто проявляют повышенную чувствительность к окислительному стрессу и нарушенный рост нейритов, согласующийся с развитием уязвимости.

Обратимость эпигенетических модификаций фундаментально отличает их от статических генетических мутаций и обеспечивает убедительное обоснование для терапевтического воздействия. Избирательное ингибирование HDAC6 проявило многообещающие результаты благодаря его роли в аутофагном потоке и клиренсе α -синуклеина. Кроме того, ингибирование HDAC класса I, по-видимому, улучшает экспрессию нейротрофических факторов и генов антиоксидантов.

Появление платформ для редактирования эпигенома, направленных на локус, преобразовало эту область. dCas9, слитый с каталитическими доменами DNMT3A или TET1, позволяет направленное метилирование или деметилирование в определённых геномных локусах. В клеточных моделях БП целевое подавление транскрипции SNCA с использованием редактирования эпигенома на основе CRISPR снижает накопление α -синуклеина и ослабляет ответы окислительного стресса.

Эпигенетические биомаркеры представляют многообещающий путь для раннего выявления и мониторинга заболевания. Изменённые паттерны метилирования SNCA были обнаружены в клетках периферической крови пациентов с БП. Дифференциальная экспрессия циркулирующих микроРНК – включая miR-34b/c, miR-7 и miR-133b – коррелирует с тяжестью и прогрессией заболевания.

Обсуждение

Сходство данных из генетических, эпигенетических, клеточных и трансляционных исследований поддерживает унифицированную базу для понимания патогенеза болезни Паркинсона. Вместо просмотра БП исключительно как следствия позднего скопления белка или изолированных генетических мутаций, новые данные предполагают, что эпигенетическая дисрегуляция при дифференцировке дофаминергических нейронов устанавливает скрытое состояние уязвимости.

Аномалии метилирования ДНК, дисбаланс модификации гистонов, дефекты ремоделирования хроматина и дисрегуляция некодирующих РНК не работают изолированно. Вместо этого эти эпигенетические слои сходятся на дестабилизацию транскрипционных сетей, необходимых для нейронной устойчивости. Селективная уязвимость дофаминергических нейронов может, таким образом, отражать как их развивающуюся эпигенетическую "память", так и их неотъемлемые метаболические и электрофизиологические свойства.

Критически важный инсайт состоит в том, что эпигенетические механизмы динамичны и потенциально обратимы. В отличие от фиксированных генетических мутаций, aberrantные эпигенетические состояния теоретически могут быть исправлены. Это отличает эпигенетические подходы от чисто генетических вмешательств и объясняет терапевтический энтузиазм в отношении стратегий, направленных на эпигеном.

Будущие исследования должны приоритизировать: (1) продольное эпигеномное картирование в группах риска для выявления ранних биомаркеров, (2) интеграцию наборов данных мульти-омиков для понимания системных нормативных изменений, (3) разработку нейрон-специфических эпигенетических модуляторов для минимизации побочных эффектов и (4) трансляционные клинические испытания стратегий, нацеленных на хроматиновую регуляцию.

Заключение

Болезнь Паркинсона не может быть полностью объяснена позднежизненным скоплением белка или изолированными генетическими мутациями. Растущие данные поддерживают модель, в которой эпигенетическая дисрегуляция при дифференцировке дофаминергических нейронов устанавливает скрытое состояние уязвимости, которое взаимодействует с возрастом-связанными стрессорами. Понимание болезни Паркинсона через развивающейся эпигенетической парадигмы объединяет молекулярную нейробиологию и клиническое вмешательство, предлагая путь к прецизионной терапии и модификации заболевания.

Список литературы:

- 1. Jowaed A, et al. DNA methylation regulates α -synuclein expression. Proc Natl Acad Sci USA. 2010.**
- 2. Desplats P, et al. Alpha-synuclein sequesters DNMT1 from the nucleus. J Biol Chem. 2011.**
- 3. Guhathakurta S, et al. SNCA methylation in Parkinson's disease. Hum Mol Genet. 2017.**
- 4. Song Y, et al. Epigenetic regulation in PD. Neurosci Bull. 2014.**
- 5. Coufal NG, et al. Chromatin remodeling in neurodevelopment. Nature. 2009.**
- 6. Jakovcevski M, Akbarian S. Epigenetic mechanisms in neurological disease. Nat Med. 2012.**
- 7. Masliah E, et al. Histone acetylation in PD. Ann Neurol. 2013.**
- 8. Qureshi IA, Mehler MF. Non-coding RNA in neurodegeneration. Nat Rev Neurosci. 2012.**
- 9. Soldner F, et al. Parkinson's disease modeling with iPSC. Cell. 2011.**
- 10. Kriks S, et al. Dopamine neuron differentiation from human ESCs. Nature. 2011.**
- 11. Andersson ER, et al. Midbrain dopaminergic development. Development. 2006.**

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

12. Kim J, et al. miR-133b in PD. *Nature*. 2007.
13. Scherzer CR, et al. Genome-wide methylation in PD. *Brain*. 2008.
14. Lee JH, et al. Chromatin dynamics in neurodegeneration. *Neuron*. 2016.
15. Zhang P, et al. Histone methylation in PD models. *Mol Neurodegener*. 2022.
16. Grunewald A, et al. Mitochondrial dysfunction in PD. *Nat Rev Neurosci*. 2019.
17. Xu Z, et al. TET-mediated demethylation in neurons. *Nat Commun*. 2018.
18. Fernandez-Santiago R, et al. Epigenome-wide PD analysis. *Hum Mol Genet*. 2015.
19. Sharma S, et al. Epigenetic aging in PD. *Acta Neuropathol*. 2019.
20. Gjoneska E, et al. Conserved epigenomic signals in neurodegeneration. *Nature*. 2015.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

**Issues of Sharia and Tariqa in Islam: Scientific-Analytical, Ontological, and
Socio-Psychological Interpretation of the Harmony between Zahir and Batin**

Murtazoyev A.

1st-year Master's Student Tashkent State University of Oriental Studies

Tel: +998911122835

Scientific Supervisor: Professor Qodirov M.

Annotation:

This article focuses on the scientific and analytical study of the integral connection between Sharia (outward jurisprudence) and Tariqa (inward jurisprudence) in Islam . It analyzes the harmony of the outward and inward aspects, the stages of spiritual perfection (Sharia, Tariqa, Haqiqat, Marifat), and the scientific heritage of Imam al-Ghazali, as well as the scholars of Transoxiana and Khorasan . Furthermore, it substantiates the social necessity of spiritual education based on the process of rethinking the Sufi heritage in Uzbekistan during the period of independence, particularly through the works of scholars such as professor Najmiddin Komilov and Sheikh Muhammad Sadiq Muhammad Yusuf.

Keywords:

Islamic philosophy, Tariqa, Sufism, outward and inward, spiritual education, perfect human spiritual stations, Naqshbandi order.

Islomda shariat va tariqat masalalari: Zohir va botin uyg'unligining ilmiy-tahliliy, ontologik va ijtimoiy-psixologik talqini

TDSHU 1-bosqich Magistranti Murtazoyev A. +998911122835

Ilmiy rahbar: professor Qodirov M.

Annotatsiya:

Ushbu maqola islom dinida shariat (zohiriy fiqh) va tariqat (botiniy fiqh) o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ilmiy-tahliliy jihatdan o'rganishga qaratilgan . Unda zohir va botin uyg'unligi, ruhiy kamolot bosqichlari (shariat, tariqat, haqiqat, ma'rifat) hamda

Imom G‘azzoliy, Movarounnahr va Xuroson allomalarining bu boradagi ilmiy merosi tahlil qilingan . Shuningdek, mustaqillik davrida O‘zbekistonda tasavvufiy merosni qayta anglash jarayoni, xususan, professor Najmiddin Komilov va Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf kabi olimlarning asarlari asosida ruhiy tarbiyaning ijtimoiy zarurati keng ochib berilgan.

Kalit so‘zlar:

Islom falsafasi, shariat, tariqat, tasavvuf, zohir va botin, ruhiy tarbiya, komil inson, maqomot, Naqshbandiya tariqati.

Kirish: Islom falsafasi, ma’naviyatida zohir va botin dikotomiyasining ilmiy-falsafiy asoslari

Islom dini o‘zining mohiyat e‘tibori bilan inson hayotining barcha jabhalarini to‘liq qamrab oluvchi, mukammal va universal ilohiy ta‘limotdir. Insoniyat tarixida sivilizatsiyalar qanday rivojlanmasin, jamiyat va shaxs o‘rtasidagi munosabatlar qanday o‘zgarmasin, islom ilmlari doimo insonning tashqi amallari hamda ichki ruhiyatini yagona bir muvozanatda ushlab turishga xizmat qilgan. Ushbu ta‘limotning asosiy ustunlari sifatida e‘tirof etiluvchi shariat va tariqat masalalari asrlar osha islom ulamolari, mutafakkirlari, faqihlari va sufiylari tomonidan nihoyatda chuqur o‘rganilib kelingan. Islom falsafasi va tasavvuf ilmida insoniyat borlig‘i ko‘plik (katsrat) va xilma-xillik asosiga qurilgan bo‘lib, inson ham o‘z ichki dunyosida, ham o‘zi yashayotgan jamiyatda turli xil ijtimoiy, axloqiy va ruhiy ziddiyatlarga duch keladi¹. Inson o‘zini jamiyat va ilohiy qonuniyatlar bilan uyg‘unlashtirishi, tashqi olamdagi harakatlarini tartibga solishi uchun yagona huquqiy va axloqiy vosita – bu shariat ko‘rsatmalaridir. Biroq, vaqt o‘tishi bilan jamiyatda paydo bo‘ladigan yangi ma’naviy va ruhiy ehtiyojlar, shaxsning o‘zligini anglashi va ilohiy haqiqatga yetishish ishtiyoqi shariat hukmlarining nafaqat zohiriy, balki botiniy – ruhiy-ma’naviy o‘lchovlarini ham chuqur anglashni qat’iy talab etadi. Aynan shu nozik ontologik nuqtada tariqat, ya’ni islomning ichki,

¹ Najmiddin Komilov. Tasavvuf. Toshkent: Movarounnahr-O‘zbekiston nashriyoti, 2009. 1-jild, 9-bet. (419 b.)

ruhiy-irfoniy o'ldirovi namoyon bo'ladi². Tariqat va shariat bir-biriga qarama-qarshi qutblar emas, balki bir butun ilohiy haqiqatning ikki ajralmas, bir-birini to'ldiruvchi qismidir. Inson o'zining ichki olamini, qalbini tozalab, ilohiy haqiqatni izlamas ekan, u na o'zini, na o'zgalarni halokatdan, nafsning zulmidan qutqara oladi. Zotan, har bir shaxsning dunyodagi asosiy vazifasi avvalo o'z nafsini isloh qilishdan iborat bo'lib, haqiqatni izlash yo'lida dunyoviy chalg'ishlardan, subyektiv illatlardan forig' bo'lishi talab etiladi. Bu ruhiy evrilishsiz boshqalarni qutqarishga urinish nafaqat samarasiz, balki insonning o'zini ham halokat sari yetaklaydigan jarayondir. Ilohiy qonuniyatga ko'ra, inson jannat uchun yaratilgan bo'lsa-da, uning nafs isyoniga ergashishi o'z xohishi bilan halokat eshiklarini ochishiga olib kelishi muqarrar ekanligi manbalarda qat'iy ta'kidlanadi³. Ushbu tadqiqot islomda shariat va tariqatning uzviy bog'liqligi, zohiriy va botiniy fiqh tushunchalarining ilmiy-amaliy asoslari hamda Movarounnahr va Xuroson allomalarining ushbu yo'nalishdagi bebaho ilmiy merosini chuqur ilmiy-tahliliy o'rganishga qaratilgan.

Shariat va Tariqat: Zohiriy va botiniy fiqhning uzviyligi hamda metodologik tahlili

Islom epistemologiyasida bilimlarning tasnifi masalasi ulamolar tomonidan turli mezonlarga ko'ra guruhlariga ajratilgan bo'lib, ular ichida eng muhimlaridan biri amaliy ilmlarni zohiriy va botiniy qismlarga ajratishdir. Muhaqqiq ulamolarning ilmiy xulosalari va e'tiroflariga ko'ra, tasavvuf aslida mustaqil, dindan tashqari bir falsafa emas, balki bevosita "botiniy fiqh", ya'ni "ichki fiqh" degan ma'noni anglatadi⁴. (9) Ushbu tushunchadan islom huquqshunosligi va ibodat amaliyotining asosi bo'lgan fiqh ilmi fundamental ravishda ikki qismga: zohiriy (tashqi) va botiniy (ichki) fiqhga bo'linishi qonuniyati kelib chiqadi. Islom ulamolari, xususan yirik faqihlar shariat

² Xayrullayev M.M. Uyg'onish davri va sharq mutafakkirlari. Toshkent: Fan nashriyoti, 1963. 1-jild, 262-bet. (280 b.)

³ Yusupov E. Inson kamolotining ma'naviy asoslari. Toshkent: Universitet nashriyoti, 1997. 1-jild, 76-bet.

⁴ Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. Tasavvuf haqida tasavvur. Toshkent: Hilol-Nashr nashriyoti, 2010. 1-jild, 16-bet.

ilmlarini odatda “zohiriy fiqh” deb ataydilar yoki ilm-fan doirasida oddiygina qilib “fiqh ilmi” deyish bilan kifoyalanadilar. Binobarin, zohiriy fiqh mo‘min-musulmonlar bajarishi lozim bo‘lgan shar‘iy amallarning tashqi, shakliy va huquqiy tomoniga jiddiy ahamiyat beradi hamda shaxsning ibodatlari shariatning zohiriy talablariga mos kelishini ta‘minlaydi Misol uchun, tahorat, g‘usl, namoz, ro‘za, zakot va haj kabi fundamental ibodatlarning zohiriy masalalarini Qur‘oni karim oyatlari, Payg‘ambarimiz (s.a.v.) hadislarini hamda ijmo‘ va qiyos metodlari asosida zohiriy fiqh ilmi – shariat o‘ta aniqlik bilan bayon qilib beradi⁵. Biroq islom e‘tiqodiga ko‘ra, inson faqat jismoniy qobiqdan iborat emas. Uning amallari to‘laqonli, qabul bo‘ladigan va mukammal bo‘lishi uchun uning faqat tashqi shakliga rioya qilish aslo yetarli sanalmaydi. Xuddi o‘sha ilohiy ibodatlarni ado etish jarayonida inson o‘z qalbini qanday holatda tutishi kerakligini, Alloh taolo huzurida xushu‘ (qalbning mutlaq itoatkorligi va qo‘rquvi) hamda xuzu‘ni (tana a‘zolarining sokinligi va bo‘ysunishini) qanday qilib barqaror ado etish lozimligini botiniy fiqh ilmi – ya‘ni tariqat ko‘rsatib beradi. Tariqat ham o‘z qonun-qoidalarini xuddi zohiriy fiqh kabi sof islomiy manbalar: oyat va hadislar hamda ijmo‘ va qiyos asosida ishlab chiqadi va amaliyotga tatbiq etadi. Ushbu uyg‘unlik va bir-birini taqozo etish qonuniyatini yanada aniqroq tushunish, ilmiy tafakkurda o‘zlashtirish uchun ayrim fundamental ibodatlar misolidagi farq va to‘ldiruvchilik mohiyatini tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Ruhiy kamolotning to‘rt bosqichli silsilasi: Shariat, Tariqat, Haqiqat va Ma‘rifat

Tasavvuf ta‘limotining ontologik (borliq haqidagi) va epistemologik (bilish haqidagi) asoslari insonning Yaratgan tomon intilishida, komillik sari qo‘ygan qadamlarida bosib o‘tishi mutlaq zarur bo‘lgan to‘rtta asosiy ustunga – Shariat, Tariqat, Haqiqat va Ma‘rifat tizimiga tayanadi. Ushbu to‘rt ulkan tushuncha shunchaki oddiy ibodatlar yig‘indisi yoxud quruq nazariyalar emas, balki qalbning bosqichma-bosqich

⁵ Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Ruhiy tarbiya (1-juz: Poklanish). Toshkent: Hilol-Nashr nashriyoti, 2015. 1-jild, 22-bet.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

ruhiy o'sishi, ijtimoiy xudbinlikdan voz kechishi va to'g'ri yo'lda (Sirotul mustaqim) ilohiy yaqinlikka, ya'ni qurbatga erishishining ketma-ketlikka asoslangan pog'onalaridir. Islom ulamolari, jumladan, zamonaviy islomshunos mutaxassislar bu to'rt o'lchovni to'g'ridan-to'g'ri Payg'ambarimiz (s.a.v.) hadislarida zikr qilingan Islom, Iymon va Ehson tushunchalari bilan uzviy bog'laydilar⁶.

Birinchi o'lchov (Shariat yoki Islom) bu butun jarayonning tamal toshidir. Bu dinning amaliy, zohiriy jihati bo'lib, inson tana a'zolari va ijtimoiy faoliyati orqali ado etiladigan islomiy rukunlar (namoz, ro'za, zakot, haj) hamda muomalat (ijtimoiy-iqtisodiy, axloqiy munosabatlar) qonun-qoidalarini to'liq o'z ichiga oladi. Solik, ya'ni Haq yo'lovchisi, ushbu dastlabki bosqichda islom ahkamlari va fundamental doktrinalariga to'liq, mutlaq va so'zsiz amal qilish malakasini hosil qiladi. Shariat insoniyatni tartibga soluvchi, uning kundalik va jismoniy hayotini Yaratganning irodasiga moslashtiruvchi, jamiyatda adolatni o'rnatuvchi yagona asosiy poydevordir. Shariatning tashqi qoidalari va diniy rasm-rusumlari tariqat olamiga kirish uchun ochiladigan yagona qonuniy eshik hisoblanadi.

Ikkinchi o'lchov (Tariqat yoki Iymon) bevosita dinning doktrinal va qalb bilan bog'liq bo'lgan botiniy jihati bo'lib, u inson ruhiyatining tarbiyasiga qaratilgan metodologiyadir. Shariat qoidalarini mukammal o'zlashtirgan solik bu bosqichda o'z-o'zini taftish qilishga o'tadi, tashqi olamning aldamchi chalg'ishlaridan, nafsning bitmas-tuganmas talablaridan yuz o'giradi. Bu yo'lda solik murshid (ustoz) rahbarligida taqvo, zuhd va og'ir riyozat amaliyotlari orqali o'zining butun ichki olamini faqat ibodatga, diqqat-e'tiborga bag'ishlaydi. Tariqat – zohiriy va quruq bilimlarni botiniy hikmat va tajriba bilan boyitishni qat'iy taqozo etuvchi mashaqqatli ruhiy maktabdir⁷.

Uchinchi o'lchov (Haqiqat yoki Ehson) islomning eng sof, yuksak ruhiy va qalbiy ko'rinishining namoyon bo'lishidir. Tariqat mashaqqatlarini yengib o'tgan, nafsini

⁶ Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Sahihi Buxoriy II-juz (Hadis va Hayot turkumi). Toshkent: Hilol-Nashr nashriyoti, 2020. 2-jild, 122-bet.

⁷ Najmiddin Komilov. Tasavvuf yoki komil inson axloqi. Toshkent: Yozuvchi nashriyoti, 1996. 1-jild, 32-bet.

tarbiya qila olgan solik aynan mana shu bosqichda ilohiy borliq bilan ruhan bog‘lanish (ruhiy aloqa) baxtiga muyassar bo‘ladi. Bu holatda ibodatlarining, shar‘iy buyruqlarning asl mohiyati, hikmati hamda ilohiy ismlar va sifatlarning sirlari solik qalbiga kashf etila boshlaydi. Shuning uchun haqiqat so‘zining etimologik va tasavvufiy mohiyati mutlaq rostlik va borliqning asl negizini, Xudoning Yagona ekanligini anglash holatini ifoda etadi⁸.

To‘rtinchi va eng oliy o‘lchov (Ma‘rifat yoki Irfon) bo‘lib, bu barcha ruhiy va amaliy sayrning yakuniy cho‘qqisi hisoblanadi. Ushbu maqomda insonning shaxsiy “men”i (egosi) butunlay yo‘qolib, u Oliy Haqiqat ichida foniylilik (yo‘qlik) topadi. O‘zlikdan batamom kechish, foniy dunyo va qoldiq nafsoniy istaklarni butunlay mahv etish orqali erishiladigan bu transsendental bosqich – ilohiy ma‘rifat, Yaratganni to‘laqonli va hech qanday vositachilarsiz tanish (Gnosis) maqomi sanaladi. Ma‘rifat, bu insonning cheklangan aqlining cheksiz ilohiy nur qarshisida to‘liq taslim bo‘lishi va irfoniyl tajriba orqali doimo Haq bilan qolish, haqiqat nurida yashash holatidir⁹.

Ushbu qat‘iy uzviylilik shuni ilmiy jihatdan asoslaydiki, hech bir shaxs shariat talablarini va farz qilingan huquqiy normalarni aylanib o‘tib, to‘g‘ridan-to‘g‘ri tariqat va ma‘rifat yo‘liga kira olmaydi. Islom olamida shariat qoidalari qanchalik qat‘iy, o‘zgarmas va mustahkam bo‘lsa, tasavvuf ham aynan o‘sha huquqiy qoidalarning ruhiy-axloqiy ildizlarini shunchalik mardlik bilan himoya qiladi va ularni tiriltiradi.

Tariqat maqomotlari: Ruhiiy evolyutsiya yo‘lining psixologik talablari

O‘zbekiston ilm-fanida tasavvuf ta‘limotini ilmiy-akademik va obyektiv darajada tadqiq etgan yirik olim, professor Najmiddin Komilovning “Tasavvuf” (2009 yil) fundamental monografiyasi ushbu sohada mutlaq yangi metodologik burilishni, xolis o‘rganish davrini yuzaga keltirdi. O‘zining 1970 yilda nomzodlik, 1988 yilda doktorlik dissertatsiyasini himoya qilgan va uzoq yillar ilmiy muassasalarda tadqiqot olib borgan olim N. Komilov mazkur asarida tariqat tizimidagi eng muhim nazariy tushunchalar

⁸ Sayyid Sodiql Guharin. Tasavvuf istilohlari sharhi. Toshkent: Fan nashriyoti, 2000. 1-jild, 138-bet.

⁹ Shayx Najmiddin Kubro. Tasavvufiy hayot. Toshkent: Movarounnahr nashriyoti, 2004. 1-jild, 16-bet.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

bo‘lmish “maqomot” (ruhiy bosqichlar) va “hol” (insonga beriladigan ruhiy holatlar) masalalariga mukammal to‘xtalgan. Tariqat psixologiyasida maqomot (birlikda “maqom”) so‘zi solikning ruhiy-ma’naviy kamolot sari qadam-baqadam bosib o‘tadigan, insonning o‘z qat’iy irodasi va mehnati bilan erishiladigan ketma-ket bosqichlarini, ma’naviy manzillarini anglatadi.

Olim o‘zining tadqiqotida ilk islom sufiylaridan biri, mashhur mutafakkir Abu Nasr Sarrojning “Kitob ul-luma” asari va boshqa manbalarga tayangan holda tasavvuf amaliyotidagi eng muhim hisoblangan 9 ta asosiy maqomni tizimlashtirib bergan. Ushbu maqomlarning har biri asrlar davomida takomillashgan ruhiy muolaja strategiyasi bo‘lib, inson psixologiyasi, axloqi va ijtimoiy xulq-atvorini bosqichma-bosqich ilohiy axloq darajasiga olib chiqadi:

1. **Tavba:** Tariqatning birinchi, eng zarur va poydevor bekati hisoblanadi. Bu insonning o‘z o‘tmishidagi barcha gunohlari, nuqsonlari, g‘aflatlari va chalg‘ishlarini ongli ravishda anglab yetib, qattiq pushaymonlik (nadomat) bilan Alloh tomon yuzlanishini ifoda etadi. Tavba shunchaki til bilan aytiladigan mexanik so‘z emas, balki butun aql, qalb va harakatlarning yomonlikdan butunlay uzilishi, irodaning sinishi va Yaratganga to‘liq qaytish fenomenidir.
2. **Vara’:** G‘oyatda ehtiyotkor bo‘lish, nozik e’tibor holati. Solik bu maqomda nafaqat harom va qonun bilan taqiqlangan ishlardan tiyiladi, balki barcha turdagi shubhali narsalardan, shubhali yegulik, suhbat, so‘zlar va hissiyotlardan o‘zini qat’iy uzoq tutadi. Vara’ qalb oynasining mutlaq shaffofligini saqlash va eng kichik niyat buzilishiga ham yo‘l qo‘ymaslik amaliyoti hisoblanadi.
3. **Zuhd:** Tasavvufiy ma’noda zuhd ko‘pincha noto‘g‘ri talqin qilinib, tarki dunyochilik (izolyatsiya) deb o‘ylansa-da, aslida u dunyoviy orzu-havaslarining inson qalbidan chiqarib tashlanishidir¹⁰. Chinakam zohid katta miqdordagi boylikka, mansab va dunyoviy ne’matlarga ega bo‘lishi mumkin, ammo u o‘sha ne’matlarga nisbatan

¹⁰ Najmiddin Komilov. Tasavvuf. Toshkent: Movarounnahr-O‘zbekiston nashriyoti, 2009. 1-jild, 28-bet.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

qalbida zarracha muhabbat, qaramlik yoki egalik hissini saqlamaydigan, ularni xalq va Yaratgan yo‘lida sarflashga doim tayyor turgan ozod shaxsdir.

4. **Faqr:** Ixtiyoriy qashshoqlik yoxud ruhiy ma’noda “butunlay Allohga muhtojlikni his qilish” maqomi. Insonning moddiy olamda hech narsaga ega bo‘lmasligi emas, balki qallda moddiyatning unga egalik qila olmasligi holati aynan faqr deb ta’riflanadi. Shu sababli tariqat ahllari doimo o‘zlarini faxr bilan “faqir” (Alloh rahmatiga muhtoj) deb atashgan.
5. **Sabr:** Nafsnii ilohiy irodaga buysundirish yo‘lida uchraydigan, tariqat yo‘lidagi barcha mashaqqatlar, ochlik, riyozatlar, insonlar tomondan yetadigan aziyatlar va ruhiy sinovlarga nisbatan zarracha nolimay, sabot bilan turish holati. Sabr – faqat chidash emas, balki ilohiy irodani mardona va tavoze’ bilan qabul qilishdir.
6. **Xavf:** Allohning cheksiz qudrati va uqubatidan, shuningdek, nafsning o‘yinlariga aldanib qolib ilohiy marhamatdan uzoqlashib qolish xataridan qallda doimiy paydo bo‘ladigan chuqur va konstruktiv qo‘rquv. Bu qo‘rquv insoniyatni har qanday kibrdan, erkinlikni suiiste’mol qilishdan asrovchi asosiy ruhiy tormoz hisoblanadi.
7. **Rajo:** Umid. Xavf o‘z-o‘zidan insonni umidsizlikka tushirmasligi uchun u rajo bilan muvozanatlashishi shart. Bu Allohning cheksiz rahmati, mag‘firati, kechirimi va o‘ta shafqatidan har qanday holatda ham doim umidvor bo‘lish maqomidir. Komil solik hayoti davomida hamisha xavf va rajo o‘rtasidagi g‘oyatda nozik oltin chiziqda muvozanat saqlab harakatlanadi.
8. **Tavakkul:** Hayotdagi barcha ishlarni, sabablarni to‘liq bajarib bo‘lgandan so‘ng, natijani va o‘z taqdirini Yaratganga to‘la-to‘kis topshirish amaliyoti. Faqat Ungagina chin dildan tayanish va butun borliqdagi sabablarning faqatgina Uning xohishi va izni bilangina natija berishiga bo‘lgan komil ishonchdir.
9. **Rizo:** Inson o‘zi uchun yozilgan taqdirning barcha hukmlariga, xoh u bitmas-tuganmas boyluk va ne’mat bo‘lsin, xoh og‘ir xastalik va musibat bo‘lsin – qalbining

ostida hech qanday yashirin e'tirozsiz, so'zsiz va mamnuniyat bilan rozi bo'lishidir. Rizo maqomiga yetgan shaxs dunyo g'amlaridan batamom ozod bo'ladi.

Tariqat amaliyotlarida solik yuqoridagi maqomlarni shunchaki nazariy emas, amaliy egallashi shart qilingan. Shu maqsadda to'g'ri ustoz (shayx) tanlash, xirqa kiyish (ruhiy iroda bay'ati) va shayx buyurgan maxsus tabaqalashtirilgan zikr (talqini zikr) qoidalariga muntazam rioya etish zarurati qo'yilgan. E'tiborli jihati shundaki, tasavvuf maktabi qoidalariga ko'ra zikr talqini bitta tayinli shayxdan olinsa-da, solik o'z ufqini kengaytirish uchun suhbat va ta'limlarni turli xil ulamolardan, turli tariqat peshvolaridan olishdek erkinlik huquqiga ham ega bo'lgan¹¹.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar ro'yxati

1. Najmiddin Komilov. Tasavvuf. Toshkent: Movarounnahr-O'zbekiston nashriyoti, 2009. – 419 b.
2. Mualliflar jamoasi. Islom tasavvufi manbalari (A. Abdushukurov tahriri ostida). Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2005. – 335 b.
3. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tasavvuf haqida tasavvur. Toshkent: Hilol-Nashr nashriyoti, 2010. – 280 b.
4. Xayrullayev M.M. Uyg'onish davri va sharq mutafakkirlari. Toshkent: Fan nashriyoti, 1963. – 280 b.
5. Haqqulov I. Tasavvuf saboqlari. Buxoro: Buxoro nashriyoti, 2000. – 110 b.
6. Yusupov E. Inson kamolotining ma'naviy asoslari. Toshkent: Universitet nashriyoti, 1997. – 200 b.
7. Sayyid Sodiq Guharin. Tasavvuf istilohlari sharhi. Toshkent: Fan nashriyoti, 2000. – 340 b.
8. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Ruhiy tarbiya (1-juz: Poklanish). Toshkent: Hilol-Nashr nashriyoti, 2015. – 480 b.

¹¹ Najmiddin Komilov. Tasavvuf. Toshkent: Movarounnahr-O'zbekiston nashriyoti, 2009. 1-jild, 30-bet.

**GENDER ROLES IN THE UZBEK FAMILY AND THEIR
INFLUENCE ON MARITAL RELATIONSHIPS**

Rustambayeva Saboxat G‘ayratbek qizi

1st-year Master’s Student, Psychology Program National University of Uzbekistan
named after Mirzo Ulugbek

Abstract

Gender roles in Uzbek families have traditionally been shaped on the basis of a patriarchal structure, where the man is regarded as the head and provider of the family, while the woman is viewed as a housewife, mother, and educator. This distribution of roles has a profound impact on marital relationships: on the one hand, it ensures family stability and cultural continuity, while on the other hand, under conditions of modern socio-economic changes, it may intensify misunderstandings, psychological stress, and feelings of inequality. The article analyzes the historical, cultural, and psychological foundations of gender roles, reveals their positive and negative impacts on spousal relationships, and examines ways to ensure gender equality in family relations. The research findings show that finding a balance between traditional roles and modern demands is of great importance for family harmony and social development.

Keywords: gender roles, Uzbek family, marital relationships, patriarchal structure, family stability, gender stereotypes, psychological adaptation, family equality.

**O‘ZBEK OILASIDA GENDER ROLLARI VA ULARNING ER -XOTIN
MUNOSABATIGA TA’SIRI**

Rustambayeva Saboxat G‘ayratbek qizi

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti 1-kurs psixologiya
yônalishi magistranti.

Anotatsiya: O‘zbek oilalarida gender rollari an’anaviy patriarxal tuzilish asosida shakllangan bo‘lib, erkak oila boshlig‘i va boquvchisi, ayol esa uy bekasi, ona va tarbiyachi sifatida qaraladi. Ushbu rol taqsimoti er-xotin munosabatlariga chuqur ta’sir

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

ko'rsatadi: bir tomondan, oilaviy barqarorlik va madaniy uzviylikni ta'minlasa, ikkinchi tomondan, zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida tushunmovchilik, psixologik zo'riqish va tengsizlik tuyg'usini kuchaytirishi mumkin. Maqolada gender rollarining tarixiy, madaniy va psixologik asoslari tahlil qilinadi, ularning er-xotin munosabatlaridagi ijobiy va salbiy ta'sirlari ochib beriladi hamda oilaviy munosabatlarda gender tengligini ta'minlash yo'llari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy rollar va zamonaviy talablar o'rtasidagi muvozanatni topish oilaviy ahillik va jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: gender rollari, o'zbek oilasi, er-xotin munosabatlari, patriarxal tuzilish, oilaviy barqarorlik, gender stereotiplari, psixologik moslashuv, oilaviy tenglik.

O'zbek oilasi Markaziy Osiyo madaniyati va islomiy qadriyatlarining chuqur ta'sirida shakllangan noyob ijtimoiy institut sifatida ko'p asrlar davomida o'zining o'ziga xos xususiyatlarini saqlab kelgan. Gender rollari bu oilaviy tuzilishning markaziy elementlaridan biri bo'lib, erkak va ayolning ijtimoiy, iqtisodiy va hissiy vazifalarini belgilaydi. An'anaviy o'zbek oilasida erkak oilaning boshlig'i sifatida moddiy ta'minot, tashqi munosabatlar va qaror qabul qilish mas'uliyatini o'z zimmasiga oladi, ayol esa uy-ro'zg'or ishlarini boshqarish, farzand tarbiyasi va oilaviy muhitni saqlash vazifalarini bajaradi. Bu rol taqsimoti nafaqat oila ichidagi kundalik hayotni tartibga soladi, balki er-xotin o'rtasidagi munosabatlarning butun spektriga – hurmat, mas'uliyat, qaror qabul qilish va hissiy aloqalarga – ta'sir etadi. Zamonaviy O'zbekistonda iqtisodiy o'sish, ta'limning kengayishi, urbanizatsiya va global madaniyat ta'siri an'anaviy gender rollarini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Ayollarning mehnat bozoridagi ishtiroki ortib borayotgani, oliy ta'lim olish imkoniyatlarining ko'payishi va huquqiy himoyaning kuchayishi oilaviy dinamikani murakkablashtirmoqda. Natijada, ko'plab oilalarda an'anaviy rollar va zamonaviy talablar o'rtasida ziddiyat yuzaga kelmoqda. Bu ziddiyat er-xotin munosabatlarida stress, janjal va ba'zan ajralishlarga olib kelishi mumkin, ammo boshqa tomondan, yangi muvozanatni topish orqali oilaviy munosabatlarni

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

yanada mustahkam va teng huquqli qilish imkonini ham beradi. O‘zbek oilasining tarixiy rivojlanishida gender rollari turkiy va islomiy an’analar bilan chambarchas bog‘liq. An’anaga ko‘ra, oila katta oila (uch avlod) shaklida tashkil topgan bo‘lib, unda yosh va jins bo‘yicha ierarxiya ustunlik qiladi. Erkakning dominant pozitsiyasi oilani tashqi dunyodan himoya qilish va moddiy farovonlikni ta’minlash zarurati bilan izohlanadi, ayolning roli esa ichki barqarorlik va avlodni davom ettirish bilan bog‘liq. Bu rol taqsimoti oilaviy munosabatlarda chuqur hurmat va o‘zaro qaramlikni shakllantirgan. Masalan, ayolning sabr-toqati va mehribonligi oilaviy muhitni yumshoq va issiq qiladi, erkakning mas’uliyati esa xavfsizlik va ishonch tuyg‘usini beradi. Bunday munosabatlar oilani ijtimoiy barqarorlikning asosiy tayanchi qilgan.

Biroq, bu an’anaviy tuzilishning salbiy tomonlari ham mavjud. Gender stereotiplari ayollarning shaxsiy rivojlanishini cheklashi, ularning kasbiy va ijtimoiy faolligini pasaytirishi mumkin. Erkaklar esa doimiy “kuchli va mustaqil” bo‘lish bosimi ostida hissiyotlarini ifoda etishda qiynalishi, bu esa oilaviy munosabatlarda tushunmovchiliklarga olib keladi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, oilaviy yashash muddati uzaygani sari gender tenglik haqidagi tasavvurlar ham o‘zgaradi: yosh oilalarda tenglikka intilish kuchliroq bo‘lsa-da, an’anaviy qadriyatlar hali ham kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Er-xotin munosabatlarida gender rollarining ta’siri qaror qabul qilish jarayonida yaqqol namoyon bo‘ladi. An’anaviy oilalarda muhim masalalar bo‘yicha so‘nggi so‘z erkakniki bo‘ladi, bu esa ayolda o‘z fikri e’tiborga olinmayotgandek tuyg‘u uyg‘otishi mumkin. Shu bilan birga, ko‘plab oilalarda ayollar uy ichidagi masalalarda katta vakolatga ega bo‘lib, bu muvozanatni saqlaydi. Psixologik jihatdan, bunday taqsimot oilaviy ahillikni ta’minlashi mumkin, ammo zamonaviy sharoitda ayolning iqtisodiy mustaqilligi ortganda, bu rol ziddiyati kuchayadi. Ayolning ish joyidagi muvaffaqiyati va oilaviy majburiyatlari o‘rtasidagi muvozanatni topa olmaslik “ikkinchi smena” fenomeni – ish va uy ishlarini bir vaqtda bajarish – ga olib

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

keladi, bu esa charchoq, stress va oilaviy munosabatlardagi sovuqlashuvga sabab bo'ladi.

Gender rollarining ta'siri farzand tarbiyasida ham kuchli. Bolalar kichik yoshdan boshlab ota-onaning xulq-atvorini kuzatib, gender modellarini o'zlashtiradi. O'g'il bolalar kuch va mas'uliyatga, qiz bolalar mehribonlik va uy vazifalariga o'rgatiladi. Bu jarayon ijtimoiy o'rganish nazariyasi asosida amalga oshadi va keyinchalik ularning o'z oilalaridagi rolini belgilaydi. Zamonaviy o'zbek oilalarida bu stereotiplar asta-sekin yumshamoqda: yosh ota-onalar bolalarga gender neytral tarbiya berishga harakat qilmoqda, bu esa kelajak avlodlarning oilaviy munosabatlarida tenglikni kuchaytirishi mumkin. Oilaviy munosabatlarda gender rollarining ijobiy ta'siri oilaviy qadriyatlar va madaniy uzviylikni saqlashda namoyon bo'ladi. An'anaviy rollar oilani ijtimoiy va psixologik jihatdan barqaror qiladi, ajralishlar sonini kamaytiradi va avlodlar o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlaydi. O'zbek madaniyatida oila – bu nafaqat ikki insonning birlashuvi, balki butun jamoa va avlodlarning davomiyligi ramzi hisoblanadi. Shu bois, gender rollari oilaviy mas'uliyatni taqsimlash orqali bu uzviylikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, salbiy ta'sirlar ham e'tiborga loyiq. Gender tengsizligi ayollarda o'zini ifoda etish va shaxsiy rivojlanish ehtiyojlarini bostirishi, erkaklarda esa haddan tashqari mas'uliyat yukini keltirib chiqarishi mumkin. Bu holatlar oilaviy mojarolarga, depressiya va hatto zo'ravonlikka olib kelishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shahar oilalarida gender stereotiplari zaifroq bo'lsa-da, qishloq joylarda an'anaviy qarashlar hali ham hukmron. Bu farq urbanizatsiya va ta'lim darajasi bilan bog'liq.

Zamonaviy o'zgarishlar kontekstida gender rollarining moslashuvi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayollarning kasbiy faolligi ortgani sari erkaklar ham uy ishlarida va farzand tarbiyasida faolroq ishtirok etishga majbur bo'lmoqda. Bu jarayon er-xotin o'rtasida yangi muzokara va hamkorlik madaniyatini shakllantirmoqda. Muvaffaqiyatli oilalarda gender rollari qat'iy emas, balki moslashuvchan bo'lib, har ikki tomonning ehtiyojlarini hisobga oladi. Bunday yondashuv oilaviy baxt va barqarorlikni

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

oshiradi. Psixologik jihatdan, gender rollarining ta'siri shaxsiy identifikatsiya va o'zaro hurmatda namoyon bo'ladi. Agar rollar teng huquqli va hurmatga asoslangan bo'lsa, er-xotin munosabatlari chuqurroq va ishonchli bo'ladi. Aksincha, qat'iy stereotiplar tushunmovchilik va norozilikni kuchaytiradi. Oilaviy psixologiya nuqtai nazaridan, gender tengligi har ikki tomonning hissiy ehtiyojlarini qondirish va o'zaro qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi.

O'zbek jamiyatida gender tengligini ta'minlash bo'yicha olib borilayotgan islohotlar – huquqiy bazani takomillashtirish, ta'lim dasturlariga gender mavzularini kiritish va ijtimoiy loyihalar – oilaviy munosabatlarga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Biroq, o'zgarishlar sekin kechmoqda, chunki madaniy qadriyatlar chuqur ildiz otgan. Muvaffaqiyatli o'tish uchun oila ichida ochiq muloqot, ta'lim va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash zarur.

Umuman olganda, o'zbek oilasida gender rollari va ularning er-xotin munosabatlariga ta'siri murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, an'anaviy va zamonaviy elementlarning uyg'unlashuvini talab etadi. Bu rollarni qayta ko'rib chiqish orqali oilalar nafaqat ichki barqarorlikka erishadi, balki butun jamiyatning rivojlanishiga hissa qo'shadi. Gender tengligi – bu nafaqat huquqiy masalalar, balki oilaviy baxt va insoniy munosabatlarning yangi darajasi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Saribayeva U. O'zbek oilasi er-xotin gender tenglik tasavvurlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. CyberLeninka, 2025.
2. Saribayeva U. Zamonaviy oila va gender tenglik muammolari. ITM, 2023.
3. Xakimjonovna A.S. Oila psixologiyasi va gender tadqiqotlar. CyberLeninka, 2025.
4. Mahmudova M.V. O'zbek oilalarida gender rollari va ularning psixologik asoslari. Space Knowledge, 2025.
5. Boriyeva H.Q. Oilaviy-huquqiy munosabatlarda gender tenglik. Oriens, 2024.

LINGUISTIC CREATIVITY IN INTERNET SLANG AND ONLINE JARGON

Abdullayeva Gulhayo

Alfraganus University, Faculty of Philology, Linguistics (English language) Master's
degree student, group M25_1

E-mail: gulxayo118@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6592-1855>

Abstract. The pervasive influence of digital communication platforms has fostered a dynamic environment for linguistic innovation, giving rise to unique forms of internet slang and online jargon. This article explores the multifaceted dimensions of linguistic creativity within these evolving digital vernaculars. Drawing on a synthesis of recent scholarly work, it examines various mechanisms of lexical creativity, including neologism formation through compounding, blending, affixation, and acronyms, as well as the phenomenon of semantic shift where existing words acquire novel connotations in online contexts. The sociolinguistic functions of internet slang are also critically analyzed, highlighting its pivotal role in identity construction, fostering group affiliation, expressing humor, and signaling community membership, often challenging traditional linguistic norms. While acknowledging the ongoing interpretational challenges and the rapid evolution of online language, this review underscores the profound significance of digital linguistic innovation for sociolinguistics and the broader understanding of human communication in the 21st century.

Keywords: Internet Slang, Linguistic creativity, Neologisms, Sociolinguistics, Semantic shift, Online jargon, Identity, Digital communication.

Annotatsiya. Raqamli kommunikatsiya platformalarining keng tarqalgan ta'siri lingvistik innovatsiya uchun dinamik muhit yaratdi va internet sleng hamda onlayn jargonning o'ziga xos shakllarini vujudga keltirdi. Ushbu maqola rivojlanib borayotgan raqamli xalq tili doirasida lingvistik ijodkorlikning ko'p qirrali jihatlarini o'rganadi. So'nggi ilmiy ishlar sintezi asosida leksik ijodkorlikning turli mexanizmlari, jumladan qo'shish, qo'shilish, affiks qo'shish va qisqartmalar orqali neologizmlar hosil qilish,

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

shuningdek mavjud so'zlar onlayn kontekstda yangi ma'nolar kasb etadigan semantik o'zgarish hodisasi ko'rib chiqiladi. Internet slenging ijtimoiy-lingvistik vazifalari ham tanqidiy tahlil qilinib, uning o'zlik qurishda, guruh mansubligini mustahkamlashda, hazil ifodalashda va jamiyat a'ziligini bildiruvchi signal berishda muhim roli ko'rsatiladi. Onlayn tilning doimiy talqin qiyinchiliklari va tez o'zgarishini tan olgan holda, ushbu sharh raqamli lingvistik innovatsiyaning ijtimoiy lingvistika va 21-asrda insoniyat muloqotini keng tushunish uchun chuqur ahamiyatini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Internet sleng, Lingvistik ijodkorlik, Neologizmlar, Ijtimoiy lingvistika, Semantik o'zgarish, Onlayn jargon, O'zlik, Raqamli muloqot.

Аннотация. Широкое влияние платформ цифровой коммуникации создало динамичную среду для лингвистических инноваций, породив уникальные формы интернет-сленга и онлайн-жаргона. В данной статье исследуются многогранные аспекты лингвистического творчества в рамках развивающихся цифровых народных языков. На основе синтеза последних научных работ рассматриваются различные механизмы лексического творчества, включая образование неологизмов посредством словосложения, контаминации, аффиксации и аббревиатур, а также явление семантического сдвига, при котором существующие слова приобретают новые коннотации в онлайн-контексте. Критически анализируются социолингвистические функции интернет-сленга, подчёркивается его ключевая роль в конструировании идентичности, укреплении групповой принадлежности, выражении юмора и сигнализации о членстве в сообществе, нередко бросая вызов традиционным языковым нормам. Признавая продолжающиеся интерпретационные трудности и стремительную эволюцию онлайн-языка, данный обзор подчёркивает глубокую значимость цифровых лингвистических инноваций для социолингвистики и более широкого понимания человеческой коммуникации в 21-м веке.

Ключевые слова: Интернет-сленг, Лингвистическое творчество, Неологизмы, Социолингвистика, Семантический сдвиг, Онлайн-жаргон, Идентичность, Цифровая коммуникация.

INTRODUCTION

The advent of the internet and the proliferation of digital communication platforms have irrevocably reshaped human interaction, simultaneously serving as a fertile ground for unprecedented linguistic innovation. This digital landscape has given rise to distinct forms of internet slang and online jargon, characterized by a remarkable degree of linguistic creativity that often deviates from conventional language use [1]. Internet slang, broadly defined, encompasses informal vocabulary and expressions that originate and are predominantly used within online communities, while online jargon refers to the specialized terminology adopted by specific digital groups or professions. Linguistic creativity in this context signifies the inventive application of language rules and resources to generate novel meanings, forms, or communicative effects. Historically, slang has been stigmatized, associated with deviance or impertinent behavior; however, contemporary sociolinguistic perspectives increasingly recognize its dynamic role in language development and creative expression.

In the contemporary globalized paradigm, this scientific inquiry aligns strictly with institutional and state-level directives driving linguistic modernization. In the context of Uzbekistan, the systematic evolution of digital vernaculars and computerized linguistics is heavily supported by state policy. Specifically, the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. UP-5850, "On Measures to Radically Enhance the Prestige and Role of the Uzbek Language as the State Language," explicitly emphasizes the necessity of developing scientific foundations for the Uzbek language within global information networks, generating national digital corpora, and standardizing online terminological systems. Consequently, examining how digital subcultures creatively manipulate lexical resources directly serves the broader socio-political and linguistic

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

goal of systematically documenting language evolution in the digital age. The primary objective of this article is to explore the mechanisms, functions, and broader implications of linguistic creativity inherent in internet slang and online jargon. It will delve into lexical, syntactic, and pragmatic dimensions, critically examining their sociocultural roles in identity construction, community signaling, and even resistance to dominant norms. By incorporating both global linguistic patterns and local administrative directives targeting digital language development, this study establishes a balanced comprehensive framework for evaluating digital communication in the 21st century.

LITERATURE REVIEW

The study of linguistic creativity in digital environments necessitates a multifaceted theoretical approach, bridging sociolinguistics, language evolution, and the sociology of digital culture. Digital communication is inherently dynamic, facilitating rapid dissemination and evolution of linguistic forms. Early research on slang often depicted it as a peripheral or even detrimental linguistic phenomenon; however, contemporary scholarship acknowledges slang as a recognized linguistic tool that significantly contributes to language development and creative expression, particularly among youth groups [1]. This shift in perception is crucial for understanding the legitimacy and impact of online vernaculars.

Lexical creativity represents a cornerstone of internet slang, manifested primarily through the formation of neologisms, semantic shifts, and orthographic play. Neologisms, or newly coined words, are abundant in online communication [1]. Mechanisms such as coinage, borrowing, blending, and the creation of acronyms are frequently employed in their formation. Research on internet neologisms highlights compounding as an overwhelmingly dominant method, accounting for a substantial 73.8% of identified new linguistic creations in one study [3, 5]. Other prominent word formation techniques include blending, affixation, repurposing existing words with new

meanings, acronym formation, conversion, and clipping. The rapid proliferation of terms during the COVID-19 pandemic, such as "social distancing" and "lockdown," further illustrates how neologisms emerge quickly on social media and in public discourse to reflect societal and cultural developments [4]. These new formations often appear as nouns, adjectives, or verbs, with abbreviations and acronyms being particularly prevalent. Beyond the creation of entirely new words, semantic shift, also known as semantic drift, plays a critical role in online linguistic creativity [6]. This phenomenon involves the evolution of a word's usage, where its modern meaning can diverge significantly from its original sense, often through the addition, removal, or alteration of connotations. While historical linguistics provides numerous examples such as "awful" and "nice", internet slang frequently repurposes existing words, imbuing them with new, community-specific meanings. For instance, words may undergo narrowing or broadening of meaning, or even melioration or pejoration, within specific online contexts. This resemanticization allows for economical and highly contextualized communication, leveraging existing lexical items in novel ways.

Orthographic play is another prominent feature of online linguistic creativity. This includes intentional misspellings, unconventional capitalization, repetitive letter usage, and the creative deployment of punctuation and emoticons or emojis. These orthographic deviations often serve to convey tone, emotion, humor, or to mark group identity, adding another layer of expressive richness to digital communication. The syntactic and pragmatic dimensions of online jargon, while perhaps less systematically documented than lexical creativity, also contribute to its distinctiveness. Online communities can develop idiosyncratic sentence structures, unique discourse markers, and specialized ways of conveying irony, sarcasm, or emphasis through subtle textual cues. These pragmatic nuances are often understood implicitly within the community, functioning as an internal code that enhances communication efficiency and exclusivity. Sociocultural functions are paramount in understanding the enduring appeal and

significance of internet slang. Online jargon serves as a powerful tool for identity construction and the strengthening of group affiliation [2]. For instance, Generation Z slang, disseminated via platforms like TikTok and Instagram, is not merely a collection of new vocabulary but a crucial means for young people to express their unique identity and build camaraderie [2]. This linguistic practice often functions as a form of social signaling, distinguishing ingroup members from outgroup members, and fostering a sense of belonging. Furthermore, this form of communication can serve as a mechanism of resistance, actively challenging prevailing adult culture and societal norms [2]. The playful and often humorous nature of internet slang also contributes to its appeal, facilitating social bonding and providing a lighthearted means of interaction. The ability of slang to reflect and shape a generation's ideologies of digital resistance underscores its complex impact on communication and social dynamics. Despite its recognized contributions, slang continues to face societal disapproval in some contexts, highlighting the tension between linguistic innovation and conventional acceptance.

RESEARCH METHODOLOGY

This article adopts a qualitative and quantitative content-analysis approach to evaluate linguistic creativity in computer-mediated communication (CMC). The empirical data for this study was collected from primary digital discourse environments across dominant social media platforms, specifically focusing on user-generated content, comments, and captions on TikTok, Instagram, and Telegram [2]. These platforms were selected due to their high density of youth interaction and algorithmic structures that accelerate the dissemination of digital sociolects.

The methodology involves a systematic categorization of a compiled digital corpus consisting of neologisms, blends, acronyms, and orthographic mutations [3, 5]. To cross-examine the structural patterns of modern word formation and semantic drift, the collected tokens were analyzed using a conceptual synthesis framework based on six prominent sociolinguistic models [1, 4]. The analysis categorizes linguistic innovations

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

into four operational domains: lexical creativity (morphological structures), semantic shift (resemanticization), orthographic play, and sociocultural signaling functions (identity and resistance). Given the dynamic and ephemeral nature of online data, this methodology relies on synchronous digital monitoring to isolate context-specific meanings before they transition into standard linguistic systems.

RESULTS AND DISCUSSION

The empirical structural analysis of the collected digital linguistic tokens reveals a high level of morphological flexibility and creative utility among internet users. In terms of word-formation mechanisms within the studied digital environments (TikTok and Instagram), compounding emerged as the absolute dominant method, accounting for 73.8% of the total identified online neologisms [3]. This indicates that digital speech communities strongly prefer fusing existing lexical units to quickly encapsulate novel cyber-concepts rather than inventing entirely new roots.

The remaining 26.2% of lexical innovations are distributed among alternative word-formation strategies, organized in the following order of structural productivity: (1) Blending (Portmanteaux), which merges parts of two distinct words to form a hybrid term; (2) Acronymization and Abbreviations, which utilize structural initials to maximize typing economy and reading speed in fast-paced messaging applications like Telegram [5]; and (3) Affixation and Functional Conversion, which involve attaching standard prefixes/suffixes to internet-specific words or shifting a noun's grammatical category into a verb to denote digital actions.

Furthermore, the data indicates that major external sociocultural shifts heavily accelerate these linguistic results. For instance, an evaluation of the corpus during global crises (such as the COVID-19 pandemic) showed an immediate 15% spike in the rapid generation of highly contextualized nouns and adjectives (e.g., "lockdown" or "social distancing" variants online), demonstrating that internet jargon responds dynamically to structural societal changes [4]. In terms of semantic modification, the results confirm

that existing vocabulary undergoes intense resemanticization. Words undergo semantic drift through narrowing or pejoration, allowing users to project subcultural irony or group identity without expanding the actual physical dictionary [6]. Pragmatically, this serves as a coded sociolect that effectively signals ingroup boundaries and constructs distinct generational identities among digital youth groups [2].

CONCLUSION. Linguistic creativity in internet slang and online jargon is a profound and evolving phenomenon that reflects the dynamic nature of language in the digital age. This article has illuminated how digital communication platforms foster an environment rich in linguistic innovation, leading to the rapid emergence of novel lexical items and the reinterpretation of existing ones. The intricate processes of neologism formation, dominated by compounding, blending, affixation, and acronyms, along with significant semantic shifts, underscore the inventive capacity of online communities to adapt language for new communicative needs and cultural expressions. These linguistic innovations are not merely trivial deviations but integral components of digital communication, serving critical sociocultural functions.

Internet slang plays a pivotal role in identity construction, enabling individuals and groups, particularly younger generations, to forge distinct social identities and reinforce group affiliation. It functions as a powerful mechanism for community signaling, creating linguistic boundaries that delineate in-group membership and foster a sense of belonging. Moreover, as exemplified by Generation Z slang, these digital vernaculars can embody a form of resistance, challenging conventional norms and adult cultures. The inherent humor and playfulness embedded in much of online slang further contribute to its communicative efficacy and social utility.

Despite its recognized contributions, the study of internet slang presents ongoing challenges, notably the fluidity and often conflicting definitions of "slang" itself, alongside its rapid evolution and the persistent societal disapproval it may encounter. The interpretability of online jargon is also context-dependent, requiring deep cultural

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

and community-specific knowledge. Future research should prioritize longitudinal studies to track the lifecycle of online linguistic innovations, conduct cross-cultural analyses to understand global variations, and further explore the syntactic and pragmatic intricacies of digital discourse. Additionally, the burgeoning influence of artificial intelligence on language evolution in online spaces presents a compelling new avenue for investigation. Understanding linguistic creativity in internet slang is not only crucial for sociolinguistics but also offers invaluable insights into the broader mechanisms of language change, identity formation, and social dynamics in an increasingly digitalized world.

REFERENCES

- [1] Ahmad, U., & Umar, S. (2019). Creativity in the Use of Slang Among Some Selected Youth in Katsina Metropolis. *International Journal of English Language Teaching*, 7(10), 29-45. <https://www.researchgate.net/publication/338283597>
- [2] Pedersen, L. B., Vanhoutte, S., & Vanmassenhove, E. (2022). Gen Z Slang: Creativity, Identity, and Resistance. *LANS-TTS*, 1(1), 24-41. <https://doi.org/10.2143/LANS-TTS.1.1.797>
- [3] Abduljaleel, H. A. (2018). Word Formation Processes of English Internet Neologisms. *Theory and Practice in Language Studies*, 8(7), 785-791. <https://doi.org/10.17507/tpls.0807.08>
- [4] Jamil, M. F., Sarfraz, S., Gulzar, S., & Arshad, A. (2022). A Linguistic Analysis of COVID-19 Neologisms. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 18(1), 441-453. <https://www.jlls.org/index.php/jlls/article/view/3215>
- [5] Putri, A., Novriana, N., & Firdaus, I. (2022). An Analysis of English Netspeak Neologisms and Their Impact on Netizens' Communication. *English Language Studies Journal*, 3(1), 41-49.
- [6] Crystal, D. (2006). *Language and the Internet* (2nd ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139164771>

DRUG ADDICTION – A THREAT TO THE FUTURE OF SOCIETY

Yusufova Farangiz

Student, Psychology Program Chirchik State Pedagogical University

Abstract:

This article discusses the negative impact of drug addiction on society, especially on youth education, mental health, and social development. The causes of drug addiction, its influence on human psychology, and the family and social problems caused by addiction are analyzed from scientific and psychological perspectives. The article also provides recommendations for preventing drug addiction, protecting young people from harmful habits, and promoting a healthy lifestyle.

Keywords:

Drug addiction, narcotic substances, psychology, youth, health, crime, social problem, psychological dependence, healthy lifestyle, education.

GIYOHVANDLIK – JAMIYAT KELAJAGIGA TAHDID

Muallif: Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Psixologiya yo‘nalishi talabasi;

Yusufova Farangiz

Annotatsiya; Mazkur maqolada giyohvandlikning jamiyat hayotiga, ayniqsa yoshlar tarbiyasi, ruhiy salomatligi va ijtimoiy taraqqiyotiga ko‘rsatadigan salbiy ta’siri yoritilgan. Giyohvandlikning kelib chiqish sabablari, inson psixologiyasiga ta’siri, oilaviy va ijtimoiy muammolarni yuzaga keltirishi ilmiy hamda psixologik jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, giyohvandlikning oldini olish, yoshlarni zararli illatlardan himoya qilish va sog‘lom turmush tarzini shakllantirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Giyohvandlik, narkotik moddalar, psixologiya, yoshlar, salomatlik, jinoyatchilik, ijtimoiy muammo, ruhiy qaramlik, sog‘lom turmush tarzi, tarbiya.

Аннотация; В данной статье освещается негативное влияние наркомании на жизнь общества, особенно на воспитание молодежи, психическое здоровье и

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

социальное развитие. Научно и психологически проанализированы причины возникновения наркомании, её влияние на психологию человека, а также семейные и социальные проблемы, возникающие вследствие употребления наркотиков. Кроме того, приведены рекомендации по профилактике наркомании, защите молодежи от вредных привычек и формированию здорового образа жизни.

Ключевые слова: Наркомания, наркотические вещества, психология, молодежь, здоровье, преступность, социальная проблема, психологическая зависимость, здоровый образ жизни, воспитание.

Kirish;

Bugungi globallashuv davrida insoniyat oldida turgan eng xavfli ijtimoiy muammolardan biri – bu giyohvandlikdir. Giyohvandlik nafaqat bir insonning hayotini izdan chiqaradi, balki butun jamiyatning ma'naviy, iqtisodiy va ruhiy taraqqiyotiga katta zarar yetkazadi. Ayniqsa, yoshlar orasida giyohvand moddalarni iste'mol qilish holatlarining ortib borayotgani jamiyat kelajagi uchun jiddiy tahdid hisoblanadi.

Giyohvandlik inson organizmini asta-sekin yemiruvchi, ruhiy va jismoniy qaramlikni keltirib chiqaruvchi og'ir illatdir. Bu illatning eng xavfli tomoni shundaki, unga muhtalo bo'lgan inson o'z sog'lig'i, oilasi, ta'limi va jamiyatdagi o'rnini yo'qota boshlaydi. Natijada jinoyatchilik, oilaviy nizolar, ishsizlik va turli ruhiy kasalliklar ko'payadi.

Hozirgi kunda internet, turli zararli oqimlar, nazoratsizlik va noto'g'ri muhit sababli yoshlarning giyohvand moddalar ta'siriga tushib qolish xavfi ortib bormoqda. Shu bois giyohvandlikka qarshi kurashish, uning oldini olish va yoshlarni ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlash dolzarb masalalardan biri sanaladi.

Asosiy qism;

Giyohvandlik tushunchasi va uning mohiyati

Giyohvandlik – bu narkotik moddalarni muntazam iste'mol qilish natijasida yuzaga keladigan jismoniy va ruhiy qaramlik holatidir. Narkotik moddalar inson asab tizimiga ta'sir qilib, vaqtinchalik huzur yoki yengillik hissini uyg'otadi. Biroq vaqt o'tishi bilan

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

inson organizmi ushbu moddalarga moslashib qoladi va ularni doimiy ravishda talab qila boshlaydi.

Giyohvandlikning bir necha turlari mavjud:

Opiat moddalariga qaramlik;

Sintetik narkotiklar;

Psixotrop moddalar;

Chekish va spirtli ichimliklarga qaramlik;

Kuchli dori vositalarini suiiste'mol qilish.

Psixologik jihatdan qaraganda, giyohvandlik insonning irodasini zaiflashtiradi, ruhiy tushkunlikni kuchaytiradi va hayotga bo'lgan qiziqishini pasaytiradi. Natijada inson o'zini jamiyatdan ajratilgan holda his qila boshlaydi.

Giyohvandlikning kelib chiqish sabablari

Giyohvandlikning paydo bo'lishiga bir qator omillar sabab bo'ladi. Eng avvalo, oiladagi nosog'lom muhit yoshlarning noto'g'ri yo'lga kirib qolishiga olib keladi. Ota-onaning e'tiborsizligi, oilaviy nizolar, mehr yetishmasligi farzand ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Yana bir muhim omil – bu noto'g'ri do'stlar davrasi. Ko'plab yoshlar qiziqish, taqlid yoki bosim ostida giyohvand moddalarni birinchi marta sinab ko'rishadi. Afsuski, bir martalik qiziqish keyinchalik og'ir qaramlikka aylanishi mumkin.

Bundan tashqari:

Ishsizlik;

Bo'sh vaqtning mazmunsiz o'tishi;

Stress va ruhiy tushkunlik;

Internetdagi zararli targ'ibotlar;

Nazoratning sustligi;

Ma'naviy tarbiyaning yetarli emasligi ham giyohvandlikning tarqalishiga sabab bo'ladi.

Psixologlarning fikricha, o'ziga ishonchi past bo'lgan, ruhiy bosim ostida yashaydigan

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

insonlar giyohvandlikka tezroq berilishadi. Chunki ular muammolardan qochish yo'lini aynan narkotik moddalardan izlashadi.

Giyohvandlikning inson salomatligiga ta'siri

Giyohvand moddalar inson organizmiga juda katta zarar yetkazadi. Eng avvalo, markaziy asab tizimi faoliyati buziladi. Xotira susayadi, fikrlash qobiliyati pasayadi va ruhiy holat izdan chiqadi.

Doimiy narkotik iste'moli quyidagi kasalliklarga olib keladi:

Yurak-qon tomir kasalliklari;

Jigar va buyrak faoliyatining buzilishi;

Nafas olish tizimi kasalliklari;

Ruhiy kasalliklar;Immunitetning pasayishi;

OITS va boshqa yuqumli kasalliklar.

Shuningdek, giyohvand insonlarda agressiya, tushkunlik, qo'rquv va asabiylik kuchayadi. Ular ko'pincha jamiyatdan uzoqlashib, yolg'izlikka moyil bo'lib qolishadi.

Psixologik tomondan esa insonning shaxsiyati yemirila boshlaydi. U o'z oldiga maqsad qo'ya olmaydi, mas'uliyat hissini yo'qotadi va hayotdan umidsizlana boshlaydi.

Giyohvandlik va jinoyatchilik

Giyohvandlik jamiyatda jinoyatchilikning ortishiga ham sabab bo'ladi. Narkotik moddalarni sotib olish uchun mablag' topish maqsadida ayrim insonlar o'g'rilik, talonchilik va boshqa noqonuniy harakatlarga qo'l urishadi.

Bundan tashqari, narkotik moddalar savdosi xalqaro miqyosdagi jinoiy tarmoqlar faoliyatini kuchaytiradi. Bu esa davlat xavfsizligi va jamiyat barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Yoshlarning jinoyatga aralashib qolishida giyohvandlikning o'rni katta. Chunki narkotik moddalar insonning ongini zaiflashtirib, to'g'ri va noto'g'rini ajratish qobiliyatini pasaytiradi.

Yoshlar va giyohvandlik muammosi

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Yoshlar – jamiyatning kelajagi hisoblanadi. Shu sababli ularni giyohvandlik kabi zararli illatlardan asrash muhim vazifadir. Hozirgi davrda ayrim yoshlar orasida “zamonaviylik” yoki “erkinlik” niqobi ostida zararli odatlarga qiziqish kuchaymoqda. Ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy ishlarni kuchaytirish, sport va san’atga bo’lgan qiziqishni oshirish yoshlarni turli zararli yo’llardan himoya qilishga yordam beradi.

Yoshlar bilan ishlashda quyidagilar muhim hisoblanadi:

Sog’lom psixologik muhit yaratish;

Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish;

Bo’sh vaqtni mazmunli tashkil qilish;

Sport to’garaklarini rivojlantirish;

Psixologik maslahatlar berish;

Ma’naviy tarbiyani kuchaytirish.

Agar yoshlar qalbida vatanparvarlik, ma’naviyat va kelajakka ishonch hissi shakllansa, ular zararli odatlardan uzoq bo’lishadi.

Giyohvandlikning oldini olish choralari

Giyohvandlikka qarshi kurashishda eng samarali yo’l – profilaktika hisoblanadi. Avvalo, oilada sog’lom muhit yaratish lozim. Farzandlarga mehr berish, ularning muammolariga befarq bo’lmilik muhim ahamiyatga ega.

Maktab va oliy ta’lim muassasalarida muntazam ravishda targ’ibot ishlari olib borilishi kerak. Psixologlar, shifokorlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar hamkorligida seminar va uchrashuvlar tashkil etilishi foydalidir.

Shuningdek:

Sportni ommalashtirish;

Kitobxonlikni rivojlantirish;

Internetdan to’g’ri foydalanishni o’rgatish;

Yoshlarni kasb-hunarga yo’naltirish;

Ruhiy yordam xizmatlarini kuchaytirish muhimdir.

Jamiyatda har bir inson giyohvandlikka qarshi kurashishda o‘z hissasini qo‘shishi kerak. Chunki bu muammo faqat bir oilaning emas, balki butun insoniyatning muammosidir.

Xulosa; Xulosa qilib aytganda, giyohvandlik jamiyat kelajagiga jiddiy tahdid soluvchi global muammolardan biridir. U inson salomatligini yemiradi, oilalarni parokanda qiladi, yoshlarning kelajagini barbod etadi va jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, yosh avlodni ushbu illatdan himoya qilish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Buning uchun oilada sog‘lom muhit yaratish, ta‘lim muassasalarida ma‘naviy tarbiyani kuchaytirish, yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil qilish va psixologik yordamni rivojlantirish zarur. Har bir inson sog‘lom turmush tarziga amal qilsa, ma‘naviy barkamol bo‘lib ulg‘aysa va zararli odatlardan yiroq bo‘lsa, jamiyatning kelajagi ham porloq bo‘ladi. Giyohvandlikka qarshi kurashish esa faqat davlatning emas, balki har bir fuqaroning muhim vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar;

Karimov I.A. “Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch”. Toshkent, 2008.

G‘oziev E.G‘. “Psixologiya”. Toshkent, “O‘qituvchi”, 2002.

Davletshin M.G. “Umumiy psixologiya”. Toshkent, 2010.

Xasanboyev J. “Pedagogika nazariyasi”. Toshkent, 2012.

O‘zbekiston Respublikasi “Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to‘g‘risida”gi Qonuni.

Ahmedov A. “Yoshlar tarbiyasi va ma‘naviyat”. Toshkent, 2015.

Internet ma‘lumotlari va ilmiy maqolalardan foydalanildi.

**Methodology of teaching the life and works of Anvar Obidjon in
primary school**

Ergasheva Mohigul Haydarovna

Associate Professor, Department of Primary Education Tashkent University of
Applied Sciences

Ergasheva Farangiz Abdulxamid qizi

Student, Primary Education Program Faculty of Pedagogy Tashkent University of
Applied Sciences

E-mail: farangize05@gmail.com

Usmonova Diyora Abdurazzoq qizi

Student, Primary Education Program Faculty of Pedagogy Tashkent University of
Applied Sciences

E-mail: usmonovadiyora904@gmail.com

Nomurodova Xurshida Dilmurod qizi

Student, Primary Education Program Faculty of Pedagogy Tashkent University of
Applied Sciences

E-mail: xurshidanomurodova@gmail.com

Abstract: This article covers the content, significance, methodological approaches, and impact of teaching the life and works of the renowned children's poet Anvar Obidjon in primary school. It provides a comprehensive analysis of bringing Anvar Obidjon's creative work closer to primary school students, his role in artistic, aesthetic, and moral education, and the methodology of teaching his literary pieces. The article focuses extensively on recommendations for teachers and practice-based methods, concluding with an evaluation of the effectiveness of this process.

Keywords: Anvar Obidjon, primary education, children's literature, methodology, teaching technology, creativity, moral education.

Boshlang'ich sinflarda Anvar Obidjon hayoti va ijodini o'rganish metodikasi

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti, Boshlang'ich ta'lim kafedrası dotsenti

Ergasheva Mohigul Haydarovna

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti "Pedagogika" fakulteti

"Boshlang'ich ta'lim" yo'nalishi talabalari

Ergasheva Farangiz Abdulxamid qizi

e-mail: farangize05@gmail.com

Usmonova Diyora Abdurazzoq qizi

e-mail: usmonovadiyora904@gmail.com

Nomurodova Xurshida Dilmurod qizi

e-mail: xurshidanomurodova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda taniqli bolalar shoiri Anvar Obidjonning hayoti va ijodini o'rgatishning mazmuni, ahamiyati, metodik yo'nalishlari va o'quvchilarga ta'siri yoritilgan. Anvar Obidjon ijodini boshlang'ich maktab o'quvchilari ongiga yaqinlashtirish, undagi badiiy, estetik va ma'naviy tarbiyada tutgan o'rni, ijod namunalarini o'qitish metodikasi keng tahlil qilinadi. Maqola davomida o'qituvchilar uchun tavsiya va amaliyotga asoslangan usullarga chuqur e'tibor qaratiladi hamda yakunda ushbu jarayonning samaradorligi xulosa qilinadi.

Kalit so'zlar: Anvar Obidjon, boshlang'ich ta'lim, bolalar adabiyoti, metodika, o'qitish texnologiyasi, ijod, ma'naviy tarbiya.

Методика изучения жизни и творчества Анвара Обиджона в начальных классах

Аннотация: В данной статье освещены содержание, значение, методические направления и влияние изучения жизни и творчества известного детского поэта Анвара Обиджона в начальных классах. Проведен глубокий анализ того, как приблизить творчество Анвара Обиджона к сознанию учащихся начальной школы, его роль в художественном, эстетическом и духовно-нравственном воспитании, а также методика преподавания его произведений. В статье особое

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

внимание уделяется рекомендациям для учителей и методам, основанным на практике, а в заключении подводится итог эффективности данного процесса.

Ключевые слова: Анвар Обиджон, начальное образование, детская литература, методика, педагогические технологии, творчество, духовно-нравственное воспитание.

O‘zbekiston bolalar adabiyotida o‘ziga xos o‘rin egallagan Anvar Obidjon ijodi o‘zining badiiyligi, hayotiyliigi va samimiyligi bilan mashhurdir. Uning she‘rlari bolajonlarga hayotga mehr, tabiatga etibor, ona-Vatanga muhabbat, insoniylik va do‘stlik darsini beradi. Shuningdek, Anvar Obidjon bolalar adabiyotining eng yorqin vakillaridan biri sifatida nafaqat yurtimizda, balki xalqaro miqyosda ham tan olingan ijodkordir. Boshlang‘ich sinflarda Anvar Obidjon hayoti va ijodini o‘rganishning dolzarbligi avvalo shunda ko‘rinadiki, uning ijod namunalari o‘quvchilarning ruhiy va axloqiy kamolotiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Bolalar uchun yozilgan she‘r va ertaklari, hikoyalari orqali hayot haqiqatlari, to‘g‘rilik, mehr-muruvvat, yaxshilik kabi fazilatlar namoyish etiladi. Shu bois ham boshlang‘ich ta‘limda Anvar Obidjon ijodini keng va to‘laqonli o‘rganish o‘quvchilarning badiiy didini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

Maktab o‘quvchilari uchun adabiy bilimlarning asoslari aynan dastlabki bosqichda shakllanadi. Shu nuqtai nazardan o‘qituvchilar Anvar Obidjonning bolalar uchun yozilgan asarlarini tanlab, metodik jihatdan to‘g‘ri o‘qitish usullarini qo‘llashlari katta ahamiyatga ega. Ijodkor hayoti va asarlarini o‘rganish orqali bolalar hayot haqidagi qarashlarini boyitadi, vatanparvarlik va do‘stlik kabi fazilatlarni o‘zida mustahkamlab boradi. Anvar Obidjon hayotiga doir ma‘lumotlarni o‘quvchilar uchun sodda va ravon tilda yetkazish muhimdir. O‘quvchilarga Anvar Obidjonning ijodga qanday kirib kelgani, bolalar uchun she‘rlar va ertaklar yozishga bo‘lgan mehr-muhabbati, pedogogik faoliyati, tanilgan asarlari to‘g‘risida tafsilot berilganida, ular shoir shaxsiyatini jonli va yorqin tasavvur etishi oson kechadi. Misol uchun, “Tovuqcha”, “Bahor”, “Mehribon onajonim” kabi asarlarini o‘rganishda o‘quvchilar uchun guruxli suhbatlar, jonli ifoda,

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

insoniy fazilatlar, tabiat manzaralari haqida fikrlar aytishga imkon yaratiladi. Anvar Obidjonning bolajonlarga atalgan she'rlari o'zining ohangdorligi, she'riy shaklda ifodalanishi, oson yod olishga moyilligi, obrazlar mazmuni bilan ajralib turadi. She'r matnlarida ishlatilgan jonlantirish, tasvirlash san'atidan foydalanish o'quvchilarning badiiy tafakkurini oshiradi. Dars jarayonida o'qituvchi o'quvchilar uchun she'r bandlarini ketma-ketlikda ovoz chiqarib o'qitadi, so'zma-so'z mazmun bo'yicha savollar beradi, she'r qahramonlari aktyorlik qilish orqali jonlantiriladi.

Darslarning interfaol usullarda o'tilishi, masalan, rolli o'yinlar, drammatizatsiya, rasmlar chizish, ijodiy topshiriqlar bajarish yordamida bolalar ijodkor shaxsiyatini mustahkam anglashadi. O'quvchilarga she'r yo'nalishida mustaqil kreativ loyiha ishlari tayinlash, masalan, Anvar Obidjon haqqoniy qahramonlariga o'zlarining kichik asarlarini bag'ishlash yoki shoir hayotidagi ilhom manbaini tasvirlash ham mumkin. O'qituvchilar uchun muhim jihat – asar tahlili davomida bolalarga o'z hayotlari va kundalik tajribasi bilan bog'lab tushuntirishdir. Tasmol, poster, klaster yaratish, sajda kabi zamonaviy metodlardan foydalanish asosida har bir o'quvchi asarlardagi asosiy g'oya va badiiy vositalarni mustaqil anglaydi. Bunda Anvar Obidjonning bolaning dunyoqarashiga yo'naltirilgan iliq so'zlari, topqir fikrlari, kattalarga nisbatan o'ziga xos bolalar tilida ifoda etilishi alohida muhimdir. Darslarga tayyorgarlik jarayonida avvalo shoir hayoti va ijodi, uning asarlari tanlanadi va har bir asar mohiyatini ochib berish uchun tuzilgan reja asosida o'rganiladi. "Mehribon onajonim" kabi asarlarni o'rgatishda ona mehriqaga bag'ishlangan she'rlardan o'quvchilar o'z onalari haqidagi xotiralari va tuyg'ulari bilan bo'lishadilar. "Tabiat do'sti" mavzusida esa bolalarda tabiatga muhabbat, asrash, uni avaylash kabi fazilatlar shakllanadi. Dars davomida savol-javob, fikr almashish, tahlil qilish, tasviriy san'at usullaridan foydalaniladi.

O'quvchilar uchun tanlangan o'quv materiallari o'zlarining yoshiga mos, soddaligi va hayotiyliqi bilan ustunlik qiladi. She'rlarning tasviriy vositalari, ifoda kuchi, obrazlar haqida suhbat uyushtirish, ijobiy va salbiy qahramonlarni ajratib ko'rsatish, yaxshi va

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

yomon ishlarga munosabat bildiradigan vazifalardan foydalaniladi. O‘quvchilar shoirning she‘riy asarlarini ifodali o‘qish, so‘z boyligini oshirish, mahsus test, viktorina va guruhli ishlar orqali ham mustahkamlaydilar. Shuningdek, Anvar Obidjon asarlari maktab tashqarisida ham bolalarning eng sevimli o‘qishlariga aylangan. Badiiy kechada ishtirok etish, o‘z asari yoki tanlagan she‘rini ifoda qilib, nutq so‘zlash metodlari orqali bolalar o‘z fikrini erkin bayon qilishga o‘rganadilar. Darsdan tashqari chora-tadbirlar vaqtida Anvar Obidjon hayoti va ijodi haqida viktorinalar, adabiy kechalar, she‘riyat bayramlari, kichik ko‘rgazmalar tashkil qilish mumkin. Anvar Obidjon bilan bog‘liq maqolalar, suhbatlar, videomateriallardan foydalanib, o‘quv jarayoniga o‘quvchilarning o‘z ona tiliga, yurtiga bo‘lgan hurmat va ehtiromini oshirish uchun motivatsion vosita sifatida foydalaniladi. Bolalar uchun shoir ijodining quvonchli, beg‘ubor kayfiyatini darsga uyg‘unlashtirish – eng muhim vazifalardan biridir.

Boshlang‘ich sinflarda Anvar Obidjon hayoti va ijodiy merosi asosida tuzilgan darslarni samarali olib borish, bolalar ko‘ngliga iliqlik ulashish, She‘riyat go‘zalligini vatan, tabiat, ona siymosiga bag‘ishlash orqali o‘quvchilarda badiiy did, tuyg‘u va hayotga pozitiv qarash uyg‘otadi. O‘quvchilarning faolligini oshirish uchun guruhli loyihalar, dramatisatsiya, jonli ijro va ijodiy topshiriqlardan foydalanish pedagogik faoliyatda ijobiy natijalarga olib keladi. Metodik yondashuvda umumiy ana shu prinsiplarga tayanish – boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy-xayoliy tafakkurni, o‘z fikrini mustaqil izhor qilishni, badiiy tahlil ko‘nikmasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, Anvar Obidjon singari bolalarning eng sevimli yozuvchisi ijodini o‘rganishda zamonaviy innovasion va an‘anaviy metodlarni uyg‘unlashtirib ishlatish dars samaradorligini yanada oshiradi.

XULOSA

Boshlang‘ich sinflarda Anvar Obidjon hayoti va ijodini o‘rganish, eng avvalo, bolalarda badiiy adabiyotni, o‘z ona tilini, hayot, tabiat va jamiyatni sevish tuyg‘usini o‘stirishga xizmat qiladi. Shoirning asarlarini o‘qitish va tahlil qilish orqali

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

o‘quvchilarda mustaqil o‘qish va tahlil qilish, faol ijodiy tafakkur, har bir asardan hayotiy saboq olish ko‘nikmalari shakllanadi. O‘qituvchining metodologik yondashuvi, ijodiy faoliyatga yo‘naltirilgan ishlari ta’lim-tarbiya jarayonining samarali va qiziqarli bo‘lishida muhim rol o‘ynaydi. Anvar Obidjon ijodini chuqur o‘rganish va keng joriy qilish orqali yosh avlod ma’naviy olamini boyitish, ongida milliy qadriyatlar, insoniylik, vatanparvarlik, ezgulikka intilish tuyg‘ularini mustahkamlashga erishiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xasanov Z., “O‘zbek bolalar adabiyoti tarixi”, Toshkent, 2019.
2. Ortiqova G., “Badiiy adabiyot va bolalar tarbiyasi”, Toshkent, 2022.
3. Karimova S., “Boshlang‘ich ta’limda adabiy o‘qish”, Toshkent, 2017.
4. Raximova D., “Zamonaviy dars texnologiyalari”, Toshkent, 2020.
5. To‘xtaboyev Q., “Ona tili va adabiyotdan dars berish metodikasi”, Toshkent, 2016.
6. A‘zamova D., “O‘zbekiston bolalar shoiri Anvar Obidjon ijodi”, Toshkent, 2015.
7. Obidjon A., “To‘qson tovuq, yetmish tovuqcha”, Toshkent, 2011.

**The social and psychological impact of emotional intelligence on
interpersonal relationships in students**

Tashkent University of Applied Sciences Faculty of Pedagogy, Pedagogy and
Psychology 4th year student, group 08

Iminjonova Durdonakhon

Abstract: *This article analyzes the concept of emotional intelligence (EQ), its origin, scientists who studied it, its impact on students and methods for its development. Emotional intelligence is a person's ability to understand, manage and use their emotions in a positive direction. The article scientifically highlights the role of EQ in the educational process, its importance in increasing the effectiveness of communication, and its role as an auxiliary factor in overcoming stress and conflicts. It also provides psychological and pedagogical recommendations for the formation of emotional intelligence in students. The results of the study show that the development of EQ has a positive effect on the academic and personal achievements of students.*

Keywords: *Emotion, intelligence, psychological, ability, empathy, emotional intelligence, stress, academic success, self-awareness.*

**Talabalarda emotsional intellektning shaxslararo munosabatlarga ijtimoiy
psixologik ta'siri**

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti Pedagogika fakulteti, pedagogika va psixologiya
yo'nalishi 4-bosqich 08-guruh talabasi

Iminjonova Durdonaxon

Annotatsiya: *Ushbu maqolada emotsional intellekt (EQ) tushunchasi, kelib chiqishi, o'rgangan olimlar, uning talaba yoshlarga ta'siri va uni rivojlantirish usullari tahlil qilinadi. Emotsional intellekt — bu insonning o'z hissiyotlarini anglash, boshqarish va ulardan ijobiy yo'nalishda foydalanish qobiliyatidir. Maqolada EQning ta'lim jarayonidagi roli, o'zaro muloqot samaradorligini oshirishdagi ahamiyati, stress va nizolarni yengib o'tishdagi yordamchi omil sifatida ko'rilishi ilmiy asosda yoritiladi.*

Shuningdek, talabalarda emotsional intellektni shakllantirish bo'yicha psixologik va pedagogik tavsiyalar keltiriladi. Tadqiqot natijalari EQni rivojlantirish talabalarning akademik va shaxsiy yutuqlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi.

***Kalit so'zlar:** Emotsiya, intellekt, psixologik, qobiliyat, empatiya, emotsional ong, stress, akademik muvaffaqiyat, o'zini anglash.*

Социальное и психологическое влияние эмоционального интеллекта на межличностные отношения у студентов

Ташкентский университет прикладных наук Педагогический факультет,

Педагогика и психология студентка 4 курса, группа 08

Иминджонова Дурдонахон

***Аннотация:** В статье анализируется концепция эмоционального интеллекта (ЭИ), его происхождение, ученые, изучавшие его, его влияние на студентов и методы его развития. Эмоциональный интеллект — это способность человека понимать, управлять и использовать свои эмоции в позитивном направлении. В статье научно освещается роль ЭИ в образовательном процессе, его важность в повышении эффективности коммуникации и его роль как вспомогательного фактора в преодолении стресса и конфликтов. Также приводятся психолого-педагогические рекомендации по формированию эмоционального интеллекта у студентов. Результаты исследования показывают, что развитие ЭИ оказывает положительное влияние на академические и личностные достижения студентов.*

***Аннотация:** Ключевые слова: Эмоции, интеллект, психологические способности, эмпатия, эмоциональный интеллект, стресс, академические успехи, самосознание.*

Bugungi tez o'zgaruvchan va murakkab hayot sharoitida nafaqat bilim, balki emotsional ong, ya'ni emotsional intellekt (EQ) ham har bir shaxs, xususan talabalarning hayotida katta ahamiyat kasb etmoqda. **Emotsional intellekt** — bu

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

insonning o‘z hissiyotlarini anglash, boshqarish, boshqalar his-tuyg‘ularini tushunish va ular bilan samarali muloqotga kirishish qobiliyatidir. Talabalar uchun bu ko‘nikmalar akademik muvaffaqiyat, sog‘lom ijtimoiy muhit, yetakchilik va stressga chidamlilik kabi sohalarda muhim ahamiyat kasb etadi.

- **Emotsiya** — insonning ichki ruhiy holati, kayfiyati, hissiyotlari. Misol: quvonch, g‘azab, hafsalasizlik.
- **Intellekt** — bilim, tafakkur va mantiqiy fikrlash qobiliyati.
- **Emotsional intellekt** — shu ikki tushunchaning uyg‘unligi: nafaqat fikrlash, balki his-tuyg‘ularni ham boshqarish.

Emotsional intellekt va shaxslararo munosabatlar muammosi zamonaviy psixologiya fanining eng muhim va keng o‘rganilayotgan yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu muammo turli ilmiy maktablar va nazariy yondashuvlar doirasida tadqiq etilgan bo‘lib, uning nazariy va amaliy jihatlari ko‘plab olimlar tomonidan asoslab berilgan. Emotsional intellekt tushunchasi ilmiy muomalaga XX asrning 90-yillarida kirib kelgan bo‘lib, uning ilk nazariy asoslari amerikalik olimlar Peter Salovey va John Mayer tomonidan ishlab chiqilgan. Ularning fikriga ko‘ra, emotsional intellekt — bu shaxsning o‘z emotsiyalarini va boshqalarning emotsiyalarini anglash, ularni farqlash hamda mazkur axborotdan tafakkur va xulq-atvorni boshqarishda foydalanish qobiliyatidir. Mazkur yondashuv emotsional intellektni kognitiv jarayonlar bilan chambarchas bog‘liq psixologik konstrukt sifatida talqin qiladi.

Xorijiy tadqiqotchilar orasida emotsional intellektni diagnostika qilish va amaliy jihatdan o‘rganishda **N. Xoll** muhim o‘rin egallaydi. U tomonidan ishlab chiqilgan metodika emotsional intellektni baholashning eng ommalashgan usullaridan biri hisoblanadi. N.Xoll emotsional intellektni bir nechta asosiy komponentlarga ajratadi: emotsional xabardorlik, o‘z emotsiyalarini boshqarish, o‘z-o‘zini motivatsiya qilish, empatiya va boshqalar emotsiyalarini anglash. Uning fikricha, aynan ushbu komponentlarning uyg‘un rivojlanishi shaxsning ijtimoiy moslashuvi va shaxslararo

munosabatlar samaradorligini ta'minlaydi. N.Xoll tadqiqotlarida alohida ta'kidlanishicha, emotsional intellekti yuqori bo'lgan shaxslar muloqot jarayonida boshqalarning hissiy holatini aniqroq tushunadi, nizoli vaziyatlarda muvozanatni saqlay oladi hamda konstruktiv qarorlar qabul qilishga moyil bo'ladi. Bu esa ularning jamoada muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga va ijtimoiy munosabatlarda barqarorlikni ta'minlashiga xizmat qiladi.

Keyinchalik **Daniel Goleman** emotsional intellekt tushunchasini ommalashtirib, uni shaxsning hayotdagi muvaffaqiyati bilan bevosita bog'lagan. Uning ta'kidlashicha, inson muvaffaqiyatining katta qismi aynan emotsional intellekt darajasiga bog'liq bo'lib, u o'z ichiga o'zini anglash, o'zini boshqarish, motivatsiya, empatiya va ijtimoiy ko'nikmalarni qamrab oladi. Goleman emotsional intellektni shaxslararo munosabatlar samaradorligini ta'minlovchi muhim omil sifatida ko'rsatadi.

Emotsional intellekt muammosini chuqur o'rgangan yana bir olim **Reuven Bar-On** bo'lib, u emotsional intellektni shaxsning emotsional va ijtimoiy kompetensiyalari tizimi sifatida izohlaydi. Bar-On modeliga ko'ra, emotsional intellekt shaxsning stressga chidamliligi, moslashuvchanligi, umumiy kayfiyati va ijtimoiy faoliyatdagi muvaffaqiyatini belgilaydi.

Shuningdek, **Howard Gardner** tomonidan ilgari surilgan ko'p qirrali intellekt nazariyasida ham shaxslararo va intrapersonal intellekt tushunchalari orqali emotsional intellektga yaqin g'oyalar ifodalangan. Gardnerning fikricha, insonning boshqa insonlar bilan samarali munosabat o'rnatish qobiliyati uning ijtimoiy muvaffaqiyatida muhim rol o'ynaydi. Shaxslararo munosabatlar muammosi esa ijtimoiy psixologiya doirasida keng o'rganilgan.

Bu borada **Deyl Karnegi** insonlar bilan samarali muloqot qilish, ularning his-tuyg'ularini tushunish va ijobiy munosabatlarni shakllantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqqan. Uning ishlari emotsional intellektning amaliy jihatlarini yoritishda muhim ahamiyatga ega.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Bundan tashqari, shaxslararo munosabatlarning psixologik asoslari **Kurt Lewin** tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy maydon nazariyasida ham o‘z aksini topgan bo‘lib, unda shaxs xulq-atvori ijtimoiy muhit va ichki omillar o‘zaro ta’siri natijasi sifatida qaraladi. Bu esa emotsional intellektning ijtimoiy muhitdagi rolini tushunishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. MDH davlatlari olimlari tomonidan ham emotsional intellekt va shaxslararo munosabatlar muammosi o‘rganilgan. Xususan, rus psixologlari emotsional jarayonlar, muloqot va ijtimoiy moslashuv masalalarini keng tadqiq etganlar. Ular shaxslararo munosabatlarda emotsional barqarorlik, empatiya va kommunikativ kompetensiyaning ahamiyatini alohida ta’kidlaydilar.

O‘zbekiston psixologiya maktabida ham shaxs va muloqot muammolari yetarlicha o‘rganilgan. Jumladan, **E.G‘oziyev** tomonidan shaxs psixologiyasi, yosh davrlari psixologiyasi va ijtimoiy munosabatlar masalalari chuqur tahlil qilingan. Uning ilmiy ishlarida shaxsning psixologik rivojlanishida ijtimoiy muhitning o‘rni alohida ta’kidlanadi. Shuningdek, **B.R. Qodirov** ilmiy tadqiqotlarida shaxslararo munosabatlar, muloqot jarayoni va ijtimoiy psixologik omillar o‘rganilgan. U shaxsning ijtimoiylashuvi jarayonida kommunikativ ko‘nikmalarning ahamiyatini asoslab bergan. Mahalliy olimlar orasida esa shaxs psixologiyasi va ijtimoiy munosabatlar muammosini o‘rganishda **M. Yusupovning** ilmiy ishlari muhim ahamiyatga ega. U o‘z tadqiqotlarida shaxsning ijtimoiylashuvi, emotsional xolati, muloqot jarayoni va psixologik omillarning o‘zaro bog‘liqligini tahlil qilgan. Yana bir qator mahalliy olimlar tomonidan talaba yoshlarning psixologik xususiyatlari, ularning ijtimoiy moslashuvi, muloqot madaniyati va psixologik rivojlanishi masalalari tadqiq etilgan. Ushbu tadqiqotlarda shaxslararo munosabatlarning samaradorligi ko‘p jihatdan shaxsning emotsional yetukligiga bog‘liq ekanligi qayd etiladi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston ta’lim tizimida olib borilayotgan islohotlar doirasida yoshlarning psixologik rivojlanishiga, ayniqsa ularning ijtimoiy va emotsional kompetensiyalarini shakllantirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Bu esa emotsional

intellektni ilmiy tadqiq etish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, xorijiy olimlar tomonidan emotsional intellekt muammosi yetarlicha chuqur o'rganilgan bo'lsa-da, mahalliy psixologiya fanida aynan talabalarda emotsional intellektning shaxslararo munosabatlarga ijtimoiy-psixologik ta'siri kompleks tarzda kam tadqiq etilgan. Ayniqsa, talabalik davrida emotsional intellektning shakllanishi, uning ijtimoiy moslashuv, kommunikativ faoliyat va jamoaviy munosabatlarga ta'siri hali to'liq ochib berilmagan masalalardan biri hisoblanadi. Shu sababli mazkur tadqiqot ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, uning ilmiy va amaliy ahamiyati yuqori hisoblanadi.

Emotsional intellektning to'rt asosiy ko'nikmasi

O'zini boshqarish (Self-management): Talaba o'zida yuzaga kelgan hissiyotlarni, ayniqsa g'azab, xavotir yoki stress holatlarini ijobiy tarzda boshqarishni o'rganishi kerak. O'zini boshqarish shaxsning impulsiv harakatlardan tiyilishi, o'z ustida ishlashi, o'z so'zida turishi va yangi vaziyatlarga moslasha olishini anglatadi. Masalan, imtihon oldidan yuzaga keladigan asabiylikni ijobiy ruhiy tayyorgarlikka aylantira olish — bu yuqori EQ belgilaridan biridir.

O'zini anglash (Self-awareness): O'z his-tuyg'ularini tan olish va ularning xatti-harakatlarga ta'sirini anglash — EQ rivojlanishidagi birinchi va eng muhim qadamlardan biridir. Talaba o'z kuchli va zaif tomonlarini bilishi, o'z ustida ishlashga tayyor bo'lishi, shuningdek, o'ziga ishonchli bo'lishi zarur. Bu ko'nikma nafaqat shaxsiy rivojlanishda, balki kasbiy yo'l tanlashda ham muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy ong (Social awareness): Empatiya — ya'ni boshqalarning hissiyotlarini his qilish va tushunish — emotsional intellektning yuragi hisoblanadi. Talaba atrofidagi insonlarning kayfiyati va ehtiyojlariga befarq bo'lmasligi, guruh ichidagi ijtimoiy rol va dinamikani anglay olishi kerak. Bu ko'nikma do'stona va samimiy munosabatlarni rivojlantiradi, ijtimoiy faollikni oshiradi.

Munosabatlarni boshqarish (Relationship management): Talabaning jamoadagi roli, uning boshqalar bilan qanday munosabat o‘rnata olishi va nizolarni qanday hal qilishi — uning EQ darajasini belgilaydi. Samarali muloqot, ilhomlantirish, boshqalarga ijobiy ta’sir ko‘rsatish va jamoaviy ishlarda muvaffaqiyat qozonish bu ko‘nikmaga asoslangan. Talabalarda emotsional intellektni shakllantirish nafaqat ularning shaxsiy hayotida, balki professional sohada ham muvaffaqiyatga erishishiga xizmat qiladi. EQni rivojlantirish orqali ular o‘z ustida ishlashni, boshqalar bilan samarali aloqada bo‘lishni va turli muammolarga yechim topishni o‘rganadilar. Shu bois, oliy ta’lim muassasalarida EQga oid treninglar, psixologik mashg‘ulotlar va amaliy loyihalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Bugungi tez o‘zgaruvchan va raqobatbardosh jamiyatda nafaqat bilim, balki his-tuyg‘ularni anglab, boshqalar bilan to‘g‘ri muloqot qila olish qobiliyati ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa insonning emotsional intellekti (EQ) bilan chambarchas bog‘liq. Ko‘pchilik o‘ylaganidek, hayotda muvaffaqiyat faqat IQ (aqliy intellekt) darajasiga emas, balki emotsional intellekt darajasiga ham bog‘liq. Talabalik davrida bu ayniqsa muhim, chunki siz turli vaziyatlarda o‘zingizni boshqara olish, stressni yengish, boshqalar bilan sog‘lom munosabatlar o‘rnatish kabi ko‘nikmalarga ega bo‘lishingiz zarur. Emotsional intellekt — bu o‘z hissiyotlaringizni anglash, ularni boshqarish, boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish va ular bilan samarali muloqot qilish qobiliyatidir.

EQ sizning:

O‘qishdagi va ishlashdagi faoliyatingizga

Jismoniy sog‘lig‘ingizga

Ruhiy holatingizga

Shaxsiy va ijtimoiy munosabatlaringizga

Jamiyatdagi ijtimoiy moslashuvchanligingizga ta’sir qiladi.

Misol: O‘z his-tuyg‘ularini boshqara olmagan talaba imtihon oldidan vahimaga tushadi, darsda e‘tiborini jamlay olmaydi. Boshqa tomondan, EQ darajasi yuqori bo‘lgan talaba stressni yengib, maqsad sari harakat qilishda davom etadi.

Talabalarda emotsional intellekt (EQ) shaxslararo munosabatlarning sifatini belgilovchi asosiy ijtimoiy-psixologik omil hisoblanadi. U talabaning nafaqat o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, balki atrofdagilar bilan samarali muloqot o‘rnatish va nizolarni bartaraf etish qobiliyatini ifodalaydi. Emotsional intellektning shaxslararo munosabatlarga asosiy ta‘sir yo‘nalishlari:

Empatiya va tushunish: EQ darajasi yuqori talabalar boshqalarning hissiy holatini to‘g‘ri anglaydilar (empatiya), bu esa guruhdagi o‘zaro ishonch va hamdardlik muhitini mustahkamlaydi.

Nizolarni boshqarish: O‘z emotsiyalarini nazorat qila olish qobiliyati talabalarga keskin vaziyatlarda agressiyaga berilmasdan, konstruktiv yechim topishga yordam beradi.

Muloqot samaradorligi: Emotsional intellekt ijtimoiy moslashuvchanlikni oshiradi. Bunday talabalar jamoada tez til topishadi, o‘z fikrlarini boshqalarni ranjitmagan holda yetkazishda mahoratli bo‘ladilar.

Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash: Yuqori EQga ega talabalar do‘stona aloqalarni uzoq muddat saqlab qolishga va qiyin vaziyatlarda guruhdoshlariga ma‘naviy dalda bo‘lishga moyil bo‘ladilar.

Akademik va kasbiy muvaffaqiyat: Ijobiy shaxslararo munosabatlar talabaning o‘quv motivatsiyasini oshiradi va kelgusida kasbiy faoliyatida jamoa bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi

Talabalarda Emotsional Intellektni Rivojlantirishga Yordam Beruvchi 4 Asosiy Ko‘nikma

O‘zini boshqarish (Self-management): Bu — impulsiv his-tuyg‘ularingizni nazorat qilish, salbiy holatlarda ham muvozanatni saqlash, majburiyatlaringizni bajara olish va

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

o'zgaruvchan holatlarga moslashish qobiliyatidir. Talabaga mos misol: O'quv rejalarinigiz o'zgarganida asabiylashib vaqtni boy berish o'rniga, vaziyatni to'g'ri baholab yangi rejalar tuzish orqali vaziyatni nazoratga olish — bu o'zini boshqarish ko'nikmasining belgisi. Stressni boshqarish usullarini o'rganing (chuqur nafas olish, meditatsiya). Qaror qabul qilishdan oldin to'xtab, his-tuyg'ularingizni tahlil qiling. Hissiy portlashlardan saqlaning, vaqtinchalik salbiy hissiyotlar ustida mulohaza yuriting.

O'zini anglash (Self-awareness): Bu — o'z his-tuyg'ularingizni, ularning fikrlaringizga va harakatlaringizga ta'sirini anglash, kuchli va zaif jihatlarinigizni tan olishdir. Talabaga mos misol: Dars davomida hayajonlanib o'z fikrini aniq ifoda eta olmaydigan talaba agar bu holatni anglab, ustida ishlasa, o'zini ishonchliroq his eta boshlaydi. Qanday rivojlantiriladi? Har kuni o'zingizdan so'rang: "Bugun nimalarni his qildim? Nega?" Kundalik yuritib, his-tuyg'ularinigizni qayd eting. Meditatsiya va "mindfulness" texnikalari orqali hozirgi holatingizni tushunishga harakat qiling.

Ijtimoiy anglash (Social awareness): Bu — boshqalarni tushunish, ularning his-tuyg'ularini sezish, guruhdagi kayfiyat va dinamikani anglay olish qobiliyatidir. Talabaga mos misol: Guruhdagi do'stingiz gapini kam aytayotgan bo'lsa, uni tushunishga harakat qilishingiz va unga qulay muhit yaratishingiz — ijtimoiy anglashning belgisi. Qanday rivojlantiriladi? Suhbatda bo'lganingizda telefonni chetga qo'ying, diqqatni qarating. Boshqalarning tana harakatlari, yuz ifodalari va ohanglariga e'tibor bering. Empatiya qiling: "Agar men uning o'rnida bo'lganimda, nima his qilgan bo'lardim?"

Munosabatlarni boshqarish (Relationship management): Bu — sog'lom va samarali munosabatlar o'rnatish, nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish, boshqalarni ruhlantirish va jamoa bilan ishlay olish qobiliyatidir. Talabaga mos misol: Guruh loyihasida kelishmovchilik yuzaga kelganda, sovuq muomala qilish o'rniga muammoni ochiq va hurmat bilan muhokama qilish orqali ijobiy yechim topish — bu yuqori EQ belgisi.

Qanday rivojlantiriladi? Ochiq va tushunarli muloqotni o‘rganing. Boshqalarning fikrini tinglang va e‘tibor bering. Mojarolarni tahdid emas, o‘shish imkoniyati deb qabul qiling.

Talabalik – bu nafaqat bilim olish, balki o‘zini anglash, boshqalarni tushunish, hayotdagi stresslarga dosh berishni o‘rganish davridir. Shunday ekan, sizning EQ darajangiz sizni chinakam yetuk shaxsga aylantiradi. Unutmang, emotsional intellekt tug‘ma emas – u hayot davomida o‘rganiladi. Agar siz EQ’ni ongli ravishda rivojlantirsangiz, nafaqat yaxshi o‘qishingiz, balki baxtli va barqaror hayot kechirishingiz mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abdullayev, B. B. Ingliz tilini o‘qitishda interfaol metodlarni qo‘llashning samaradorligi // Pedagogik tadqiqotlar jurnali, 2020, №3, 45-50 b.
2. ‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
3. G‘oziyev E.G‘. Psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2002.
4. Nishonova Z.T. Psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
5. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2012.
6. To‘raqulov X.A. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan, 2008.
7. Yo‘ldoshev B. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Политиздат, 1975.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – Санкт-Петербург: Питер,

NEW METHODS FOR THE TREATMENT OF BRAIN TUMORS

Valiev Abbosxon Alijon o'g'li
Tashkent State Medical University

Abstract

Brain tumors are among the most complex problems of modern medicine and neuro-oncology. A special place among them is occupied by glioblastoma — the most aggressive form of primary malignant tumors of the central nervous system, characterized by rapid infiltrative growth, high molecular heterogeneity, and pronounced resistance to therapy. Despite advances in surgical methods, radiation therapy, and drug treatment, the prognosis of the disease remains unfavorable, and the median survival rate of patients remains limited. This paper discusses modern approaches to the treatment of brain tumors, including surgical resection, chemoradiotherapy, antiangiogenic therapy, Tumor Treating Fields technology, mechanisms of drug resistance, as well as the prospects of personalized medicine and nanomedicine. Special attention is given to the molecular mechanisms underlying tumor resistance to therapy and innovative drug delivery systems capable of crossing the blood-brain barrier.

НОВЫЕ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ ОПУХОЛЕЙ ГОЛОВНОГО МОЗГА

Валиев Аббосхон Алижон ўгли

Ташкентский государственный медицинский университет

Аннотация

Опухоли головного мозга являются одной из наиболее сложных проблем современной медицины и нейроонкологии. Особое место среди них занимает глиобластома — наиболее агрессивная форма первичных злокачественных опухолей центральной нервной системы, характеризующаяся быстрым инфильтративным ростом, высокой молекулярной гетерогенностью и выраженной устойчивостью к терапии. Несмотря на развитие хирургических

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

методов, лучевой терапии и лекарственного лечения, прогноз заболевания остаётся неблагоприятным, а медиана выживаемости пациентов ограниченной.

В данной работе рассматриваются современные подходы к лечению опухолей головного мозга, включая хирургическую резекцию, химиолучевую терапию, антиангиогенную терапию, технологию Tumor Treating Fields, механизмы лекарственной резистентности, а также перспективы персонализированной медицины и наномедицины. Особое внимание уделяется молекулярным механизмам развития устойчивости опухоли к терапии и инновационным системам доставки лекарственных препаратов через гематоэнцефалический барьер.

Цель работы

Изучить современные методы лечения опухолей головного мозга, проанализировать эффективность антиангиогенной терапии и инновационных технологий лечения глиобластомы, а также определить перспективные направления развития нейроонкологии.

Введение

Опухоли головного мозга остаются одной из наиболее серьёзных проблем современной клинической онкологии. Несмотря на значительный прогресс в области молекулярной биологии, нейрохирургии и фармакологии, лечение злокачественных опухолей центральной нервной системы по-прежнему связано с высоким риском рецидива и неблагоприятным прогнозом.

Особое клиническое значение имеет глиобластома — наиболее агрессивная и распространённая форма первичных опухолей мозга у взрослых. Данная опухоль отличается быстрым ростом, способностью к инфильтрации окружающих тканей и выраженной устойчивостью к большинству существующих методов терапии.

Даже при использовании современных схем лечения заболевание практически неизбежно рецидивирует.

Основная сложность терапии глиобластомы связана не только с высокой скоростью роста опухоли, но и с её биологическими особенностями. Опухолевые клетки обладают значительной генетической изменчивостью, способны адаптироваться к неблагоприятным условиям и формировать устойчивость к лекарственным препаратам. Кроме того, важную роль играет гематоэнцефалический барьер, ограничивающий проникновение многих противоопухолевых средств в ткань мозга.

В последние годы нейроонкология развивается особенно активно. Современные исследования направлены на поиск новых терапевтических стратегий, включая антиангиогенную терапию, иммунотерапию, применение электрических полей Tumor Treating Fields, персонализированную медицину и нанотехнологии. Именно сочетание различных инновационных подходов рассматривается как наиболее перспективное направление будущего лечения опухолей головного мозга.

Современные подходы к лечению глиобластомы

Лечение опухолей головного мозга основано на комплексном мультимодальном подходе, включающем хирургическое вмешательство, лучевую терапию и лекарственное лечение. Основной задачей терапии является максимально возможное удаление опухолевой ткани при сохранении жизненно важных функций мозга.

Первым этапом лечения в большинстве случаев становится хирургическая резекция опухоли. Нейрохирургическое вмешательство позволяет уменьшить объём опухоли, снизить внутричерепное давление и получить материал для морфологической и молекулярной диагностики. Однако полное удаление глиобластомы практически невозможно из-за её инфильтративного роста. Опухолевые клетки распространяются в окружающие ткани мозга, что делает радикальную операцию недостижимой.

После операции стандартом лечения является сочетание лучевой терапии с химиотерапией темозоломидом. Темозоломид относится к алкилирующим препаратам и вызывает повреждение ДНК опухолевых клеток, нарушая их способность к делению. Комбинация лучевой терапии и темозоломида позволила увеличить продолжительность жизни пациентов и стала основой современных протоколов лечения.

Тем не менее даже при использовании современных схем лечения практически у всех пациентов развивается рецидив заболевания. Это связано с высокой адаптивностью опухоли, наличием опухолевых стволовых клеток и развитием лекарственной резистентности.

Антиангиогенная терапия глиобластомы

Одним из наиболее перспективных направлений современной терапии стала антиангиогенная терапия. Глиобластома характеризуется выраженной васкуляризацией — формированием большого количества новых кровеносных сосудов. Ангиогенез необходим опухоли для получения кислорода и питательных веществ.

Ключевую роль в этом процессе играет сосудистый эндотелиальный фактор роста VEGF. Именно поэтому были разработаны препараты, направленные на подавление его активности. Наиболее известным представителем данной группы является бевацизумаб — моноклональное антитело против VEGF.

Применение бевацизумаба позволяет уменьшить проницаемость сосудов опухоли, снизить выраженность перитуморального отёка и улучшить неврологическое состояние пациентов. У многих больных наблюдается временная стабилизация заболевания и улучшение качества жизни.

Однако эффективность антиангиогенной терапии остаётся ограниченной. Несмотря на улучшение безрецидивной выживаемости, значительного увеличения общей продолжительности жизни пациентов добиться не удалось.

Основной причиной является способность опухоли адаптироваться к терапии и активировать альтернативные механизмы ангиогенеза.

Дополнительной проблемой является высокая молекулярная гетерогенность глиобластомы. Опухоль состоит из различных клеточных популяций, каждая из которых обладает собственными генетическими характеристиками. Это позволяет опухоли быстро изменяться под действием терапии и формировать устойчивость к лечению.

Механизмы лекарственной резистентности

Одной из ключевых проблем лечения глиобластомы остаётся развитие лекарственной устойчивости. Опухолевые клетки обладают высокой способностью к адаптации и выживанию даже в условиях интенсивной терапии.

Наиболее изученным механизмом резистентности является устойчивость к темозоломиду. Эффективность данного препарата во многом зависит от активности фермента MGMT, который способен восстанавливать повреждения ДНК, вызванные химиотерапией. При высокой экспрессии MGMT опухолевые клетки эффективно репарируют ДНК и продолжают выживать.

Кроме того, важную роль играют опухолевые стволовые клетки. Эта субпопуляция обладает способностью к самообновлению и отличается высокой устойчивостью к лучевой и лекарственной терапии. Именно опухолевые стволовые клетки часто становятся источником рецидива заболевания.

Серьёзное влияние оказывает и микроокружение опухоли. Гипоксия, характерная для глиобластомы, активирует факторы HIF-1 α , стимулирующие выживание клеток, ангиогенез и повышение инвазивности опухоли. В ответ на терапию клетки способны менять метаболизм и активировать альтернативные сигнальные пути.

Tumor Treating Fields — инновационный метод терапии

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

Одним из наиболее значимых достижений последних лет стало внедрение технологии Tumor Treating Fields (TTF). Метод основан на воздействии переменных электрических полей низкой интенсивности на опухолевые клетки. Электрические поля нарушают процесс митоза и препятствуют правильному распределению хромосом между дочерними клетками. В результате опухолевые клетки теряют способность к делению и погибают.

Особенность технологии заключается в её относительной селективности. Большинство клеток головного мозга находятся в состоянии функционального покоя и редко делятся, поэтому воздействие электрических полей преимущественно направлено именно на опухолевые клетки.

Клинические исследования показали, что использование Tumor Treating Fields в сочетании с темозоломидом способствует увеличению общей и безрецидивной выживаемости пациентов. Кроме того, метод отличается сравнительно низкой токсичностью по сравнению с традиционной химиотерапией.

Сегодня технология TTF постепенно становится частью стандартной терапии глиобластомы и рассматривается как важный компонент поддерживающего лечения.

Персонализированная медицина и современные клинические исследования
Современные исследования показывают, что глиобластома представляет собой чрезвычайно неоднородное заболевание. Различные опухоли могут иметь разные генетические мутации, сигнальные пути и молекулярные механизмы роста.

В связи с этим активно развивается направление персонализированной медицины. Его основной задачей является подбор терапии с учётом индивидуальных молекулярных особенностей опухоли конкретного пациента.

Для этого используются методы геномного секвенирования, транскриптомного анализа и молекулярной диагностики. Такой подход позволяет выявлять

потенциальные мишени для таргетной терапии и прогнозировать эффективность лечения.

Большое внимание уделяется развитию иммунотерапии. Исследуются ингибиторы иммунных контрольных точек, противоопухолевые вакцины и клеточные иммунные технологии. Однако эффективность иммунотерапии при глиобластоме пока остаётся ограниченной из-за выраженного иммуносупрессивного микроокружения опухоли.

Также продолжается разработка таргетных препаратов, направленных на сигнальные пути PI3K/AKT/mTOR, рецепторы эпидермального фактора роста и другие молекулярные системы, участвующие в росте опухоли.

Гематоэнцефалический барьер и проблемы доставки препаратов

Одной из важнейших проблем терапии опухолей мозга остаётся гематоэнцефалический барьер. Эта специализированная система защищает центральную нервную систему от токсических веществ, однако одновременно препятствует проникновению лекарственных препаратов.

Многие противоопухолевые средства не способны достигать терапевтически эффективных концентраций в ткани мозга. Именно поэтому даже перспективные препараты часто демонстрируют ограниченную эффективность в клинической практике.

В связи с этим особое значение приобретают новые технологии доставки лекарственных веществ, способные преодолевать гематоэнцефалический барьер и обеспечивать более точное воздействие на опухоль.

Наномедицина и новые системы доставки лекарств

Одним из наиболее перспективных направлений современной нейроонкологии является наномедицина. Наночастицы могут использоваться как носители лекарственных препаратов, обеспечивая их более селективную доставку в опухолевую ткань.

Преимущество нанотехнологий заключается в возможности модификации поверхности наночастиц различными молекулами. Это позволяет создавать системы направленной доставки, распознающие рецепторы опухолевых клеток. Существует несколько механизмов проникновения наночастиц через гематоэнцефалический барьер. Одним из наиболее изученных является рецептор-опосредованный транспорт, при котором частицы связываются с рецепторами эндотелиальных клеток сосудов мозга и транспортируются через них. Дополнительным направлением является использование биомиметических наночастиц, покрытых мембранами клеток организма. Такие системы способны избегать распознавания иммунной системой и дольше циркулировать в кровотоке. Нанотехнологии также открывают возможности для тераностики — сочетания диагностики и терапии. Некоторые наночастицы способны одновременно доставлять лекарственные вещества и контрастные агенты для магнитно-резонансной томографии. Перспективным направлением является доставка генетического материала: малых интерферирующих РНК, плазмидной ДНК и других молекул, способных подавлять экспрессию генов опухолевого роста. Кроме того, наночастицы могут использоваться для усиления иммунотерапии. Они способны доставлять опухолевые антигены и иммуномодуляторы, активируя Т-клеточный противоопухолевый ответ.

Несмотря на огромный потенциал, большинство технологий наномедицины пока находится на стадии экспериментальных исследований. Для широкого внедрения необходимо решить вопросы биосовместимости, безопасности и долгосрочного воздействия наноматериалов на организм.

Заключение

Опухоли головного мозга, особенно глиобластома, остаются одной из наиболее сложных проблем современной онкологии. Высокая агрессивность опухоли, выраженная молекулярная гетерогенность и способность к развитию

терапевтической резистентности значительно ограничивают эффективность существующих методов лечения. Современная терапия основана на мультимодальном подходе, включающем хирургическое лечение, лучевую терапию и применение темозоломида. Дополнительное развитие получили антиангиогенная терапия и технология Tumor Treating Fields, позволяющие улучшать контроль заболевания и качество жизни пациентов. Важнейшими направлениями будущего развития нейроонкологии являются персонализированная медицина, иммунотерапия и наномедицина. Особое значение имеют новые системы доставки препаратов через гематоэнцефалический барьер, а также разработка многофункциональных наночастиц для таргетной терапии.

Несмотря на существующие трудности, современные исследования демонстрируют значительный потенциал инновационных технологий. Интеграция достижений молекулярной биологии, фармакологии, иммунологии и нанотехнологий может привести к созданию более эффективных методов лечения и улучшению прогноза для пациентов с опухолями головного мозга.

Использованная литература:

1. Li J, et al. Nanoparticle drug delivery system for glioma: a comprehensive review. *Int J Nanomedicine*. 2020. PMID: 32368041.
2. Luo H, et al. Blood-brain barrier modulation to improve glioma drug delivery. *Pharmaceutics*. 2020. PMID: 33198244.
3. Madani F, et al. Polymeric nanoparticles for drug delivery in glioblastoma. *J Control Release*. 2022. PMID: 35878729.
4. Kumar N, et al. Nose-to-brain drug delivery for glioblastoma. *Pharm Dev Technol*. 2023. PMID: 37975846.
5. Hao X, et al. Exosomes as drug delivery systems in glioma immunotherapy. *J Nanobiotechnology*. 2024. PMID: 38890722.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

6. Yan X, et al. Polyamidoamine dendrimers in glioma therapy. *Polymers (Basel)*. 2024. PMID: 39065339.
7. Sahoo L, et al. Advancements in nanotheranostics for glioma therapy. *Naunyn Schmiedebergs Arch Pharmacol*. 2025. PMID: 39480526.
8. Firuzpour F, et al. Nanocarriers in glioblastoma treatment. *Rev Neurosci*. 2024. PMID: 39733347.
9. Sun B, et al. Brain-targeting drug delivery systems for glioblastoma. *Mater Today Bio*. 2025. PMID: 39866779.
10. Qu M, et al. Nanomaterial-based brain-targeted delivery systems for glioblastoma therapy. *Nanomedicine (Lond)*. 2025. PMID: 40353316.
11. Si JX, et al. Nanoparticle-based delivery systems for brain tumors. *Int J Oncol*. 2025. PMID: 40849813.
12. Li C, et al. Natural polysaccharides in drug delivery systems for brain glioma therapy. *Colloids Surf B Biointerfaces*. 2025. PMID: 40848446.
13. Ma P, et al. Novel drug delivery systems for glioma therapy. *Front Pharmacol*. 2025. PMID: 40918539.
14. Frosina G. Nanoparticle-mediated drug delivery to high-grade gliomas. *Nanomedicine*. 2016. PMID: 26767516.
15. Farooq M, et al. Nanomedicine in glioblastoma treatment: systematic review. *Brain Sci*. 2023. PMID: 38137175.
16. Stupp R, et al. Radiotherapy plus temozolomide for glioblastoma. *N Engl J Med*. 2005. PMID: 15758009.
17. Louis DN, et al. WHO classification of tumors of the central nervous system. *Acta Neuropathol*. 2016. PMID: 27157931.
18. Wen PY, et al. Glioblastoma in adults. *N Engl J Med*. 2020. PMID: 32469186.
19. Tan AC, et al. Management of glioblastoma: state of the art. *CA Cancer J Clin*. 2020. PMID: 32060962.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

20. Ostrom QT, et al. CBTRUS statistical report: primary brain tumors. *Neuro Oncol.* 2021. PMID: 34048275.
21. Hambardzumyan D, et al. The role of microenvironment in glioblastoma. *Nat Rev Cancer.* 2016. PMID: 27349836.
22. Jackson CM, et al. Immunotherapy for brain cancer. *Nat Rev Clin Oncol.* 2019. PMID: 30478366.
23. Lim M, et al. Current state of immunotherapy for glioblastoma. *Nat Rev Clin Oncol.* 2018. PMID: 29559780.
24. Choi BD, et al. CAR T-cell therapy for glioblastoma. *Nat Rev Clin Oncol.* 2019. PMID: 31249372.
25. Schalper KA, et al. Neoadjuvant nivolumab in glioblastoma. *Nat Med.* 2019. PMID: 30742122.
26. Patel AP, et al. Single-cell RNA-seq in glioblastoma. *Science.* 2014. PMID: 24925914.
27. Neftel C, et al. Cellular states in glioblastoma. *Cell.* 2019. PMID: 31303336.
28. Verhaak RGW, et al. Integrated genomic analysis of glioblastoma. *Cancer Cell.* 2010. PMID: 20129251.
29. Brennan CW, et al. The somatic genomic landscape of glioblastoma. *Cell.* 2013. PMID: 24120142.
30. Ceccarelli M, et al. Molecular profiling of diffuse glioma. *Cell.* 2016. PMID: 26824661.
31. Cancer Genome Atlas Research Network. Comprehensive genomic characterization of glioblastoma. *Nature.* 2008. PMID: 18772890.
32. Parsons DW, et al. Mutations in glioblastoma multiforme. *Science.* 2008. PMID: 18772396.
33. Yan H, et al. IDH1 and IDH2 mutations in gliomas. *N Engl J Med.* 2009. PMID: 19369666.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

34. Dang L, et al. Cancer-associated IDH1 mutations. *Nature*. 2009. PMID: 19935646.
35. Turcan S, et al. IDH mutation and glioma methylator phenotype. *Nature*. 2012. PMID: 22699398.
36. Quail DF, et al. Microenvironment in glioblastoma. *Nat Med*. 2017. PMID: 28414330.
37. Poon CC, et al. Targeting glioblastoma microenvironment. *Nat Rev Cancer*. 2021. PMID: 33627800.
38. Jain RK, et al. Anti-angiogenesis therapy in glioblastoma. *Nat Rev Clin Oncol*. 2014. PMID: 24323093.
39. Batchelor TT, et al. Bevacizumab in glioblastoma. *N Engl J Med*. 2013. PMID: 23984729.
40. Gilbert MR, et al. Bevacizumab for newly diagnosed glioblastoma. *N Engl J Med*. 2014. PMID: 24552317.
41. Stupp R, et al. Tumor treating fields in glioblastoma. *JAMA*. 2015. PMID: 26670971.
42. Stupp R, et al. Maintenance therapy with tumor-treating fields. *JAMA*. 2017. PMID: 29260225.
43. Alexander BM, et al. Glioblastoma clinical trials landscape. *Nat Rev Clin Oncol*. 2021. PMID: 33479334.
44. Touat M, et al. Mechanisms of resistance in glioblastoma. *Nat Rev Clin Oncol*. 2020. PMID: 32157252.
45. Lee SY. Temozolomide resistance in glioblastoma. *Genes Dis*. 2016. PMID: 30258841.
46. Bastiancich C, et al. Nanomedicine strategies for glioblastoma. *Adv Drug Deliv Rev*. 2016. PMID: 26993548.
47. Saraiva C, et al. Nanoparticle-mediated brain drug delivery. *J Control Release*. 2016. PMID: 27085617.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

48. Teleanu DM, et al. Nanomedicine in brain tumors. *Pharmaceutics*. 2019. PMID: 31766333.
49. Blanco E, et al. Principles of nanoparticle design for cancer therapy. *Nat Biotechnol*. 2015. PMID: 25710234.
50. Shi J, et al. Cancer nanomedicine: progress and future perspectives. *Nat Rev Cancer*. 2017. PMID: 28138170.
51. Mi Y, et al. Nanoparticle targeting of brain tumors. *Nat Rev Mater*. 2020. PMID: 32999620.
52. Tosi G, et al. Nanomedicine strategies for crossing the blood-brain barrier. *J Control Release*. 2013. PMID: 23537932.
53. Patel T, et al. Nanoparticle strategies for drug delivery to brain tumors. *Adv Drug Deliv Rev*. 2013. PMID: 23810326.
54. Kreuter J. Nanoparticles for brain delivery. *Adv Drug Deliv Rev*. 2014. PMID: 24269256.
55. Gao H. Progress and perspectives on targeting nanoparticles for brain tumors. *Acta Pharm Sin B*. 2016. PMID: 27471663.
56. Tzeng SY, et al. Immunotherapy nanomedicine for brain tumors. *Nat Nanotechnol*. 2018. PMID: 30305648.
57. Chen Y, et al. Nanotechnology approaches for glioblastoma therapy. *ACS Nano*. 2017. PMID: 28266812.
58. Fang RH, et al. Cell membrane-coated nanoparticles for cancer therapy. *Nat Rev Clin Oncol*. 2018. PMID: 29662176.
59. Guo S, et al. Nanotechnology in cancer treatment. *Nat Rev Clin Oncol*. 2019. PMID: 30647432.
60. Li Z, et al. Emerging nanomedicine approaches in glioblastoma. *Front Bioeng Biotechnol*. 2021. PMID: 33868936.

***Representation of Human Physical Appearance through Somatic
Phraseological Units in English and Uzbek Languages***

Jumanazarov Samandar Urinovich

Associate Prof., Department of Foreign Languages Karshi State Technical University

Abstract: *This article examines the representation of human appearance through somatic phraseological units in English and Uzbek. The study focuses on semantic, linguocultural and pragmatic features of phraseological units containing names of body parts. Particular attention is paid to the reflection of facial expressions, physical appearance and external characteristics of a person in both languages.*

Keywords: *somatic phraseology, phraseological unit, human appearance, linguoculturology, comparative linguistics, semantics, English language, Uzbek language.*

**INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI SOMATIK FRAZELOGIZMLAR
VOSITASIDA TASHQI INSON OBRAZINING AKS ETTIRILISHI**

Jumanazarov Samandar Urinovich

Qarshi davlat texnika universiteti, “Xorijiy tillar” kafedrasida dotsenti,

Tel: 97 980 93 93 Email: jumanazarovsamandar45@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3154-0325>

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi somatik frazeologizmlar vositasida tashqi inson obrazining aks ettirilishi qiyosiy-lingvistik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida inson tanasi a‘zolari nomlari asosida shakllangan frazeologik birliklarning semantik, lingvokulturologik va pragmatik xususiyatlari o‘rganildi. Ingliz va o‘zbek tillarida qo‘llaniladigan somatik frazeologizmlarning tashqi ko‘rinish, yuz ifodasi, jismoniy holat hamda inson xarakterining tashqi belgilarini ifodalashdagi o‘rni ochib berildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, somatik frazeologizmlar har ikki xalqning milliy-madaniy dunyoqarashi va obrazli tafakkurini aks ettiruvchi muhim til birliklari hisoblanadi.*

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Kalit soʻzlar: somatik frazeologizm, frazeologiya, tashqi inson obrazi, lingvo-kulturologiya, qiyosiy tilshunoslik, antropotsentrizm, semantika, ingliz tili, oʻzbek tili.

Аннотация: В данной статье проводится сравнительно-лингвистический анализ отражения внешнего образа человека посредством соматических фразеологизмов английского и узбекского языков. Исследуются семантические, лингвокультурологические и прагматические особенности фразеологических единиц, образованных на основе названий частей тела человека. Особое внимание уделяется репрезентации внешности, мимики и физических характеристик человека.

Ключевые слова: соматический фразеологизм, фразеология, внешний образ человека, лингвокультурология, сравнительное языкознание.

Kirish: Zamonaviy tilshunoslikda antropotsentrik yondashuvning rivojlanishi natijasida inson omili bilan bogʻliq til birliklarini oʻrganishga alohida eʼtibor qaratilmoqda. Insonning dunyoni idrok etishi va uni til vositasida ifodalashi jarayonida somatik birliklar muhim oʻrin tutadi. Somatik frazeologizmlar inson tanasi aʼzolari nomlari asosida shakllangan turgʻun birikmalar boʻlib, ular nafaqat fiziologik tushunchalarni, balki murakkab maʼnaviy, ruhiy va ijtimoiy mazmunlarni ham ifodalaydi.

Frazeologik birliklar xalqning tarixiy tajribasi, milliy mentaliteti va madaniy qadriyatlarini oʻzida mujassamlashtiradi. Ayniqsa, somatik komponentli frazeologizmlar inson obrazini yaratishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Insonning tashqi koʻrinishi, yuz ifodasi, jismoniy holati va xarakteriga oid tasavvurlar koʻpincha aynan somatik frazeologizmlar orqali ifodalanadi. Ingliz va oʻzbek tillari turli til oilalariga mansub boʻlishiga qaramay, ularda inson tanasi aʼzolari bilan bogʻliq koʻplab frazeologik birliklar mavjud. Ushbu birliklarning qiyosiy tahlili ikki xalqning dunyoqarashi, obrazli tafakkuri va madaniy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotning maqsadi ingliz va oʻzbek tillaridagi somatik frazeologizmlar vositasida tashqi inson obrazining ifodalanish xususiyatlarini aniqlash hamda ularning oʻxshash va farqli jihatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, semantik tahlil, tavsifiy tahlil hamda lingvokulturologik metodlardan foydalanildi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o‘zbek tillarining frazeologik lug‘atlari, badiiy asarlar va ilmiy manbalardan olingan somatik frazeologik birliklar tanlab olindi.

Somatik frazeologizmlar va ularning lingvistik mohiyati

“Somatik” termini yunoncha “soma” – “tana” ma’nosini anglatadi. Tilshunoslikda somatik frazeologizmlar tarkibida inson tanasi a’zolari nomlari ishtirok etadigan turg‘un birikmalar sifatida talqin qilinadi. Ular insonning jismoniy va ruhiy holatini ifodalashda muhim ahamiyatga ega.

Somatik frazeologizmlar frazeologik tizimning eng qadimiy va mahsuldor qatlamlaridan biri hisoblanadi. Buning sababi inson tanasi barcha xalqlar uchun universal tushuncha bo‘lib, u ko‘plab metaforik va metonimik ma’nolarning shakllanishiga asos bo‘lgan.

Ingliz tilida “eye”, “head”, “face”, “hand”, “mouth”, “nose”, “ear” kabi somatik komponentlar faol qo‘llaniladi. O‘zbek tilida esa “ko‘z”, “bosh”, “yuz”, “qo‘l”, “og‘iz”, “burun”, “quloq” komponentlari ishtirokidagi frazeologizmlar keng tarqalgan.

Tashqi inson obrazining somatik frazeologizmlar orqali ifodalanishi

Tashqi inson obrazi deganda insonning yuz tuzilishi, mimikasi, gavda ko‘rinishi, jismoniy holati va tashqi belgilarining til vositasida ifodalanishi tushuniladi.

Yuz bilan bog‘liq frazeologizmlar

Ingliz tilida:

– to lose face; – straight face; – face like thunder.

O‘zbek tilida:

– yuzi yorug‘; – yuzi qizarib ketmoq; – yuzi shuvut bo‘lmoq.

Mazkur frazeologizmlar insonning tashqi qiyofasi orqali uning ichki ruhiy holatini ifodalaydi.

Ko‘z komponentli frazeologizmlar. Ko‘z insonning tashqi qiyofasini ifodalovchi eng faol somatik komponentlardan biri hisoblanadi.

Ingliz tilida:

– eagle-eyed; – keep an eye on; – have stars in one's eyes.

O‘zbek tilida:

– ko‘zi chaqnamoq; – ko‘zlari yonib turmoq; – ko‘zi o‘ynab turmoq.

Ushbu birliklar insonning tashqi ko‘rinishi orqali hissiy kechinmalarni aks ettiradi.

Bosh komponentli frazeologizmlar

Ingliz tilidagi “hold one's head high” frazeologizmi insonning mag‘rur va ishonchli qiyofasini tasvirlaydi. O‘zbek tilidagi “boshini baland tutmoq” birikmasi ham mazkur ma’noga mos keladi.

Bu holat ikki xalq tafakkurida bosh qismi insonning ijtimoiy mavqei va qadr-qimmatini ifodalovchi ramziy obraz sifatida shakllanganligini ko‘rsatadi.

Qo‘l komponentli frazeologizmlar orqali tashqi obrazning ifodalanishi

Qo‘l somatik komponenti ingliz va o‘zbek tillarida insonning nafaqat mehnat faoliyati, balki uning tashqi ko‘rinishi, harakatlari va jismoniy holatini tavsiflashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Ingliz tilida:

– have clean hands; – all hands on deck; – a safe pair of hands.

O‘zbek tilida:

– qo‘li gul; – qo‘li yengil; – qo‘li chaqqon.

Mazkur frazeologik birliklar insonning tashqi harakatlari va faoliyat natijasida shakllangan obrazini ifodalaydi. Xususan, "qo‘li gul" frazeologizmi kishining mohirligi va mehnatsevarligini bildirsa, "qo‘li chaqqon" birikmasi uning epchilligi va jismoniy harakatlaridagi tezkorligini tavsiflaydi.

Burun komponentli frazeologizmlar

Burun bilan bog‘liq frazeologizmlar ko‘pincha insonning tashqi qiyofasi va xarakter

xususiyatlarini ifodalashga xizmat qiladi.

Ingliz tilida:

– turn up one's nose; – keep one's nose clean; – nose in the air.

O‘zbek tilida:

– burnini ko‘tarmoq; – burnidan ip o‘tkazib bo‘lmaslik; – burni osmonga yetmoq.

Mazkur birliklarda tashqi jismoniy belgi asosida insonning kibrlilik, manmanlik va o‘ziga ortiqcha baho berish kabi sifatlari ifodalanadi. Bu esa somatik frazeologizmlarning tashqi va ichki obrazlarni uyg‘unlashtirish xususiyatiga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Og‘iz komponentli frazeologizmlar. Og‘iz insonning nutq faoliyati bilan bog‘liq asosiy organ bo‘lishi bilan birga, tashqi obraz yaratishda ham muhim vosita hisoblanadi.

Ingliz tilida:

– big mouth; – keep one's mouth shut; – mouth watering.

O‘zbek tilida:

– og‘zi qulog‘ida; – og‘zi ochilib qolmoq; – og‘zidan bol tommoq.

Mazkur birliklar orqali insonning yuz ifodasi, hissiy holati va tashqi qiyofasi obrazli ravishda tasvirlanadi. Masalan, "og‘zi qulog‘ida" iborasi insonning quvonch natijasida yuzida paydo bo‘ladigan ifodani aks ettiradi.

Quloq komponentli frazeologizmlar

Quloq bilan bog‘liq frazeologizmlar ko‘proq eshitish faoliyatiga taalluqli bo‘lsa-da, ular insonning tashqi holati va harakatlarini ham ifodalashi mumkin.

Ingliz tilida:

– be all ears; – fall on deaf ears; – lend an ear.

O‘zbek tilida:

– qulog‘ini ding qilmoq; – qulog‘iga quyib olmoq; – qulog‘i ostida qolmoq.

Ushbu birliklarda insonning diqqat-e‘tibori tashqi harakatlar orqali namoyon bo‘ladi.

Ingliz va o‘zbek tillaridagi somatik frazeologizmlarning qiyosiy tahlili

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Qiyosiy tahlil natijalari somatik frazeologizmlarning shakllanishida universal va milliy omillarning o‘zaro uyg‘unlashganligini ko‘rsatadi.

Birinchidan, har ikkala tilda ko‘z, bosh, yuz, qo‘l, burun va og‘iz kabi inson organizmining muhim a‘zolari asosida yuzlab frazeologik birliklar shakllangan.

Ikkinchidan, aksariyat frazeologizmlar metaforik tafakkur mahsuli sifatida vujudga kelgan. Inson tanasi a‘zolari muayyan tushunchalar va hissiy holatlarning ramzi sifatida qo‘llanilgan.

Masalan:

- “hold one's head high” – “boshini baland tutmoq”;
- “eagle-eyed” – “ko‘zi o‘tkir”;
- “turn up one’s nose” – “burnini ko‘tarmoq”.

Mazkur birliklarda semantik yaqinlik kuzatiladi.

Uchinchidan, ayrim frazeologizmlar milliy-madaniy xususiyatlar bilan belgilanadi. O‘zbek tilida odob-axloq, kattaga hurmat va kamtarlik tushunchalari bilan bog‘liq frazeologizmlar ko‘proq uchrasa, ingliz tilida individualizm va shaxsiy mustaqillik bilan bog‘liq birliklar nisbatan faol qo‘llaniladi.

Somatik frazeologizmlarning lingvokulturologik xususiyatlari

Lingvokulturologik nuqtayi nazardan somatik frazeologizmlar xalqning tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi birliklar hisoblanadi.

O‘zbek xalqining milliy dunyoqarashida yuz, ko‘z va bosh tushunchalari insonning obro‘-e‘tibori bilan chambarchas bog‘liq. Shu sababli “yuzi yorug‘”, “boshi baland”, “ko‘zi ochiq” kabi iboralar ijobiy baholashni ifodalaydi.

Ingliz tilida esa “face”, “eye” va “head” komponentlari ko‘proq shaxsning individual xususiyatlari va ijtimoiy mavqeini tavsiflaydi.

Frazeologizmlarning mazmuniy tahlili shuni ko‘rsatadiki, har ikkala xalq vakillari inson tanasi a‘zolarini dunyoni idrok etishning asosiy vositasi sifatida qabul qilgan. Natijada somatik komponentlar asosida keng metaforik tizim shakllangan.

Tashqi inson obrazining semantik modellari

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Tahlil natijasida tashqi inson obrazini ifodalovchi somatik frazeologizmlarning quyidagi semantik modellari aniqlandi:

1. Yuz ifodasini bildiruvchi birliklar: – yuzi yorug‘; – straight face; – face like thunder.
2. Ko‘z qarashlarini ifodalovchi birliklar: – ko‘zi chaqnamoq; – eagle-eyed; – have stars in one's eyes.
3. Jismoniy holatni ifodalovchi birliklar: – boshini baland tutmoq; – hold one's head high.
4. Harakat va faoliyatni ifodalovchi birliklar: – qo‘li chaqqon; – a safe pair of hands.
5. Kibr va manmanlikni ifodalovchi birliklar: – burnini ko‘tarmoq; – nose in the air.

Mazkur semantik modellar inson obrazining til tizimida qay darajada keng va ko‘p qirrali ifodalanishini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari

O‘tkazilgan tadqiqot natijasida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi:

- somatik frazeologizmlar ingliz va o‘zbek tillari frazeologik fondining eng faol qatlamlaridan birini tashkil etadi;
- tashqi inson obrazini ifodalashda ko‘z, yuz, bosh, qo‘l va burun komponentlari eng mahsuldor hisoblanadi;
- har ikkala tilda somatik frazeologizmlar metaforik tafakkur asosida shakllangan;
- frazeologizmlarda universal insoniy tajriba bilan bir qatorda milliy-madaniy xususiyatlar ham aks etadi;
- tashqi inson obrazining lingvistik reprezentatsiyasi xalqning madaniy qadriyatlari va dunyoqarashi bilan uzviy bog‘liqdir.

Xulosa: Somatik frazeologizmlar ingliz va o‘zbek tillarining frazeologik tizimida muhim o‘rin egallaydi. Ular insonning tashqi qiyofasi, yuz ifodasi, jismoniy holati va harakatlarini obrazli tarzda ifodalash imkonini beradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, har ikki tilda ko‘z, yuz, bosh, qo‘l va burun komponentlari asosida shakllangan frazeologizmlar tashqi inson obrazining asosiy vositalari hisoblanadi. Qiyosiy tahlil natijalari somatik frazeologizmlarning semantik tuzilishida ko‘plab

umumiyliklar mavjudligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, har bir xalqning milliy mentaliteti, tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlari frazeologik birliklarning mazmunida o'z aksini topgan. Somatik frazeologizmlar nafaqat tilning obrazlilik darajasini oshiradi, balki xalqning dunyoqarashi va madaniy xotirasini saqlovchi muhim lingvistik vosita sifatida ham namoyon bo'ladi. Kelgusida somatik frazeologizmlarni kognitiv tilshunoslik, lingvokulturologiya va pragmalingvistika nuqtayi nazaridan yanada chuqurroq o'rganish ilmiy jihatdan muhim natijalar berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 384 b.
2. Mamatov A.E. O'zbek tili frazeologiyasining shakllanish masalalari. – Toshkent: Fan, 1999. – 216 b.
3. Yo'ldoshev B. Hozirgi o'zbek adabiy tilida frazeologik birliklarning funksional-uslubiy xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 1993. – 154 b.
4. Mengliyev B.R. Hozirgi o'zbek tili.–Toshkent: Tafakkur Bo'stoni, 2018.–412 b.
5. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. – Toshkent: Sangzor, 2006. – 220 b.
6. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent: Ma'naviyat, 2013. – 180 b.
7. Nurmonov A. Tanlangan asarlar. 3-jild. Tilshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Akademiya nashri, 2012. – 356 b.
8. Kunin A.V. Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazyka. – Moskva: Vysshaya shkola, 1996. – 381 s.
9. Amosova N.N. Osnovy angliyskoy frazeologii. – Leningrad: LGU, 1963.–208 s.
10. J.S. Urinovich - Intent Research Scientific Journal, 2023 – 55-57 p.
11. Teliya V.N. Russkaya frazeologiya. Semanticheskii, pragmaticheskii i lingvokulturologicheskiy aspekty. – Moskva: Shkola "Yazyki russkoy kultury", 1996. – 288 s.
12. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2019. – 726 p.
13. Palmer F.R. Semantics. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.–230 p.
14. Gibbs R.W. The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 527 p.

**CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR MODERNIZING THE
METHODOLOGY OF TEACHING THE UZBEK LANGUAGE**

Komilova Zumradxon G‘ulomovna

Teacher of Uzbek Language and Literature Technical School No. 1 of Pakhtaabad

District, Andijan Region

zumradxonkomilova3@gmail.com

Abstract

This article analyzes the fundamental methodological problems and their solutions in teaching the Uzbek language both as a native and a second language in the context of the global digital space. It substantiates the necessity of shifting away from traditional academic templates toward developing students' communicative and speech competencies. The study explores the integration of interdisciplinary learning, the implementation of digital textbooks, and the incorporation of corpus linguistics elements into the educational process. Furthermore, new criteria for assessing practical speech skills are proposed.

Keywords

linguodidactics, communicative approach, speech competence, integrated learning, corpus linguistics, digital didactics, philosophy of native language.

O‘ZBEK TILINI O‘QITISH METODIKASINI

MODERNIZATSIYALASHNING KONSEPTUAL ASOSLARI

*Komilova Zumradxon G‘ulomovna – Andijon viloyati Paxtaobod tumani 1-son
texnikumi ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi global raqamli makon sharoitida o‘zbek tilini ona tili va ikkinchi til sifatida o‘qitish tizimidagi fundamental metodologik muammolar va ularni bartaraf etish omillari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Ta’lim tizimida uzoq yillar hukmronlik qilgan quruq grammatik qoliplardan voz kechib, o‘quvchilarning nutqiy-kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish, fanlararo integratsiyani

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

ta'minlash hamda dars jarayoniga raqamli darsliklar va korpus lingvistikasi elementlarini olib kirish zaruriyati yoritilgan. Shuningdek, amaliy nutqiy ko'nikmalarni baholashning yangi mezonlari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: *lingvodidaktika, kommunikativ yondashuv, nutqiy kompetensiya, integratsiyalashgan ta'lim, korpus lingvistikasi, raqamli didaktika, ona tili falsafasi.*

Аннотация. В данной статье анализируются фундаментальные методологические проблемы и пути их решения в области преподавания узбекского языка как родного, так и второго в условиях глобального цифрового пространства. Обосновывается необходимость отказа от традиционных академических шаблонов в пользу формирования речевой и коммуникативной компетенций учащихся. Рассматриваются вопросы интеграции междисциплинарного обучения, внедрения цифровых учебников и элементов корпусной лингвистики в учебный процесс. Также предложены новые критерии оценки практических речевых навыков. **Ключевые слова:** *лингводидактика, коммуникативный подход, речевая компетенция, интегрированное обучение, корпусная лингвистика, цифровая дидактика, философия родного языка.*

Kirish.

Har qanday milliy tilning ijtimoiy barqarorligi va uning taraqqiyot darajasi bevosita o'sha tilni kelajak avlodga yetkazuvchi ta'lim tizimining samaradorligi bilan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni va ta'lim sohasidagi so'nggi davlat dasturlari o'zbek tilining ijtimoiy-siyosiy mavqeyini yuksaltirish barobarida, uning o'qitilish metodikasini ham tubdan qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Biroq amaldagi metodik yondashuvlar ko'p jihatdan bugungi axborot asrida kamol topayotgan o'quvchi yoshlarning kognitiv bilish xususiyatlariga, ularning psixolingvistik ehtiyojlariga to'liq mos kelmayapti.

Uzoq yillar davomida ona tili ta'limi haddan tashqari akademizmga, ya'ni til qoidalarini shunchaki yodlash - memorizatsiya asosiga qurildi. O'quvchidan tilga xos

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

morfologik shakllarni, sintaktik aloqalarni mexanik tarzda aniqlash talab etildi-yu, ammo bu vositalardan jonli nutqiy vaziyatda mantiqiy, izchil va ravon foydalanish ko'nikmasi e'tibordan chetda qoldi. Natijada morfologiya yoki sintaksis qoidalarini a'lo darajada biladigan, ammo o'z fikrini yozma va og'zaki shaklda savodli ifodalay olmaydigan, rasmiy-ish yuritish hujjatlarini tuzishda yoki publitsistik matnlar yaratishda jiddiy uslubiy xatolarga yo'l qo'yadigan avlod shakllandi.

Zamonaviy lingvodidaktika oldida turgan eng dolzarb vazifa - tilni qoidalar tizimi sifatida emas, balki faoliyat, ya'ni muloqot va ijtimoiy aloqa quroli sifatida o'qitish tamoyilini qaror toptirishdan iboratdir.

Metodologik asoslar va ilmiy tadqiqot usullari.

Mazkur tadqiqot jarayonida o'zbek tilini o'qitish samaradorligini tahlil qilish maqsadida bir qator zamonaviy ilmiy-pedagogik hamda lingvistik metodologiyalarga tayanildi. Xususan, muloqotga yo'naltirilgan kommunikativ-faoliyatli yondashuv til o'rganishning bosh maqsadi nutqiy vaziyatlarda erkin harakat qila olish ekanligini ko'rsatib beradi. Kognitiv lingvistik yondashuv esa til birliklarining inson tafakkurida qanday joylashishi va matnni qabul qilish – interpretatsiya mexanizmlarini ochishga xizmat qiladi. Shuningdek, tilni boshqa ijtimoiy va tabiiy fanlar kontekstida o'rganishni ko'zda tutuvchi integratsiyalashgan ta'lim modelidan ham foydalanildi.

Shu bilan birga, tadqiqotimiz doirasida milliy metodikamiz poydevorini qo'ygan professorlar g'oyalari zamonaviy g'arb metodologiyasi bilan qiyosiy o'rganildi. Ma'lumki, tilni tizim sifatida o'rganish strukturaviy tilshunoslikning mahsuli edi. Ammo bugungi kun kontekstida antropotsentrik - inson markazlashgan paradigma birinchi planga chiqdi. Bu degani, dars jarayonida diqqat markazida darslik yoki qoida emas, balki tilni tashuvchi shaxs - o'quvchi va uning nutqiy ehtiyojlari turishi shart.

Tadqiqot usuli sifatida qo'llanilgan komponent tahlil metodi darsliklardagi mashqlar tarkibini o'rganishga yo'naltirildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, amaldagi mashqlarning 70 foizdan ortig'i faqat "ko'chirish va shakllarni aniqlash" kabi reproduktiv - shunchaki

takrorlovchi xarakterga ega. Nutqiy faoliyatni rag‘batlantiruvchi, muammoli-izlanishli - evristik topshiriqlar ulushi esa juda past. Aynan mana shu nomutanosiblikni bartaraf etish maqolamizning konseptual asosini tashkil etadi.

O‘zbek tili ta’limini modernizatsiyalashning asosiy yo‘nalishlari.

To‘rt nutqiy ko‘nikma muvozanatini ta’minlash.

Xalqaro ta’lim standartlari tilni egallash darajasini to‘rtta asosiy nutqiy faoliyat turi bo‘yicha baholashni talab etadi. Bular: tinglab tushunish, o‘qib tushunish, gapirish va yozish ko‘nikmalaridir. Afsuski, an’anaviy metodikamizda asosan yozish - diktant, bayon va qisman qoidalarni qayta gapirib berish shakllarigina ustunlik qilib keldi.

Tinglab tushunish ko‘nikmasi o‘quvchining jonli adabiy nutqni tinglash, undagi asosiy mazmunni, spikerning ichki maqsadini va hatto yashirin - implitsit ma’nolarni ilg‘ab olish qobiliyatini shakllantiradi. Buning uchun darslarda quruq matnlarni o‘qib berish amaliyotidan voz kechib, radioeshittirishlar, ma’ruzalar yoki teatr asarlaridan olingan audio materiallar ustida ishlash tizimini yo‘lga qo‘yish lozim.

O‘qib tushunish esa shunchaki harflarni tovushga aylantirish yoki matnni mexanik o‘qish emas, balki muallif pozitsiyasini aniqlash, subtekstni tushunish va matnga tanqidiy baho bera olish demakdir. Bugungi o‘quvchilarda matnni umumiy tarzda ko‘zdan kechirib, undan kerakli aniq ma’lumotni tezkor qidirib topish malakasi shakllanmagan. Buni bartaraf etish uchun darsliklarda badiiy matnlardan tashqari ilmiy-ommabop va publitsistik janrdagi matnlarga ham keng o‘rin berilishi shart.

Gapirish va yozish kabi produktiv ko‘nikmalar esa o‘quvchining ichki dunyosini, intellektual darajasini namoyon etadi. Darslarda turli bahs-munozaralar, keys-stadi usullari hamda rolli o‘yinlar orqali nutqiy to‘siqlarni sindirish talab etiladi. Yozma nutqda esa qoliplashgan, umumiy gaplardan iborat insholar o‘rnini mantiqiy va argumentlangan esselar, rasmiy xat va rezyumelar yozish kabi amaliy mashqlar egallashi maqsadga muvofiqdir.

Nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirishda fanlararo integratsiyaning o'rni beqiyos. Masalan, o'quvchiga shunchaki "Esse yozing" deyish yetarli emas. Mavzu tarix, falsafa yoki zamonaviy ekologik muammolar bilan bog'lanishi kerak. Tasavvur qiling, darsda "Orol dengizining qurishi" muammosi qo'yildi. O'quvchi avval ushbu mavzuda tayyorlangan qisqa hujjatli audio-lavhani tinglaydi - tinglab tushunish, so'ngra mavzuga oid ilmiy maqoladan parcha o'qiydi - o'qib tushunish, undan keyin guruhlarda yechimlar haqida bahslashadi – gapirish va yakunda o'z guruhining takliflarini argumentativ esse shaklida qog'ozga tushiradi - yozish.

Mana shu zanjir shaklidagi dars modeli til o'rganishni tabiiy ehtiyojga aylantiradi. Grammatik qoidalar esa (masalan, sabab va natija ergash gaplar, yuklamalarning imlosi) ushbu matnni yozish jarayonida, o'quvchiga o'z fikrini aniqroq yetkazish uchun qurol sifatida o'rgatiladi. Shunda o'quvchi grammatika nega kerakligini amalda his qiladi.

Interaktiv metodlar va raqamli didaktika elementlari

O'zbek tili darslarining jozibadorligini oshirishda dars tuzilishini o'zgartirish muhim o'rin tutadi. Masalan, "To'ntarilgan sinf" modelini qo'llash orqali o'quvchi nazariy qoidani uydaligida maxsus video darslar yoki platformalar yordamida o'rganadi, dars vaqtida esa faqat va faqat jonli amaliy mashqlar, matn tahlili va interaktiv o'yinlar bilan shug'ullanadi. Bu nafaqat vaqtni tejaydi, balki darsning amaliy samaradorligini ikki hissa oshiradi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari, jumladan, o'yinlashtirilgan ta'lim platformalari (Kahoot, Quizizz kabi) darsga passiv yondashadigan o'quvchilarni ham faollashtiradi. Bundan tashqari, so'nggi yillarda shakllangan O'zbek tilining milliy korpusi ma'lumotlaridan lingvistik tahlil darslarida foydalanish o'quvchilarga har bir so'zning jonli tildagi real kontekstlarini ko'rsatish, ularning ma'no qirralarini chuqurroq tushuntirish imkonini beradi.

Raqamli didaktika deganda faqat kompyuter yoki proektordan foydalanishni tushunish bugungi kun uchun juda sodda yondashuvdir. Haqiqiy raqamli

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

transformatsiya - bu o'quv jarayoniga sun'iy intellekt va til korpuslarini tizimli olib kirish demakdir. O'zbek tilining milliy korpusi maktab metodikasida inqilob qilishi mumkin. Masalan, sinonimlar mavzusini o'tishda o'qituvchi an'anaviy lug'atdagi quruq ro'yxatni ko'rsatgandan ko'ra, korpus qidiruv tizimi orqali "chiroyli", "go'zal", "hushro'y" so'zlarining qaysi matnlarda va qaysi uslublarda ko'proq ishlatilishini vizual namoyon etishi samaralidir.

Bundan tashqari, o'quvchilar tomonidan sodir etiladigan tipik imloviy va uslubiy xatolar bazasini shakllantirish lozim. Ushbu baza asosida maxsus adaptiv (moslashuvchan) o'quv dasturlari yaratiladi. Bu dasturlar har bir o'quvchining shaxsiy xatolar profilini tahlil qilib, unga aynan o'zi oqsayotgan mavzular bo'yicha individual mashqlar generatorini taklif etadi. Bu esa ta'limni differensiyalash (tabaqalashtirish) imkonini beradi.

O'zbek tilini ikkinchi til va xorijiy til sifatida o'qitish o'ziga xosligi

O'zbek tilini respublikamizda istiqomat qilayotgan o'zga tilli millat vakillariga hamda xorijliklarga o'rgatish metodikasi tubdan farqli yondashuvni taqozo qiladi. Ona tili darslarida qo'llaniladigan terminologik murakkabliklar bu auditoriyada mutlaqo samarasizdir.

Bunda asosiy e'tibor qiyosiy-tipologik tahlilga qaratilishi lozim. Masalan, rus yoki ingliz tilli o'rganuvchilar o'zbek tilidagi egalik qo'shimchalari tizimini qiyinchilik bilan o'zlashtiradilar, chunki ularning ona tilida bunday grammatik kategoriya mavjud emas. O'qituvchi buni chuqur sintaktik tahlillar bilan emas, balki nutqiy qoliplar orqali, tayyor nutqiy modellar yordamida intensiv tarzda o'rgatishi lozim. Dastlabki bosqichlarda kommunikativ ehtiyojlarni qondiruvchi minimal lug'at boyligini shakllantirish va nutqiy vaziyatlarni modellashtirish eng yuqori natijani beradi.

O'zga tilli auditoriyada o'zbek tilini o'qitishda "lisoniy interferensiya" hodisasini ilmiy boshqarish talab etiladi. Rus tilli o'quvchilarda fe'lning gap oxirida kelishi, ingliz tilli o'rganuvchilarda esa ko'makchilarning o'rni ko'pincha psixologik qiyinchilik

tugʻdiradi. Ularning miyasida gapni oʻz ona tilida qurib, keyin oʻzbekchaga tarjima qilish mexanizmi ishlaydi.

Metodist olimlarning taʼkidlashicha, ushbu muammoni bartaraf etishning eng samarali yoʻli - darsni sof oʻzbek tilida, vizualizatsiya (rasmlar, videolar) va situatsion (vaziyatli) kontekstlar yordamida olib borishdir. Grammatikani deduktiv (qoidadan misolga) emas, balki induktiv (misollardan qoidaga) usulda oʻrgatish zarur. Oʻquvchi til tizimini muloqot jarayonida oʻzi kashf qilishi kerak. Shundagina ikkinchi til tush koʻrish va ichki oylash darajasiga koʻtariladi, bu esa lingvodidaktikaning oliy maqsadidir.

Baholash tizimini takomillashtirish va mezonlar asosi

Taʼlim metodikasidagi har qanday yangilanish, agar u baholash tizimi bilan muvofiqlashtirilmasa, oʻz mohiyatini yoʻqotadi. Darslarni muloqot va matn ustida ishlash asosida tashkil etib, yakuniy imtihonni faqat anʼanaviy test shaklida olish metodik ziddiyatni keltirib chiqaradi. Shu bois oʻzbek tili taʼlimiga kriterial (mezonli) baholash tizimini keng joriy etish lozim.

Oʻquvchining yozma ishi (masalan, esse) baholanayotganda uning faqat imlo xatolariga qarab bitta baho qoʻyish adolatdan emas. Ish bir nechta mustaqil mezonlar boʻyicha tahlil qilinishi shart:

- **Mavzuning ochilishi va dalillar mantiqi:** Oʻquvchi oʻz fikrini qanchalik mantiqiy asoslaganligi va izchillikka amal qilganligi.
- **Leksik rang-baranglik:** Nutqida takrorlarga yoʻl qoʻymay, sinonimlar va iboralardan oʻrinli foydalangani.
- **Grammatik toʻgʻrilik va uslubiy muvofiqlik:** Gaplarning grammatik jihatdan toʻgʻri tuzilganligi va tanlangan uslubning maqsadga mosligi.

Bunday koʻp qirrali baholash oʻquvchiga oʻzining aynan qaysi jihati (lugʻat boyligimi yoki imlomi) ustida koʻproq ishlashi kerakligini aniq koʻrsatib beradi.

Kriterial baholash tizimining joriy etilishi taʼlimda subyektivizm va "oʻqituvchi simpatiyasi" kabi salbiy omillarga chek qoʻyadi. Muhimi shundaki, baholash tizimi

faqat yakuniy nazorat xarakterida bo'lmagan, dars jarayonini yo'naltirib turuvchi formativ (shakllantiruvchi) vazifani ham bajarishi kerak. Har bir topshiriqdan keyin o'quvchiga beriladigan konstruktiv teskari aloqa uning lisoniy rivojlanish trayektoriyasini belgilaydi.

Masalan, og'zaki nutqni baholashda o'qituvchi nafaqat xatolarni sanaydi, balki o'quvchining nutqiy sur'ati (ravonligi), fikrni argumentlash qobiliyati va paralingvistik (imo-ishoralar, intonatsiya) vositalardan to'g'ri foydalanganiga ham alohida ballar ajratadi. Bu yondashuv o'quvchida "men tilni bilmayman" degan tushunchani yo'qotib, "mening nutqimda ravonlik bor, faqat lug'at ustida ishlashim kerak" degan aniq motivatsiyani shakllantiradi.

Xulosa va tavsiyalar

O'zbek tilini o'qitish metodikasini tubdan yangilash nafaqat soha mutaxassislarining, balki umumdavlat miqyosidagi strategik vazifadir. Tadqiqotlar va amaliy tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. **Darsliklar konseptini o'zgartirish:** Yangi avlod darsliklari matn markazlashgan xarakterga ega bo'lishi, grammatik qoidalar matn ichida, uning mazmunidan kelib chiqqan holda, tabiiy ravishda singdirilishi lozim.

2. **Amaliy yo'naltirilganlik (Pragmatizm):** Ta'lim jarayoni o'quvchini filolog qilishga emas, balki uni jamiyatda o'z fikrini dadil va savodli bayon eta oladigan, raqobatbardosh shaxs qilib tarbiyalashga yo'naltirilishi shart.

3. **Pedagoglar malakasini oshirish:** Ona tili o'qituvchilarini tayyorlash tizimiga zamonaviy psixolingvistik, sotsiolingvistik va raqamli didaktika kurslarini integratsiya qilish, ularning funksional savodxonligini muntazam oshirib borish lozim.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek tili darslarida an'anaviy qoliplardan voz kechib, zamonaviy lingvodidaktik tamoyillarga o'tish tilimizning jonli, jozibador va kelajak avlod uchun haqiqiy ma'naviy qadriyat bo'lib qolishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

1. To‘xliyev, B. O‘zbek tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010. – 156-178-b. (Metodika sohasidagi fundamental tamoyillar va nutqiy faoliyat turlari tahlili).
2. Mahmudov, N. Ona tili ta’limi tizimini isloh qilish muammolari. // Til va adabiyot ta’limi jurnali. – Toshkent, 2018. – № 4. – B. 3-7. (Ona tili darslarida qoidabozlikdan voz kechish konsepsiyasi).
3. Yoqubov, B. Lingvodidaktikada innovatsion texnologiyalar va integratsiyalashgan ta’lim. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021. – 45-62-b. (Fanlararo integratsiya va STEAM yondashuvlari).
4. Sayfullayeva, R., Mendeleyeva, R., Bozorov, O. Zamonaviy o‘zbek tili: Morfologiya va sintaksis muammolari. – Toshkent: Fan, 2019. – 112-135-b. (Til tizimi va jonli nutq munosabati).
5. G‘ulomov, A., Ne‘matov, H. Ona tili ta’limi mazmuni va uni modernizatsiyalash prinsiplari. – Toshkent: Ma’naviyat, 2015. – 89-104-b. (Darsliklarni matn markazlashgan tizimga o‘tkazish metodikasi).
6. Yusupov, M. O‘zbek tilini o‘zga tilli guruhlarda o‘qitishda situatsion-kommunikativ yondashuv. // O‘zbekistonda xorijiy tillar elektron jurnali. – Toshkent, 2023. – № 2 (43). – B. 88-102. (Interferensiyaga qarshi mashqlar tizimi).
7. Abdurahmonov, G‘. O‘zbek tili darslarida matn ustida ishlash metodikasi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2012. – 34-51-b. (Matnning pragmatik va uslubiy tahlili).
8. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages (CEFR): Learning, teaching, assessment – Companion volume. – Cambridge: Cambridge University Press, 2020. – P. 45-72.

**DIGITAL RESOURCES IN THE DEVELOPMENT OF LISTENING
COMPREHENSION AND ORAL SPEECH**

Andijan State Pedagogical Institute

N.A. Madyarova, (PhD) Professor

S.D. Topvoldieva, Master's Degree Student

Annotation. This article examines the role of digital resources in developing listening comprehension and speaking skills among non-linguistic university students learning Russian as a foreign language. The study analyzes the theoretical foundations of listening and speaking as interconnected types of speech activity, as well as the cognitive mechanisms underlying their development. Special attention is given to the potential of the digital learning environment, including video platforms, podcasts, mobile applications, videoconferencing tools, and speech recognition technologies. It is demonstrated that the integration of digital tools expands access to authentic language input, enhances task variability, and supports learner autonomy and self-monitoring. The article presents a classification of listening types and speaking tasks, along with practical scenarios for their implementation in the educational process. The advantages and limitations of digital resources are identified, and the necessity of their methodologically grounded use is substantiated. The study concludes that digital tools are an effective means of developing communicative competence when integrated into communicative and competency-based approaches..

Keywords: listening comprehension, speaking skills, digital resources, Russian as a foreign language, non-linguistic universities, communicative competence, digital learning environment, podcasts, video platforms, artificial intelligence..

**ЦИФРОВЫЕ РЕСУРСЫ В РАЗВИТИИ АУДИРОВАНИЯ И УСТНОЙ
РЕЧИ**

ф.ф.ф.д., (PhD) Проф. Н.А.Мадярова

С.Д.Топволдиева магистрант

Андижанский государственный педагогический институт

Аннотация. В статье рассматривается роль цифровых ресурсов в развитии аудирования и устной речи студентов неязыковых вузов при обучении русскому языку как иностранному. Анализируются теоретические основы аудирования и говорения как взаимосвязанных видов речевой деятельности, а также когнитивные механизмы их формирования. Особое внимание уделяется возможностям цифровой образовательной среды, включая видеоплатформы, подкасты, мобильные приложения, системы видеоконференций и инструменты распознавания речи. Показано, что интеграция цифровых технологий позволяет расширить доступ к аутентичному речевому материалу, повысить вариативность заданий и обеспечить условия для самостоятельной работы и самоконтроля обучающихся. В статье представлена классификация типов аудирования и видов устных заданий, а также предложены практические сценарии их реализации в учебном процессе. Выявлены преимущества и ограничения цифровых ресурсов, обоснована необходимость их методически выверенного использования. Сделан вывод о том, что цифровые инструменты являются эффективным средством формирования коммуникативной компетенции при условии их интеграции в коммуникативный и компетентностный подходы обучения.

Ключевые слова: аудирование, устная речь, цифровые ресурсы, РКИ, неязыковой вуз, коммуникативная компетенция, цифровая образовательная среда, подкасты, видеоплатформы, искусственный интеллект.

В современной методике преподавания русского языка как иностранного развитие аудирования и устной речи рассматривается как одна из центральных задач, особенно в условиях обучения студентов неязыковых вузов. Для данной категории обучающихся русский язык является не предметом профессиональной специализации, а инструментом академической и профессиональной коммуникации. Именно поэтому формирование умений понимать звучащую речь

и участвовать в устном взаимодействии должно быть ориентировано на реальные учебные и профессионально значимые ситуации: восприятие лекции, участие в обсуждении, презентация проекта, диалог с преподавателем, защита работы, коммуникация в смешанной или цифровой среде [1].

В условиях цифровизации высшей школы аудирование и устная речь получают новые каналы развития. Если традиционная модель опиралась преимущественно на аудиозаписи, объяснение преподавателя и ограниченную практику в аудитории, то цифровая образовательная среда позволяет многократно расширить объём аутентичного речевого материала, разнообразить форматы взаимодействия и вынести часть тренировочной работы за пределы урока. Видеоплатформы, подкасты, инструменты автоматического распознавания речи, мобильные приложения, сервисы видеоконференций и AI-инструменты формируют новую методическую экосистему, в которой студент получает больше возможностей для восприятия, повторения, самоконтроля и речевой практики. Официальные описания YouTube, Google Meet и Zoom подтверждают, что цифровые платформы сегодня поддерживают автоматические субтитры, живые и переводные титры, транскрипцию и AI-сводки, что особенно важно для развития навыков восприятия и последующей устной переработки информации. ([Google Help](#))

Для студентов неязыковых вузов цифровые ресурсы значимы ещё и потому, что они позволяют учитывать различия в языковом уровне и цифровой грамотности. Студенты уровней A2–B2 нуждаются в разных типах поддержки: одним необходимы субтитры, slowed input и визуальные опоры, другим — задания на извлечение деталей, дискуссию и аргументированное говорение. Следовательно, цифровые ресурсы следует рассматривать не как универсальное решение, а как инструмент методически выверенной дифференциации обучения [2-5].

1. Теоретические основания развития аудирования и устной речи

Аудирование в современной лингводидактике понимается как сложный рецептивный вид речевой деятельности, включающий восприятие, распознавание, сегментацию, интерпретацию и смысловую переработку звучащего сообщения. Оно не сводится к «слушанию текста», а предполагает взаимодействие нескольких когнитивных процессов: фонематического распознавания, актуализации словаря, грамматической идентификации, прогнозирования содержания и построения общего смысла высказывания. Для студентов неязыковых вузов особая трудность состоит в том, что аудирование часто происходит в условиях ограниченного словарного запаса, недостаточно автоматизированных грамматических навыков и неустойчивого опыта восприятия естественной русской речи.

В методике РКИ принято выделять по крайней мере три основных типа аудирования: глобальное, детальное и селективное. **Глобальное аудирование** направлено на понимание основной темы, коммуникативного намерения и общего смысла сообщения. **Детальное аудирование** предполагает извлечение значимых смысловых единиц, фактов, причинно-следственных отношений, аргументов и нюансов. **Селективное аудирование** ориентировано на поиск конкретной информации: цифр, дат, имён, терминов, этапов процесса. Для неязыковых вузов все три типа имеют прикладную ценность: глобальное аудирование важно для понимания лекции в целом, селективное — для извлечения терминологически значимой информации, а детальное — для последующего обсуждения и интерпретации услышанного.

Устная речь, в свою очередь, выступает как продуктивный и интерактивный вид речевой деятельности. В условиях обучения русскому языку она охватывает диалогическую и монологическую формы: вопросы и ответы, обсуждение, интервью, разыгрывание ситуации, краткий комментарий, устное описание,

презентацию, микродоклад, аргументированное мнение. Для студентов неязыковых вузов развитие устной речи предполагает не только языковую правильность, но и способность действовать в коммуникативной задаче: представить идею, объяснить процесс, выразить согласие или несогласие, уточнить информацию, кратко резюмировать материал.

С точки зрения когнитивной психологии аудирование и говорение тесно связаны. Чем богаче опыт восприятия аутентичного звучащего текста, тем легче студент воспроизводит интонационные модели, синтаксические схемы и речевые клише. С другой стороны, активное говорение способствует лучшему удержанию услышанного материала в памяти. Поэтому цифровые ресурсы, которые позволяют сочетать восприятие, повторение, проговаривание и запись собственной речи, имеют особую ценность для интегративного обучения [6-8].

2. Значение цифровых ресурсов в развитии аудирования и устной речи

Роль цифровых ресурсов в развитии аудирования и устной речи определяется несколькими принципиальными преимуществами. Во-первых, они обеспечивают доступ к большому объёму аутентичного материала. Во-вторых, они позволяют варьировать темп, сложность и формат подачи. В-третьих, они дают инструменты для повторного прослушивания, визуальной поддержки и самостоятельного контроля. В-четвёртых, они создают пространство для дистанционного и гибридного взаимодействия, где студент может говорить, слушать, записывать, переслушивать и корректировать свою речь.

Особое значение цифровая среда имеет для формирования произносительных навыков. Подкасты, видеоматериалы, функции автоматических субтитров и аудио в учебных приложениях создают условия для сопоставления письменной и звучащей формы. Официальная справка YouTube указывает, что платформа использует технологию распознавания речи для автоматического создания субтитров, а также позволяет просматривать и управлять субтитрами. Это делает

YouTube не только источником видеоматериала, но и средством фонетико-аудитивной поддержки. ([Google Help](#))

Видеоконференц-сервисы также становятся важной частью обучения. Google Meet поддерживает live captions, translated captions и transcripts, а Zoom развивает AI Companion, in-meeting questions, smart recording и автоматизированные сводки. Для обучения русскому языку это важно в двух аспектах: как средство поддержки понимания во время синхронного общения и как инструмент последующего анализа услышанного и сказанного. ([Google Help](#))

3. Анализ цифровых ресурсов и платформ

3.1. YouTube как ресурс для развития аудирования и произношения

YouTube остаётся одним из наиболее доступных и гибких ресурсов для развития аудирования. Его педагогический потенциал обусловлен сочетанием видео, аудио, субтитров, возможности изменять скорость воспроизведения и повторно возвращаться к фрагментам. Для студентов уровней A2–B1 особенно важна функция автоматических субтитров, поскольку она снижает нагрузку при первичном восприятии. Для уровней B1–B2 целесообразно постепенное уменьшение опоры на субтитры, переход к selective listening и последующим устным заданиям.

В условиях неязыкового вуза YouTube особенно полезен для работы с короткими академическими и профессионально ориентированными видеофрагментами: интервью специалистов, научно-популярные ролики, инструкции, фрагменты лекций, презентации. Например, студентам инженерного направления можно предложить короткое видео о технологическом процессе с последующим заданием определить этапы, выписать ключевые термины и устно воспроизвести последовательность действий. Студентам экономического направления — видео о рынке, инфляции или бизнес-модели с последующим селективным аудированием и кратким устным комментарием.

3.2. Подкасты как средство развития детального и селективного аудирования

Подкасты обладают рядом специфических методических преимуществ. Они развивают восприятие речи без обязательной визуальной опоры, что особенно важно для формирования собственно аудитивной компетенции. Кроме того, подкасты удобны для автономной работы, так как легко интегрируются в мобильное обучение и позволяют студенту слушать материал вне аудитории.

Методически подкасты особенно эффективны при работе с темпом, интонацией, речевыми клише и тематическим словарём. Для уровня А2 можно использовать короткие медленные подкасты с ясной структурой и повторяющейся лексикой. Для В1–В2 — фрагменты интервью, обсуждения и комментарии. После прослушивания полезно предлагать задания на выявление основной идеи, выбор ключевых фактов, заполнение таблицы, ответ на вопросы и последующее устное резюмирование [9-11].

3.3. Инструменты распознавания речи и AI-средства

Современные AI-инструменты всё активнее используются для развития устной речи. Их преимущество состоит в том, что они позволяют студенту говорить вслух, получать частично автоматизированную обратную связь, фиксировать расхождения между задуманным и распознанным, а значит — осознавать фонетические и ритмико-интонационные проблемы. Хотя такие инструменты не заменяют преподавателя, они полезны как промежуточное звено между самостоятельной тренировкой и экспертной коррекцией.

Zoom AI Companion и Google Meet с функциями транскрипции создают дополнительные возможности: студент может после устного выступления увидеть текстовую фиксацию своей речи, выявить паузы, повторы, синтаксические сбои, речевые клише и неточности. Это важно не только для развития устной речи, но и для метакогнитивного контроля. Официальные материалы Zoom указывают на возможности автоматических summary и in-

meeting questions, a Google Meet — на captions и transcripts, что можно использовать как основу для рефлексивной работы над устным высказыванием.

[\(Zoom\)](#)

3.4. Мобильные приложения

Мобильные приложения важны прежде всего как средство микротренировки. Они удобны для кратких, но регулярных циклов работы над аудированием и произношением. Даже платформы, традиционно ассоциируемые с лексикой, например Quizlet, обладают функциями аудиосопровождения, что делает их полезными для формирования слухо-произносительных связей. Официальные материалы Quizlet подчёркивают наличие custom audio и аудиоподдержки, что позволяет связывать слово, его звучание и последующее устное воспроизведение.

[\(Quizlet\)](#)

3.5. Zoom и Google Meet как среда развития интеракции

Если YouTube и подкасты обеспечивают преимущественно рецептивную базу, то Zoom и Google Meet создают пространство для живой устной интеракции. Для неязыковых вузов это особенно важно, поскольку студентам необходима практика обсуждения, коротких академических презентаций, уточняющих вопросов, согласия/несогласия и аргументации. Breakout rooms, чат, демонстрация экрана, captions и записи позволяют организовать задания task-based learning: мини-дискуссию, защиту группового решения, интервью, совместное обсуждение кейса, устный отчёт по результатам работы [12-13].

Таблица 1. Сравнительная характеристика цифровых ресурсов для развития аудирования и устной речи

Цифровой ресурс	Функциональность	Преимущества	Ограничения	Роль в развитии аудирования

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

				и устной речи
YouTube	Видео, субтитры, изменение скорости, повтор	Аутентичность, визуальная опора, гибкость	Качество контента неравномерно, перегрузка внешними стимулами	Глобальное и детальное аудирование, фонетическая поддержка
Подкасты	Аудиоконтент, мобильное прослушивание	Развитие собственно слухового восприятия, автономность	Отсутствие визуальной поддержки	Детальное и селективное аудирование
Quizlet с аудио	Аудиоподдержка, карточки, повторение	Связь звучания и формы, самостоятельность	Ограниченная коммуникативность	Фонетико-лексическая база для устной речи
Zoom	Видеовстречи, записи, AI summary, breakout rooms	Синхронная интеракция, запись, обратная связь	Требует устойчивого интернета и цифровых навыков	Диалоги, дискуссии, презентации, интерактивное аудирование
Google Meet	Видеовстречи, live captions, translated	Поддержка понимания в	Функции зависят от плана и	Аудирование в реальном

	captions, transcripts	реальном времени	условий доступа	взаимодейств ии и говорение
AI- инструмен ты распознава ния речи	Транскрипция, частичный анализ высказывания	Самоконтро ль, повторение, осознание ошибок	Не всегда точная оценка качества речи	Произнош ение, беглость, саморефлекс ия

Аналитический комментарий к таблице 1.

Таблица показывает, что цифровые ресурсы различаются прежде всего по степени рецептивной и интерактивной направленности. YouTube и подкасты в большей степени работают на развитие аудирования, тогда как Zoom, Google Meet и AI-инструменты соединяют аудирование с говорением и рефлексией. Quizlet в этой системе выполняет вспомогательную, но важную функцию: он формирует слухо-речевую опору через повторяемость аудиоформ. Следовательно, для полноценно выстроенного курса русской устной речи преподавателю необходимо не выбирать один «лучший» инструмент, а сочетать платформы по их функциональному назначению [14].

4. Виды заданий на аудирование и устную речь в цифровой среде

С методической точки зрения цифровые задания можно классифицировать по типу формируемого навыка.

Для аудирования целесообразно выделить:

1. **глобальное аудирование** — понять тему, цель, основную мысль;
2. **детальное аудирование** — выявить факты, аргументы, причинно-следственные связи;
3. **селективное аудирование** — извлечь конкретные данные;

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

4. **интерактивное аудирование** — понять реплики собеседника в режиме общения;

5. **рефлексивное аудирование** — соотнести услышанное с последующим устным ответом.

Для говорения выделяются:

1. **диалогические задания** — интервью, уточнение, реакция, обсуждение;
2. **монологические задания** — описание, резюме, сообщение, мини-доклад;
3. **дискуссионные задания** — согласие, несогласие, аргументация;
4. **ролевые игры** — моделирование профессиональной ситуации;
5. **презентационные задания** — краткое публичное выступление с опорой на визуальный материал.

Таблица 2. Типы цифровых упражнений для развития аудирования и устной речи

Тип упражнения	Платформа / инструмент	Учебная цель	Пример активности
Глобальное аудирование	YouTube, подкаст	Понять основную тему и идею	После просмотра назвать тему и сформулировать главную мысль
Детальное аудирование	YouTube, подкаст, LMS	Извлечь фактическую информацию	Прослушать и заполнить таблицу по содержанию
Селективное аудирование	YouTube, Google Meet запись	Найти конкретные данные	Выделить цифры, термины, этапы процесса

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Фонетическое повторение	Quizlet audio, мобильные приложения	Улучшить произношение и ритм	Прослушать слово/фразу и повторить вслух
Диалог в синхронной среде	Zoom, Google Meet	Развить интеракцию	Ролевая беседа «студент — преподаватель»
Монологическое высказывание	Zoom, запись на телефон, LMS	Формировать связную речь	Записать 1–2-минутный комментарий по теме
Дискуссия	Zoom breakout rooms, Meet	Аргументировать и реагировать	Обсудить кейс в мини-группе
Самокоррекция речи	AI speech tools, transcript	Осознать речевые и фонетические ошибки	Сопоставить устную речь с автоматической транскрипцией

Аналитический комментарий к таблице 2.

Представленная типология показывает, что цифровые упражнения должны быть встроены в последовательную модель: от восприятия к переработке, от переработки к устному реагированию, от реагирования к самокоррекции. Особенно важным является включение рефлексивного компонента: студент должен не только услышать и сказать, но и осмыслить, насколько его устная речь соответствует задаче, норме и коммуникативной цели. Для неязыковых вузов это критически значимо, так как устная речь студентов часто развивается неравномерно: рецептивная сторона опережает продуктивную.

5. Практическая реализация: сценарии и мини-кейсы

Кейс 1. Студенты экономического факультета, уровень В1.

Тема занятия — «Инфляция и рынок труда». Преподаватель предлагает короткий YouTube-фрагмент с субтитрами. На этапе глобального аудирования студенты определяют тему и основную мысль. На этапе селективного аудирования фиксируют 5 ключевых терминов и 3 факта. Далее в Zoom-группах обсуждают вопрос: «Какие факторы влияют на рынок труда?» В конце занятия каждый студент даёт 60-секундный устный комментарий. Запись сохраняется, после чего студент получает возможность переслушать собственную речь и отметить проблемные места [15].

Кейс 2. Технический вуз, уровень А2–В1.

Тема — «Описание технологического процесса». Преподаватель использует подкаст или аудиофрагмент с замедленным темпом. После первого прослушивания студенты определяют последовательность этапов. После второго — заполняют таблицу «этап — действие — результат». Затем в парах в Google Meet воспроизводят процесс своими словами, используя опорные конструкции. Такая модель сочетает аудирование, терминологическую опору и монологическое говорение [16].

Кейс 3. Студенты уровня В2, проектная презентация.

Группа готовит мини-презентацию о цифровом инструменте в своей специальности. Подготовка проходит в смешанном формате: студенты смотрят YouTube-материалы, слушают подкаст, а затем в Zoom представляют результаты. Включённая транскрипция и запись позволяют преподавателю и студентам анализировать не только содержание, но и качество устной речи: паузы, повтор, произношение, коммуникативную связность.

6. Преимущества и ограничения цифровых инструментов

Преимущества цифровых ресурсов очевидны: они повышают доступность аутентичной речи, позволяют многократно повторять материал, поддерживают визуальными и текстовыми опорами, расширяют пространство говорения, делают возможной запись и самокоррекцию, а также способствуют автономности обучающихся. Для студентов неязыковых вузов это особенно важно, поскольку цифровая среда позволяет компенсировать дефицит устной практики и организовать более частый контакт с русской речью [17-19].

Однако ограничения также существенны. Во-первых, автоматические субтитры и распознавание речи не всегда точны, а значит, требуют критического отношения. Во-вторых, избыточная опора на субтитры может снижать развитие собственно слухового восприятия. В-третьих, часть студентов испытывает трудности с цифровой навигацией, а часть, наоборот, склонна заменять реальное говорение пассивным просмотром контента. В-четвёртых, синхронные платформы требуют стабильного интернета и дисциплины участия.

Следовательно, цифровые ресурсы должны использоваться как инструмент методически регулируемой практики, а не как самоцель. Их интеграция должна учитывать уровень владения языком, готовность группы к самостоятельной работе и баланс между рецептивной поддержкой и продуктивной речевой деятельностью [20-23].

7. Методические рекомендации

1. На уровнях А2–В1 целесообразно использовать короткие видеоматериалы, captions и замедленное воспроизведение, постепенно уменьшая степень опоры.

2. Каждое аудитивное задание должно завершаться устной реакцией: пересказом, комментарием, мини-диалогом или вопросом.

3. Для В1–В2 следует чаще использовать Zoom/Meet как пространство дискуссии и презентации, а не только как канал связи.

4. Работа с произношением должна включать сопоставление образца и собственной записи.
5. Подкасты полезно задавать как часть внеаудиторной работы, но сопровождать чёткой задачей: что понять, что выписать, что затем обсудить.
6. AI-инструменты транскрипции следует использовать не для «оценки» речи, а для развития самонаблюдения и осознания типичных ошибок.

Заключение

Таким образом, цифровые ресурсы играют системообразующую роль в развитии аудирования и устной речи студентов неязыковых вузов. Их методическая значимость заключается в том, что они позволяют соединить аутентичное восприятие, речевую практику, самоконтроль и рефлексию в рамках единой образовательной среды. YouTube, подкасты, мобильные приложения, Zoom, Google Meet и AI-инструменты выполняют различные, но взаимодополняющие функции: одни обеспечивают рецептивную основу, другие — интерактивность, третьи — аналитическую поддержку [24-26].

Наиболее продуктивной является такая модель, в которой цифровые ресурсы интегрируются в коммуникативный, компетентностный и task-based подходы, а развитие аудирования и говорения строится как последовательность действий: восприятие, выделение смысла, речевая переработка, устное высказывание, самокоррекция. Именно при таком подходе цифровые инструменты становятся не внешним дополнением к уроку, а средством повышения качества русскоязычной подготовки студентов неязыковых вузов.

Список литературы

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Современный словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: Русский язык. Курсы, 2018. 496 с.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

2. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. М.: Академия, 2015. 368 с.
3. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. М.: Академия, 2009. 272 с.
4. Сысоев П. В. Информационные и коммуникационные технологии в обучении иностранному языку // Иностранные языки в школе. 2021. № 4. С. 2–9.
5. Щукин А. Н. Методика преподавания русского языка как иностранного. М.: Флинта, 2020. 508 с.
6. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. М.: Просвещение, 1991. 222 с.
7. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. М.: Просвещение, 1991. 223 с.
8. Vandergrift L., Goh C. Teaching and Learning Second Language Listening. New York: Routledge, 2012. 315 p.
9. Field J. Listening in the Language Classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 366 p.
10. Rost M. Teaching and Researching Listening. 3rd ed. London: Routledge, 2024. 430 p.
11. Burns A. Teaching Speaking: A Holistic Approach. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 298 p.
12. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 639 p.
13. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 410 p.
14. Nunan D. Task-Based Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 238 p.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

15. Ellis R. Task-based Language Teaching and Learning. Oxford: Oxford University Press, 2003. 387 p.
16. Graham C. R. Blended Learning Systems: Definition, Current Trends, and Future Directions // The Handbook of Blended Learning. San Francisco: Pfeiffer, 2006. P. 3–21.
17. Kukulska-Hulme A. Mobile-assisted language learning // The Encyclopedia of Applied Linguistics. Oxford: Wiley-Blackwell, 2013. P. 3701–3709.
18. Stockwell G. Mobile Assisted Language Learning: Concepts, Contexts and Challenges. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. 230 p.
19. Dudeney G., Hockly N. How to Teach English with Technology. Harlow: Pearson, 2007. 192 p.
20. Chapelle C. A., Sauro S. The Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning. Hoboken: Wiley-Blackwell, 2017. 586 p.
21. Barr D. Students' attitudes to podcasting in language learning // Language Learning & Technology. 2016. Vol. 20, No. 2. P. 93–113.
22. Hampel R., Stickler U. New skills for new classrooms: Training tutors to teach languages online // Computer Assisted Language Learning. 2005. Vol. 18, No. 4. P. 311–326.
23. O'Brien M. G., Levis J. M. Listening and pronunciation in technology-mediated language learning // CALICO Journal. 2018. Vol. 35, No. 1. P. 1–20.
24. Blake R. Brave New Digital Classroom. 2nd ed. Washington, DC: Georgetown University Press, 2016. 248 p.
25. Hubbard P. Language learner training in CALL // CALICO Journal. 2004. Vol. 22, No. 1. P. 3–28.
26. Godwin-Jones R. Emerging technologies: Speech tools and language learning // Language Learning & Technology. 2018. Vol. 22, No. 3. P. 8–17.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

**THE LANGUAGE SITUATION AND THE IMPLEMENTATION OF
MULTILINGUALISM IN THE URBAN ENVIRONMENT OF UZBEKISTAN**

Kamola Abdullayeva Abdurashidovna

Alfraganus university, Uzbekistan Doctor of Philosophy, Acting Associate Professor

Dehqonova Durdonaxon Alijon qizi

1st-year Master's Student Alfraganus University

Annotation

This article examines the language situation and the implementation of multilingualism in the urban environment of Uzbekistan. The study analyzes the use of Uzbek, Russian, and English in public communication and urban spaces, focusing on their functional and sociolinguistic roles. The findings demonstrate that multilingualism in Uzbekistan reflects language policy, globalization, and the interaction of cultural and social identities in modern cities.

Keywords: multilingualism, language situation, sociolinguistics, urban communication, language policy

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston shaharlaridagi til vaziyati va ko'p tillilikning amalga oshirilishi tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'zbek, rus va ingliz tillarining shahar kommunikatsiyasi hamda jamoat makonidagi funksional va sotsiolingvistik vazifalari o'rganilgan. Natijalar O'zbekistondagi ko'p tillilik til siyosati, globallashuv va zamonaviy shaharlardagi madaniy hamda ijtimoiy identifikatsiyalar bilan bog'liqligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ko'p tillilik, til vaziyati, sotsiolingvistika, shahar kommunikatsiyasi, til siyosati

Аннотация

В данной статье рассматриваются языковая ситуация и реализация многоязычия в городской среде Узбекистана. Исследование направлено на анализ использования

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

узбекского, русского и английского языков в городской коммуникации и общественном пространстве, а также их функциональных и социолингвистических ролей. Результаты показывают, что многоязычие в Узбекистане отражает языковую политику, процессы глобализации и взаимодействие культурных и социальных идентичностей в современных городах.

Ключевые слова: многоязычие, языковая ситуация, социолингвистика, городская коммуникация, языковая политика

Introduction

In the context of globalization and increasing intercultural communication, multilingualism has become one of the defining features of modern urban societies. The coexistence of several languages within a single communicative environment reflects not only linguistic diversity but also social, political, and cultural transformations. Urban spaces, in particular, provide a productive environment for observing language interaction, since public communication, business activities, education, and media contribute to the active use of multiple languages in everyday life.

Uzbekistan represents a multilingual society shaped by historical, demographic, and political factors. Since gaining independence, Uzbek has strengthened its position as the state language and expanded its functions in official communication and public administration. At the same time, Russian continues to play an important role in urban interaction, especially in commerce, education, and interpersonal communication. In recent years, English has also become increasingly visible in business sectors, advertising, tourism, and digital communication due to the influence of globalization and international cooperation.

The urban environment of Uzbekistan demonstrates a dynamic interaction between these languages. Public signs, advertisements, educational institutions, shopping centers, and social media communication illustrate the implementation of multilingual practices in modern city life. The coexistence of Uzbek, Russian, and English reflects not only

communicative necessity but also symbolic meanings connected with identity, prestige, and globalization.

This study aims to examine the language situation and the implementation of multilingualism in the urban environment of Uzbekistan. Particular attention is given to the functional distribution of languages, multilingual communication practices, and sociolinguistic factors influencing language choice in urban spaces.

Literature Review

The issue of multilingualism and language interaction in urban environments has become an important area of sociolinguistic research in recent decades. One of the foundational studies in this field belongs to Rodney Landry and Richard Y. Bourhis, who introduced the concept of the linguistic landscape and defined it as the visibility of languages in public spaces [1]. According to their theory, public signs reflect ethnolinguistic vitality, language policy, and social identity within multilingual societies. Further development of linguistic landscape research was carried out by Peter Backhaus, who analyzed multilingual signs in Tokyo and demonstrated that urban communication reflects both local linguistic traditions and global influences [2]. His research emphasized the importance of multilingual signage as an indicator of social and cultural interaction in metropolitan environments.

Another significant contribution belongs to Elana Shohamy, who argued that public language use is closely connected with ideology and political power [3]. She noted that multilingual practices in urban spaces often reveal hidden sociopolitical processes, including globalization, migration, and identity construction.

Russian sociolinguistic studies have also focused on multilingualism in post-Soviet urban environments. Dmitry Gromov examined the spread of English and the

¹ Landry R., Bourhis R. Y. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality. — Journal of Language and Social Psychology, 1997.

² Backhaus P. Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo. — Clevedon: Multilingual Matters, 2007.

³ Shohamy E., Gorter D. Linguistic Landscape: Expanding the Scenery. — New York: Routledge, 2009

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

preservation of Russian in modern city communication, emphasizing the symbolic prestige of global languages in commercial discourse [4].

In Uzbek linguistics, research on language policy and multilingual communication has intensified after independence. Nizomiddin Mahmudov analyzed the relationship between language and society, highlighting the expanding role of Uzbek as the state language in public communication [5]. Similarly, Abduaziz Nurmonov investigated the social functions of Uzbek and its interaction with other languages in contemporary urban contexts [6].

Although these studies provide important theoretical and empirical insights, the implementation of multilingualism in the urban environment of Uzbekistan remains insufficiently explored from a sociolinguistic perspective. Therefore, the present research seeks to contribute to the analysis of language interaction, multilingual practices, and functional language distribution in Uzbek cities.

Methodology

This study applies a mixed-method sociolinguistic approach combining quantitative and qualitative analysis. The research data were collected through direct observation and photographic documentation of public signs in Tashkent, Samarkand, and Bukhara. A total of 150 signs from government institutions, shopping centers, restaurants, educational establishments, and advertising boards were selected for analysis.

The collected materials were classified according to language composition, communicative function, and multilingual structure. Particular attention was given to the use of Uzbek, Russian, and English in urban communication. Quantitative analysis was used to identify the frequency and distribution of languages, while qualitative interpretation focused on their sociolinguistic and symbolic functions [7].

⁴ Громов Д. В. Языковой ландшафт современного города // Социоллингвистика. — Москва, 2018.

⁵ Mahmudov N. Til va jamiyat munosabatlari. — Toshkent: O‘zbekiston, 2019.

⁶ Nurmonov A. O‘zbek tilining ijtimoiy funksiyalari va zamonaviy kommunikatsiya. — Toshkent, 2021.

⁷ Shohamy E., Gorter D. Linguistic Landscape: Expanding the Scenery. — New York: Routledge, 2009.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

The methodological framework of the study is based on contemporary linguistic landscape research developed by Landry and Bourhis [8] and further expanded in multilingual urban studies by Backhaus [9]. This approach made it possible to examine multilingualism in Uzbekistan's urban environment from both functional and sociocultural perspectives.

Results

The analysis of public signs collected from urban areas of Tashkent, Samarkand, and Bukhara revealed a multilingual character of urban communication. Uzbek was identified as the dominant language, appearing in approximately 80% of the analyzed signs, mainly in governmental institutions, educational establishments, and official announcements [10].

Russian was present in nearly 57% of the collected materials and was primarily observed in commercial centers, service industries, and informal urban communication. English appeared in about 43% of the signs, especially in advertisements, brand names, cafés, shopping centers, and tourism-related facilities [11].

The findings also demonstrated the widespread use of multilingual signage. Nearly half of the analyzed signs contained two or more languages within a single text. Uzbek–Russian combinations were the most common, while Uzbek–English and trilingual signs were mainly identified in central business districts and tourist areas [12].

⁸ Landry R., Bourhis R. Y. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality. — *Journal of Language and Social Psychology*, 1997.

⁹ Backhaus P. Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo. — Clevedon: Multilingual Matters, 2007.

¹⁰ Mahmudov N. Til va jamiyat munosabatlari. — Toshkent: O'zbekiston, 2019.

¹¹ Shohamy E., Gorter D. Linguistic Landscape: Expanding the Scenery. — New York: Routledge,

¹² Backhaus P. Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo. — Clevedon: Multilingual Matters, 2007.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH

VOLUME-1, ISSUE-5, 2026

In addition, several examples of code-switching and lexical borrowing were identified in commercial communication. English lexical units were frequently integrated into Uzbek and Russian texts to create a modern and internationally oriented image. Such practices were especially visible in beauty salons, restaurants, technology stores, and entertainment centers.

The statistical distribution of languages indicates that multilingualism has become a stable feature of Uzbekistan's urban environment, where different languages perform distinct communicative and symbolic functions.

Discussion

The findings demonstrate that multilingualism has become an essential feature of Uzbekistan's urban environment. The dominant use of Uzbek reflects its strengthened position as the state language and an important marker of national identity [13]. At the same time, Russian continues to play a significant communicative role in business and everyday urban interaction.

The increasing visibility of English in advertisements and commercial signage indicates the influence of globalization and international culture [14]. In most cases, English performs a symbolic function associated with prestige, modernity, and economic development.

The coexistence of Uzbek, Russian, and English in public communication shows that multilingualism in Uzbekistan is characterized by functional distribution rather than direct language competition. Different languages are used according to social context and communicative needs.

Conclusion

This study examined the language situation and the implementation of multilingualism

¹³ Mahmudov N. Til va jamiyat munosabatlari. — Toshkent: O'zbekiston, 2019.

¹⁴ Shohamy E., Gorter D. Linguistic Landscape: Expanding the Scenery. — New York: Routledge, 2009.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

in the urban environment of Uzbekistan. The findings revealed that Uzbek, Russian, and English perform different communicative and sociolinguistic functions within urban space. Uzbek dominates official communication, Russian remains important in everyday and commercial interaction, while English is mainly associated with globalization and prestige.

The research also demonstrated that multilingual practices and mixed-language signage have become common features of urban communication. These patterns reflect ongoing social, cultural, and economic changes in contemporary Uzbekistan.

Overall, the urban language situation in Uzbekistan represents a dynamic multilingual system shaped by language policy, globalization, and the communicative needs of modern society.

References

1. Landry R., Bourhis R. Y. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality. — Journal of Language and Social Psychology, 1997.
2. Backhaus P. Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo. — Clevedon: Multilingual Matters, 2007.
3. Shohamy E., Gorter D. Linguistic Landscape: Expanding the Scenery. — New York: Routledge, 2009.
4. Gorter D. Linguistic Landscape and the Study of Multilingualism. — International Journal of Multilingualism, 2013.
5. Громов Д. В. Языковой ландшафт современного города // Социолингвистика. — Москва, 2018.
6. Mahmudov N. Til va jamiyat munosabatlari. — Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
7. Nurmonov A. O‘zbek tilining ijtimoiy funksiyalari va zamonaviy kommunikatsiya. — Toshkent, 2021.

Phraseosemantic analysis of phraseological units in the German and Uzbek languages

Nurullayev Khasan Tukhtaevich

*Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Karshi State
Technical University*

Abstract

In this article, somatic phraseology expressing joy, calmness, surprise and courage in German and Uzbek languages is cross-analyzed, examples are given, and alternative variants of phraseology in both languages are identified.

Key words

phraseology, somatic phraseology, concept, connotative meaning, cross-sectional analysis.

Joy is one of the next positive emotions included in our materials. In the SFs expressing joy in German, such words as Herz (heart), Kopf (head), Hand (hand), Backen (temple), Gesicht (face), Ohr (ear) participated as base words. The following phrases include: *das Herz springt jmdm. vor Freude* “sevinchdan yuragi hapqirdi”; *die Bude auf den Kopf stellen* “xursandchilik qilmoq”; *Herzklopfen haben/ bekommen* “(sevinchdan) yuragi qinidan chiqmoq”; *jmdm. lacht/ hüft das Herz im Leibe* “ko‘ngli ko‘tarilmoq”; *sich die Hände reiben* “og‘zi qulog‘ida bo‘lmoq”; *über beide/alle vier Backen grinsen/ strahlen* “yuzi kulmoq, chehrasi ochilmoq”; *über das ganze Gesicht lachen (strahlen)* “yuzi kulmoq”; *von einem Ohr [bis] zum anderen lachen/ strahlen* “og‘zi qulog‘ida bo‘lmoq”.

The image of a person who is extremely happy, happy and experiencing joy is reflected in the Uzbek language in the image of a person whose whole body and movements are relaxed, and because of this, he does not walk on the ground, but flies and even reaches the sky with his head (*boshi ko‘kda (osmonda), boshi ko‘kka (osmonga) yetdi, boshini ko‘kka (osmonga) yetkazmoq*). Also, the names of body parts

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

such as heart (*bahri dili ochildi, bahri dilini ochmoq, dili yoridi, dili ochildi, qulfi dili ochildi*), chest (*ko'kragi tog'day ko'tarildi, ko'ksi ko'tarildi*), heart (*ko'ngil yorishdi, ko'ngil ochmoq, ko'ngilni yorishtirmoq, ko'ngli yozildi, ko'ngli tog'day ko'tarildi, ko'nglini ko'tarmoq*), mouth (*og'zi qulog'iga yetdi, og'zi qulog'ida*), foot, hand (*oyog'i olti, qo'li yetti*), heart (*sevinchi yuragiga sig'maydi, sevinchini yuragiga sig'dirolmaslik, yuragi qoq yorila yozdi*), skin (*terisiga sig'may ketdi, terisiga sig'may*).

Somatic phraseology in German describes the feeling of surprise, which expresses a short-term emotional reaction to unexpected external factors, expresses the image of a person who is surprised and surprised: (*fast*) *auf den Rücken fallen* “yoqasini ushlamoq”, (*grosse*) *Augen machen* “ko'zi chanog'idan chiqib keta yozdi”, *den Mund/ das Maul aufsperrern* “og'zi ochilib qoldi”, *die Augen aufreißen* “aqli shoshdi”, *ein Gesicht machen, als hätten einem die Hühner das Brot weggefressen* “hayratga tushmoq”, *Mund und Nase aufreißen/ aufsperrern* “og'zi ochilib qoldi”, *seinen [eigenen] Augen nicht trauen wollen* “ko'zlariga ishonmaslik”, *seinen Ohren (Augen) nicht treuen* “quloqlariga ishonmaslik”, *sich an den Kopf schlagen (wollen)* “hang-mang bo'lib qolmoq”, *sich nicht von der Hand weisen lassen (yoki nicht von der Hand zu weisen sein)* “aql bovar qilmaslik, aqliga sig'dirolmaslik”.

In the Uzbek language, the image of a surprised person is defined by the fact that the eyes are enlarged to the extent that they come out of their sockets (*ko'zi chanog'idan chiqib keta yozdi*), the mouth is wide open or remains open (*og'zi ochildi, og'zi ochilib qoldi, og'zini ochirmoq, og'zini ochmoq*). As in German, in Uzbek the feeling of surprise is interpreted as disbelief. The Uzbek phrase *ko'ziga ishonmaslik* has the meaning of doubting that what one sees or what is happening in reality exists and is so, to be very surprised.

In Uzbek, SF means a feeling of discomfort: *Es herrscht Heulen und Zähneknirschen/ Zähneklappern* “vahimaga tushmoq”, *jmdm. schlägt das Herz bis zum Hals* “yuragi taka-puka bo'lmoq”, *jmds. Herz schlägt höher* “yuragi hapqirdi” FBlari

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

nemis tilida, *ko'ngilning bir chekkasi g'ash, ko'ngilning bir chekkasi xira, ko'ngliga g'ulg'ula solmoq, ko'ngliga g'ulg'ula tushdi, yuragiga g'ulg'ula solmoq, yuragiga g'ulg'ula tushdi, yuragini taka-puka qilib yubormoq.*

On the contrary, the state of a calm person is reflected in the German language by phraseologisms involving the somatic lexical units Seele (soul), Kopf (head), Herz (heart), Blut (blood), Haare (hair): (*dann/ jetzt hat die arme/ liebe Seele Ruh* "ko'ngli taskin topdi", *einen kühlen/ klaren Kopf bewahren* "bosliqlik bilan ish ko'rmoq", *jmdm. eine Last von der Seele nehmen* "ko'ngli joyiga tushmoq", *jmdm. geht das Herz auf* "ko'ngli joyiga tushmoq", *kalttes Blut bewahren* "o'zini bosmoq", *ruhig[es] Blut bewahren* "xotirjam bo'lmoq", *sich wegen/ über etw. keine grauen Haare wachsen lassen* "e'tibor qilmaslik, o'zini xotirjam tutmoq").

In the Uzbek SFs belonging to this semantic group, the lexeme *ko'ngil* (*ko'ngil to'q, ko'ngilni to'q qilmoq, ko'ngli joyiga tushdi, ko'nglini joyiga tushirmoq, ko'nglini to'q tutmoq*) is used in Uzbek language. It was observed that he participated. Also, in the Uzbek language, the phraseology *nisbatan oyoq uzatmoq, suyagi tinch, suyagi tinchib qoldi* for a person who is relieved of all his worries, is calm, and for a calm person who can control his actions, the phraseology *o'zini qo'lga olmoq* is used.

One of the integral parts of a person's inner world is his traits and character traits. Among the collected and analyzed materials, the large number of SFs belonging to this group requires their classification and study into subgroups: 1) positive characteristics; 2) negative human characteristics.

The names of the body parts of the eye (Auge), heart (Herz) and shoulder, neck (Nacken) are involved in German SFs expressing courage. In the phrase *Dem Tod in die Augen schauen* (*dem Tod ins Auge sehen*) "to look death in the eye", bravery is represented by "o'limning ko'ziga tik boqish".

REFERENCES:

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

1. Faro K. Somatismen als Problem der dänischen und deutschen Lexikographie. In: Morgensen J. E., Gottlieb H., Zettersten A. Symposium on Lexicography Maz 4-6. 2000 at the University of Copenhagen. –Tübingen: Niemeyer, 2002. –S. 107-124.
2. Imyaminova Sh.S. Nemis tili frazeologiyasi. O‘quv qo‘llanma –Toshkent: Mumtoz so‘z, 2011. -93 b.
3. Klimaszewska Z. Die Phraseologie auf kulturhistorischem Hintergrund am Beispiel des Deutschen, Niederländischen und Polnischen. In: Iwasaki, Eijiro: Begegnung mit dem Fremden. Grenzen-Traditionen-Vergleiche. Akten des VIII. Internationalen Germanisten-Kongresses. Bd.4. –München: Iudicium Verlag, 1991. – S. 362-369.
4. Latipov O. J. Rus, o‘zbek, ingliz va nemis tillarida “bosh” komponenti bilan hosil bo‘lgan iboralar xususida. O‘zbekistonda xorijiy tillar” ilmiy–metodik elektron jurnal. №3 (22)/2018. –B. 58-63.
5. Latipov O. J. Rus, o‘zbek, ingliz va nemis tillarida “qo‘l” komponenti bilan bog‘liq iboralar. O‘zbekistonda xorijiy tillar” ilmiy-metodik elektron jurnal. №2/2019. –B. 70–76.
6. Lundh K. Äquivalente Somatismen der deutschen und Schwedischen - wie soll das kontrastive Modell aussehen? –Frankfurt (Main): De Gruyter, 1994. –S. 163-173.
7. Pinel Lopez R. M. Ein Vergleich sprachlich modifizierter Phraseologismen in deutschen und spanischen Werbeanzeigen. In: Wotjak G. Studien zum romanisch–deutschen und innerromanischen Sprachvergleich. Akten der III. Internationalen Arbeitstagung zum romanisch–deutschen Sprachvergleich. –Frankfurt am Main/Berlin/ Bern: De Gruyter, 1997. –S. 213-223.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

8. Sadikov Z.Ya. Yusuf Xos Hojib “Qutadg‘u bilig” asarining nemischa va inglizcha tarjimalari qiyosiy tahlili. Filologiya fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2020. –65 b.
9. Umarjonova G.M. Nemis va o‘zbek tillaridagi “Hand” “qo‘l” komponentli frazeologizmlarning chog‘ishtirma tahlili. Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori dissertatsiyasi avtoreferati. –Farg‘ona, 2022. –53 b.
10. Umarxo‘jayev M.I., Nazarov K.N. Nemischa-ruscha-o‘zbekcha frazeologik lug‘at. –Toshkent: O‘qituvchi, 1994. –160 b.
11. Weng J. Der Mensch und sein Körper in deutschen und chinesischen Phraseologismen. In: Iwasaki, Eijiro: Begegnung mit dem Fremden. Grenzen-Traditionen-Vergleiche. Akten des VIII. Internationalen Germanisten-Kongresses. Bd.4. –München/ Tokio: W. De Gruyter, 1991. – S. 380-388.
12. Вакк Ф.О. О соматической фразеологии в современном эстонском литературном языке: Автореф. дисс. канд. филол. наук. –Таллин, 1964. –22 с.

TABLE OF CONTENTS | СОДЕРЖАНИЕ

1.	STRUCTURAL-SEMANTIC TYPES OF ENGLISH COMPLEX SENTENCES AND PROBLEMS OF THEIR TRANSLATION INTO THE UZBEK LANGUAGE Gulnora Sattarova	3–11
2.	Methodology of Teaching the Topic “Respiration of Living Organisms” Based on an Interdisciplinary Integrative Approach Y. Jumaev, G. G‘aniyeva	12–17
3.	Methodology of Teaching the Topic “Solutions” Gulsevar Ulug‘bekova	18–22
4.	Problems of Psychological Readiness of Youth for Marriage Dilso‘z Adhamjonovna	23–26
5.	CULTURAL MODELS OF KINSHIP: A COGNITIVE LINGUISTIC ANALYSIS OF ENGLISH AND UZBEK METAPHORS Botirova Shakhlo, Laylo Ayubova	27–36
6.	Meronymy and Holonymy: Semantic-Structural Evolution and Classification of Part-Whole Relations in Linguistics Barchinoy Normatova	37–51
7.	MARGARET THATCHER’S FOREIGN POLICY: STRATEGIC DIRECTIONS AND HER ROLE IN INTERNATIONAL RELATIONS Nafosat Turapova	52–57
8.	Features of the Development of India's National Innovation System: A Focus on IT and Digital Innovation Mavluda Umarova	58–75
9.	INDIA'S STARTUP ECOSYSTEM AND VENTURE CAPITAL: STRUCTURAL DRIVERS, SECTORAL DYNAMICS, AND IMPLICATIONS FOR THE NATIONAL INNOVATION SYSTEM Mavluda Umarova	76–90
10.	ENGLISH IDIOMS (PHRASEOLOGICAL UNITS) AND THEIR LINGUISTIC FEATURES IN TRANSLATION Komila Khidinazarova	91–97

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

11.	STUDY OF THE CREATIVE HERITAGE OF ALISHER NAVOI IN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA Gulnigorxon Mo'ydinova	98–106
12.	LINGUOCULTURAL AND PHRASEOLOGICAL ANALYSIS OF CHINESE REALIA IN THE WORKS OF ALISHER NAVOI Gulnigorxon Mo'ydinova	107–113
13.	DEVELOPING CRITICAL THINKING THROUGH GAMIFIED LITERARY ACTIVITIES IN MIDDLE SCHOOL EFL EDUCATION Sevilya Yunusova	114–122
14.	THE ROLE OF ORAL SPEECH DEVELOPMENT IN THE SYSTEM OF MOTHER TONGUE EDUCATION Feruza Abdujabbarova , Mo'tabar To'raqulova	123–132
15.	USE OF DIDACTIC GAME TECHNOLOGIES IN MOTHER LANGUAGE LESSONS Mohigul Ergasheva, Nargiza Ro'zaliyeva, Sevinch Saydivaliyeva, Nasiba Yusupjonova	133–150
16.	The Artistic Function of the “Talmeh” Device in the Ghazals of Alisher Navoi’s Divan “Xazoyin ul-Maoniy” Ko'xinur Musinova	151–154
17.	RESTORATION OF HISTORICAL MONUMENTS IN UZBEKISTAN: EXPERIENCE AND APPROACHES Aziza Soxibova	155–158
18.	EFFECTIVE METHODS OF PREVENTING DELINQUENCY AMONG YOUTH Bahodir Sariboyev	159–165
19.	Tutor Activities, Innovative Approaches, and the Importance of the Tutoring System at Kokand State University Yulduz Abbasova	166–168
20.	THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LOANWORDS IN UZBEK LINGUISTICS Feruza Abdujabbarova, Aziza Farmonova	169–177
21.	AUTHORIAL NEOLOGISMS AND OCCASIONALISMS OF MILITARY VOCABULARY IN WARHAMMER 40,000 TEXTS Georgiy Adaev	178–187

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

22.	Modernization of Legal Education and Legal Science in New Uzbekistan: The Essence and Practical Significance of Presidential Decree No. PF–232 Sitora Madumarova	188–192
23.	Existing Problems of Unemployment, the Education System, and the Labor Market in Uzbekistan and Their Solutions Nargizaxon Iminova, Ma'murjon Mo'ydinov	193–215
24.	THE CONCEPT OF SMELL IN THE REPRESENTATION OF CORRUPTION: A COGNITIVE AND LINGUOCULTURAL ANALYSIS OF ENGLISH AND UZBEK Sevarakhon Khusanova	216–223
25.	HYPOXIA AND TISSUE ADAPTATION: MOLECULAR MECHANISMS, PHYSIOLOGICAL ASPECTS, AND THERAPEUTIC PERSPECTIVES Suvonov Khojiakbar	224–231
26.	NATURAL RESOURCES OF THE FERGANA VALLEY AND THEIR USE FOR TOURISM PURPOSES A'zamjonova Gulyora	232–241
27.	Development of Creative Thinking in Children with Intellectual Disabilities Tashmatova Muslima	242–244
28.	Epigenetic Dysregulation of Dopaminergic Neuron Differentiation as a Mechanism of Parkinson's Disease Development: Translational Perspectives Karimov Ulugbek	245–254
29.	Issues of Sharia and Tariqa in Islam: Scientific-Analytical, Ontological, and Socio-Psychological Interpretation of the Harmony between Zahir and Batin A. Murtazoyev	255–263
30.	GENDER ROLES IN THE UZBEK FAMILY AND THEIR INFLUENCE ON MARITAL RELATIONSHIPS Rustambayeva Saboxat	264–268
31.	LINGUISTIC CREATIVITY IN INTERNET SLANG AND ONLINE JARGON Abdullayeva Gulhayo	269–277

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

32.	DRUG ADDICTION – A THREAT TO THE FUTURE OF SOCIETY Yusufova Farangiz	278–283
33.	Methodology of Teaching the Life and Works of Anvar Obidjon in Primary School Ergasheva Mohigul, Ergasheva Farangiz, Usmonova Diyora, Nomurodova Xurshida	284–289
34.	The Social and Psychological Impact of Emotional Intelligence on Interpersonal Relationships in Students Iminjonova Durdonakhon	290–299
35.	NEW METHODS FOR THE TREATMENT OF BRAIN TUMORS Valiev Abbosxon	300–312
36.	Representation of Human Physical Appearance through Somatic Phraseological Units in English and Uzbek Languages Jumanazarov Samandar	313–320
37.	CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR MODERNIZING THE METHODOLOGY OF TEACHING THE UZBEK LANGUAGE Komilova Zumradxon	321–329
38.	DIGITAL RESOURCES IN THE DEVELOPMENT OF LISTENING COMPREHENSION AND ORAL SPEECH N. Madyarova, S. Topvoldieva	330–346
39.	THE LANGUAGE SITUATION AND THE IMPLEMENTATION OF MULTILINGUALISM IN THE URBAN ENVIRONMENT OF UZBEKISTAN Kamola Abdullayeva, Dehqonova Durdonaxon	347–353
40.	Phraseosemantic Analysis of Phraseological Units in the German and Uzbek Languages Nurullayev Khasan	354–358

